

Eigenius al IV-lea il trimite pe Aeneas Sylvius Piccolomini la Frederic al III-lea

CONSILIUL DE LA FLORENCE

DE

JOSEPH GILL, SJ

PROFESOR AL INSTITUTULUI PONTIFICAL ORIENTAL
ROMA

CAMBRIDGE LA UNIVERSITY PRESS 1959

Biblioteca CongTcss Catalogare în date de publicație

**Cill, Joseph, 1901-
Consiliul de la Florența.**

**Retipărire. Publicat inițial: Cambridge: Cambridge
University Press, 1959. Cu noi rectificări introduse.
„Decretul de unire, Laetentur caeli, 6 iulie 1439' 1: p.
Bibliografie: p.**

Include index.

1. Conciliul de la Florența (1438-1445) I. Titlu.

BX830 1438.G49 1982 262'.52'09024 78-63345 ISBN 0-404-17016-1

AACR2

Prima dată publicată în 1959.

**Retipărit cu permisiunea Cambridge University Press, din ediția
din 1959, Cambridge, dintr-un original din colecțiile bibliotecilor
Ohio State University. Dimensiunea decupării și zona de text au
fost modificate. [Tapitură originală: 15X2,7 cm; zona textului
original: 10,5 X 18,5 cm.]**

FABRICAT IN STATELE UNITE ALE AMERICII

CUPRINS

<i>Pagina de ilustrații</i>		vi
<i>Introducere</i>		vii
<i>Abrevieri</i>		xvii
eu	Fundalul	1
II	Martin al V-lea și grecii (1414-31)	16
III	Conciliul de la Basel și grecii (1431-1437)	46
IV	Grecii sosesc și vorbesc despre purgatoriu	85
V	Adăugarea la Crez	131
VI	Florența și discuțiile dogmatice	180
VII	Unire: Procesiunea Duhului Sfânt	227
VIII	Unirea: Adăugarea, Purgatoriul, Euharistia, Primatul	270
IX	Sinodul continuă și se termină la Roma	305
X	Recepția Unirii în Est	349
	Epilog	389
	<i>Apendice Decretul de Unire Laetentur caeli, 6 iulie 1439</i>	412
	<i>Bibliografie</i>	416
	<i>Index</i>	433

ILUSTRĂȚII

FRONTISPICIU. EugeniusIV îl trimite pe Aeneas Sylvius
Piccolomini

lui Frederic al III-lea

Pinturicchio (Detaliu), Siena, Libreria del Duomo. (Foto: ALinari)

PLANȘA I. Semnăturile grecești de pe Decretul de Unire original

Biblioteca Medicea Laurenziana, Florența, Cassetta Cesarini

cu fața la pagina 295

CORRIGENDA

[Următoarele modificări și corecții au fost scrise de autor. Părintele Gill a acceptat datarea eronată a unui document. În consecință, când s-a referit la ea în text, a discutat-o din locul său cronologic corect în narațiunea sa. La cererea părintelui Gill, AMS Press tipărește în continuare modificarea care va corecta eroarea. Următoarele ar trebui să fie înlocuite cu pagina 384 , „Dar acțiunea lui . . . ” până la pagina 386 „. . . restul monahilor.”]

Dar acțiunea lui nu a oprit progresul evenimentelor. Oamenii (demos) acceptaseră unirea,¹ probabil printr-o decizie publică . Scholarius scriind Despotului Dimitrie oferă versiunea lui despre cum. Legatul Isidor „i-a găsit deja de multă vreme agitați de frică și de pronunțările extravagante ale celor latini. El le-a sporit agitația prin haranguri care promiteau mari speranțe, pe care populația le-a crezut fără să le pună la îndoială și le-a repetat ca niște borcane cu ecou, în timp ce amenințările și zgomotele se ridicau împotriva noastră.”⁵ Arhontes ar fi preferat un compromis - să-l - pomenească pe Papa în Liturghie și nu să promulgă decretul de unire 6, dar după cum au arătat evenimentele, au cedat insistențelor lui Isidor. Chiar și clericii anti-unioniști „își pierduseră inima, prevăzând că nu vor putea face nimic pentru a salva situația”.⁷ A fost o ocazie promițătoare de a câștiga aderarea lor, în special a liderilor lor care au format Synaxis. Ei au fost chemați la o întâlnire cu împăratul în palatul Xylala pe 15 noiembrie.

Dar Ghenadius a primit dinainte o scrisoare de avertizare.⁸ El nu știa adevăratul scop al întâlnirii, dar dacă cardinalul urma să fie prezent sau dacă trebuia să se facă aranjamente pentru o declarație din partea lui sau pentru o discuție, ar trebui să vină cu un cal și să-l ia și, între timp, nici unul auzi și nu răspunde nimic fără el. Dacă, totuși, scopul era doar să obțină aprobarea ecleziaștilor pentru unirea pe care poporul o acceptase deja , ar trebui să-l lase în pace, pentru că toți — Împăratul, im

Rectificări

consilieri periali și eclesiastici — îi cunoșteau de mult decizia. El a judecat Sinodul de la Florența ca pe Dumnezeu, adevărul și toți creștinii răsăriteni autentici l-au judecat, ca și pseudo-sinodul din zilele lui Constanțiu: „cine ar trebui să-l pomenească pe papa sau să fie în comuniune cu cel care îl comemorează sau ar trebui să-l sfătuiască o astfel de acțiune sau aprobă-o” a fost, în opinia sa, la egalitate cu Beccus și cu cei condamnați în numeroasele sinoade desfășurate la Constantinople, pentru că comemorarea papei sau a episcopului nu este puțin lucru, nici mai puțin decât comuniunea spirituală cu coreligionarii și com. supunere deplină față de pastorii legali. Comuniunea trebuie evitată cu aleși ale căror opinii sunt detestabile. Să nu fie ca Biserica lor să devină eretică acceptând comemorarea Papei, ceea ce ar însemna marcarea strămoșilor lor drepteretici. S-a vorbit despre condițiile atașate uniunii și că aceasta ar fi doar provizorie; dar nu era loc pentru așa ceva în credință. Dacă ambele Biserici ar recita același Crez, latinii omițând *Filioque* și grecii omițând „numai de la Tatăl” și *Filioque*, această condiție ar putea fi acceptabilă, dar nu o amânare provizorie a discuției și, între timp, o acceptare provizorie a uniunii. din Florența. Singurul ajutor pentru oraș era de sus. Ceea ce intenționau Marele Voievod (Notaras) și Împăratul era doar rău și nu avea să ducă la unire. Ceea ce ar trebui făcut, dar ceea ce ei (Sinaxia) au respins, a fost ca el (Gennadius) în fața Senatului, a Bisericii și a poporului, cu oricât de mulți venețieni și genovezi prezenți dori, să dovedească inutilitatea a ceea ce a propus cardinalul. . Cel mai bun lucru ar fi ca situația ecleziască pe de o parte și cealaltă să rămână neschimbată în starea tulburată de atunci. Dar, întrucât au promis ajutor, când pacea s-a întors cu sau fără ajutorul lor, să lase delegații autorizați de la latini să vină la un consiliu la Constantinopol sau să lase acolo cel puțin șase dintre eclesiasticiii remarcabili din Constantinopol să meargă acolo, pentru a lua în considerare chestiunea unirii. în mod obișnuit. Atunci, deciziile luate în mod liber și spiritual ar fi acceptate de Dumnezeu și de om. Dar dacă ei (eclesiasticiii). punându-și speranțele în ajutorul occidental și latinism, au înșelat oamenii cu condiții și așteptări de cuvinte și discuții , rezultatele aveau să fie așa cum prezisese el deseori. „Dacă tot Orientul ar merge în Apus, eu nu mă voi duce.” Dacă au devenit latini, el

ar rămâne tăcut. El exprimase deja pe larg toate acestea în scrisoarea sa către Notaras, care îi răspunsese: „Degeaba lucrezi, părinte etc.”. Făcuse ce putea: pentru viitor avea să tacă.⁹

.NOTE

4. Scol. bolnav, p. 167 .
5. Scol. bolnav, p. 177 .
6. I. Leonardus Chiensis, „Historia Constantinopolitanae urbis a Mahumete II captae”, PG 159 , 929 D- 930 B. Leonardo, arhiepiscop latin de Mitilene, îl însoțise pe Isidor la Constantinopol și a fost acolo pe tot parcursul asediului. El afirmă, de asemenea, că motivul ezitărilor arhontelor *nu* a fost teologic, ci mândria națională: că savantul și notara din ambiție personală au vrut să se prezinte mai târziu Papei ca artiști ai unirii și că, la propunerea lui, Constantin a făcut gestul de a numi judecători împotriva lui Scholarius, Isidor călugărul. Neofit și complicii lor.
7. Scol. bolnav, p. 177 .
8. Scol. III, p. 166 - 70 .
9. Gennadius încheie cele mai multe dintre polemicile sale din acest timp cu „pentru viitor voi tace”. Ce însemna tăcerea lui i-a dezvăluit lui Demetrius: „Și scuza pentru scrisoare, pentru că era o apărare a presupusei tăceri, totuși când am tăcut vreodată în perioada anterioară?” (Școala III, p. 178)

CORECTII SUPLIMENTARE

- xi Nota 2 , pentru „ 10 ” citiți „ 9 ”
17 1 . 14 : pentru „care cu siguranță nu a fost mai mult decât un antipapă”,
citiți „care, totuși, a domnit abia un an”
- 21 1 . 13 : Oinit „și a fost îngropat”: citiți V (adică, o virgulă) nota 4
47 , ultimul rând: pentru „ 21 ”, citiți „ 29 ” nota 2 , rândul 6: Pentru
54 „ 353 ”, citiți „ 333 ”.
71 1 . 6 din partea de jos a textului: pentru „sesiune completă”, citiți
„congregație”
5 din partea de jos a textului: Pentru „Cesarini și Cervantes, cei doi
președinți papali”, citiți „Cesarini, președintele papal și legatul
72 Cervantes” alin. 2 , 1 . 4 : Omiteți „altul”
77 ultima linie la p. 78 1 . 2 : Pentru „însoțit de John Dishypatus și Manuel
Boullotes . . . martie)”, citiți "(John Dis hypatus și Manuel
Boullotes, care pleaseră la Basel cândva, probabil în martie,
plecaseră pe 30 aprilie)”
- 97 1 . 15 : Pentru „Religios”, citiți „alți obișnuiți”
114 1.6 de la sfârșit: Adăugați, după „Bessarion din Niceea”, „Methodius din
Lacedaemon”, nota 2 : Pentru „p. 330 ’, citiți 'p. 33 ’
- 1[^]o 1 . 7 : Pentru „Lusignon”, citiți „Lusignan”
140 nota 1 , ultimul rând: Adăugați „)” după „ 123 ”
147 para. 3 , 1 . 3 : După „interdicție”, adăugați Y (adică, o virgulă)
162 112 : alinierea primei litere a liniei 12
172 nota 1 , alin. 2 , 1 . 2 : Pentru „dependenți” citiți „dependenți”
179 1 . 4 : Pentru „ 25 ”, citiți „ 27 ”
183 1 . 2 : Pentru „și a ținut *populani*”, citiți „și *populani* fiind păstrați”
186 1 . 7 : După „întâlniri” adăugați „o săptămână”
1.10 de la sfârșitul paginii: Omiteți „care” (ultimul cuvânt al rândului)
190 nota 2 continuată din pagina anterioară, 1 . 4 : Pentru „(viii, 1 „ se
191 citește „(viii, 5 „

- 199 La sfârșitul primului paragraf, al coloanei intitulate TEXTUL SUSTINUT DE GRECI adăugați, după „că este al doilea”, „Fiului”
- 224 nota 1 , ultimul rând complet: Pentru „paleologice”, citiți „paleografică”
- 227 1.2 al narațiunii: după „10 iunie” adăugați „ 1439 ”
- 228 1 . 21 : Omiteți „cel” între „despre” și „prepoziție”
- 263 nota 2 : Adăugați la sfârșit (după „așteptată”) „Dar în acest caz, cum a reușit Eugenius să nu-și dea *votul scris*”
- 277 alin. 2 , 11 . 8/7 de la sfârșit: Pentru „too was perhaps present”, citiți „în unele ocazii a făcut ca”
- 291 nota 1 : Adăugați, imediat după „Syr.”, „x, 4 , p. 283 ;’
- 298 ultimul alin, al notei 1 . 3 : Înainte de „Consiliul Vatican”, adăugați „primul”
- 307 nota 2 : rândul din mijloc: Pentru „Ca”, citiți „Astfel”
- 311 1 . 7 : Pentru „nouăsprezece”, citiți „optsprezece”
- 1 . 17 : Omiteți „probabil”
- 1 . 17 : Pentru „șapte”, citiți „treisprezece”
- 1 . 18 : Pentru „treizeci și șapte”, citiți „douăzeci și șase” nota 2 : După „ 326 ”, adăugați „ 346 , 528 , 1132 ”.
- 326 nota 2 : Pentru „I 6”, citiți „ 136 ”
- 328 1 . 15 : Pentru „Împărat”, citiți „Rege”
- 337 1 . 12 : Pentru „prin”, citiți „din” (Fiul)
- 341 1.7 de la sfârșitul narațiunii: înainte de „propus”, adăugați „nu mai” Același rând: omiteți „acum nu”
- 356 alin. 2 , 1 . 1 : După „unire”, adăugați „în capitală”
- 366 Al 4 -lea rând de la sfârșitul notei lungi (anterioare): Pentru „Dar fiul . . . Iunie 1444 ’, citiți „Dar fiul nu s-ar fi putut naște în 1444 , deoarece soția lui Sphrantzes locuia la Constantinopol și el a părăsit Sparta abia în iunie 1444 și nu a ajuns la Constantinopol decât în noiembrie 1444 ”.
- 372 nota 3 1 . 1 : Pentru „ 122 ”, citiți ‘ 124 , 129. ’
- 375 nota 1 : ultimul număr este „ 54 ” nota 2 : citiți „pp. 125 ,’
- 377 1.6 de la sfârșitul narațiunii: Omiteți „ 5 ” superior (adică numărul notei)

Corecții suplimentare

nota 4 : la sfârșit: omiteți „ 191 - 3 ” și puneți punct pentru virgula anterioară.

Omiteți cu totul nota 5 .

389 imediat înainte de citat: Pentru „mai târziu el continuă”, citiți „mai devreme scrisese”

400 11 . 7 / 8 : Căci și cardinalatul și pensia lui Bassarion și Isidor', citiți 'și Bessarion, iar cardinalatul lui Bassarion și Isidor'.

430 1.9 de la sfârșit: pentru „septembre 1434 ”, citiți „septembre 1934 ” 450 După „Ioan din Segovia” omiteți 'O.P.,”

INTRODUCERE

T Conciliul de la Florența a făcut reforma inevitabilă. Un astfel de dicton este mai degrabă o provocare pentru discuție decât o declarație de fapt, pentru că nu se poate spune ce ar fi s-a întâmplat în cele trei sferturi de secol care au despărțit aceste două evenimente, dacă primul dintre ele nu ar fi avut loc niciodată. Este totuși cert că Sinodul de la Florența a schimbat cursul istoriei. Înaintea lui, strigătul auzit din toate părțile a fost „Reforma în cap și membri”, care urma să fie realizat de un Consiliu General care în ceea ce privește credința, erezia și reforma era superior unui papă. După aceasta, deși nevoia de reformă nu a fost mai puțin mare, cererea pentru aceasta a fost mai puțin vocală, iar definiția Florenței despre primatul papalității a dat o lovitură de moarte conciliarismului. Cu toate acestea, Basel adoptase multe decrete de reformă, în timp ce Florența nu adoptase nici măcar unul. Cea mai bună parte a unei sute de ani a trecut înainte ca următorul Consiliu să se întrunească. În acel moment, reforma pe care ar fi putut-o realiza Basel sau Florența era pe punctul de a se transforma într-o revoltă împotriva Romei în Reforma inițiată de Luther.

Sinodul de la Florența este memorabil și din alte motive. A fost ultimul și cel mai mare efort de a uni Bisericile separate din Răsărit și Vest, o încercare concepută la scară grandioasă. Ea prevedea unirea Bisericii Latine cu toți creștinii din Răsărit, greci, ruși, armeni, coști, etiopieni, caldeeni, maroniți, nestorienii. Și încercarea

INTRODUCERE

Constantinopolul a fost cucerit de turci. Unirea care fusese realizată și care era deja foarte nesigură a fost astfel condamnată. Dar asta nu înseamnă că Consiliul a rămas complet ineficient. Este unul dintre Consiliile Generale recunoscute de Biserica Apuseană. Decretul său de unire cu grecii rămâne ca definiție a anumitor adevăruri teologice și ca normă de doctrină pentru a ghida mințile celor care speră, așa cum speră toți creștinii buni oriunde s-ar afla, să vindece încă schisma. Ea a servit, într-adevăr, deja ca atare în unirea cu Roma a Bisericilor de rit oriental, cum ar fi, de exemplu, cea rutenă (1596) și cea română (1700), aranjate pe baza principiilor enunțate la Florența.

Un eveniment de importanța Conciliului de la Florența merită un studiu mai detaliat decât a primit până acum. Această carte este o încercare de a remedia această deficiență. Au existat în trecut câteva examinări academice ale anumitor aspecte ale Conciliului și câteva relatări mai generale și mai degrabă superficiale. Dar chiar și acolo unde scriitorii au încercat să utilizeze toate sursele pe care le aveau la dispoziție (și în niciun caz nu a fost întotdeauna cazul), au lucrat cu dizabilitatea că textele surselor principale nu erau cu siguranță exacte din lipsa edițiilor critice și că surse minore nu fuseseră încă publicate deloc.. Acest defect a fost acum în mare măsură eliminat datorită inițiativei regretatului părinte Georg Hofmann, SJ, care a conceput în urmă cu douăzeci de ani ideea de a edita într-o serie intitulată *Concilium Florentinum: Documenta et Scriptores* ediții noi și critice ale documentelor deja publicate și de a adăuga la ele ce subiecte relevante ar putea fi găsite în arhive, predici, disertații teologice, jurnale — într-un cuvânt, orice ar ajuta la o mai bună cunoaștere și înțelegere a istoriei și a teoriei. din cauza faptului că acea serie este acum în mare măsură completă, m- am simțit încurajat să mă angajez în această carte, bazându-mă pe cunoștințele pe care le dobândisem din rolul meu în acea lucrare și pe resursele pe care le-au pus munca colegilor mei. la ușura mea

Principalele documente pentru istoria, ca și pentru teologie, a Conciliului de la Florența sunt trei. Ele sunt *actele grecești*, așa-
disposale *acte latine* și *Amintirile* scris de Silvester Syropoulos. The

INTRODUCERE

Actele grecești, scrise bineînțeles în greacă și de aceea adesea menționate prin numele lor grecesc de *Practica*, sunt binecunoscute, deoarece se găsesc în toate marile Colecții de Sinoade care au fost publicate de la începutul secolului al XVII-lea. — Ediția Vaticanului, Labbe, Hardouin, Mansi. Ei povestesc evenimentele de la sosirea grecilor în Vnicc pana la plecarea lor din același oras. Ele au fost de obicei considerate produsul unui singur autor, un participant activ în Consiliu, care a folosit documente oficiale, deși în ce măsură și cu ce acuratețe nu a putut fi stabilită. Prin urmare, ca document istoric, ele au fost evaluate ca fiind doar o relatare personală, iar de mulți critici ca o narațiune părtinitoare a evenimentelor. Această idee trebuie acum abandonată. Studiul atent al tuturor manuscriselor cunoscute ale *Practicei* pe care le-am întreprins pentru ediția mea recentă¹ a făcut ca *Practica* nu este o compoziție în care un autor a împrumutat material și l-a adaptat scopului său prin schimbarea lui, ci o compilare, adică o împletire fără schimbare, de elemente preluate din surse diferite, și că există trei astfel de elemente. Cu alte cuvinte, în *Practică* se regăsesc trei documente istorice, fiecare dintre ele trebuie evaluat independent, fără a prejudicia asocierea sa cu celelalte. Cel mai mare dintre aceste elemente este format din discursurile susținute în sesiunile publice de la Ferrara și Florența. Această parte este protocolul autentic al ședințelor, produsul a trei notari greci care l-au compilat prin adunarea versiunilor lor separate ale discursurilor scrise pe măsură ce au fost rostite în timpul ședințelor și prin verificarea relatării lor comune cu narațiunea latină corespunzătoare. Este, deci, cel mai autoritar document dintre discursurile susținute în sesiuni care există și numai această parte a *Practicei* merită cu adevărat titlul de „Acte grecești”. Cu toate acestea, pentru a face istoria Conciliului mai completă, deoarece acest protocol/parte oferă foarte puțin dincolo de textele discursurilor, un copist timpuriu, John Plousiadenus, i-a adăugat în locurile potrivite o introducere care descrie cursul evenimentelor din sosirea grecilor la Veneția până la prima sesiune doctrinară, o relatare a negocierilor despre transferul Conciliului de la Ferrara la Florența și un jurnal/registrare asemănătoare a ceea ce s-a întâmplat în interval

¹J. Gill, AG

INTRODUCERE

de la 24 martie 1439 până la promulgarea unirii și plecarea grecilor. Acest al doilea element l-am numit *Descriere*. Copistul nu a fost el însuși autorul acestor completări. Le-a luat dintr-o lucrare mai mare, pe care o numește „a doua carte”, scrisă de un participant la Consiliu, un politist grecesc, poate Dorotheus din Mitilene. Restul „a doua carte” s-a pierdut, din păcate. Al treilea și foarte mic element al *Practicei* constă într-o foarte scurtă introducere, opera fără îndoială a unui scrib și câteva documente aproape sigur autentice adăugate la protocol. În ediția mea a *Practica* aceste trei elemente se disting clar în text pe măsură ce apar.

Ceea ce se numește *Actele latine* este un cont scris de Andrew da Santa Croce.¹ Actele oficiale latine s-au pierdut și căutarea îndelungată, începând cel puțin în primii ani ai secolului al XVI-lea, nu a reușit să le scoată la lumină. Andrea da Santa Croce a fost un protonotar papal care, după cum ne spune el, „a notat cu fidelitate cuvintele grecilor, așa cum au fost comunicate prin inters preter și pe cele ale latinilor, așa cum au venit direct din gura vorbitorilor”.² Dacă a fost unul dintre cei trei notari latini desemnați să întocmească protocolul latin care corespundea protocolului grecesc încorporat acum în *Practica* nu este sigur. Ceea ce a înregistrat ar părea mai degrabă a fi doar ceea ce el însuși a luat jos în timpul sesiunilor, necontrolat în comparație cu orice altă versiune, dar este atât de strâns de acord cu textul Actelor *grecești*, că acuratețea acestuia este garantată. Acestea două, *Faptele grecești* și *Actele latine*, se completează reciproc, căci fiecare a omis ședințe pe care celălalt le dă îndelung. Din păcate, *Actele Latine* conțin puțin mai mult decât discursurile rostite în ședințele din octombrie 1438 până în martie 1439, adică același material ca cel al protocolului grec. O scurtă introducere la început care descrie sosirea grecilor la Ferrara și inaugurarea Conciliului, și una sau două informații cu textele câtorva documente la sfârșit, care tratează negocierile dintre latini și greci care au condus la decretul de unire, sunt un plus valoros la cunoștințele noastre foarte limitate despre aceste evenimente, mai ales din partea latină, și ne fac să regretăm că S. Croce nu a consemnat toate detaliile pe care le cunoștea cu siguranță.

¹ G. Hofmann, *AL*

² *Ibid.* p. 39.

INTRODUCERE

A treia sursă principală sunt *Memoriile* scris în greacă nu mai devreme de anul 1444 de Silvester Syropoulos, ¹ diacon și funcționar al Marii Biserici din Constantinopol, care a venit în Italia în *anturaj*. al Patriarhului Iosif al II-lea. El a fost, așadar, un martor ochi al evenimentelor și la multe dintre ele un participant activ. Cartea lui nu este o relatare completă și albroiind a Consiliului. Se pare că nu a făcut o înregistrare sistematică a ceea ce a avut loc în timpul șederii sale în Italia. El nu indică nicăieri că a scris din note: într-adevăr, el sugerează contrariul. ³ A avut totuși acces la unele arhive din Constantinopol, dar le-a folosit foarte puțin. În schimb, îndrumă cititorii dornici de informații despre evenimentele mai publice să citească *Practica* pentru ei înșiși. Sesiunile publice din Ferrara și Florența, care formează mai mult de trei sferturi din *Practica*, el respinge în mai puțin de o duzină de pagini. Restul lungii sale relatări, care începe cu cele mai vechi negocieri sub Martin al V-lea și se termină, în afară de un fel de apendice, la câteva luni după întoarcerea grecilor la Constantinopol, este aproape în întregime preocupat de interacțiunea relațiilor dintre greci înșiși. . Este o imagine a ceea ce s-a întâmplat în culise pe partea greacă a scenei.

Opinia cu privire la valoarea istorică a acestor surse, în special a celor două documente grecești, este larg împărțită. Motivul este că ele diferă atât de mult ca ton. *Practica* respiră un spirit de conciliere la început și, la sfârșit, aprobați clar unirea care a fost realizată. Impresia generală transmisă de *Memorii* este bine rezumat în titlul pe care l-a inventat primul lor editor, episcopul englez Robert Creyghton, *Vera historic unionis non verae*. Esența lor este că grecii au semnat decretul de unire sub constrângere. Latinii i-au uzat cu dezbateri interminabile și le-au forțat o concesiune după alta, reținând mijloacele de întreținere și reducându-i la lipsă și mizerie, ținându-i în Italia și făcând din unire prețul întoarcerii lor acasă. Împăratul, ajutat și încurajat de câțiva latinizatori perfida dintre greci și intenționat doar să obțină ajutor pentru Constant.

¹ Editat de R. Creyghton sub titlul: *Vera hiitoria unionis non verae* (Hagae Comitit, 1660). Traducerea în latină a lui Creyghton, sau mai degrabă parafraza, este atât de inexactă încât este cu totul nesigură. Trebuie să se recurgă întotdeauna la textul original grecesc.

³ *Ibid.* viii, io, p. 231; xii, 9, p. 345.

INTRODUCERE

tinopol pentru care unirea era o condiție necesară, a gestionat el însuși întreaga latură greacă a afacerii, depășind Biserica, nepermițând libertatea de exprimare, obținând consimțământul prelaților prin amenințări sau prin mângâiere, în funcție de ocazie. Toate acestea sunt transmise într-o serie de incidente (în Memorii există foarte puține discuții teologice), descrise cu atât de multe detalii circumstanțiale încât să transmită o impresie *prima facie* a adevărului. Ce este, deci, de spus despre ei? ¹

Nu ar trebui să se mai instituie comparația între *Practica* în ansamblu și *Memorii*. Acest lucru era justificat, deși în mod eronat, doar atâta timp cât *Practica* putea fi considerată opera unui singur autor, deși s-a convenit că ici și colo el a încorporat în contul personal fragmente de protocol autentic. Acum, că diferitele elemente care au fost combinate pentru a forma *Practica* au fost distinse clar și decisiv, singura întrebare legitimă încă deschisă pentru discuție este valorile relative ale *Descrierea* și *Memoriilor*, pentru partea protocolului, Actele grecești propriu-zise, este transcrierea oficială greacă a discursurilor și, prin urmare, nu poate fi suspectată de tendințe de latinizare. Și, de fapt, pasajele din *Practica* care i-au determinat pe unii critici să-i acuze de o părtinire pro-latină au fost preluate din *Descriere*.

, *Memoriile* nu sunt atât de evident veridice în fiecare detaliu, cu atât mai puțin în imaginea lor de ansamblu, încât să justifice condamnarea *Descrierii de la sine*. Dacă una dintre cele două surse este de neîncredere (și ambele nu pot fi acceptate din toată inima, diferă prea mult), ar trebui să fie *Memoriile*. Ele sunt, de fapt, o *apologie* pentru acei greci care au semnat decretul florentin în Italia și au refuzat semnăturile lor la Constantinopol. Și Syropoulos era

¹ Pentru un studiu detaliat al acestei întrebări cf. J. Gill, „The ‘Acta’ and the Memoirs of Syropoulos as History”, în *OCP* xiv (1948), pp. 303-55; de asemenea T. Frommarm, *Kritische Beitrage ztir Geschichte der Florentiner Kirchenemigung* (Halle a/S. 1872).), p. 45-62; L. Mohlet, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann*, 1 (Paderborn, 1923), pp. 65-7, 69-74.

Se poate spune în general că catolicii preferă *Practica*, ne-catolicii *Memoriile*. Atitudinea Bisericilor orientale este bine reflectată în aceste cuvinte ale lui AN Diamantopoulos: „Verdenia expunerii evenimentelor de către Syropoulos este dincolo de orice îndoială, imparțialitatea sa atât de manifestă încât opera sa este una dintre cele mai bune lucrări istorice ale acelei vremuri nefericite. , cea mai de încredere dintre izvoarele cunoscute până în prezent ale istoriei unirii din Florența.” (Μάρκος ό Ευγενικός και ή έν Φλωρεντίς* σύνοδος (Atena, 1899)» p. 27.)

INTRODUCERE

unul dintre ei. Mitropolitul Efesului, Marcu Eugenicu, s-a opus unirii pe tot parcursul, nu a semnat decretul și, dacă era necesar, și-ar fi asumat consecințele refuzului. Syropoulos, conform relatării sale, era la fel de ostil unirii ca Eugenicus. Dar a semnat când Mark nu a semnat. El nu a fost făcut din chestii de martiri. Fără îndoială, îi era rușine de propria sa slăbiciune. El a fost și el suspect pentru alții când s-a întors la Constantinopol. A trebuit să se reactiveze în mintea unor oameni precum John Eugenicus, fratele lui Mark, care i-a scris reproșându-l despre „căderea tristă în Italia”.¹ Memoriile sunt apărarea lui. Asta nu înseamnă neapărat că toate, într-adevăr, oricare dintre incidentele pe care le povestește sunt fictive. Cel mai probabil, fiecare dintre ele se bazează pe fapte. Dar înseamnă că a privit evenimentele dintr-un unghi cu siguranță personal; că cel puțin inconștient și-a selectat materialul și astfel a fost determinat să-și limiteze narațiunea în mare parte la incidentele mai puțin fericite, certurile, intrigile, slăbiciunile colegilor săi; că a atribuit în mod gratuit motive, uneori demonstrabil false, alteori deschise unei suspiciuni grave dar din lipsa altor surse de informare suspiciuni care nu pot fi soluționate într-un fel sau altul. Înseamnă că nemulțumirea lui față de sine l-a făcut să uite lumina și să-și amintească doar umbra din imagine, oboseala, dorința, dorul de casă. Înseamnă că avea tendința să sublinieze orice ar putea să se exonereze și să-și exagereze antisindicalismul. Înseamnă, cu alte cuvinte, că, deși toate evenimentele pe care le povestește pot fi faptice, cititorii săi trebuie să-și permită perspectiva și scopul său apologetic.

Descrierea, pe de altă parte – sau cel puțin acea parte din ea care a fost păstrată în *Practică* – este într-un stil cu totul diferit. Cu excepția primei părți care relatează primirea grecilor la Veneția, unde autorul anonim încearcă să-și consemneze admirația față de spectacolul scenei, ea constă în rezumate ale discursurilor și scurte intrări despre evenimente, pentru toată lumea, precum notele unui jurnal. Datele sunt foarte frecvente, mai rar ale lunii, mai des ziua săptămânii și a unei anumite săptămâni specificate prin numele acesteia în calendarul liturgic. Există puțin din acel fundal al relațiilor personale în care *Amintirile* abundă, dar nu este

¹ Lambros, i, p. 191.

INTRODUCERE

lipsit cu totul. Pe scurt, este puțin loc în *Descriere*, luată în general, pentru prejudecăți într-un fel sau altul. Ceea ce este privit ca un indiciu al tendinței este că autorul nu intră în detaliu asupra unor puncte de fricțiune care cu siguranță au apărut între greci și latini, că înregistrează doar în treacăt diviziunile din cadrul comunității grecești și că, fiind cel puțin către sfârșitul Consiliului un înflăcărat susținător al unirii, el relatează cu aprobare activitățile unioniștilor. Relatarea lui se limitează la relatarea evenimentelor publice mai importante, iar ceea ce el afirmă în mod pozitiv ar părea, în general, a fi adevărat. Faptul că el nu se extinde asupra complexității relațiilor personale se datorează caracterului operei pe care o compunea.

Istoricul trebuie să-și evalueze sursele și apoi să le utilizeze în conformitate cu raționamentul său. Opinia mea despre principalele izvoare ale istoriei Conciliului de la Florența este consemnată mai sus. Actele *grecești* combinate cu *Actele latine* furnizează material sigur pentru evidența ședințelor publice. Descrierea oferă o cronologie a celorlalte evenimente atât de consecutive și atât de strâns integrate cu evenimentele în sine, care sunt mai degrabă conturate decât descrise, încât să înlăture suspiciunea de distorsiune conștientă. Deci, în cele ce urmează în această carte, accept afirmațiile pozitive ale *Descrierii* cu excepția cazului în care eroarea poate fi dovedită, completându-le și completându-le din *Memorii*, referințe la care se vor găsi în număr mare în aproape fiecare capitol. Nu am încercat să omit nimic important din opera lui Syropoulos, dar este atât de lungă încât au fost necesare multe abrevieri și nici o omisiune mică. Acolo unde a fost posibil, am verificat afirmațiile aparent mai exagerate ale Diaconului grec: acolo unde asta nu s-a putut face — și din păcate nu s-a putut face des — am consemnat ceea ce spune el pentru cât merită, lăsând cititorul să o evalueze singur. Cel puțin așa a fost intenția mea și așa, sper, execuția mea.

Primele pagini din *Memoriile lui Syropoulos* s-au pierdut, dar, a judeca de la începutul părții păstrate, s-ar părea că s-ar fi ocupat de o chestiune de autoritate în Biserica Răsăriteană între împărat și ierarhie, inclusă probabil de autor pentru că el considera că avea unele legătură cu conduita din partea greacă a Consiliului. Toate restul se referă direct

INTRODUCERE

către Consiliu. Începe cu negocierile despre unire sub Martin al V-lea, continuă cu cele dintre Constantinopol și Eugeniu al IV-lea și Constantinopol și Basel, apoi relatează povestea venirii grecilor în Italia, evenimentele din timpul Sinodului, plecarea spre casă și primirea la Constantinopol a unirii.

Syropoulos are dreptate, din punct de vedere istoric, când își începe relatarea despre Sinodul de la Florența încă de la Sinodul de la Constanța, deoarece negocierile care au culminat cu desfășurarea Consiliului de unire la Ferrara și Florența și nu la Constantinopol sau Basel sau Avignon au început atunci. , și a continuat într-o serie neîntreruptă până când au fost publicate în Consiliul actual. Am urmat același plan. După un scurt capitol introductiv cu un context larg, urmăresc în detaliu relațiile dintre Est și Vest sub Martin al V-lea, apoi modelul mult mai complicat al negocierilor sub Eugeniu al IV-lea, înainte de a introduce grecii, în capitolul patru, în Italia. Apoi vine Consiliul propriu-zis. Tratamentul meu asupra tuturor este mai mult istoric decât teologic. Dar a fost, desigur, un Sinod Oecumenic care a judecat și hotărât punctele de doctrină, așa că teologia și într-adevăr teologia foarte abstrusă intră în narațiune. Dacă cititorul nu înțelege totul, se poate consola cu gândul că nimeni nu înțelege Taina Sfintei Treimi. Dar, sper, va învăța ceva despre asta și va ajunge să aprecieze puțin mai bine motivele diferențelor dintre Est și Vest, precum și diversele lor linii de abordare. Foarte multe discursuri lungi apar în sursele principale, pe care le-am sintetizat, lăsându-le însă sub formă de vorbire directă, deoarece perioade lungi de spech indirect ar fi făcut lectura grea. Toate — și numai — citatele exacte în traducere sunt indicate prin virgule sau cu caractere mici.

Am motive să fiu recunoscător multor oameni pentru ajutorul și încurajarea pe care mi le-au dat cu generozitate în timp ce eram angajat cu această carte. Răposatului Pr Georg Hofmann, SJ, îi sunt cel mai profund îndatorat. Pe lângă inițiatorul seriei *Concilium Florentinum* etc., el a fost și cel mai prolific colaborator al acesteia, dându-i roadele multor ani de muncă minuțioasă în multe arhive. Referințe la volumele sale și la numeroasele sale articole vor fi găsite din abundență în

INTRODUCERE

paginile care urmează. Pe lângă asta, aveam avantajul sfatului său gata și mă puteam folosi din memoria lui sigură și cunoștințele sale vaste, chiar și în lunile lungi ale ultimei sale boli, privilegiu de care mă foloseam liber. Să se odihnească în pace. De asemenea, aș dori să le mulțumesc pe nume altor doi, care mi-au citit cartea în manuscris și mi-au oferit multe sugestii fructuoase, părintelui Emil Herman, SJ, și doctorului JA Watt. Lor, și tuturor celorlalți care m-au ajutat, le mulțumesc sincere.

JG

ROMA

ianuarie 1988

ABBREVIERI

<i>Acad. Roum.</i>	<i>Academic Roumaine: Bulletin de la section historique.</i>
AAV	Acta Academiae Velehradensis.
ACA	<i>Acta camerae apostolicae et ciuitatum Venetiarum, Ferrariae, Floretu tiae, lanuae, de Concilio Florentino</i> , ed. G. Hofmann (Romae, 1950).
AC	^ <i>Quae supersunt actorum graecorum Concilii Florentini</i> , ed. J. Gill (Romae, 1953)-
A. L.	<i>Atidreas de Santacroce, aduocatus consistorialis: Acta latina Concilii Florentini</i> , ed. G. Hofmann (Romae, 1955).
■ Arh. OP	<i>Archivum Fratrum Praedicatorum.</i>
B. Z.	<i>Byzantinische Zeitschrijt.</i>
Byz.	<i>Bizanțiunea.</i>
Cecconi	E. Cecconi, <i>Studi storici sul Concilio di Firenze</i> , voi. 1 (Firenze, 1869).
D. TC	<i>Dictmnaire de la Tbeologie Catholique.</i>
E.E.B.Σ.	Ἐπετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.
E. O.	<i>Echos d'Orient.</i>
EP	<i>Specialitãti Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum</i> . 3 vol., ed. G. Hofmann (Romae, 1940-6).
Frag.	<i>Fragmenta protocolli, diaria privata, predici</i> , ed. G. Hofmann (Romae, 1951). <i>Gregorianum.</i>
Greg.	<i>Concilium Basiliense. Studien und Dokumente</i> . 8 vol., dintre care primele patru sunt editate de J. Haller, restul de diverși autori.
Haller	Hefele^Leclercq, <i>Histoire des Conciles</i> , voi. vn (Paris, 1916).
H.'L.	N. Jorga, <i>Notes et extraits pour serifir a l'bistoire des Croisades au XV^s siecle</i> , vol. 1 -hi (Paris, 1899-1902).
Jorge	S. Lambros, <i>ΓΤαλαιολόγεια και ΓΤελοποννησιακά</i> , 4 voi. (Atena, 1912-30).
Lambros	<i>Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio</i> , ed. GD Mansi (1784). <i>Monumenta Conciliorum generalium saec. XV</i> (Vindobonae, 1857-86).
Mansi	<i>Raccolta degli storid italiani</i> , ed. LA Muratori (ediția a II-a, dacă nu se specifică altfel).
MC	
Muratori	

ABREVIERI

NE	Νέος Ἑλληνομνήμων.
OC	<i>Orientalia Christiana</i> .
OCP	<i>Orientalia Christiana Periodica</i> .
Pastor	L. v. Pastor, <i>Istoria Papilor</i> , trad. în engleză. ed. FI Antrobus. <i>Documents relatifs au Concile de Florence. I: La question du Purgatoire a Ferrare;</i>
Petit, Docs.	II: <i>Oeuvres anticonciliaires de Marc d'Ephese</i> , ed. L. Petit, publicat într-un volum din <i>Patrologia orientalis</i> , xv, p. 1-168; xvii, p. 509-524. Migne: <i>Patrologia graeca</i> . G. Phrantzes, <i>Chronicon</i> , ed. IB Papadopoulos, voi. 1 (Lipsiae, 1935).
PG	Migne, <i>Patrologia latina</i> .
Phr.	O. Raynaldus, <i>Amalae bisericesc !</i> . <i>Oeuvres completes de Gennade Scholarius</i> . 8 voi. ed. L. Petit, XA Siderides,
PL	M. Jugic (Paris, 1928-36).
Raynaldus	<i>Studi e Testi</i> .
Scol.	<i>Studi bizantini e neoellenici</i> . S. Syropoulos, <i>Memorii</i> , ed. R. Creighton sub titlul <i>Vera historia unionis non verae</i> (Hagae ^{Comitis} , 1660).
SF	A. Traversari, <i>Ambrosi: Traversari.. latinae epistolae, etc.</i> , ed.
St. biz. Sir.	L. Mehus (Firenze, 1759).
Trav.	N. Valois, <i>Le Pape et le Concile</i> . 2 voi. (Paris, 1909).
Valois	

FUNDALUL

TAdoptarea religiei creștine de către împăratul Constantin a reprezentat un punct de cotitură în istoria timpurii

Biserică. De acum înainte, în loc să fie supus periodic persecuție, s-ar bucura de protecția celei mai înalte puteri din stat. O astfel de protecție, totuși, ar putea deveni o sabie cu două tăișuri și, pentru promovarea unității și concordiei în interiorul imperiului, s-ar putea dezvolta într-o direcție a Bisericii chiar și în chestiuni pur religioase și doctrinare. Asta este, de fapt, ceea ce s-a întâmplat. Sectele, nemulțumite de deciziile autorităților ecleziastice, au început să facă apel la Împărat. Deja în timpul domniei lui Constantin și înainte ca acesta să fie chiar botezat, împăratul se ocupase de a convoca Consiliul de la Arles (314) pentru a judeca treburile donatiștilor; apoi a convocat Sinodul de la Niceea ale cărui hotărâri le-a respins ulterior și pe ai cărui adepți i-a persecutat.

Îndepărtarea capitalei de la Roma la Bosfor a introdus o altă influență care avea să joace un rol important în evoluțiile ulterioare. Bizanțul până în prezent nu fusese decât un mic oraș cu un episcop dependent de Mitropolitul Heracleei în Tracia. Când a devenit capitala imperiului lui Constantin, episcopul său a luat titlul de arhiepiscop. Sub împărăția creștină, organizarea teritorială a Bisericii tindea să urmeze pe cea a administrației civile, iar preeminența politică a unui oraș a condus adesea la o importanță bisericească paralelă. În acest ritm, Noua Roma ar trebui să fie egală cu Vechea Roma. În 381, al treilea canon al Conciliului de la Constantinopol a enunțat: „Episcopul de Constantinopol să aibă primatul onoarei după Episcopul Romei, deoarece Constan’ Tinopol este Noua Roma”. În 451, așa-numitul canon al douăzeci și opt de la Calcedon a amplificat canonul de la Constantinopol:

Cu dreptate într-adevăr, Părinții au recunoscut primul loc pentru Scaunul Romei

Art. 1. Deputații au recunoscut primul loc pentru Scaunul Romei

CONSILIUL DE LA FLORENCE

considerație, cei 150 de Părinți, ..au acordat prerogative și stimă egale Preasfântului Scaun al Noii Rome, considerând pe bună dreptate că orașul onorat de prezența împăratului și a senatului și bucurându-se de prerogative egale cu cele ale Romei antice, imperiale, ar trebui de asemenea, să fie mai înalt în chestiuni bisericești, deținând rangul următor după ea.

Acest canon se potrivea aspirațiilor împăraților și episcopilor arclv ai orașului imperial. Dar, cel puțin pentru moment, au fost ținuți în frâu de către Papă. La Sinod însuși legații papali au protestat energic împotriva lui și ulterior Papa Leon a refuzat să o recunoască, în ciuda scrisorilor atât ale împăratului Marcian, cât și ale Patriarhului Constantinopolului, Anatoliu.

Următoarele câteva secole au fost marcate de diferite evoluții în Orient și Occident. Liturghiile lor au fost stabilite pe linii diferite; obiceiurile și disciplina ecleziastică au variat considerabil, așa cum a demonstrat Sinodul din Trullo (691); exista o necunoaștere în continuă creștere a limbajului celuilalt. Cu toate acestea, relațiile ecleziastice, deși adesea rupte pentru perioade scurte, au rămas ca înainte, în ciuda tensiunilor politice, și în fiecare secol, de la al cincilea la al IX-lea, au fost multe apeluri dinspre Răsărit la Roma pentru sprijinirea adevăratei doctrine și a restabilirea disciplinei. Apogeul prestigiului papal în Biserica bizantină a fost atins în timpul controverselor iconoclaste din prima jumătate a secolului al IX-lea, când Papa era privit ca bastionul ortodoxiei împotriva împăraților nelegiuiți.

O schismă gravă a avut loc însă la scurt timp după. O dispută cu privire la faptul dacă Ignatie sau Fotie era Patriarhul de drept al Constantinopolului a fost trimisă Romei. Legații papali trimiși să investigheze cazul s-au hotărât în favoarea acestuia din urmă și l-au declarat destituit pe Ignatie. Nicolae I, Papa, a casat procedura și, într-un consiliu local, s-a pronunțat în favoarea lui Ignatie. Această decizie a fost moartă împotriva dorințelor curții imperiale, iar Fotie, profitând și de disputa dominantă privind evanghelizarea Bulgariei și de diferențele de disciplină susținute de misionarii latini și greci de acolo, a decis să ducă războiul în inamicul țară. El a emis o Scrisoare Enciclică către Patriarhii Răsăriteni invitându-i la un conciliu la Constantinopol pentru a judeca credința și practica Papei și a Bisericii Latine. Consiliul s-a întrunit în 867 și l-a declarat pe Nicolae depus și excomunicat

FUNDALUL

Aproape imediat, din motive politice, Fotie a fost înlăturat din scaunul patriarhal, iar Ignatie a fost repus; dar consiliul (869-70) chemat să restabilească ordinea abia și-a atins scopul. Împăratul nu dorea decât ca vechea chestiune dintre Ignatie și Fotie să fie discutată: Papa nu putea ignora sinodul fotian și afrontul său la adresa Sfântului Scaun. Fotie, deși a refuzat să răspundă acuzatorilor săi, a fost condamnat, dar foarte puțini episcopi au luat vreo parte la proces, iar sentințele severe împotriva celor rânduți de Fotie nu au condus la pacificare.

La moartea lui Ignatie în 878, împăratul l-a readus pe Fotie pe tronul patriarhal, în ciuda condamnării sale anterioare. Încă o dată a fost propus un consiliu pentru a regulariza situația și Papa, Ioan al VIII-lea, care avea nevoie de ajutor împotriva sarazinilor și încă spera să stabilească jurisdicția romană asupra Bulgariei, a fost de acord. Consiliul s-a întrunit în 879-80. Legații Papei au fost împuterniciți să recunoască legitimitatea alegerii lui Fotie ca Patriarh și a hirotonirilor sale anterioare, ignorând, în același timp, acțiunile sale trecute împotriva Sfântului Scaun, dacă ar face vreun gest care savurează un *amendament onorabil*. Fotie a refuzat să facă acest lucru, iar Actele sinodului conțin aproape mai mult insulte împotriva Romei decât respect: totuși Ioan al VIII-lea le-a aprobat, deși le-a cunoscut vreodată în întregime sau doar într-o traducere abreviată - și mult atenuată - în latină. nu este sigur. Până de curând s-a crezut de obicei că, după Sinodul din 879-80, Fotie a fost din nou excomunicat solemn, dar această opinie a fost pusă serios sub semnul întrebării în ultimii ani și acum nu este susținută în general. În orice caz, până în 899 schisma s-a încheiat, dar ea dăduse un precedent periculos, iar scrierile lui Fotie, acuzându-i pe latini de erezie cu privire la Procesiunea Duhului Sfânt, condemnând obiceiurile și disciplina latină și atacând primatul Scaunului lui Petru și înălțarea împotriva lui „Scaunul lui Protoclitus Andrei”, a furnizat un arsenal de arme gata la îndemână pentru utilizare ulterioară.

Două secole urmau să treacă încă înainte de următoarea ciocnire serioasă dintre Roma și Constantinopol, secole marcate de multe schimbări în situația politică europeană. Până în timpul controversei iconoclaste, Bizanțul încă pretindea imperiu peste cea mai mare parte a Europei, regii diferitelor triburi care l-au depășit și s-au stabilit.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

existand teoretic cel puțin guvernatori în numele basileusului. În Italia, puterea împăratului, deși în diferite momente serios contestată de barbarii invadatori, a fost în general eficientă, iar papii, deși treptat prin forța împrejurărilor devenind și în practică șefi politici ai Ducatului Romei, erau supușii săi ale căror alegeri aveau nevoie de ratificare imperială. Când, totuși, papalitatea s-a trezit amenințată de Leon Isaurianul să forțeze respectarea politicii sale iconoclaste și, în același timp, a trăit în pericol constant din partea neliniștiților lombarzi, s-a îndreptat către puterea în ascensiune a Franței și în schimbul ei recunoașterea dinastiei lui Pepin a primit ajutor militar împotriva lombarzilor. Acesta a fost un punct de cotitură în istorie. De acum înainte, deși Bizanțul nu a încetat să considere Italia ca parte a imperiului său și, de fapt, a continuat să posedze Sicilia și părțile de sud ale peninsulei italiene, cu centrul său la Bari, Roma părăsise Estul și s-a lăsat în parte cu Occidentul și cu Sfântul Imperiu Roman care s-a dezvoltat după încoronarea lui Carol cel Mare ca Împărat al Apusului în anul 800. O legătură între Biserica de Apus și cele de Răsărit a fost ruptă.

Dar schimbarea nu i-a ajutat prea mult pe papi pe termen lung. Rivale între națiunile în curs de dezvoltare ale Europei pentru putere și dominație în Sfântul Imperiu Roman, ambițiile diferitelor familii romane de eminență politică în statele papale stabilite după răsturnarea puterii bizantine în nordul Italiei și declinul Lombardiei, au făcut din papalitate un premiu de câștigat pentru un partizan. Așadar, în secolul al X-lea și în prima jumătate a secolului al XI-lea, papii nu erau deseori decât cei nominalizați ai puterii dominante, iar papii și antipapii, împreună cu susținătorii lor, cedau unul cu altul pentru supremație, în timp ce anarhia care prelua uneori la Roma s-a reflectat prea fidel în eparhiile Europei. Nu era o situație de a recomanda Biserica Apuseană către Răsărit.

Între timp, în aceeași perioadă, Bizanțul atinge cel mai înalt vârf de putere și prestigiu încă din secolul al VI-lea sub Justinian și, oricare ar fi fost relația teoretică dintre Biserica occidentală și cele răsăritene, nu există nicio îndoială că în practică Biserica bizantină era independentă de Roma. Din 963 încolo Constantinopolul s-a bucurat de o serie de împărați care

FUNDALUL

au fost deopotrivă buni organizatori și buni soldați, astfel încât au reluat de la diverși cuceritori părți ale imperiului care mai devreme fuseseră pierdute. În 968, Antiohia a fost recâștigată de la arabi, iar Patriarhul Constantinopolului I-a sfințit pe noul Patriarh antiohean, eliminând astfel orice îndoială cu privire la preeminență. Mesopotamia, Edessa, Siria, Creta, toate au căzut în mâinile bizantinilor, iar până în 1019 bulgarii, care fuseseră odată o amenințare serioasă, au fost complet reduse de Vasile al II-lea, Bulgaroctonos. Cam în această perioadă și Rusia a acceptat creștinismul și, deși de ceva vreme a fost la fel de prietenoasă cu Occidentul ca și cu Orientul, își primise Liturghia din Răsărit și era mai deschisă la influențe de acolo decât de la Roma. În mod firesc, Biserica a participat la gloria statului. Patriarhii săi, dacă nu toți la același nivel înalt ca împărații, erau în general serioși și înțelepți, deși trebuiau adesea să recurgă la „economie” pentru a îndeplini dorințele suveranșilor lor atotputernici. Teoria Pentarhiei, adică a împărțirii Bisericii în cinci Patriarhii, toate egale în esențial, câștigase până acum teren astfel încât să devină doctrină acceptată: iar trei dintre acestea erau slabe și, în practică, depindeau cu totul de Constantinopol. Papa a fost privit ca nu mai mult decât Patriarhul Apusului, unul dintre cei cinci patriarhi ai Bisericii, chiar dacă primul dintre ei, în timp ce Constantinopolul, de fapt, dacă nu încă în teorie, domina lumea ecleziastică răsăriteană independent de Roma.

status quo era pe care Caerularius, care a devenit patriarh în 1043, era hotărât să-l mențină atunci când părea amenințat de alianța politică a împăratului bizantin și a papei romane împotriva expansiunii normande în sudul Italiei. Avea o scrisoare, condamnând patru practici latine transmise Papei și el însuși a închis bisericile latine din Constantinopol, ca o indicație a respingerii sale a folosirii în latină a azimelor în Liturghie. Un revers militar, însă, pentru împăratul său l-a forțat la o atitudine mai conciliantă, dar cardinalul Humbert, legatul latin trimis la Constantinopol, s-a mulțumit cu nimic mai puțin decât cu o supunere completă. Caerularius a rămas încăpățânat. Cardinalul l-a excomunicat public și solemn pe el și pe adepții săi într-un document violent ofensator (1054), dar această excomunicare era de o valabilitate îndoielnică ca Papa Leon care autorizase misiunea.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

era deja mort. Cu toate acestea, era atât de violent ca ton și pronunțat într-o manieră atât de jignitoare încât, prin ea însăși, era suficient să-i adună pe poporul Constantinopolului de partea Patriarhului, iar Împăratul a trebuit să-i urmeze cu forța exemplul. Caerulariu i-a excomunicat la rândul său pe legați. Nu a crezut niciodată, sau s-a prefăcut să nu creadă, că ei îl reprezintă pe Leul, ci doar generalul latin al împăratului, Argyrus, dușmanul său personal. Apoi le-a scris patriarhilor din Răsărit pentru a pregăti calea pentru o condamnare a Bisericii de Apus. Acuzățiile sale împotriva Romei s-au bazat pe *Filioque'da.use* (pe care cardinalul Humbert o adusese din nou în evidență din uitarea în care căzuse și asta, de asemenea, greșit, în măsura în care a atribuit o omisiune Bisericii grecești în loc de o completare la latină), folosirea pâinii azime în Liturghie și o listă interminabilă de fleacuri ecleziastice. Acestea din urmă, fără nicio importanță în sine, au fost totuși punctele care i-au atras cel mai mult pe creștinii răsăriteni obișnuiți și care le-au înstrăinat cel mai mult mintea de creștinătatea latină.

Incidentul lui Caerularius, însă, nu a fost neapărat definitiv, deși a fost o lovitură grea adusă relațiilor pașnice dintre Est și Vest. Alte evenimente urmau să-i reușească în scurt timp, ceea ce ar avea rezultate mult mai grave. Una dintre acestea a fost formarea regatului normand în sudul Italiei. Fusese alianța Papei și Împăratului să se confrunte cu această amenințare comună care dăduse prilejul acțiunii anti-romane a lui Caerulariu. De atunci normanzii și-au sporit puterea, luând Bari (1071), centrul guvernării locale bizantine, și Palermo în anul următor și au vizat nimic mai puțin decât cucerirea Constantinopolului. În 1082 și din nou în 1185 au făcut încercarea, dar de fiecare dată au eșuat. Între timp, alți dușmani se îngrămădeau în jurul imperiului, turcii în est, iar la nord patzinacii și mai târziu bulgarii. Bizanțul îi cunoștea de mult pe arab, care, începând cu secolul al VII-lea, invadase rapid Siria, Palestina, Mesopotamia, regiunile de est ale Asiei Mici, Egiptul și zonele de nord ale Africii. El atacase de două ori însuși Constantinopolul (673-77; 717-718). În secolul al IX-lea a cucerit Creta și spre începutul secolului al X-lea Sicilia și mare parte din sudul Italiei. Dar până la sfârșitul secolului al X-lea vastul imperiu arab era în a

FUNDALUL

stare de dezintegrare și probabil s-ar fi dizolvat dacă nu ar fi fost ascensiunea la putere a turcilor selgiuchi. Aceștia, originari din Turkestan, au devenit treptat puterea supremă în lumea arabă și când împăratul bizantin, Romanus Diogene, i-a întâlnit în luptă, a fost învins zdrobitor și luat prizonier la Manzikert (1071) și și-a recăpătat libertatea doar plătind o sumă grea. răscumpărare și promițând tribut anual cuceritorilor săi. Vuy torious Alp Arslan a înființat Sultanatul de Rum în Asia Mică, care a fost prima etapă a cuceririi întregului imperiu bizantin.

Victoriile Seljuq au avut un alt efect. Atâta timp cât arabii țineau Palestina și orașul său sfânt Ierusalimul, pelerinii puteau veni și pleca nederanjați. Odată cu cucerirea Locurilor Sfinte de către selgiucizi, a început însă o perioadă de persecuție care a stârnit furia Occidentului creștin și a prilejuit cruciadele. Acestea s-au datorat unei varietăți de cauze — apeluri ale împăraților din Răsărit pentru ajutor; dorința papilor pentru reunirea creștinătății; un spirit de aventură în rândul cavalerismului națiunilor occidentale; ci mai ales o hotărâre de a elibera Țara Sfântă de sub puterea necredincioșilor.

Pentru scopul său principal, Prima Cruciadă (1097-1099) a fost cea mai reușită, pentru că Ierusalimul a fost luat și Regatul Ierusalimului a fost înființat. Dar principatele au fost înființate și la Edessa, Tripoli și Antiohia, pe un teritoriu pe care Bizanțul și-a revendicat pentru el și astfel, pe o perioadă de un secol și mai mult, a existat un război sporadic între imperiu și Antiohia. Împărații par să-i fi privit pe cruciați cu atâta teamă ca și pe turc și aveau niște temeuri solide pentru asta. Cruciații au venit în trupe, adesea cu puțină disciplină, trăind în țările prin care treceau și prezența lor în vecinătatea capitalei a dus inevitabil la fricțiuni. Drept urmare, motivul de conducere al împăraților a fost să-și îndepărteze aliații nedorți din Tinopolul constant cât mai repede posibil, fără a-i lăsa să aștepte până când toate forțele lor vor fi sosit, chiar dacă astfel ar putea fi mai ușor de întâlnit și distrus de comunitatea. dușman. Aceasta a fost soarta primului contingent din Prima Cruciadă; precum cea a forței germane a celei de-a doua cruciade (1147). În 1187 Saladin a luat Ierusalimul. În 1189 a pornit a treia cruciada. Forțele germane

CONSILIUL DE LA FLORENCE

lui Frederic Barbarossa au fost transportați peste Helespont de către împăratul Isaac numai atunci când prezența lor în apropierea capitalei sale i s-a părut o amenințare mai mare pentru siguranța lui decât încălcarea înțelegerii pe care o făcuse cu Saladin pentru a se opune lor: dar nu au făcut nimic. Forțele franceze și engleze care au mers pe mare au reușit să câștige doar câteva locuri pe coasta palestiniană — destul de departe de Bizanț — și să ocupe Ciprul, deținut la acea vreme în dependență de Bizanț de Isaac Comnen. Prin urmare, primele trei cruciade nu au făcut nimic pentru a vindeca ruptura dintre Est și Vest, ci mai degrabă au stimulat o atmosferă de suspiciune și neîncredere reciprocă. Dorința papală de unire ecleziastică era încă departe de a fi satisfăcută. A primit, totuși, o împlinire neașteptată, și una pe care, oricum, la început, Papa Inocențiu al III-lea nu a primit-o, în Cruciada a patra.

Cruciada a patra, ca și celelalte, a avut ca scop capturarea lui Jem/Salem, dar în cele din urmă a cucerit Constantinopolul și nu a mai avansat. Se adunase la Veneția (1202) de când venețienii, pentru plata unei sume mari, se contractaseră să-l transporte mai departe pe mare. Banii, însă, nu erau disponibili și astfel, în ciuda fulminațiilor lui Inocențiu, plata s-a făcut „în natură” prin luarea și vânzarea Zara, un oraș din Dalmația aflat în mâinile regelui Ungariei, care el însuși luase crucea. Cruciaților de la Zara a venit Alexius Angelus, al cărui tată Isaac fusese cu puțin timp înainte detronat de pe tronul imperial și întemnițat de fratele său Alexius, pentru a pleda pentru restaurarea tatălui său, în schimbul căruia le-a promis mari daruri de bani și trupe pentru campanie în Țara Sfântă la care avea să ia parte și el. Perspectivele unirii ecleziastice, ale Bizanțului ca aliat autentic în întreprinderea lor, al recompensei personale și pentru Enrico Dandolo, Dogul Veneției, a confirmării tuturor privilegiilor comerciale venețiene au câștigat ziua: cruciații s-au întors spre Constantinopol. Orașul nu i-a întâmpinat pe protectorii suveranului său destituit și astfel cruciații au luat-o cu asalt și l-au luat, dar apoi au tăbărât în afara zidurilor sale (1203). Isaac restaurat și fiul său Alexius au fost încoronați, dar fiind priviți de greci drept trădători, în curând au căzut victimele nemulțumirii populare și Alexius Ducas, liderul partidului național ostil occidentalilor, a devenit Împărat. În 1204

FUNDALUL

orașul a fost din nou capturat și dat timp de trei zile jefuirii și rapirii, nici măcar bisericile și obiectele lor sacre nefiind cruțate.

Cu latinii la Constantinopol a existat o oportunitate, oricât de nepropicioasă ar fi începuturile ei, de a uni Biserica Răsăriteană și cea Occidentală, dar temperamentul vremii a făcut imposibil ca această ocazie să fie profitată și folosită la cel mai bun avantaj. În împărțirea prăzii după cucerirea orașului, Biserica Sf. Sofia căzuse în mâinile venețienilor, care fără a-l consulta pe Papa l-au sfințit pe Thomas Morosini Patriarh latin. Episcopii greci ar trebui să-i depună un jurământ de fidelitate, dar mulți, precum Patriarhul grec care fugise în Bulgaria, au preferat exilul. Pentru o scurtă perioadă de timp a existat ezitare cu privire la ceea ce trebuia făcut în practică, dar în curând a prevalat principiul că ritul latin este superior grecului, care totuși nu trebuia suprimat, dar dacă grecii nu puteau fi convinși să se schimbe, tolerat. Episcopii latini urmau să conducă în eparhiile unde latinii erau mai numeroși. Noi episcopi greci ar putea fi consacrați, dar de episcopi latini. În 1206 Patriarhul Ioan Camaterus a murit în Bulgaria și un succesori a fost ales și sfințit în Niceea, unde Teodor I Lascaris înființase un regat grec. La Constantinopol, cardinalul legat papal Pelagius d'Albano a încercat măsuri forțate, dar nu a reușit nimic, iar negocierile ulterioare cu noul Patriarh grec au eșuat. În 1215, Sinodul Lateranului l-a declarat pe Papa șeful tuturor Patriarhilor Latini Răsăriteni și a decretat că ar putea exista un singur episcop într-un singur Scaun, deși diversitatea de rituri era permisă „în măsura în care acest lucru era posibil în Domnul”. Grecii ar fi fost dispuși să aibă atât un episcop latin cât și un grec: acest lucru a fost interzis de Lateran. În teritoriile cucerite de cruciați — Regatul Constantinopolului, Regatul Tesalonicului, Principatul Ahaiei din Peloponez și Ducatul Atenei și Tebei, precum și în numeroasele locuri câștigate de venețieni — episcopii latini au luat în stăpânire biserici catedrale. Dar aceste cuceriri nu au durat mult. Tesalonic a căzut în mâinile grecilor din Epir în 1224. Constantinopolul a fost luat de Mihail al VIII-lea, împăratul grec al Niceei, în 1261.

Dar Michael era un imperiu diminuat și slăbit

CONSILIUL DE LA FLORENCE

recăpătat. Cea mai mare parte a Greciei era încă în mâinile francilor, iar Despotatul Epirului și Imperiul Trebizond, deși în mâinile grecești, erau state independente. Nici dușmanii lui nu erau mai puțin numeroși decât înainte. O nouă amenințare, care amintea de vremurile normanzilor din Italia, se forma în Regatul celor Două Sicilii ocupat în 1266 de Carol de Anjou. Pregătirile erau foarte avansate pentru o expediție împotriva Constantinopolului cu pledoaria restabilirii pe tronul său pe împăratul latin exilat, când Papa Grigore al X-lea a căutat să amâne pentru a vedea dacă negocierile deschise cu el de Mihail vor da roade (1273). În 1274, la Sinodul de la Lyon, o foarte mică delegație greacă a acceptat în numele lui Mihail (mai degrabă decât în cel al Bisericii Greciei) supremația papală, adevărul Filioque și valabilitatea Liturghiei în azime. Pericolul pentru Constantinopol a fost evitat: Mihail a făcut tot posibilul pentru a-și îndeplini angajamentele și el însuși le-a fost credincios, dar nu a putut folosi nimic împotriva opoziției religioase a supușilor săi. În 1281 a fost excomunicat de către Papa francez, Martin al IV-lea, un prieten al lui Carol de Anjou, și, deși pericolul din Sicilia a încetat în cele din urmă la rebeliunea de acolo din 1282, a murit în același an repudiat atât de Est cât și de Vest, pentru i s-a refuzat înmormântarea creștină de către propriul său popor. Succesorul său Andronic al II-lea a fost cu amărăciune anti-latină și l-a depus și l-a închis pe patriarhul unionist Ioan Beccus cu puținii săi susținători sinceri.

Între timp, invazia mongolă din Est finalizase destrămarea imperiului turcilor selgiuchi care, pe măsură ce dominația invadatorilor s-a relaxat, s-au format în state mai mici separate. Printre acestea a început să predomină dinastia lui Osman (1299), iar istoria Orientului în secolul al XIV-lea este povestea cuceririlor turcilor otomani. Verificați o vreme de Marea Companie Catalană, un fel de Legiune Străină în care catalanii erau elementul principal, mercenari aduși de Andronic al II-lea (1302-11), ei au progresat mai târziu în mod constant în cucerirea Imperiului Grec, care în același timp trebuia să se apere împotriva sârbilor. Brusa le-a căzut în 1326; Niceea în 1329; Nicomedia în

1337. La urcarea pe tronul bizantin a lui Ioan al V-lea Palaeologus în 1341 erau deja stăpâni pe aproape toată Asia Mică. Ei și-au stabilit un punct de sprijin în Europa până în 1354

FUNDALUL

când au luat în stăpânire Gallipoli și de acolo au început să se deplaseze spre nord. În 1365 Adrianopolul a devenit capitala lor, iar Constantinopolul a fost înconjurat din toate părțile. În această etapă, Ioan al V-lea Paleologul a călătorit la Roma, unde a făcut solemn mărturisire de credință Papei și s-a supus Bisericii Latine. Acțiunea lui Ioan nu pare să fie au stârnit la Constantinopol la fel de multă opoziție ca și cea a lui Michael cu aproape un secol înainte, parțial cel puțin pentru că elementul religios al capitalei sale a fost absorbit de controversa isihastă, în care Grigore Palama pentru călugării de pe Muntele Athos a triumfat asupra lui Barlaam, care provenea din sudul Italiei. și care din acest motiv era suspect, gestul său a fost însă total ineficient. inițiativa împăratului.

Așa că înaintarea turcilor a continuat fără încetare. În 1373, Ioan al V-lea a trebuit să devină vasal al lui Murad I și să-l dea ostatic pe fiul său Manuel. În 1389 Serbia și în 1393 Bulgaria au fost învinse. În 1396, Ungaria a suferit înfrângerea la Nicopole și, dacă nu ar fi fost forța mică franceză sub conducerea lui Boucicaut, Constantinopolul ar fi putut cădea în acel moment. Situația era disperată. La sfatul lui Boucicaut, Manuel (1399) a făcut turul curților din Europa pentru a vedea dacă apelul său personal îi va oferi ajutorul de care avea nevoie. Dar, deși primit cu curtență în Franța, Anglia, Germania și Italia și în ciuda cruciadei lansate de Bonifaciu al IX-lea independent de orice negocieri privind unirea dintre Biserici, el nu a primit niciun ajutor în rândul bărbaților, căci Europa era prea distrasă de propriile ei certuri. De trei ori în douăzeci de ani a fost asediat Constantinopolul și de fiecare dată a fost salvat, nu de forțele apărătorilor, ci doar pentru că turcii au fost nevoiți să ridice asediul pentru a lupta în altă parte - în 1402, când Bajezid a mers să întâmpine înaintarea mongolă sub Timur și a fost învins: în 1411 când Musa a fost răsturnat de fratele său Mahomet: iar în 1422 când Murad al II-lea a reprimat rebeliunea unui pretendent.

Acest împărat, Manuel al II-lea Paleolog, a fost cel care, potrivit cronicarului Sphrantzes, i-a dat următorul sfat fiului său Ioan, care mai târziu, ca împărat, a împărțit cu Papa Eugeniu al IV-lea responsabilitatea pentru Sinodul de la Florența: „Propuneți un conciliu: deschideți negocieri,

CONSILIUL DE LA FLORENCE

dar prelungește-le la nesfârșit.... Mândria latinilor și încăpățânarea grecilor nu vor fi niciodată de acord. Dorind să realizezi uniunea, vei întări doar schisma.' A fost o observație profundă întemeiată pe istorie și susținută de evenimente. Trebuiau să existe negocieri pentru a sugera turcului posibilitatea de a dubla numărul dușmanilor săi dacă persista în cuceririle sale și prin perspectiva evazivă a unirii eclesiastice pentru a atrage ajutorul militar din partea latinilor. Cu excepția uverturilor lui Manuel I Comnen (i 143—80), care visa să fie încoronat de Papă ca împărat al unui imperiu re/unit, toți ceilalți – și au fost foarte mulți – care au intrat în negocieri pentru unire. Bisericii căutau în realitate ajutor material. Problema Bisericii a fost, în circumstanțe, mijloacele necesare în acest scop.

Pentru Bizanț, cruciadele ar putea fi un pericol de moarte sau un ajutor providențial. Pentru a se asigura că ar trebui să fie unul și nu celălalt, împărații au fost nevoiți să se îndrepte către cel care conducea formidabila mașinărie. Uneori ar fi să câștige de la papă că mașina nu trebuie întoarsă împotriva lor: alteori să vină în ajutorul imperiului care se zvârcește sub loviturile turcilor. Acesta este secretul ofertelor de unire din partea bizantină. Nu exista niciun element de idealism în ele. Dacă papa ar fi fost doar o putere spirituală și nu ar fi controlat o forță politică de mare amploare, nu ar fi existat deloc negocieri unioniste din partea împăraților bizantini. ¹

Totuși, oricât de adevărat ar fi fost pentru împărați, ar putea exista totuși greci care să prețuiască idealul unirii de dragul său.

Papii, la rândul lor, doreau cu adevărat unirea Bisericilor, așa cum au recunoscut chiar și scriitorii bizantini, și nu erau dispuși să folosească considerații politice pentru a-și promova scopurile. Dar genul de uniune pe care au vizat-o nu era o uniune care se recomanda grecilor. Niciun papă nu ar putea sau ar accepta o unire bazată pe teoria Pentarhieii, chiar dacă susținătorii ei ar putea fi de acord cu Nilus Cabasilas: „Atâta timp cât papa păstrează ordinea și rămâne în adevăr, el păstrează primul loc care îi aparține. de drept; el este capul Bisericii și pontif suprem, succesorul lui Petru și al tuturor Apostolilor; toți îi datorează onoare și respect deplin: dacă se îndepărtează de adevăr, fără nicio dorință

¹ M. Jugie, *Le schisme byzantin* (Paris, 1941), p. 248-9.

FUNDALUL

întoarce-te la el, el merită condamnat.'¹ În toate negocierile papii pretindeau o supremație absolută și pe care grecii nu o acordau. Opoziția lor față de introducerea clauzei *JV/w^we/* în Crez și față de alte practici și doctrine latine a rezultat din asta – chiar și un papă poate să nu legifereze asupra problemelor comune tuturor creștinilor independent de restul Bisericii.

Cu toate acestea, uniunea era ceea ce Bizanțul avea cea mai mare nevoie și Roma își dorea cel mai mult. Era inutil ca împărații și papii să încheie înțelegeri atâta timp cât clerul și poporul imperiului li se opuneau cu desăvârșire și erau inspirați de o ură profundă față de latini. Comportamentul cruciaților, în special jefuirea Constantinopolului, numeroasele încercări de cucerire ale normanzilor și francezilor, prădarile Marii Companii Catalane, îi făcuseră să-i considere pe latini drept inamici mai mari ai orașului lor decât chiar și turcii. Privilegiile acordate succesiv venețienilor și genovezilor, care dețineau o mare parte din cheiurile lor și o secțiune din capitalul lor și, fără a plăti taxele care îi îngreunau, le minau prosperitatea comercială, stârneau o profundă ranchiune împotriva latinilor străini care a izbucnit în flăcări în 1182 când într-o revoltă publică venețienii au fost masacrați. Introducerea patriarhilor și episcopilor latini în Antiohia, Ierusalim, Constantinopol și în alte părți, disprețul latinesc și ignoranța față de ritul liturgic grec și diferențele tradiției ecleziastice - cleri căsătoriți și necăsătoriți, cu barbă și fără barbă, varietăți de disciplină despre posturi și zeci de altele. puncte neimportante — doar i-au convins de barbaria și inferioritatea latinilor, iar sentimentul lor de superioritate morală combinat cu o anumită dependență politică le-a adâncit și confirmat ostilitatea.

Coloana vertebrală a opoziției în Bizanț nu era statul, ci Biserica, iar a Bisericii nu atât episcopii, cât călugării și oamenii de rând care priveau călugării ca pe asceți luminați și călăuzi spirituali. Patriarhii și episcopii erau prea aproape de coroană pentru a putea rezista cu ușurință voinței unui împărat și nu încercau adesea. Dar călugării, un corp foarte numeros și adesea vagabond, și oamenii de rând s-au pierdut în anonimatul liturghiei, cu excepția cazului în care o personalitate remarcabilă precum

¹ PG 149, 728.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Teodor Studitul sau Grigore Palama sau Gennadius au exprimat sentimentul popular și au organizat și condus opoziția. Pe vremea controverselor iconoclaste (726) existau două partide în Constantinopol — Moderatii, în principal printre politicieni, cercul curții și clericii superiori; iar Rigoriștii sau Extremiștii al căror nucleu era compus din călugări. Primii, mai înalți educați, mai cufundați în politica și treburile lumii, mai legați de o carieră și de curtea imperială, pentru a-și atinge scopul de a păstra pacea dintre Biserică și Stat, erau gata să facă față fiecărei situații dificile pe măsură ce apărea. , dacă este necesar prin compromis, să fie acomodatori în aplicarea cenzurilor ecleziastice, să caute mântuirea din Apus în fața pericolului de moarte din Răsărit. Aceștia din urmă, mai puțin flexibili și mai încăpățânați, adesea cu încăpățânarea ignoranței, se opuneau amestecului împăraților în treburile Bisericii și nu tolerau compromisuri nici în ceea ce privește doctrina, nici executarea pedepselor ecleziastice, indiferent de consecințe. Ei au mărturisit că se țin departe de politică, dar au încercat pentru totdeauna să obțină patriarhi și episcopi de culoarea lor și nu de puține ori au fost implicați în comploturi pentru a scăpa de un împărat considerat a fi trădător al ortodoxiei. Ca forță politică, ei erau atât de puternici încât pretendenții la tron trebuiau să țină seama de ei și uneori își cultivau favoarea pentru a le câștiga sprijinul. Ei au fost campionii ortodoxiei așa cum au conceput-o ei, rigizi, nedeviați și într-adevăr înguști.; În secolul al VIII-lea au susținut Roma și au triumfat cu ea în controversa iconoclastică. În secolele al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, ei au fost cu amărăciune și fanatic antilatini. Ei au fost cei care au făcut ca rezultatul celui de-al Doilea Conciliu de la Lyon să fie nugator. Ei au fost forța din spatele palamismului, care nu a făcut gestul lui Ioan al V-lea Paleolog decât actul unui individ. „Ei, după cum vom vedea, ar face ca Consiliul de la Florența să nu folosească nimic pentru a vindeca schisma dintre Est și Vest. Pentru a da oricărui proiect de unire o șansă de succes, călugării și oamenii cu ei trebuiau mai întâi să fie câștigați de el.

Dar cum?"
 \ .

O soluție a acestei probleme aproape insolubile a fost un Consiliu General. Fusese propus de multe ori înainte și a fost îndemnat din nou în termenii cei mai persuasivi de către Barlaam în 1339 lui

FUNDALUL

— să discute principalele puncte de dezacord într-un Consiliu General care va avea loc pe teritoriul Greciei, căci, dacă s-ar putea ajunge la un acord în cadrul unei dezbateri libere într-un astfel de Consiliu, grecii, și în special extremiștii, s-a spus că ar respecta o decizie oecumenică, care pentru ei era primordială, ca nu ar face altceva. Dar aceasta nu a fost o propunere pe care papii să o accepte cu ușurință. Pentru ei problema principală în discuție fusese deja soluționată în ceea ce Biserica Latină consideră a fi un Sinod Oecumenic, Sinodul de la Lyon, deși grecii repudiaseră aderarea dată de modesta delegație greacă. Nu era nici potrivit, nici oportun, au spus ei, să redeschidă întrebările rezolvate oecumenic. Într-adevăr, și ei nu prea se temeau că într-un conciliu reunit pe pământ grecesc grecii ar putea fi superiori numeric și ar putea lua decizii cu totul inacceptabile pentru Biserica Latină, care în loc să producă pace ar duce doar la o discordie mai mare. Dar ideea a câștigat teren ca oferind singura soluție fezabilă. Ioan al VI-lea Cantacuzene a cerut-o în 1350, iar papa Clement al VI-lea a fost înclinat să fie de acord, dar prudența a prevalat. Din nou, în 1370, Papa Urban al V-lea i-a dezamăgit pe greci, care credeau că un conciliu era iminent. Și fiecare refuz al Romei le-a oferit grecilor motive suplimentare de plângere și scuze pentru neîncredere. Dar chiar și în Occident, pe măsură ce mișcarea conciliară a progresat și cererea de reformă ecleziastică în cap și membri a promovat teoria conform căreia un Consiliu General este superior unui papă, a existat o conștientizare tot mai mare că Marea Schismă trebuie să se încheie, că un General Sinodul era singurul mijloc posibil în acest scop și că grecii trebuiau invitați să participe la consiliile latinilor. Când Conciliul de la Basel și Eugenius al IV-lea au ajuns la o întrecere, s-a dezvoltat într-o competiție cu privire la cine ar trebui să-și întărească poziția, aducând grecii la consiliul său. Eugeniu s-a oferit chiar să facă din Constantinopol sediul: doar situația politică a hotărât, în cele din urmă, grecii să vină în Italia, la Ferrara și Florența, în 1438. Așa că în cele din urmă a fost adoptată soluția greacă. Unirea a fost, într-adevăr, realizată, dar, deși în alte părți a avut rezultate mai durabile, printre greci înșiși a fost doar de scurtă durată.

MARTIN V ȘI GRECII

(1414-31)

Tani ai secolului al XV-lea au văzut o creștinătate divizată. Din punct de vedere politic au fost războaie între prinții creștini. Anglia și o Franță divizate de interne Frațiunile erau încă în chinurile Războiului de o sută de ani — Curtea Agin/· a fost luptată în 1415: Sfânta Ioana d'Arc a fost arsă la Rouen în 1431. Polonia era în conflict cu cavalerii teutoni. Sigismund al Ungariei, după ce și-a asigurat poziția cu oarecare dificultăți , a fost implicat mai întâi cu venețienii și mai târziu în lupte interne cu boemii din propria sa țară. Italia a fost scena unor revolte aproape continue. Statele Papale au fost invadate în repetate rânduri de Condottieri în plata facțiunilor rivale. Roma, ocupată de o succesiune de cuceritori, era în ruină.

Situația bisericească nu era mai bună. Curtea papală abia se întorsese de la Avignon la Roma (1377) atunci când a început Marea Schismă a Occidentului. După aceea, timp de aproape patruzeci de ani, au existat doi – sau chiar trei – „papi”, fiecare străduindu-se prin arme și alianțe, prin mită și cheltuieli uriașe de bani, prin crearea de cardinali partizani și excomunicarea adversarilor, pentru a-și asigura cel mai mare sprijin dintre națiuni. La rândul lor, regii și principii s-au adunat la unul sau altul dintre pretendenții la tronul papal, nu atât din cauza oricărei convingeri asupra meritului disputei, cât pentru că nu ar sprijini alegerea rivalilor lor politici. Într-o asemenea stare de haos ecleziastic, linia discipol/· bisericească a fost pierdută, iar ereziile au crescut cu ritm rapid. Cauza rădăcină a situației s-a aflat în înjosirea papalității și în lumescul, simonia și lipsa idealurilor spirituale ale unei Curii papale și a cardinalilor instrumente de prea

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

în cap și membri, dar în timp ce mulți erau gata să-i reformeze pe alții, puțini erau dispuși să înceapă reforma cu ei înșiși.

O asemenea stare de lucruri nu putea continua la infinit. Ca o condiție preliminară a oricărei reforme, unitatea în Biserică era esențială – un singur papă recunoscut de toți – și în primul deceniu al secolului al XV-lea s-au ridicat voci în Franța, Germania și Italia, cerând să se găsească o modalitate de a pune capăt disensiunilor dezastruoase. Ei au început să susțină că Biserica este mai mult decât orice papă, că papa este doar un funcționar al Bisericii și depinde de ea, că cei care aleg pot fi destituiți dacă este nevoie. Faptul că dintre cei doi rivali unul era cu siguranță papă a fost pierdut din vedere. Bărbații s-au hotărât să scape de ambele pentru a lua un nou început și au încheiat prin adăugarea lui Grigore al XII-lea și lui Benedict al XIII-lea pe un al treilea, Alexandru al V-lea, un grec născut în Creta și educat la Oxford și Paris, care cu siguranță nu era decât un anti'papă. Aceasta a fost lucrarea Conciliului de la Pisa (1409), convocat de un grup de cardinali independent atât de Grigore, cât și de Benedict și în contradicție cu tradiția ecleziastică veche, legea bisericească și credința catolică în jurisdicția universală a papei. Confuzia a fost mai rău confuză. Convingerea că un conciliu era superior unui papă a luat o stăpânire mai fermă și a fost enunțată oficial ca principiu de către Sinodul de la Constanța (1414-18), care pentru a-i da efect a promulgat că de acum înainte conciliile ar trebui să fie convocate la intervale scurte de timp regulate.¹ Speranțele de reformă erau mari. Națiunile, obosite de spectacolul tulburător al celor trei „papi” rivali, au abandonat cauza candidaților lor și au sprijinit cererea Consiliului ca toți trei să abdice sau să fie destituiți. Pe

11 Noiembrie 1417 Martin al V-lea a fost ales la Constanța și salutat ca Papă de aproape întreaga Biserică Latină. Marea Schismă s-a încheiat în sfârșit.

Perioada Marii Schisme nu a fost, s-ar spune, un moment propice pentru negocierile pentru unirea dintre Răsărit și Apus, când imaginea unei Biserici latine care nu a putut realiza unitatea în ea însăși cu greu ar fi putut trezi vreun entuziasm nici măcar în Grecul cel mai bine intenționat să ia parte la confuzie, chiar dacă ar fi putut (ceea ce latinii înșiși nu au fost) să discearnă unde

¹ Prin decretul *Frequens* se prevedea ca următorul consiliu să se întrunească după cinci

CONSILIUL DE LA FLORENCE

autoritatea centrală a laicilor Bisericii. Cu toate acestea, destul de curios, ideea de a pune capăt rupturii dintre cele două Biserici nu a fost niciodată pierdută din vedere și, într-adevăr, a devenit și mai dominantă. Sfârșitul secolului al XIV-lea a văzut începutul entuziasmului pentru studiul limbii greacă — Manuel Chrysoloras a sosit la Florența la invitația orașului la începutul anului 1397 pentru a predă greacă — și acest lucru a condus la o cunoaștere profundă și o dragoste pentru tradiția clasică greacă, care a debordat și a îmbrățișat locurile și oamenii care și-au păstrat cel mai mult literatura și, într-o oarecare măsură, i-au întruchipat încă cultura. Și atunci situația Bisericii de Răsărit era mult în mintea oamenilor. Sultanul Bajezid provocase o înfrângere dezastruoasă trupelor maghiare și franceze de la Nicopole (1396). Bonifaciu al IX-lea în 1398 încercase să trezească prinții latini la o cruciadă pentru a ajuta Constantinopolul asediat, care abia a reușit să evite dezastrul chiar și cu ajutorul eroic al unui pumn de trupe franceze sub conducerea lui Boucicaud. ¹ Împăratul Manuel II a vizitat Veneția, Padova, Pavia, Paris și Londra (1399-1403) căutând ineficient ajutor militar. Chiar dacă la Paris s-a arătat ostil oricărei uniuni religioase (a răspuns la o scurtă disertație despre Procesiunea Duhului Sfânt cu o infirmare în 157 de capitole), prezența și scopul lui au menținut vie ideea. Unirea Bisericilor, s-a susținut, va atinge un dublu obiectiv - ar pune capăt discordiei religioase și ar combina întreaga lume creștină împotriva turcului. Chiar și concentrarea asupra diviziunilor care strică Biserica Apuseană, departe de a închide mințile oamenilor la gândurile Răsăritului, a adus mai degrabă în prim-plan dorința și dezirabilitatea unirii și o unire la o scară mai mare care ar trebui să cuprindă întreaga creștinătate. Perspectiva „reducerii” ² a grecilor a

¹ Un ambasador grec, Antony Notaras, se afla la Londra în 1397-1398. Regele Richard i-a scris lui Manuel la începutul anului 1398 scuzându-se că nu a putut trimite oameni atunci, dar promițându-i unii pentru anul următor. La 13 septembrie 1399 ^2000 a fost plătit lui Manuel printr-un negustor genovez și taxat la vama de la Southampton, iar în 1401 încă 2.000 de lire sterline de la Trezoreria regală „în compensarea unei asemenea sume datorate în timpul regretatului rege Richard” (T. Bekynton, *Correspondența oficială a lui Thomas Bekynton*, ed., 1872 , p .

² Cuvântul latin obișnuit folosit în documentele papale și în alte părți cu privire la greci a fost *reiuctio*, ceea ce indică suficient de clar ce a înțeles Biserica latină prin unire – „aducerea” grecilor în sânul Bisericii pe care o părăsiseră prin schismă.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

și o altă justificare pentru a insista asupra unui Consiliu General, pentru că numai printr-un consiliu exista vreo speranță de a ajunge vreodată la un acord pe care grecii ar fi probabil să îl accepte. Aceasta a fost tema unei ambasade venețiene la Grigore al XII-lea în 1408: Gerson și Universitatea din Paris au insistat asupra acestui lucru lui Carol al VI-lea în 1409 și lui Ioan al XXIII-lea în 1411: această speranță a influențat Aragonul să-și abandoneze ascultarea față de Benedict al XIII-lea în 1416. Manuel al II-lea a fost invitat (1408) să trimită reprezentanți la Consiliul de la Pisa. Alexandru al V-lea, în cele câteva luni în care a supraviețuit alegerii sale, a trimis legati la Constantinopol.¹

Pe partea greacă, situația politică a fost suficientă pentru a-i face pe oameni să fie mereu conștienți de restul lumii creștine. Chiar dacă Constantinopolul a supraviețuit atacurilor de la Bajezid la începutul secolului, pericolul nu a fost niciodată cu mult lipsit și fiecare nouă amenințare a reînviat dorința de ajutor occidental. Dar, în afară de pericolul turcesc, au existat și alte influențe care au avut tendința de a avea o mai bună înțelegere între Biserici. În cursul secolului al XIV-lea au fost traduse într-o greacă impecabilă unele lucrări ale câtorva Părinți latini — Augustin, Ambrozie, Fulgentius și ale Sfântului Toma de Aquino *Summa theologica* și *Summa contra Gentiles*, care au câștigat admirația profundă a lui Ioan Cantacuzenus. , Împăratul, și a mers puțin pentru a dovedi că Biserica Latină nu era total ignorantă și barbară. Ordinele religioase, în special dominicanii și frații minori, aveau mănăstiri în împrejurimile Constantinopolului și erau în contact permanent cu lumea ecleziastică greacă, care era nu puțin edificată de zelul lor misionar. Prințesele latine căsătorite cu prinți greci aveau de obicei proprii capelani și *un anturaj redus* de credință occidentală; coloniile de venețieni, genovezi și pizani stabilite cu bisericile lor în Constantinopol și peste Cornul de Aur; Brigada Catalanilor; umaniștii italieni, precum Guarino, Aurispa și Filelfo, care au mers la Constantinopol pentru a studia greaca și care au păstrat relații cu prietenii lor din lumea bizantină — toți și-au avut influența în

¹ M. Viller, 'La question de l'union des Eglises entre Grecs et Latins depuis le Concile de Lyon jusqu'a celui de Florence (1274-1438)', în *Revue d'histoire ecleu'dstique*, xvii (1921) și xvm (1922); și publicat separat (Louvain, 1922), p. 77 — deși pe ce teme face această

CONSILIUL DE LA FLORENCE

făcând mai bine cunoscută Biserica Apuseană, chiar dacă privilegiile acordate străinului nu l-au făcut întotdeauna mai iubit.

Drept urmare, mulți greci au simțit atracția Bisericii Catolice și nu puțini s-au alăturat acesteia. ¹ Prochorus Cydones a murit în credința ortodoxă, dar fratele său Dimitrie a intrat în Biserica Latină, la fel ca și alții precum Manuel Chrysoloras, Manuel Calecas și cei trei frați Maximus, Theodore și Andrew Chrysoberges, ultimii patru dintre care toți au devenit dominicani. Mark Eugenicus, împreună cu fratele său John și Joseph Bryennius, au devenit însă mai hotărâți în opoziția lor; dar, pe de altă parte, au existat bărbați precum Bassarion și Isidor a căror ostilitate tradițională față de Occident a fost mult diminuată și care doreau sincer unirea dintre cele două Biserici de dragul lor, precum și pentru ceea ce ar putea face pentru a atenua suferința patria lor.

Sinodul de la Constanța s-a deschis la 5 noiembrie 1414 și odată cu acesta a început lunga serie de ambasade și negocieri între curțile bizantine și cele papale, care au culminat cu Sinodul de la Florența. Sigismund, regele Ungariei și Sfântul Împărat Roman (nu a fost însă încoronat până în 1433), a fost principalul motor al adunării de la Constanța. El l-a informat pe împăratul bizantin, Manuel al II-lea, despre proiectul Sinod, unde *speramus contra infideles paganos et praecipue Turcos remedia vobisque et predictae civitati Constantinopolitane de magnificis studiis providere*, ² și l-a invitat să trimită ambasadori la el.

Manuel nu a refuzat oferta. Ulrich von Richental consemnează printre „Cei care au venit pe cheltuiala lor (adică nu în trenul vreunui alt personaj) la Constanța ca cavaleri și cavaleri liberi: Mai întâi din Grecia, Nicolae din Morea, cavaler; Andriuoco din Morea, fiul său, cavaler, amândoi cu 16. Emanuel din Crisolena, cavaler, cu 8. Toți cei trei soli și sfetnici ai împăratului Constantinopolului”. ³ „Emanuel din Crisolena” înseamnă fără îndoială

¹ Au fost și conversii în sens invers. Miklosich și Muller, *Acta et diplomats graecia tnedii aevi*; vol. n, *Actapatriarchatus Constantinopolitani 1315-1402* (Vindobonae, 1862), înregistrează nouă între anii 1392 și 1402. Par a fi de oameni de altfel necunoscuți. Li s-a cerut să-și abjure „erorile” latine ale Procesionii Duhului Sfânt și de la Fiul și adăugarea Filioque-ului.

² H. Finke, *Acta concilii Constanciensis* (Münster, 1896-1928), 1, p. 401.

³ Tradus din textul german de R. Loenertz, OP, 'Les dominicains byzantins Theodore et Andre Chrysoberges et les negotiations pour l'union des Eglises

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

Manuel Chrysoloras, agentul permanent al împăratului bizantin din Occident, care a sosit la Constanța în compania lui Ioan al XXIII-lea la 28 octombrie 1414. ¹ Thierry Vrye, al cărui *De con ✓ solatione ad Ecclesiam* este la fel de mult un tratat doctrinal, cât și o istorie și deci nu trebuie să se bazeze pe succesiunea cronologică exactă, însă implică clar că a existat o ambasadă grecească prezentă la Constanța de la început. ² O scrisoare a unui ceh necunoscut scrisă la 9 martie 1415 vorbește despre sosirea la 3 martie 1415 a unui cavaler trimis de împăratul grec să lucreze pentru unirea „grecilor și creștinilor”. ³ Este posibil ca acest „cavaler” să fi fost un curier de la Manuel al II-lea care transporta instrucțiuni și poate acreditări către Chrysoloras. Dacă da, acestea nu erau valabile pentru mult timp, deoarece Chryso'loras a murit în scurt timp și a fost înmormântat la 15 martie 1415. Moartea sa a fost o mare pierdere pentru cauza unirii Bisericii.

Această cauză a fost una vie la Constanța, dar au fost atât de multe de făcut Conciliul și progresul a fost atât de lent încât, la 16 februarie 1416, episcopul de Lodi a înaintat un memorandum care sugerează ca o parte din ordinea de zi să fie amânată unui viitor consiliu. , iar între timp terenul ar trebui pregătit prin studiu anterior. Printre elementele care trebuiau amânate a fost „reducerea” grecilor, deși ar trebui să fie întocmite imediat instrucțiuni pentru ca ambasadorii să fie trimiși în viitor la curtea de la Constantinopol și ar trebui luate mijloace pentru a reuni tratate vechi care se ocupă de greacă. întrebare și să pregătească altele noi, pentru uzul viitorului consiliu . ⁴ Că s-a făcut ceva în această ultimă privință o arată titlul unui manuscris al Universității din Uppsala: *Contra errores orientalium et Graecorum* scris, se spune, la Constantinopol în 1305 și copiat la Constanța în 1416. ⁵

Între timp însă, o nouă ambasadă a Greciei era pe drum, trimisă

grecque et l'inedite 1415-1430', în *Arch. OP* ix (1939). P. 14. care a adunat diversele ediții. Nicolae și Andriuoco trebuie să fie Nicholas Eudaimonioannes care a venit la Constanța în februarie 1416 și fiul său Andronic.

¹ G. Cammelli, *Manude Crisolora* (Firenze, 1941), p. 163. H.'L., p. 215, spune că a sosit cu cardinalul Zabarella pe 18 octombrie.

² H. von der Hardt, *Magnum oecumenicum Constancienne concilium* (Helmstadt, 1669), 1, c. 161.

³ Citat de R. Loenen, *el. cit.* p. 14.

⁴ H. Finke, *op. cit.* iv, p. 712.

⁵ Cf. R. Loenen, *loc. cit.* p. 22, n. 63.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

de Manuel al II-lea din Peloponez, pentru a-și oferi serviciile ca mijlocitor între Sigismund și Veneția în cearta lor asupra Dalmației. Personajele principale din ea erau Nicholas Eudaimonoioannes ¹ și John Bladynterus ², cu, dacă acceptăm mărturia lui Richental, Andronicus Eudaimonoioannes, fiul lui Nicolae.³ Ambasada Greciei a primit un răspuns de la Signoria de la Veneția la 8 februarie 1416 ⁴ apoi s-a dus la Constance să-l găsească pe Sigismund. Syropoulus vorbește despre misiunea lui Eudaimonoioannes la Roma, unde a asistat la alegerea lui Martin al V-lea: ⁵ Roma reprezintă în mod clar Curia papală atunci la Constanța. Trimișii au ajuns la Consiliu cu puțin timp înainte

25 ⁶ martie și a rămas până s-a terminat. Prezența lor este atestată de diverse dovezi — într-o predică ținută la 24 ianuarie 1417 (*Graeci .. nuntios transmiserunt* ¹), într-o trimitere a lui Filip de Malla (27 noiembrie 1417) către suveranul său Alfonso de Aragon („Sunt greci, despre care opinia generală este că se vor întoarce” ⁸); și PP Vergerio scriind din Constanța pe 17 octombrie sau 6 noiembrie 1417 a raportat: „De asemenea, împăratul grecilor, care a fost despărțit de noi printr-o schismă prea lungă, dar, vă rog lui Dumnezeu, nu perpetuă, a avut aici o ambasadă permanentă și notabilă. , cu oarecare speranță de împăcare”; el adaugă: „Ce este și mai minunat, din departe ca Etiopia, unii au venit cu titlu privat, atrași de raportul unui Consiliu atât de mare”. ⁹ Syropoulus spune că Eudaimonoioannes „așa cum era potrivit, a cooperat personal și a lucrat pentru unitatea și concordia Bisericii Latine și pentru supunerea tuturor națiunilor latine sub un singur Papă”. Acel Papă a fost Martin al V-lea, ales la 11 noiembrie 1417.

¹ Sir. II, 5, p. 4.

² *Ibid.* II, 8, p. 6.

³ În complicata întrebare a MS. și ediții ale lui Richental *Chronik des Konzils von Konstanz*, unde trimișii greci sunt numiți într-un loc Nicolaus von der Morea și Andriuoco von der Morea sein Son, iar în altă parte Hertzog von Tropii și Hertzog Philipp von Tropaw și Michael von Tropaw sein Son, îl urmăresc concluziile lui R. Loenertz, *el. la.* pp. 14, 25-8.

⁴ J^orga, I, P. 243 .

⁵ Sir. II, 5, p. 4.

⁶ Martene și Durand, *Thesaurus novus anecdotorum* etc. II (Lutetiae, 1717), c. 1661.

⁷ H. Finke, *op. cit.* ea, p. 484.

⁸ *Ibid.* IV, p. 154.

⁹ L. Smith, *Epistolario di Pier Paolo Vergerio* (Roma, 1934), P. 377 · La 1 ianuarie 1418 Martin al V-lea a dat un safe^conduca lui 'Petru, Bartolomeu și Antony, etiopieni, care au trecut câteva luni în aceste părți. .a mâncat întorcându-se acasă' (L. Smith, *ibid.* n. 1).

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

Fiind prezent la alegerea și încoronarea Papei Martin, acesta a primit o primire favorabilă de către acesta. A profitat de încoronare pentru a vorbi deschis asupra chestiunii unirii Bisericii de Apus cu Biserica noastră de Răsărit, referindu-se la râvna Împăratului pentru unire — despre aceste puncte a vorbit pe larg — și și-a găsit un aliat în aceasta în latinul Andrei de Rodos, care s-a întâmplat să fie și el prezent la încoronare și care a ținut un lung discurs către Papă despre unire , ¹

S-ar părea că la un moment dat în cursul tratativelor trimișii greci au prezentat treizeci[^]șase de articole despre unire, propunerile Împăratului și Patriarhului Constantinopolului. Andrew Chrysoberges le-a tradus în latină. Din păcate, ele nu s-au păstrat, dar se poate judeca asupra tenorului lor general prin faptul că în consecință (așa a sugerat Andrew Chrysoberges în cuvintele sale despre ei la Conciliul de la Basel, care sunt singura noastră sursă de cunoștințe despre ei ²) Papa l-a numit pe Giovanni Dominici, cardinal de S. Sisto, ca legat al Greciei. Asta înainte de 1 februarie 1418, pentru că la acea dată Petru de Pulka, scriind la Universitatea din Viena, consemnează cuvintele unei predici din aceeași zi, în care predicatorul s-a certat împotriva întârzierii atât în trimiterea de misionari pentru convertirea Samogitieni și când se ocupă de „reducerea sperată a grecilor, cărora, așa a afirmat el, unul dintre cardinali, despre care se credea a fi din Ragusa (adică Dominici), era pe cale să întreprindă o ambasadă. Cardinalul a fost însărcinat să aranjeze afaceri în Boemia, unde totuși a murit la 10 iunie 1419, înainte de a ajunge în Grecia.

Un alt rezultat al conversației lui Eudaimonioannes cu Papa a fost permisiunea pentru căsătoriile a cinci prinți din familia Paleologului cu prințese latine și acordarea indulgenței cruciadelor celor care au contribuit la apărarea Hexamilionului - zidul lung al fortificație peste Istmul Corintului — proaspăt restaurată de Manuel al II-lea . ⁴ Scrisoarea papală despre

¹ Sir. II, 5 -6, p. 4.

² Cecconi, doc. xi; Mansi, 29, 476.

³ Citat de R. Loenertz, *el. cit.* p. 33.

⁴ Syropoulos (IT, 6, p. 5) a înțeles că această îngăduință a fost acordată celor care mergeau în persoană pentru a ajuta la apărarea Hexamilionului: este mult mai probabil și mai în armonie cu concesiunile papale anterioare către împărații bizantini că era pentru cei care au contribuit cu o pomană pentru apărarea ei. Cu toate acestea, Syropoulos spune că documentul papal trebuia găsit în arhivele imperiale - un monument al inutilității promisiunilor occidentale de ajutor.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

căsătoriile, din 6 aprilie 1418, dă, de asemenea, motivul pentru care s-a acordat permisiunea — de a contribui la mai bune relații și unire între Biserici: pune și condiția ca prințeselor să li se permită practica liberă a credinței lor latine. ¹ Ca urmare, au fost aranjate căsătorii între Ioan Paleolog, viitorul Ioan al VIII-lea, și Sophia Monteferrata și între Teodor Paleolog, Despot din Morea și Cleopa Malatesta; iar Nicho[^]las Eudaimonoioannes s-au întors din Grecia pentru a escorta miresele într-un vas venețian, cu permisiunea Signoriei, la viitoarele lor case. ² Sophia a fost căsătorită cu mare solemnitate cu soțul ei regal în biserica Sf. Sofia din Constantinopol la 19 ianuarie 1421. ³ Viața ei căsătorită nu a fost fericită, pentru că (așa spune Sphrantzes), întrucât „nu era înzestrată cu multă frumusețe”; soțul ei a avut de la început o aversiune față de ea. Ea a fugit în secret în Italia în august 1426. Cleopa Malatesta nu pare să fi fost mult mai norocoasă. Teodor îi scrisese Papei pe 29 mai

1419, promițând că ea, capelanul și însoțitorii ei ar trebui să aibă deplină libertate de a păstra riturile și practicile religiei lor, precum și chiar și obiceiurile italiene. ⁵ Dar, cu ceva timp înainte de moartea lui Martin al V-lea (1431), unul dintre suitele ei, Battista Malatesta de Monte' feltro, i-a scris Papei făcând apel pentru sprijinul său pentru Cleopa „care pentru integritatea credinței catolice a îndurat atât de multe și boli grave... a fi frământat de un război intern și de lupte interne”. ⁶ Îndemnat, poate, de acest apel, Papa, la ceva timp după moartea lui Manuel al II-lea (21 iulie 1425), a trimis scrisori ale lui Luca da Offida îndemnându-l pe Teodor să-și sprijine soția în practicarea credinței sale și să-și urmeze tatăl cu zel. pentru unire și către Cleopa îndemnând-o, sub durerea de excomunicare, să fie statornică. ⁷ Cleopa însă,

¹ G. Hofmann, *EP doc. 2*; Cecconi, doc. 1.

¹J sau g^a > . PP- 306, 307.

³ G. Phrantzes, *Chorticon*, ed. IB Papadopoulos (Teubner edit. Lipsiae, 1935), p. 115. Sphrantzes (opera sa este publicată sub numele „Phrantzes”) dă data ca 19 ianuarie 1419. Dar permisele venețiene pentru Eudaimonoioannes și căpitanul vasului sunt datate, respectiv, 16 iulie 1420 și 30 august 1420. Cf. F. Dolger, „Die Kronung Johannis VIII. zum Mitkaiser”, în *BZ xxxvi* (1936), p. 318.

⁴ Phr. p. 125; Ducas, *Michaelis Ducae nepotis historia hyzantina*, ed. I. Bekker (Bonn, 1834)» PP. 98-9; C. Diehl, *Figures byzantines*, II (Paris, 1913), p. 273-4.

⁵ Lambros, iv, p. 102.

⁶ Jotga, II, p. 197; Cf. Laonicus Chalcocandylas, *Historiarum demons trationes*, ed. E. Darko (Budapest, 1922-7), I, p. 193.

* *EP docs.* 20, 21.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

probabil că a cedat presiunii și a acceptat ritul răsăritean înainte de a muri, încă tânără, în 1433.*

Între timp, o altă ambasadă orientală reînnoiește interesul Consiliului pentru unirea Bisericilor. Fillastres, în înregistrările sale *Gesta Concilii Constanciensis* : „În vinerea următoare (18 februarie 1418) au intrat Constanța, Dominus, Gregorius, Arhiepiscopul de

,³ un ruten, de credința grecilor, venind să aducă unirea grecilor și latinilor sub ascultarea Bisericii romane.’⁴ Richental oferă o relatare mai pitorească:

La 21 ianuarie (în altă parte el dă data ca 19 februarie) a călărit într-un Arhiepiscop din Grecia, de Kiev, numit Georius, și a avut și credință greacă și a venit la Sinod în privința lui și a tuturor episcopilor săi și al Patriarhului Constantinopolului și al multor țări și episcopi greci, și s-a dus, ,, cu 18 cai; și toți preoții lui aveau barbă lungă, neagră și părul lung și negru, și își oficiau Liturghia în casă; și cum au celebrat Liturghia și veșmintele lor și cum au binecuvântat Taina și pâinea este ilustrat în altă parte. . . Se credea că se va realiza o unire completă. Dar Consiliul nu a vrut să permită ca ei să rămână așa toată viața.⁵

Noul venit a fost Gregory Camblak, arhiepiscop de Kiev. Ierarhia lituaniană renunțase la loialitatea față de Fotie, arhiepiscopul Kievului și al întregii Rusii, iar în locul său a fost ales Grigorie. Constantinopolul a refuzat să-și recunoască alegerea și, deși i s-a cerut acest lucru, nu a nominalizat pe nimeni altcineva, așa că la 15 noiembrie 1415, alegerea lui Grigorie a fost confirmată de Sinodul episcopilor lituanieni și a fost sfințit. În consecință, a fost excomunicat mai întâi de Patriarhul Eutimie al Constantinopolului⁶ și apoi de succesorul său Iosif al II-lea.⁷

¹ Cf. DA Zakythinos, *Le despa tat grec de Moree*: vol. 1, *Histoire politique* (Paris, 1932), p. 189-90.

² Phr. p. 159.

³ Există un spațiu gol și în original.

⁴ H. Finke, *op. cit.* 11, p. 164.

⁵ Tradus din germanul citat de R. Loenertz, *el. cit.* p. 35.

⁶ Cf. R. Loenertz, *loc. cit.* pp. 37-8; AM Ammann, *Storia della Chiesa Russa e dei paesi litnitrofi* (Torino, 1948), p. 106 urm.; A. Ziegler, *Die Union ies Konzils von Florenz in der russischen Kirche* (Wurzburg, 1939), p. 44-3.

⁷ AM Ammann, *op. cit.* p. 107. AN Diamantopoulos, *Ἀπόπειραι πρό; ενωσιω των Ἐκκλησιών κατά τού ιε' αιώνα* (Atena, 1911) > P. 4 > Π. 3 .’ în această lucrare autorul confundă cele două ambasade grecești din 1416, care alocă totul pentru 1416 și 1414/1614. face pe Theodore Chrysoberges și pe N. Eudaimonioannes solii imparatului bizantin.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

La 25 februarie a fost prezentat Papei în consistoriu, în prezența și împăratul Sigismund, când maestrul Maurice de la Universitatea din Praga a vorbit în numele său. După ce l-a felicitat pe Papa pentru unirea realizată pentru Biserică în persoana sa și a descris bucuria pe care aceasta a provocat-o în „acele părți ale Rusiei în care trăim”, discursul a continuat descriind eforturile lui Grigorie pentru unirea diferitelor rituri din țara sa și râvna pentru aceea și a suveranilor săi. Grigorie venise, cu permisiunea prinților săi, să se bucure de pacea nou instaurată și să-l roage pe Papa să fie preocupat ca „să se realizeze uniunea între acea Biserică orientală și Sfânta Biserică Romană”. Unirea a fost dorința Împăratului Constantinopolului și a Patriarhului și a poporului acelor părți, așa cum reiese din cuvintele adresate Papei despre aceasta de către legații Împăratului în îndeplinirea mandatului lor. Prinții Poloniei și Lituaniei au fost la fel de zeloși.

Și ei au avut toată grijă ca popoarele supuse stăpânirii lor, care erau despărțite de sânul sfintei Biserici Romane, să fie readuse la unitatea Bisericii, așa cum își doresc promotorii credinței creștine; dar cu această condiție, ca să se facă în mod drept, onorabil și obișnuit, și anume prin chemarea unui consiliu, pentru ca din ambele părți să fie adunați cei pricepuți și practicați în drept, să hotărască asupra chestiunilor de credință și reglementează diferențele dintre acel neam și sfânta Biserică romană.

Papa, după ce i-a mulțumit pentru politețe, a spus că va delibera asupra cuvintelor sale și că mai târziu va stabili o zi pentru continuarea discursului. S-au citit scrisori de la Ladislav și Vitold: Grigorie a sărutat piciorul, mâna și obrazul Papei și a plecat ¹ — s-a îndepărtat într-adevăr din istorie, pentru că nu există nicio înregistrare a vreunei alte conferințe cu Papa sau a vreunei alte informații despre el. A murit probabil în 1420.

Importanța lui Grigore constă în reamintirea sa adresată latinilor că singura cale de pace între Biserici care ar fi acceptată pentru orientali era un consiliu comun. Sugestia lui Richental că misiunea sa a eșuat deoarece Părinții lui Constance au insistat asupra adoptării ritului latin („Dar Sinodul nu a vrut să permită ca ei să rămână așa toată viața”) pare foarte improbabilă, deși poate că aceasta a fost singura idee de unirea Bisericilor care

¹ H. Finke, *op. cit.* n, p. 164-7.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

putea face apel la masa acelor înghesuiti Constance, care nu știau nimic altceva decât ritul latin. Martin al V-lea fusese amabil cu trimișii greci. Pentru munca lor pentru unire, el l-a răsplătit pe Theodore Chrysoberges mai întâi cu o canonie (26 ianuarie 1418) ¹ și la scurt timp după (10 aprilie 1418) cu Scaunul de la Olene, ² și Andrei, facilitându-i obținerea diplomei de master (12 februarie 1418). Întrucât cursul său de studii fusese întrerupt de munca lui la Constanța. ³ Era pe punctul de a acorda permisiunea pentru căsătoria fiilor lui Manuel cu prințese de credință latină. Toate aceste indicii și relațiile sale ulterioare cu Constantinopolul nu dau nici un semn că el se aștepta ca grecii să-și abandoneze ritul și, în aproximativ douăzeci de ani, Conciliul de la Florența va decreta că ambele rituri erau de egalitate. În orice caz, la 8 mai 1418, având în vedere lucrarea lui Ladislav pentru convertirea necredincioșilor și „de asemenea a grecilor și a întregii secte orientale să se unească și să se alăture Bisericii Catolice universale”, a acceptat cererea lui Ladislav. pentru reînnoirea anumitor privilegii acordate de predecesorii săi, iar la 13 mai a aceluiași an l-a constituit Vicari generali temporali în toate posesiunile poloneze. Au fost trimise scrisori și lui Vitold al Lituaniei făcându-i concesii similare. ⁴

Unul dintre motivele pentru care Eudaimonioannes îl găsisse pe Papa atât de îngăduitor cu privire la problema căsătoriilor – în afară de interesul personal al lui Martin de a reuni Bisericile – a fost, probabil, relatarea pe care a dat-o despre disponibilitatea grecilor de a vindeca ruptura. Întors la Constantinopol, le-a vorbit cu entuziasm Împăratului, Patriarhului și tuturor celor cu care a intrat în contact despre marea dorință a Papei și a *anturajului său* de unire. ⁵ La Curia Romană, el pare să fi vorbit despre greci în aproape același mod. Cu siguranță a creat impresia generală că Împăratul, Patriarhul și grecii erau gata să se supună

¹ R. Loenertz, *loc. cit.* p. 61.

² C. Eubel, *Hierarchic catholica mediævi*, I (MonasKrii, 1913), p. 375. Cf. G. Mercati, *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone etc.* ST nr. 56 (Citta del Vaticano, 1931), pp. 480-2.

³ M.H. Laurent, OP, 'L'activite d Andre Chrysoberges OP sous le pontificat de Martin V (1418-31)', în *EO xxxiv* (1935), p. 423.

⁴ Raynaldus, *ad annum 1418*, xviii-xx.

⁵ *Sir.* II, 7, p. 5.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Roma, în condițiile Romei. O scrisoare adresată Universității din Köln din data de 25 martie 1416 relatează: „În ultimul timp, au venit ambasadori de la Constantinopol... .promițând... că grecii înșiși se vor conforma Bisericii Romane în riturile și articolele lor de credință”.¹ O altă scrisoare din aproximativ aceeași perioadă către Capitolul Catedralei din Praga notează că: „Ieri a venit la Constanța o ambasada solemnă a împăratului grecilor și a întregului cler din acele părți, cu deplină autoritate sau mandat, și ei doresc să vină la ascultarea noastră și să se conformeze credinței noastre în toate.”² Aceeași credință este sugerată de trimiterea lui Filip de Malla către Alfonso de Aragon (17 noiembrie 1417): „Aici predomină opinia că grecii vor fi aduși înapoi .”³ Impresia de disponibilitate a grecilor de a fi „reduși”. Bisericii de Apus explică promptitudinea cu care, chiar înainte de încheierea Conciliului de la Constanța, Martin al V-lea a numit un legat la Constantinopol și dorința sa de a ține un conciliu în acel oraș, până când a fost dezamăgit și făcut mai precaut de repudierea lui Ioan al VIII-lea. a acelei versiuni a interesului grec pentru uniunea ecleziastică.

Trimișii greci s-au întors la Constantinopol la ceva timp după încheierea Sinodului, purtători a „două scrisori către ambii împărați și alta către Patriarh, laudând frumusețea unirii și conducându-i și îndemnându-i la ea”. Între Constantinopol și curtea papală a existat puțină comunicare, continuă Syropoulos, de pe vremea Papei Urban și a Patriarhului Nilus, cu excepția unei scrisori și a unui mesaj purtat de Manuel Chrysoloras spre sfârșitul domniei Patriarhului Matei, care trimisese un răspuns.

După aceea, împăratul și patriarhul au scris ca răspuns, mulțumindu-i Papei pentru zelul de care a dat dovadă pentru unire. Ei au sugerat că acest lucru nu va fi posibil decât prin intermediul unui Conciliu Oecumenic și al examinării atentă a punctelor de diferență, fără reținere, forță sau răutate. Apoi, dacă prin citate și dovezi de la sfinții Doctori ai Bisericii ar trebui să se dovedească și toți cei din sinod să fie de acord clar asupra ei și să fie acceptat în deplină libertate de toți fără ezitare, așa ar urma unirea. Ei au scris că sinodul nu trebuie să aibă loc nicăieri decât în Constant

¹ Martene[^]Durand, *Thesaurus nouus anecdotorum*, etc. vol. 11, c. 16<51.

² Citat de R. Loenertz, *el. cit.* p. 25.

³ H. Finke, *op. cit.* iv, p. 154.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

tinopol din multe motive demne de remarcat și că împăratul îi revenea să convoace sinodul în conformitate cu obiceiul și prerogativa lui străvechi, dar nimeni altcineva .¹

Răspunsurile de la Constantinopol au fost încredințate lui Ioan Bladyn[^] terus, însoțitorul lui Eudaimonoioanncs pe legația anterioară, care, după cum ne informează Syropoulus, era din Morea și știa latină și care mai târziu s-a călugărit sub numele de Iosif. La rândul său, Papa a răspuns repetând propunerile sale anterioare, iar alte scrisori din Constantinopol au revenit ca răspuns.²

Până atunci, Martin al V-lea, după ce a părăsit Constanța pe 16 mai și a călătorit prin Geneva, Torino, Mantua, Ferrara și Forli, ajunsese la Florența la 26 februarie 1419 unde a rămas până la 9 septembrie 1420, când a plecat la Roma. La Florența a fost vizitat de Theodore Chrysoberges, episcop de Olene, și Nicholas Eudaimonoioannes.⁵ Este consemnat că Eudaimonoioannes a sosit la Veneția de la Methone în aprilie 1419 și, de asemenea, că orașul Veneția i-a răspuns lui și lui „Hemanuel Filatropino” (Manuel Philanthropinus) la 17 ianuarie.

1420, amândoi legați de la Constantinopol, unul la Papă, celălalt la Sigismund al Ungariei.⁴ Se pare mai probabil că a doua dată este cea a misiunii sale cu Episcopul de Olene la Papă, pentru că Syropoulus continuă: „Și el [Papa] a scris

¹ Sir. II, 7-8, p. 5-6. ² Sir. II, 8, p. 6.

³ Eudaimonoioannes a murit la 1 noiembrie 1423: cf. R. Sabbadini (ed.), *Carteggio di Giovanni Aurispa* (Roma, 1931), p. 8.

⁴ Jorga, I, p. 290, 300. Philanthropinus, după ce l-a vizitat pe Sigismund în Ungaria, a plecat în Polonia unde se afla în august 1420, apoi în Lituania unde la curtea lui Vitold l-a întâlnit pe Fotie, mitropolitul Kievului. O scrisoare a lui Jagello către Manuel al II-lea din vara anului 1420 se referă, fără îndoială, la această misiune a lui Philanthropinus, care era în primul rând să-l împace pe Sigismund cu Veneția, pentru ca aceștia să nu fie distrași de la opoziția lor față de turci. În scrisoarea lui Jagello se leagă ajutor împotriva infidelului și unirii Bisericilor, fără îndoială nu mai mult decât un ecou al cuvintelor trimisului grec: *Tunc enirn in defensionem vestram omnibus Christ! fidelibus crescet affeccio et pro vobis facultas dimicandi subsistet, si in unius cultufidei. .nobiscum manebitis* (O. Halecki, 'La Byzance' etc., în *Byz. vii* (1932), p. 55). Este, de asemenea, sigur din punct de vedere moral că Eudaimonoioannes i-a vorbit Papei despre aspectul politic al unirii. În orice caz, la 12 iulie 14[^]o, Martin al V-lea, într-o Bulă adresată întregii Biserici, a acordat indulgențe celor care au ajutat prin pomană sau în persoană în cruciada pe care a crezut că Sigismund o va deschide. În cazul în care Sigismund a fost prea implicat în dificultăți interne pentru a întreprinde vreo acțiune împotriva turcului (Raynaldus, *ad annum* 1420, xxvi).

Nu se știe dacă călătoria din 1421 a lui Gilbert de Lannoy ca trimis al Franței și Angliei la Constantinopol prin Polonia pentru a se interesa despre perspectivele unei cruciade a fost o consecință a inițiativei papale (cf. O. Halecki, *op. cit.* pp. 56-7).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

din nou, fiind de acord ca consiliul să se țină aici și să trimită un legat la el.¹

Martin al V-lea a nominalizat, de fapt, un legat pentru Grecia la 27 martie 1420,² și asta ca urmare a ambasadei lui Eudaimonoioannes, deoarece Papa hotărâse să satisfacă cererea insistentă a împăratului ca conciliul să se țină la Constantinopol, iar cardinalul Fonseca trebuia să reprezinte Sfântul Scaun la acesta.³ Această concesie a Papei este un indiciu suficient de clar al aprecierii sale asupra mentalității grecești asupra chestiunii unirii. Fără îndoială, el a crezut că grecii erau pregătiți și nerăbdători pentru „reducere”, așa cum priveau latinii acel termen, și că insistența lor asupra unui consiliu era mai mult o formalitate decât orice altceva.⁴ Dacă și-ar fi închipuit că se vor aștepta la o reexaminare a tuturor vechilor probleme, nu ar fi consimțit ca conciliul să se țină la Constantinopol, unde prelații greci ar fi fost preponderenți ca număr, și cu atât mai puțin să fi trimis un atât de mic latin. reprezentare ca un singur cardinal cu suita personală. Aceasta implică, de asemenea, că scrisorile trimise anterior de împărați și patriarh nu au fost atât de intransigente pe cât spune Syropoulos. Cauza noțiunii greșite despre Curia Romană nu este departe de căutat. Așteptarea generală a uniunii ecleziastice a fost cea care a pătruns în Sinodul de la Constanța și, în special, optimismul nejustificat al trimișilor bizantini.⁵ S-ar putea să fi fost, de asemenea, o parte din inteligența lui Manuel al II-lea la lucru, în spiritul faimosului sfat pe care se presupune că l-a dat fiului său Ioan — să păstreze mereu vie problema unirii, dar să nu ajungă niciodată la vreo concluzie.⁶

¹ Sir. ii, 9, p. 7.

² C. Eubel, *op. cit.* II, p. 5, n. 11. În Raynaldus (*ad annum 1420*, l) Bula care autorizează cardinalul Fonseca pentru misiunea sa în Spania este adresată lui: *Dilectissimo filio Petro...in Constantinopolitano imperio.. legato*, totuși este datată *iv. id. aprilis pontificatus noitri anno II*. Data este greșită: ar trebui să scrie „anno III”.

³ Dovada acestor afirmații se găsește în raportul lui Antonio da Massa: Raynaldus, *ad annum 1422*, vi-xiv; Mansi, 28, 1063-8, mai ales 1066B.

⁴ Cf. Raynaldus, *ad annum 1420*, xxvii.

⁵ Cf. Raportul răspunsului lui Antonio da Massa și Ioan al VIII-lea — mai jos p. 34 și

⁶ „Fiul meu, cu adevărat și cu adevărat îi cunoaștem bine pe necredincioși, că ei ezită mult de teamă să nu fim de acord și să ne unim cu creștinii din vest. Căci li se pare că, dacă aceasta s-ar întâmpla, un mare rău se va întâmpla asupra lor din cauza noastră din mâna ziselor occidentali. Așa că încurajează și cere afacerile sinodului și mai ales atunci când trebuie să intimidați infidelul, dar să nu încercați niciodată să o puneți în

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

Totuși, nu se punea problema executării imediate a legației cardinalului. În primul rând, Constantinopolul nu era pregătit pentru aceasta și, cu teritoriile în mare măsură invadate de turci, nu putea să-și reunească cu ușurință ierarhia, cu atât mai puțin să comunice în grabă cu Patriarhiile Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. În plus, Imperiul Bizantin era aproape falimentar și toată finanțarea consiliului urma să fie făcută de Papă, care, la rândul său, nu se afla în momentul de față cu mult mai bine, pentru că a fost implicat cu mari cheltuieli în încercarea de a recupera Roma de la forțelor lui Napoli și să recâștige alte părți ale Statelor Papale, inclusiv rebela Bologna. Deci, cu consimțământul lui Eudaimonioannes ¹ pentru ca să nu se pună îndoieli asupra sincerității numirii legatului pentru greci, cardinalul Fonseca a fost trimis în Spania pentru a încerca să rezolve problema lui Benedict al XIII-lea, care a refuzat totuși să renunțe la pretențiile sale față de papalitate.

Între timp, Papa a căutat mijloace pentru a strânge fonduri pentru misiunea Cardinalului în Grecia și pentru cheltuielile consiliului care urma să se țină acolo. La 21 august 1420, el a adresat din Florența Arhiepiscopului de Köln și tuturor demnitarilor ecleziastici ai acelei provincii (cu excepția doar cardinalilor, Cavalerilor Ospitalici ai Sfântului Ioan și Cavalerilor Teutoni și proprietăților lor) o Bulă prin care le cerea să furnizeze 6000 de florini de aur, jumătate până la 2 februarie

1421, cealaltă jumătate până la 29 iunie a aceluiași an. Singurul scop al taxei era afacerea de unire. Împăratul grec și Patriarhul „ceraseră de la Scaunul Apostolic ca în acele părți să fie trimis un legat pentru negocieri de acest fel, prin ale cărui mijloace o afacere atât de sfântă și de dorită să poată fi discutată cu aceeași și adusă la încheiere”; într-adevăr, atât de mare era speranța și indicația „reducerii” lor, încât Papa hotărâse să ia măsuri și astfel îl nominalizase pe Cardinalul Fonseca drept Legat: dar, din cauza războaielor, nu avea resursele necesare pentru a duce proiectul până la capăt, așa că a făcut apel la altele pentru ajutor. ² În aceeași zi, s-au făcut cereri pentru o sumă similară și arhiepiscopilor din Mainz și Trier și pentru

execuție, pentru că, după cum văd poporul nostru, ei nu sunt apti să găsească o metodă și o cale de unire, înțelegere și pace, și dragoste și concorda, decât în ceea ce privește întoarcerea lor (mă refer la occidentali), așa cum am fost noi. la început. Dar asta este absolut imposibil. Aproape că mă tem că schisma s-ar înrăutăți și atunci vom rămâne goi înaintea necredincioșilor” (Phr. pp. 177-8).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

4000 de florini de aur episcopului de Liege. ¹ De la clerul din teritoriile ducelui de Burgundia a cerut și anumite zecimi, având în vedere marile cheltuieli pe care le-ar implica un consiliu. ²

Prin urmare, misiunea lui Teodor, episcop de Olene, și a lui Nicolae Eudaimonoioannes a avut un succes atât de mult încât Papa nu numai că acceptase cererea grecească ca Constantinopolul să fie scena viitorului consiliu de unire și ca un legat papal să fie trimis la acesta, dar a luat și măsuri imediate pentru a oferi mijloace financiare pentru a face acest lucru posibil. Nicholas Eudaimonoioannes (și probabil și Theodore) s-au întors să se prezinte directorului său, luând cu el viitoarele mirese ale lui John și Theodore Palaeo' logus. ³ El purta o scrisoare de la Papă pe care Syropoulus o descrie în aceste cuvinte:

Apoi a scris din nou, fiind de acord ca consiliul să se țină aici și că va trimite un legat la acesta. Apoi Împăratul și Patriarhul au scris din nou Papei despre aceleași chestiuni. În aceste scrisori, ca și în cele anterioare, se conținea, printre altele, și faptul că, deși era de la Împărat să cheme sinodul, totuși, deoarece veniturile regale din multe surse scăzuseră, iar Biserica Romană și latinii au ținut imperial. insule...

aici există o lacună în textul grecesc, o anumită secțiune pierzându-se, iar ceea ce urmează se referă la ambasada lui Antonio da Massa, care a avut loc mai târziu. ⁴ John Bladynterus a fost probabil purtătorul acestui răspuns de la împăratul bizantin; în orice caz, autoritățile din Florența au luat măsuri pentru distracția sa la 10 ianuarie 1421 ⁵ și trei zile mai târziu i s-a furnizat de către acestea o scrisoare de recomandare către Papă. ⁶

În acest moment, însă, turcul a intervenit. Cardinalul Fonseca era pe cale să-și înceapă misiunea (era deja așteptat la Constantinopol ⁷), când Theodore Chrysoberges i-a scris Papei că amenințarea unui atac turcesc asupra capitalei bizantine orice ținere a unui consiliu acolo imposibilă. ⁸ Atacul asupra lui Constant

¹ *documente EP. 12-14.* ² Raynaldus, *ad annum 1421*, xvi.

³ Jorga, T, p. 306, 307.

⁴ Syr. II, 9, p. 7.

⁵ Jorga, II, p. 198.

⁶ G. Muller, *Docmmenti sidle relazioni dcllc citta Toscane coll' Oriente cristiano e coi Turchi* (Firenze, 1879), doc. cm, p. 151.

⁷ Cf. R. Loenenz, *el. cit.* p. 47, n. 39.

⁸ Raynaldus, *ad annum 1422*, xi; Mansi, 28, ro66D. Cardinalul a murit la scurt timp după aceea, pe 2 august 1422.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

tinopolul s-a datorat unei greșeli în diplomația greacă. Mahomet I, cu care Manuel avea, în general, relații de prietenie (chiar i-a permis într-o singură ocazie să treacă prin Constantinopol), a murit în primăvara anului 1421. Manuel a fost pentru susținerea fiului său, Murad, ca succesor al puterii, căruia îi era în orice caz Bizanțul era gajat prin tratat. Dar Ioan Paleologul și Dimitrie Cantacuzenus au crezut că unchiul și rivalul lui Murad, Mustafa, ar fi mai favorabil orașului lor, așa că, cu consimțământul reticent al lui Manuel, i-au ajutat trecerea din Peloponez către Adrianopol, ignorând protestul trimis de Murad. Mustafa însă, deși la început a avut succes, a fost învins și ucis de nepotul său, care trecuse din Asia cu corăbii genoveze. O ambasadă întârziată de la Constantinopol pentru a încerca să repare afacerea a dus doar la întemnițarea trimișilor greci, iar Murad a trecut la asediul capitalei bizantine la 8 iunie 1422. Un atac general din 22 august nu a reușit să ducă orașul și pe 6 septembrie. Murad a ridicat în mod surprinzător asediul, probabil pentru a face față unei amenințări a unui rival care se maturiza în Asia.¹

Vestea tulburătoare despre situația politică din Est nu l-a descurajat însă pe Martin al V-lea să încerce toate căile pentru a-și duce proiectul până la capăt. Întrucât în circumstanțele existente, legatul papal însuși nu a putut fi trimis, Papa la 15 iunie 1422 l-a însărcinat pe Antonio da Massa, provincial al fraților minori și mai târziu episcop de Massa, să meargă la Constantinopol ca nunțiu apostolic pentru a aranja detaliile venirii. consiliu.² Din fericire, avem propriul raport al Nunțiuului despre cele întâmplate, scris la 14 noiembrie 1422 la Constantinopol și citit la 8 noiembrie 1423 la Sinodul de la Siena.³

Potrivit raportului, Antonio a ajuns la Constantinopol pe 10 septembrie și, însoțit de venețianul Baillie și de un număr mare de alți notabili atât latini cât și greci, a avut o audiență cu Manuel al II-lea pe 16 septembrie pentru a-și prezenta acreditările. Trebuia să-și fi explicat misiunea într-o altă audiență, dar înainte ca asta să poată fi aranjat, împăratul a suferit un accident vascular cerebral și și-a pierdut puterea de a vorbi. Au urmat inevitabil întârzieri, dar, după puțină insistență,

¹ Phr. DD. 116-20. *Cambridge Medieval History*, iv (Cambridge, 1923), p. 688 f.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Nunțiu a fost primit în privat de co^oBasileus Ioan al VIII-lea la 15 octombrie și cinci zile mai târziu de Patriarh și Curia sa. Celor doi le-a expus misiunea sa sub nouă capete.

Primele două dintre acestea s-au ocupat de zelul Papei pentru unire și de beneficiile care ar decurge din aceasta. Al treilea cerea împlinirea promisiunii făcute de către trimișii greci, Teodor, episcopul de Olene ¹ și Nicolae Eudaimonioiannes, întrucât aceștia aveau

a propus și a spus deschis, distinct și limpede, fără nicio obscuritate, preasfântului nostru stăpân, Papa, că era voia Prea venerabilului Patriarh al Constantinopolului și a celor mai senini împărați bizantini de a procura și aranja fără fraudă sau viclenie. preasfânta unire a grecilor cu Biserica Latină sub acea credință pe care o ține sfânta Biserică Romană și sub ascultare de aceeași Biserică Romană, precum ne propune domnul nostru Papa în Bulele sale de credință ție, preacuvnite Patriarh, și ție. , prea senini Împărați... Așa că pe bună dreptate domnul nostru, precum cere un păstor, vă invită să vă țineți dreptatea făgăduință în sfânta credință apostolică etc.

Al patrulea punct a consemnat nominalizarea Cardinalului Fonseca ca Cardinal Legat la Constantinopol din cauza promisiunilor de mai sus. Misiunea sa fusese însă frustrată de atacul turc (punctul cinci). Deci Papa a numit un nunțiu apostolic (al șaselea punct)

să organizeze dinainte o adunare a prelaților greci care să reprezinte întreaga Biserică a lor, pentru a evita nenorocirea petrecută cu o ocazie anterioară, când reprezentanții împăratului Constantinopolului în Sinodul de la Lyon s-au unit cu Biserica Romană și în mod public. a scandat *Credo in unum Deum* așa cum îl recită aceeași Biserică, în timp ce Grecia, după cum este clar, nu a dorit să respecte acea unire, declarând, așa se spune, că toate acestea s-au făcut fără acordul general.

Prin urmare, Antonio i-a cerut Papei informații precise, și anume, „când ar trebui ținut conciliul, unde, compus din ce prelați greci și cu ce scop exact”.

Al șaptelea punct se bazează pe certitudinea promisiunii. De aceea vă întreb dacă voi, venerabile Patriarh și prea senini împărați, vă propuneți să lucrați cu sinceritate ca unirea să se facă sub acea credință pe care sfânta Biserică Romană o păstrează și o păstrează și sub ascultare de aceeași Biserică, chiar și

¹ Raynaldus și Mansi scriu „Slovensis” – o greșală pentru „Olenensis”, pentru că mai târziu se face referire la Teodor, care a fost episcop de Olene. Cf. G. Mercati, 'Notizie' etc. p. 475, 480.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

deși unii dintre greci s-au întâlnit în consiliu, pentru că nu sunt sub conducerea dumneavoastră, nu ar trebui să dorească să fie de acord — această asigurare precisă a fost dată la Florența de către episcopul Teodor și Nicolae Eudaimonoioannes în numele celui mai venerabil Patriarh și al celui mai senin împărat Manuel al II-lea preasfântului nostru stăpân Papa și legatului.

Certitudinea ajutorului pentru Constantinopol de la Regele Aragonului în cazul unirii a fost esența punctului al optulea, iar al nouălea a constat în promisiunea lui Martin al V-lea,

că dacă unirea menționată mai sus va fi realizată în modurile menționate mai sus de către Prea venerabilul Patriarh și Majestatea imperială, preasfântul nostru domn Papa va trimite îndată și fără nicio amânare și fără întârziere un legat cu prelați și doctori în teologie aleși pentru aceasta. scop special, de îndată ce... .. voi cunoaște data acestui preasfânt sinod, locul, adecvat și potrivit, a aceleiași adunări de prelați greci, scopul pentru care intenționați să fiți cu noi în consiliu și mod.

Antonio da Massa nu a fost prin natura sa o persoană foarte directă sau aspră ¹ și astfel tonul direct și direct al acestor nouă puncte trebuie atribuit Papei. Cu siguranță au cerut un răspuns clar, iar Împăratul și Patriarhul și-au luat timp să-și formuleze răspunsul. Același raport relatează relațiile ulterioare ale lui Antonio cu ei. La 24 octombrie, el a vorbit în privat cu Patriarhul despre misiunea sa (Syropoulos spune că a avut cel puțin trei astfel de conversații cu Patriarhul ²). Pe 26 a cerut politicos un răspuns împăratului, Ioan al VIII-lea. Pe 30 a fost primit de Împărat și Patriarh pentru a discuta despre metoda conciliului. La 1 noiembrie, un mesager al împăratului și-a oferit scuze pentru întârzierea răspunsului, deoarece monarhul era foarte ocupat cu întrebările de război. În cele din urmă, la 14 noiembrie (ziua în care și-a scris raportul) a primit răspunsul așteptat de la Împărat și Patriarh.

Scrisoarea pe care Ioan al VIII-lea i-a încredințat-o lui Antonio, Nunțul Apostolic, pentru a o transmite Papei trebuie să fi fost un șoc și o dezamăgire pentru Martin al V-lea. Ea a răspuns, într-adevăr, la toate întrebările precise propuse de Antonio, dar în general negativ. sens.

Pentru prima parte a mesajului său, care pe scurt a fost că Nicholas Eudai/monoioannes, Cavaler, și reverendul Episcop de Olene, Teodor, au spus în

¹ Cf. Wadding, *Annales Minorum*, x (ed. a III-a Quaracchi, 1952), acf *annum* 1424, vm.

² *Sir.* n, 10, p. 7.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

numele nostru pe care ne-am dorit unirea necondiționată conform Bisericii Romane — chiar nu era nevoie să răspundem. Dar, pentru că am răspuns în detaliu trimisului însuși, de la care Sfinția Voastră va afla totul, declarăm în mod expres și prin scrisoarea noastră că nu numai că nu le-am dat o astfel de însărcinare, dar că nu am avut niciodată în niciun fel aceasta. în minte să spună. Ceea ce am scris în scrisorile noastre, că și nimic altceva, ambasadorii noștri au fost împuterniciți să amplifice și să elucideze în cuvintele lor, și anume că ar trebui să se țină un Consiliu General în conformitate cu aranjamentele și obiceiurile celor șapte sfinte Consilii Generale și că, indiferent de Duhul Sfânt ar putea acorda pacea ar trebui să fie confirmată și păstrată.

Scrisoarea a răspuns apoi la întrebările despre locul, modul și ora consiliului propus. Constantinopolul ar trebui să fie locul. Toți patriarhii și episcopii provinciilor grecești ar trebui să asiste, dar pe cheltuiala papală din cauza sărăciei imperiului. Vremea ar putea fi doar când condițiile politice stabile au fost restabilite, cu excepția cazului în care între timp Papa va asigura apărarea Constantinopolului și va obliga supușii săi să ia parte la aceasta. În acest caz, de îndată ce a sosit un legat cu puterile necesare,

apoi, sfântul sinod, întrunindu-se conform celor șapte sfinte Consilii generale și căutând adevărul fără conflict, orice va fi revelat prin inspirația Duhului Sfânt în acest consiliu sacru să fie agreabil de ambele părți și să fie fiecare colț al lumii de acord. Așa că ar fi o unire a Bisericilor, generală, de nesfăcut și puternică.¹

Reacția de la Roma este descrisă de Raynaldus:

Ideea lui Martin fusese să țină un conciliu la Constantinopol atâta timp cât grecii, în timpul vieții împăratului Manuel, au declarat că vor accepta credința Bisericii Romane. Dar, din moment ce doreau acum să discute despre doctrină într-un Sinod Oecumenic în care schismaticii să aibă preponderența așa cum va fi celebrată la Constantinopol, mulți se temeau că poziția catolică va fi pusă în pericol, iar Papa nu a trimis acolo nici legat sau prelați. Afacerea, așadar, de a pune capăt schismei grecești a fost întinsă de mulți ani.²

În timp ce, totuși, negocierile lui Antonio da Massa erau încă în curs la Constantinopol, Papa făcuse deja măsuri pentru

¹ Cecconi, doc. iv; Raynaldus, *ad annum* 14 22, xv; Mansi, 28, 1068-70. Cf. Sir. 11, 10, p. 7, care însă se înșală spunând că Antonio a sosit în timp ce asediul Constantinopolului încă avea loc.

² Raynaldus, *ad annum* 14 22, xvi.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

satisface unele dintre dorințele exprimate în răspunsul lui John. Într-o scrisoare din 8 septembrie, el i-a comunicat lui Manuel al II-lea durerea sa profundă față de pericolul care amenința Constantinopolul și mai ales pentru faptul că dușmanii săi au fost ajutați de o „flotă mercenară”. Pentru a acorda ajutor prompt, le ordonase Cavalerilor Ospitalici ai Sfântului Ioan să-și folosească baza, insula Rodos, împotriva turcului și făcuse un apel la venețieni să-și angajeze flota, iar la genovezi și ducele de Milano să retragă orice. Corăbii genoveze în plata turcului. Dar cel mai bun mod de a obține ajutor pentru țara sa ar fi ca Manuel să readucă Biserica Răsăriteană la unirea cu Occidentul, când creștinii din vest ar considera că luptă și pentru ei înșiși. ¹ Aproximativ o lună mai târziu (9 noiembrie), Papa a reînnoit excomunicarea și alte pedepse decretate de unii dintre predecesorii săi împotriva celor care au ajutat sau au avut comerț cu necredincioși, astfel încât nimeni să nu se prezumă în niciun fel să meargă personal la sprijin. a acestor necredincioși în opoziție cu și împotriva creștinilor și mai ales împotriva orașului Constantinopol, sau în orice alt mod pentru a da ajutor sau favoare în detrimentul creștinilor'. ²

Cu un salvoconduit din 6 noiembrie, Giacomo Porci a fost trimis la Constantinopol de către Papă „pentru a-l confirma pe Manuel în constanța sa și pentru a aduce la o problemă fericită planurile de abolire a schismei”; și poate să fi fost purtătorul unei scrisori în care Papa cerea oficiile amabile ale împăratului pentru a-l convinge pe Teodor, despotul Moreei, să respecte tratatul încheiat recent cu Ștefan, arhiepiscop de Patras (care a murit la 10 mai 1424). ³), deși tonul relativ restrâns al singurei referințe la unire conținută în scrisoare („... creștini, pe care toți, cu ajutorul lui Dumnezeu, sperăm în zilele noastre să-i vedem uniți de mâna voastră într-o unire sinceră și adevărata religie’) sugerează mai degrabă că această trimitere a fost scrisă după primirea răspunsului de la Ioan al VIII-lea. ⁴ Cu toate acestea, nu se crede că dorința sinceră a Papei de a-i ajuta pe greci să-și apere teritoriul s-a răcit, deoarece în martie 1423 Antonio da Massa se afla la Veneția în numele său, încercând să organizeze o expediție pentru a-i ajuta. Venețienii estimau că ar fi suficiente zece vase, dintre care erau gata să furnizeze trei, dacă

¹ EP doc. 17; Cecconi, doc. Hi.

²Raynaldus, *ad annum* 1422, iv.

³

Eubel, *cp. cit.* 1, p. 394. ⁴ Raynaldus, *ad*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

prinții ar asigura restul .¹ Se presupune că prinții nu au făcut-o, pentru că nu există nicio dovadă a vreunei expediții latine în Bast în acest moment.

Până acum aproape că trecuseră cinci ani de la închiderea Conciliului de la Constanța și, conform decretului *Frequens*, era programat un alt consiliu. S-a deschis în aprilie 1423 la Pavia, iar Liturghia solemnă a primei sesiuni a fost oficiată de Andrei de Poznari. Dar au fost foarte puțini prelați prezenți și Papa însuși a rămas la Roma. În iunie următor, din cauza izbucnirii ciumei la Pavia, Sinodul a fost transferat la Siena, loc în care Papa a promis că va merge. Dar atitudinea generală a Consiliului nu a fost de natură să-l încurajeze să-și ducă la îndeplinire propunerea. Deputația din Aragon a contestat valabilitatea alegerii sale în favoarea succesorului lui Benedict al XIII-lea: ceilalți membri erau în conflicte constante între ei și, dacă a existat vreun punct asupra căruia a existat un acord general, acesta era că Consiliul era superior Papei. Totuși, în prima sesiune de la Siena s-a citit raportul lui Antonio da Massa cu privire la misiunea sa la Constantinopol și răspunsul lui Ioan al VIII-lea, după care Conciliul a hotărât că nu există nicio perspectivă intermediară de progres în problema unirii cu grecii și că atenția ar trebui deci concentrată asupra reformei Bisericii acasă .² Spre sfârșitul lunii februarie (19 februarie 1424) Basel a fost ales ca sediu al următorului consiliu, iar pe 26 În martie, a fost publicată în secret o Bullă din 26 februarie care dizolva Consiliul .³

Între timp, perspectiva politică a Constantinopolului nu s-a îmbunătățit în mod semnificativ și, având în vedere perspectiva unirii Bisericii și promisiunea ei de ajutor latin acum mai puțin roz, Ioan al VIII-lea a hotărât să meargă personal să solicite ajutorul împăratului Sigismund. A părăsit Con" Constantinopolul la 15 noiembrie 1423⁴ și a ajuns la Veneția la 15 decembrie .⁵ La 10 ianuarie 1424 , Sinodul de la Siena, auzind că este atât de aproape, a hotărât să-l sfătuiască pe Papa să-l invite la Sinod, deși nu se știe dacă sau nu.

¹ Jorga, 1, p. 332.

² Cecconi, doc. v; Mansi, 28, 1062D.

³ Pentru istoria Conciliului, cf. H.'L. p. 610 ff.; L. von Pastor, *Istoria Papi*, ing. trans. ed. de F. Ancrobus, 1 (ed. a VI-a Londra, 1938), p. 238 ff.

⁴ Phr. p. 121.

⁵ R. Sabbadini, *op. cit.* p. 8, n. 1.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

acest lucru a fost de fapt făcut. ¹ Signoria venețiană i-a dat răspunsul la 17 ianuarie. ² La 9 februarie a părăsit Milano, ³ a fost la Lodi la 17 martie ⁴ și a scris de la Milano pe 3 mai pentru a revendica unele obiecte pe care le-a promis la Veneția pentru 885 de florini. ⁵ În august 1424 se afla la Totis, în Ungaria, cu Sigismund, ⁶ unde, conform celor spuse mai târziu într-o adresă la o întâlnire a prelaților și oficialităților grecești la Constantinopol, împăratul latin, îndemnându-l la unirea Bisericilor, a declarat că dacă i-ar uni, ar vindeca Biserica Latină de multe boli și că el însuși l-ar face urmașul său la coroana latină. ⁷ A ajuns înapoi la sfârșitul lui octombrie 1424 la Constantinopol ⁸ fără să fi obținut niciun succes imediat în întreprinderea sa.

Aproximativ doi ani mai târziu, trimișii bizantini au fost din nou la curtea papală. Din păcate, o lacună în relatarea lui Syropoulos, care este singura noastră sursă pentru această misiune, ne lasă în ignoranță cu privire la ocazie și la numele ambasadurilor. Narațiunea lui se deschide cu sfârșitul unui discurs al unui personaj latin, posibil chiar Papa: „să suportați munca cât mai bine, mai ales că Biserica Romană este mama și Răsăritul este fiica, iar fiica ar trebui să vină la mamă.” Este clar atât un argument, cât și un apel că grecii ar trebui să fie dispuși să țină consiliul, atât de mult proiectat și atât de des amânat, în Italia. Cardinalii (continuă Syropoulos) care fuseseră deputați să trateze cu trimișii greci au îndemnat același lucru și păreau să fie animați de o dorință sinceră de unire. Ei au sugerat ca de fiecare parte să fie numiți trei reprezentanți care, cu rugăciune, să caute voia lui Dumnezeu, iar concluziile lor să fie acceptate de toți. Grecii au răspuns că la o astfel de propunere nu au nicio autoritate

¹ H.-L. p. 633.

² Jorga, I, p. 35 ².

³

R. Sabbadini, *op. cit.* p. 8. ⁴ Jorga, I, p. 361.

⁵ Lambros, m, p. 353.

⁶ J. Zhisman, *Die Umonsverhandlungen zwischen der orientalischen und romischen Kircht seit dem Anjange des XV. Jabrbmderts bis zum Concil von Ferrara* (Wien, 1858), p. 14.

Zhisman pune toată această călătorie în 1425, din cauza unei interpretări greșite a datei în (p. 121 = [c. 40) și la neobservarea lui că există o lacună în narațiunea lui Syropoulos după ἐξήλθε-χ-αὐτόν (II, 12, p. 8), care sare din relatarea călătoriei împăratului. la unele discuții despre trimișii bizantini din 1426 cu un grup de cardinali.

⁷ Sir. II, 34, p 35.

⁸ Phr. p. 122.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

răspuns: veniseră să aranjeze când ar trebui să se țină sinodul la Constantinopol, dar aceasta era o propunere complet nouă, pe care ar trebui să o trimită împăratului și patriarhului. Ei i-au avertizat pe cardinali, totuși, cu privire la amploarea cheltuielilor implicate - exagerând în mod deliberat pentru a-i descuraja pe latini - 300 de arcieri și trei galere pentru apărarea Constantinopolului și cel puțin cinci sau șase vase pentru transportul grecilor. , precum și o subvenție în bani către Patriarh pentru el și toată suita lui—

75.0 florini — ca să nu mai vorbim despre cheltuielile Împăratului și ale suitei sale, pe care le-au lăsat în seama generozității Papei. Cardinalii s-au consultat cu Papa și i-au luat înapoi răspunsul. În ciuda cheltuielilor enorme ale administrației papale, dacă spun grecii

50.0 florini, vor avea 75.000; dacă 75.000, ei vor avea 100.000 - acum îi revine împăratului bizantin să aleagă.

Când trimișii și-au luat despărțire de Pontif, Martin i-a îndemnat cu căldură ca creștini, prin dragostea și mila lui Dumnezeu, să-i învingă pe Împărat și Patriarh să țină Sinodul în Italia. „Căci sunt un om bătrân și mă tem că moartea se apropie. Dacă veți vedea că se ține Consiliul în zilele mele, unirea se va face bine; dar când voi fi plecat, nu va fi bine făcut. ¹

Trimișii s-au întors la Constantinopol însoțiți de Andrew Chrysoberges trimis să-l reprezinte pe Papa. Andrei a primit un sigur/conduit din 10 iunie 1426 ² (care indică faptul că ambasada Greciei la Martin V a fost mai devreme în același an) și anumite privilegii și drepturi în ceea ce privește funcțiile sale în cadrul propriului său ordin. ³ Ajuns la Constantinopol, a încercat să pună în mișcare aranjamentele preliminare pentru un consiliu, susținând că asta fusese însărcinat să facă. La început Ioan al VIII-lea a fost foarte favorabil ideii ca conciliul să fie convocat în Italia, ceea ce l-a încurajat cu atât mai mult pe Andrei. Atunci Patriarhul l-a vizitat pe Împărat, la vremea aceea în mănăstirea Stoudios; după care amândoi au fost înclinați să întârzie, iar entuziasmul anterior al împăratului de a-i aduce pe cei care urmau să meargă la sinod sa diminuat considerabil și el a vorbit cu Andrei arătându-i schimbarea de atitudine. Trimisul papal a cerut apoi un răspuns la mesajul de la care adusesse

¹ Sir. ii, 12-13, pp- 8-10.

² EP doc. 23.

³ M.H. Laurent, *op. cit.* p. 426-32; EP doc. 24.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

Papa, dar Împăratul a refuzat să-i dezvăluie mintea, preferând să-și dea răspunsul printr-un mesager ales de el. Andrei era îndurerat, susținând că, ca grec, avea în suflet interesele Greciei, că a cunoaște răspunsul împăratului l-ar ajuta să-și îndeplinească însărcinarea și că, în orice caz, a înțelege părerea Papei în această chestiune ca nimeni altul. Împăratul, însă, era neclintit; nu avea nevoie să-i facă cunoscută răspunsul lui Andrei, care își îndeplinise misiunea de a raporta mesajul Papei. Și așa Andrew a fost demis. ¹ S-a întors la Roma înainte de 9 mai 1427, când a fost împuternicit să promoveze Maestru de Teologie James Blacden, un dominican englez. ²

Martin al V-lea, pe lângă eforturile sale de unire cu grecii, a încercat în diferite alte moduri să ușureze suferințele rezultate din raidurile și invaziile turcești constante. La 8 iunie 1425 a emis o fostă comunicare (reînnoind interdicțiile lui Nicolae al IV-lea și ale altor papi) împotriva tuturor celor care au traficant cu sclavi creștini, cumpărând ieftin *Zichi, Rossi, Alani, Mingrelli et Anogasii .. juxta Graecorum ritum baptizati* în principal în zona Crimeei, și vânzându-le cu drag turcului, în pericolul iminent de a fi nevoiți să renunțe la credință. ³ În acel an, turcul a devastat Methone (o colonie venețiană în Morea), Cipru și Rodos, iar în următoarea Eubeea. Papa, neputând să-i convingă pe principii europeni la pace pentru a-i uni împotriva necredincioșilor și a ajuta efectiv Ciprului, a făcut tot ce a putut remițând controlorului regal de acolo veniturile de doi ani datorate Camerei Apostolice; ⁴ și, când Filip de Brabant, din cauza interdicției papale, a cerut permisiunea de a face un pelerinaj în Țara Sfântă, Suveranul Pontif a răspuns (1 septembrie 1426) că, întrucât necredinciosul câștigă prin astfel de pelerinaje prin smulgerea pelerinilor bani în impozite și în alte moduri, el ar trebui să renunțe la dorința sa evlavioasă și, în schimb, să meargă la Rodos pentru a-i ajuta la apărarea, pentru că atât acesta, cât și Cipru se aflau în pericol iminent. ⁵ Lovitura a căzut asupra Ciprului (1 august 1426), al cărui rege cu 20.000 de supuși creștini a fost luat prizonier, flota din Rodos sosind prea târziu (12 august)

¹ Sir. 11, 14-este. pp- 10-12.

² Raynaldus, *ad annum* 1425, xx,

³ *Ibid.*

⁴ M.H. Laurent, *op. cit.* p. 432.

⁵ *Ibid.* *ad annum* 14 26, xxiii.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

pentru a ajuta. Această știre l-a afectat foarte profund pe Martin al V-lea și a trimis un legat la Milano, Veneția și Genova, rugând acele orașe creștine să-și compună propriile certuri și să acționeze pentru numele de creștin în apărarea acelei insule devastate. ¹ Ca urmare a războaielor și raidurilor neconținute asupra teritoriilor care variau de la Ungaria până la Cipru, ca să nu mai vorbim de atacurile corsarilor bazați pe Africa de Nord asupra transportului maritim și a coastei din nordul Mediteranei, numărul prizonierilor creștini în mâinile turcilor a fost enorm. . Martin al V-lea a încercat să-i ajute chiar și pe aceștia, proclamând o îngăduință pentru cei care vor contribui la răscumpărarea lor și a trimis banii astfel adunați de către propriii săi soli la diverși potenți turci, unuia dintre care, Prosper' lasserat al Babiloniei, a mai scris. (23 august 1429) îndemnându-l să fie uman și milostiv față de supușii săi creștini. ²

Împăratul bizantin a așteptat mult până să-și trimită răspunsul la propunerea făcută de Martin al V-lea în 1426. În toamna anului 1429 a profitat de trecerea prin Constantinopol a unui trimis din Sigismund care se întorcea dintr-o misiune la turcul să-l liniștească pe Regele Ungariei că zelul său pentru unirea Bisericilor era încă viu ³ dar nu a trimis nici un ambasador la Papă decât în anul următor. Narațiunea lui Syropoulos dă impresia că, de îndată ce Andrew Chrysoberges a plecat, Mark Lagaris, Marele Stratopedarh, și Macarius Macros, hegoumenos al mănăstirii Pantocrator, au fost trimiși cu răspunsul împăratului către Papă. ⁴ Dar în aceasta se înșeală, pentru că nu au părăsit capitala bizantină decât în 1430, la aproximativ patru ani după plecarea lui Andrew Chrysoberges. Raynaldus sub anul 1430 consemnează de la un analist venețian că „în acest an un trimis al lui Ioan, împăratul Constantinopolului, a sosit la Veneția și l-a informat pe Papa că împăratul va colabora la un Consiliu oecumenic pentru stabilirea unirii Bisericii Orientale cu Roman ⁵. La 19 iulie 1430, venețienii au răspuns trimișilor greci care se întorceau de la Papă ⁶ și Sphrantzes notează că în august 1430, trimișii numiți de Syropoulos au ajuns la Pektivonnesus pe drumul lor de întoarcere de la Papa Martin, când din ordinul lui

¹

Raynaldus, xxv.

² *Ibid. ad annum 1429,*

xxi.

³

Jorga, II, p. 253.

* *Sir. n. 15, p. 12.*

⁵ *Ad annum 1430, vm.*

⁶ Jorga, I, p. 523.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

Împăratul l-au făcut pe Thomas Paleologu Despot. ¹ Se pare, așadar, probabil că ambasadorii Constantinopolitan au fost trimiși în misiunea lor la Papa la începutul anului 1430. ²

Suntem norocoși să avem o copie a acordului pe care l-au încheiat cu Papa în numele suveranului lor. Este de mare importanță, pentru că a stat la baza tuturor negocierilor viitoare care au culminat cu Conciliul de la Florența. Papa Eugeniu al IV-lea, în Bula sa din 12 noiembrie 1431, a apelat la aceasta ca un alt motiv care justifică dizolvarea Consiliului lui Basly Andrew Chrysoberges (pe atunci deja arhiepiscop de Rodos, 4 mai 1431) la aceasta în discursul său către Părinții lui. Basel pe 22 august 1432: ⁴ ambasadorii lui Ioan al VIII-lea la Basel în 1434 au adus cu ei o copie a acestuia și au prezentat - o în fața Conciliului . Se citește după cum urmează. ⁶

În numele Sfintei Treimi.

În felul acesta a fost convenit de către cel mai binecuvântat Papă Martin al V-lea.

Adică: Împăratul însuși și Patriarhul Constantinopolului și ceilalți trei Patriarhi și prelații (*principes sacerdotum*) și toate personajele (*prestantes*) să se adune într-un oraș, la alegerea împăratului grecilor, pe litoralul dintre Calabria. și Ancona.

În mod asemănător, să vină din împărățiile și stăpânirile care sunt supuse Bisericii grecești și, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fie un sinod cu Biserica Latină, din fiecare oraș, pașnic, apostolic, canonic, fără violență sau ceartă, liber. .

De asemenea: să fie trimis cineva la Constantinopol cu mijloace suficiente pentru ca Patriarhii, prelații și personajele, pentru fiecare dintre toți, să vină la Constantinopol.

Item: să fie trimise două galere ușoare și 300 de archetari pentru protecția orașului și căpitanii de galere și de archetași să fie cei pe care Împăratul îi va porunci și îi va confirma prin jurământ în loialitatea față de sine. . Și indiferent de mijloacele pe care le va avea pentru plata galerelor și a arbaletarilor, să aibă și mai mulți bani, pentru ca, dacă se va întâmpla război din cauza necredincioșilor, să angajeze niște bani.

¹ P. 158: pe aceeași pagină Sphrantzes consemnează și moartea lui Macarius din cauza ciumei la 7 ianuarie 1431.

² Orașul Ancona a decretat la 20 aprilie 1430 să distragă gratuit ambasadorii Constantinopolului în drum spre Papa: V. Makuscev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium*, tom. 1, voi. 1 (Varșovia, 1874), p. 162-3.

³ EP doc. 29.

⁴ Cecconi, doc. xi.

⁵
doc. vi.

Haller, 1, p. 339. ⁶ EP doc. 26; Cecconi,

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a cetățenilor și de asemenea a altora, pentru ca acea casă să nu fie pusă în pericol. Dar archelierii ar trebui să fie cu toții fie cretani, fie din Taranto, fie catalani, sau alții asemănători.

Item: ca patru corăbii comerciale să fie trimise spre transportul tuturor celor ce vor veni la sinod, anume Împăratul și Patriarhul și toate în număr de 700; dintre aceste patru corăbii una va fi din Constantinopol, dar pe cheltuiala Bisericii.

Item: să se trimită mijloace suficiente pentru pregătirea acestor 700 și călătoria lor la locul hotărât; după aceea să li se furnizeze fonduri cât vor fi în Italia și pentru întoarcerea lor la Constantinopol de la sfânta Biserică a Latinilor.

Dacă, totuși, dintr-un obstacol sau întâmplător neașteptat nu ar urma uniunea (să nu fie acest lucru, nici nu o merităm cu ușurință), totuși și atunci ar trebui să fim duși înapoi la Constantinopol pe cheltuiala Bisericii Latine.

Item: când plecăm de aici, să vină cu noi cineva de seamă cu bani cu care să ne adunăm oamenii la Constantinopol.

Acest acord trebuie să-i fi dat o mare satisfacție lui Martin al V-lea, deoarece includea tot ceea ce se străduise de atâta timp. După cum a spus Andrei de Rodos mai târziu în discursul său de la Basel, un singur punct a rămas încă de stabilit - orașul exact de pe litoralul italian în care ar trebui să se țină consiliul.¹

Când ambasadorii greci, Marcu Iagaris și călugărul Macarius Macros, s-au întors la Constantinopol, au purtat cu ei o scrisoare a Papei,² probabil înțelegerea prezentată mai sus. Totuși, într-o asemenea abatere de la linia urmată până acum de curtea de la Constantinopol în negocierile pentru unire, împăratul a simțit nevoia de un sfat înainte de a-și formula răspunsul. Probabil că și el a dorit să se asigure de sprijinul politicianilor și mai ales al Bisericii înainte de a ratifica în cele din urmă propunerea de a ține mult discutatul consiliu în Italia și nu, așa cum fuseseră făcuți să se aștepte toți grecii, în cadrul lor. capital propriu. În acest scop, a convocat în palatul mamei sale o adunare a Patriarhului, a doi mitropoliți, doi dintre funcționarii Bisericii Mari, doi călugări, consilierii imperiali și cei trei ambasadori numiți pentru a duce răspunsul său la Roma - Marcu. Iagaris, Macarius Kourounas, hegoumenos al mănăstirii Mangana, și propriul său secretar Demetrius Angelus Cleidas. Syropoulus

¹ Cecconi, doc. xi.

² Sir. 11, 15, p. 12.

MARTIN V ȘI GRECII (1414-31)

nu a aflat niciodată în detaliu ce s-a spus în acea conferință, dar a avut cele mai urâte presimțiri. El raportează că Patriarhul dă liber după el la comentarii sumbre — a merge în Italia pe cheltuiala latinilor ar însemna să se facă sclavi, „și sclavul trebuie să facă voia stăpânului său”: ce, de asemenea, dacă Latinii, odată ce grecii au fost în puterea lor, ar trebui să refuze mijloacele de întreținere sau să nu asigure călătoria de întoarcere.¹ Tema, că latinii au reținut mijloacele de întreținere în Italia și au amenințat că vor refuza mijloacele de întoarcere, se repetă în timp. și din nou în restul *Memoriilor lui Syropoulos* pentru a explica și scuza eventuala acceptare a unirii de către greci. Se bănuiește că este introdus aici mai mult pentru a acorda mințile cititorilor săi la teza sa decât pentru a consemna cuvintele pe care Patriarhul le-a rostit de fapt cu această ocazie.

Înainte însă ca acordul întocmit de Papă și trimișii bizantini să poată fi pus în aplicare, Martin al V-lea a murit la 20 februarie 1431. Domnia sa adusese Bisericii unitate și pace temporară, dar aceasta nu și-a rezolvat cea mai mare problemă. El reușise să recâștige Roma și să o facă din nou locuibilă, deși prin intermediul unui nepotism ale cărui consecințe vor fi resimțite serios de succesorul său. El a creat puțini cardinali, toți merituoși demnitatea, iar unii dintre ei de o sfințenie și un merit excepțional. El ținuse Mișcarea Conciliară la distanță prin convocarea Consiliilor la momentele potrivite. Dar el nu făcuse nimic pentru a diminua puterea acelei Mișcări și amenințarea la adresa papalității care era inerentă acesteia. Bărbații buni de pretutindeni au strigat pentru reformă în cap și membri — erau cu adevărat interesați de reforma în cap. Martin a făcut cu greu un gest pentru a satisface cererea lor. În consecință, întreaga domnie a succesorului său va fi o luptă între Papă și Consiliu, în care miza va fi independența papalității. În această luptă grecii vor fi atrași inevitabil. Ei nu vor lua parte activ, dar dreptul de a trata cu ei va deveni o chestiune de competență exclusivă, iar susținerea prezenței lor una de prestigiu. Drept urmare, unirea cu grecii, pe care Martin al V-lea o urmărise cu atâta sinceritate și pertinacitate și pe care, pe măsură ce a murit, credea că aproape că a fost realizată, va rămâne în balanță pentru încă șapte ani.

¹ *Ibid.* 11, 16-18, p. 12-15.

CAPITOLUL III

CONSILIUL DE LA BASEL SI GRECII (1431 - 7)

Gabriele condulmaro, cardinal de Siena, ales papă cu numele de Eugeniu al IV-lea la 3 martie 1431, a moștenit un dublu moștenire de la predecesorul său Martin al V-lea—

Sinodul de la Basel, anunțat deja la Sinodul de la Siena, și chestiunea grecilor. Unul dintre primele sale acte ca Papă a fost să confirme pe Giuliano Cesarini, cardinalul S. Angelo, în cele două funcții care i-au fost atribuite de regretatul Pontif, ca Legat pentru suprimarea

Hușilor și Legat pentru a prezida noul Consiliu.

Cesarini se afla deja la Nürnberg când Bula de confirmare a ajuns la el și a considerat că este mai important să judece cruciada împotriva hușiților decât să meargă direct la Basel, mai ales că până la începutul lunii martie doar un singur stareț și niciun episcop nu

avea încă a ajuns în acel oraș pentru a lua parte la Consiliu. Cu toate acestea, la

3 iulie 1431, i-a desemnat pe Ioan de Ragusa și pe Ioan Palomar drept adjuncții săi pentru a prezida Consiliul cu puteri depline în absența sa,

în timp ce el însuși a însoțit armata cruciadei. Cei doi delegați au ajuns la Basel pe 19 iulie și au procedat imediat la aranjamentele necesare cu magistrații orașului, la inaugurarea Consiliului și la încercarea de a restabili pacea între ducii

de Austria și Burgundia, ale căror conflicte neîncetate tulburau

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

comunicare, cei care aveau dreptul să fie prezenți să vină personal sau prin împuternicire, iar cam în același timp (17 septembrie) Jean Beupere, canonicul de Besanfon, a fost trimis la Eugeniu pentru a obține sprijinul din toată inima a Papei pentru Conciliu, subliniind necesitatea sa absolută în interesul credinței, păcii și unității creștinătății și să-l îndemne să ajute personal la aceasta. El trebuia, de asemenea, să-l invite pe Papa să scrie la Constantinopol, încurajând împăratul să fie reprezentat la Basel în interesul unirii, și prinților Poloniei și Lituaniei în același scop. ¹ În timp ce Beupere a luat-o pe îndelete spre Roma (a sosit abia pe 2 noiembrie*), Consiliul a hotărât să-i invite pe cehi (hușiții) la Consiliu și să scrie el însuși grecilor și prinților Poloniei și Lituaniei. pentru a promova unirea rutenilor. Beupere, departe de a-l liniști pe Papa cu privire la viitorul Conciliului, l-a umplut mai degrabă de îndoieli, extirând cu privire la puținitatea numărului prezent, starea tristă a Baselului, ca ea însăși infectată cu erezia hușită, și pericolul pentru cei care vor face călătoria izvorâtă din războaiele ducilor de Austria și Burgundia. Rezultatele misiunii sale au fost în curând evidente.

La 12 noiembrie 1431, Eugenius i-a îndreptat o scrisoare lui Cesarini, în care a povestit toate împrejurările nefavorabile înregistrate de Beupere și acestea, a spus el, împreună cu considerațiile despre apropierea iernii, despre propria sa sănătate foarte precară ² și despre faptul că un învățământ din Constantinopol, venit să accelereze înțelegerea la care sa ajuns între Martin al V-lea și Ioan al VIII-lea, l-a asigurat că Bologna va fi cel mai acceptabilă pentru greci pentru un consiliu de unire - două consilii reunite simultan erau imposibile - l-a determinat să autorizeze Cesarini să-și folosească discreția pentru a dizolva Consiliul de la Basel, dacă acesta era încă în existență, și pentru a anunța un alt consiliu peste un an și jumătate și încă unul după zece ani. ³ Zece cardinali au semnat, de asemenea, scrisoarea și Bula, *Quoniam alto*, care o însoțea. ⁴

Înainte, însă, acest Bull a fost produs la Basel Eugenius

¹ Haller, 11, p. 550. O altă ambasadă de la Basel la Eugeniu de la sfârșitul lunii decembrie a fost însărcinată să ceară Papei să trimită soli la Ioan al VIII-lea în același scop: cf. *ibid.* p. 560.

² În august 1431, Eugeniu avusese ceea ce pare să fi fost un accident vascular cerebral, care l-a lăsat mult timp cu brațul și ochiul drept paralizați. Cf. Valois, 1, p. 110-11 _

³ Mansi, 29, 561.

⁴ *MC n*, 67; *EP doc.* 21.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Însuși, mișcat de vestea invitației trimise de Conciliu Hușilor, care i se părea că subminează toată autoritatea ecleziastică, în măsura în care erezia hușilor fusese deja condamnată la Constanța și în mai multe declarații papale, a promulgat la 18 decembrie o Bulă. *Quomam alto*,¹ aproape identic cu cel din 12 noiembrie, cu excepția faptului că includea invitația către hușiți ca un alt motiv care justifică dizolvarea. În aceeași zi, Papa ia scris lui Cesarini cerându-i să promulgă Bula în cel mai bun mod posibil și apoi să părăsească Basel.

Eugenius calculase însă greșit temperamentul vremurilor. Motivele pe care le-a invocat pentru dizolvare au fost în principal corecte. La Basel erau foarte puțini prelați: era dezordine în vecinătate: invitația către cehi fără referire la Papa a fost precipitată și periculoasă: relațiile cu grecii erau cele mai promițătoare și această ultimă considerație a cântărit foarte mult pentru el. Adăugați că starea sa de sănătate și luptele din jurul Romei i-au diminuat interesul pentru ceea ce se întâmpla de cealaltă parte a Alpilor. Dar nu și-a dat seama de situația tragică din Germania, în care standardul scăzut al clerului a strigat pentru o reformă rapidă, dacă va fi împiedicată să devină cauza unor noi erezii și că singura speranță de a câștiga hușii, așa cum Cesarini am văzut foarte clar, acum că cruciada eșuase atât de sumbru, a fost prin convingere. Membrii Consiliului nu ar auzi de dizolvare, iar insistarea asupra ei ar produce schismă. Acestea și o serie de alte considerații, împreună cu un răspuns la motivele invocate de Papă în favoarea dizolvării, au fost dezvoltate pe larg într-o scrisoare puternică scrisă de Cardinalul Cesarini Papei, îndemnând pe Eugeniu să refuze sau cel puțin să amâne, autorizarea sa a Taurului și pentru a permite Consiliului să continue.²

Cearța dintre Papă și Conciliu a durat mai bine de doi ani. Sigismund al Ungariei, Carol al Franței, Filip de Burgundia și dușmanul inveterat al lui Eugeniu, Ducele de Milano și diverși alți prinți și-au oferit sprijinul Consiliului, iar acest lucru, împreună cu amenințarea dizolvării în sine, a dus la o in/

¹ MC ii, 72; EP doc. 31; Cecconi, doc. vm.

² MC ii, 95. Această scrisoare a fost scrisă la 13 ianuarie 1431 înainte ca Bula din 18 decembrie să ajungă la Basel.

CONSILIUL DE LA BASEL ȘI GRECI (1431-7)

cresterea numarului membrilor sai, care pana la 9 aprilie 1432 se ridica la optzeci^trei, inclusiv noua episcopi si saizece stareti .¹ Sinodul s-a împietrit în opoziția sa față de Papă. Ea și-a continuat cu succes considerabil negocierile cu boemii și, în deliberările sale, a progresat de la un simplu refuz de a fi dizolvată la o afirmație că, din moment ce și-a primit puterea direct de la Hristos (așa cum s-a declarat la Constanța) și era superioară chiar și unui papă. , nu a putut fi transferat sau amânat nici măcar de către Papă (15 februarie, a doua ședință). L-a chemat chiar pe Papa să fie prezent personal sau prin împuternicire, altfel Conciliul ar lua el însuși măsurile pe care le considera potrivite pentru binele Bisericii (29 aprilie, sesiune a treia). La 22 august, doi trimiși papali, Andrei, arhiepiscop de Rodos, și Ioan, episcop de Taranto, s-au prezentat în fața Conciliului și au oferit mari concesi - ca Consiliul să aleagă el însuși un oraș italian unde să-și poată continua activitatea chiar înainte de expirarea un an și jumătate stipulat în Bula *Quoniam alto* și ar putea continua munca pentru pacificarea boemilor și reforma clerului german. Dar Consiliul nu a cedat. Până în septembrie 1432, ea putea conta pe cincisprezece din cei douăzeci și unu de cardinali ca sprijin deschis sau secret² , iar la sfârșitul anului a cerut ca Papa să-și retragă Bula de dizolvare în termen de șaizeci de zile.

Mai multe concesi din partea lui Eugeniu la începutul anului 1433 au fost la fel de inutile, deoarece Conciliul nu a fost supărat de presupunerea implicită în Bule că ar trebui să acționeze în funcție de autoritatea papală (care era contrar principiului său conform căruia un papă este supus unui conciliu). În materie de credință, eradicarea ereziei și reforma Bisericii) și a obiectat că, din moment ce dizolvarea nu a fost retrasă, acesta va fi ținut ca conciliu valabil numai de la data acceptării acelor Bule. La 13 iulie, Părinții i-au dat din nou lui Eugeniu șaizeci de zile în care să retragă Bula de dizolvare, altfel el ar fi fost suspendat de toată puterea papală atât *in spiritlibus cât și in temporalibus* și, în continuare, i-a limitat drastic puterile în ceea ce privește alegerea prelaților. și acordarea de beneficii. Sigismund, care fusese încoronat de Papă la 23 mai, a îndemnat Conciliul la moderare, iar Convocarea¹ Haller, n, pp. 86-7. ¹Cf. Valois, 1, p. 19j—5.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

din Canterbury a recunoscut în unanimitate puterea Papei de a dizolva și a transfera un consiliu.¹

Negocierile dintre Eugenius, Cesarini și Sigismund și dezertarea lentă, dar constantă a susținătorilor lui Eugenius au dus la Bula *Dudum sacrum* din 1 august, în care Papa s-a exprimat ca *volumus et contentamur* că Conciliul ar trebui să continue ca și cum nicio traducere a acesteia. fusese decretată, traducerea care a fost astfel retrasă și s-a declarat gata să-i dea sprijin deplin.² Dar Părinții de la Basel nu s-au mulțumit cu *volumus et contentamur* care savura dependența de *beneplacitum al Papei*, deși restul Bulei a fost redactat în termenii sugerați de Cesarini. Ei au dorit *decernimus* și, în cele din urmă, la 15 decembrie, după o serie de prelungiri ale perioadei de șaiszeci/zi acordate pentru supunerea la cererile Conciliului, ca rod al multor negocieri în care până și credincioasa Veneția l-a îndemnat pe Papa la conformare, au obținut ceea ce au vrut în noul Bull *Dudum sacrum*.³ iar la 5 februarie, în a șaisprezecea sesiune, s-au declarat mulțumiți.⁴

¹ Opinia Bisericii Engleze este arătată de lucrările Convocației de la Canterbury din 7 noiembrie-21 decembrie 1433. După lungi dezbateri, clerul (1-3 decembrie) a ajuns la concluzia că dizolvarea Consiliului de către Eugenius este valabilă; că, dacă Conciliul a procedat la alegerea unui nou papă, ascultarea trebuie totuși adusă lui Eugenius; și că, dacă Consiliul, prin acordul Papei și al Părinților, ar continua în mod legal, ar putea fi trimise întăriri către delegația engleză deja diminuată; dar că reprezentanții englezi trebuiau, dacă era posibil, să evite jurământul de încorporare. Delegația trebuia să-și folosească toate eforturile în sprijinul unui sistem de vot al națiunilor, mai degrabă decât al deputațiilor, și trebuia să se opună oricărui compromis cu boemii în principalele puncte în litigiu (EF Jacob, *The Register of Henry Chichele, Arhiepiscop de Canterbury*. 1414-1443, ill (Oxford, 1945), p. 242 urm., Mansi, 3 A 142-3).

² MC 11, 470.

³ Mansi, 29, 78.

⁴ Despre modalitatea de vot în Consiliu, cf. H.L. p. 757-8; M. Creighton, *A History of the Papacy during the Reformation*, n (Londra, 1882), p. 72; Raynaldus, *ad annum* 1436, vin. Toți membrii Consiliului, indiferent de rangul lor, fie prelați, stareți, doctori, călugări sau orice altceva (până în 1433 erau aproximativ 3000 de străini la Basel, dintre care aproximativ 500 au fost încorporați în Consiliu (Valois, 1, p. 311), inclusiv (5 februarie 1434) 106 „mitri” (Haller, in, p. 82)) au fost împărțite în patru Deputații, fiecare având un număr egal din fiecare dintre cele patru Națiuni – franceză, germană, italiană, spaniolă (englezii nu erau o națiune separată la Basel și deci nu aveau nimic asemănător cu influența pe care o exercitaseră la Constanța) — și toți membrii aveau un vot egal. Măsurile au fost discutate mai întâi în Deputații și apoi, dacă au fost acceptate, confirmate în ședință generală. Acordul a trei Deputații a fost suficient pentru ca o măsură să fie considerată aprobată de Consiliu.

Cecconi (p. 151) îi citează pe Agostino Patrizio și John Palomar, iar Valois se bazează

CONSILIUL DE LA BASEL ȘI GRECI (143 I-7)

Au fost atât de multe de spus despre istoria generală a Conciliului de la Basel pentru a oferi fundalul pe care s-au purtat negocierile cu Biserica Răsăriteană pentru un consiliu de unire. Când Martin V a murit, o ambasadă a Greciei era deja în drum spre Roma, dar s-a întors de la Gallipoli la aflarea veștii morții Papei. Syropoulos lasă să creadă că de-abia ajunsese la Constantinopol, a pornit din nou spre Roma, cu călugărul Ioasaf, Marele Protosyncellus și superiorul mănăstirii Prodromus, înlocuit cu călugărul Macarius Kourounas, care a refuzat să mai ia parte la ea, ¹ și totuși a ajuns înapoi în capitala bizantină cu scrisori de la Papă abia după plecarea trimișilor de la Basel în ianuarie 1434. ²

Ceea ce s-a întâmplat, de fapt, a fost că împăratul Constantinopolului a desemnat o ambasadă numeroasă pentru Supremul Pontif, dar auzind că acest oraș și întreaga Curie se aflau în chinurile unui război intestine, nu a considerat că este sigur să trimită acei ambasadori, dar a crezut că este mai bine să trimită un alt individ pentru a afla dacă actualul Pontif a alimentat aceleași sentimente pentru stabilirea unirii ca și predecesorul său. Acel om, la sosire, a aflat despre cea mai arzătoare dorință a Pontifului pentru lucrarea cea mai sfântă a unirii și a plecat curând să dezvăluie toată mintea Papei în această chestiune. ³

Aceasta se potrivește cu ceea ce Eugeniu i-a scris lui Cesarini la 12 noiembrie 1431, referindu-se la trimisul împăratului (la singular), ⁴ care l-a asigurat că Împăratul și Patriarhul vor trimite alți

însuși despre Aeneas Sylvius, concluzionează (în cuvintele lui Valois, 1. p. 313) că „De multe ori, printre Părinții care legiferau pentru întreaga lume, se vedeau bucătari și toare... sau iar funcționari, vagabonzi Religioase, slujitori... .care se lepădau de obiceiurile lungi [clericale] pentru a sluji la masă sau pentru a îndeplini alte îndatoriri casnice pentru stăpânii lor”. Cf. de asemenea vederile lui Ambrogio Traversari (L. Mebus (ed.), *Ambrosii Traversari... latinae epistolae* (Firenze, 1759), tom. n, nr. 176).

Pentru a plăti cheltuielile acestei mulțimi imense, Sinodul s-a făcut vinovat de toate abuzurile pe care le-a plâns în Curia Romană, chiar și până la cererea unei/cincimi din veniturile tuturor beneficiilor vacante, ceea ce era o exigență mult mai mare decât anatele papale; cf. Valois, 1, p. 318.

¹ Sir. ũ, 19, p. 15. Ambasada era formată, asadar, acum din Mark Iagaris, Joasaph și Demetrius Angelus Cleidas, secretarul împăratului.

² *Ibid.* 11, 21, p. 17.

³ Mai târziu a lui Andrew Chrysoberges, OP la Ragusa de la Roma, 15 octombrie 1431: MC 1, 119.

⁴ MC 11, 71: aceeași sintagmă se găsește și în Bula Q *uoniam alto* din 12 noiembrie 1431 (MC 11, 68), dar cea din 18 decembrie 1431 citește (negratificat) *suum ... oratires* (MC 11 73; EP doc. 31), o eroare corectată în Cecconi, doc. vin. The

CONSILIUL DE LA FLORENCE

trimiși pe deplin împuterniciți să decidă cu privire la alegerea unui oraș pentru consiliu, „așa cum trimiteau predecesorului nostru înainte de vestea morții sale V. Singurul mesager de la Constantinopol a fost secretarul împăratului, pentru Andrei de Rodos în discursul său de la Basel. din 22 august 1432 a menționat că Eugenius „trimisese înapoi pe secretarul împăratului atât de mulțumit încât împăratul a hotărât să trimită o ambasadă numeroasă pentru a aranja un loc potrivit pentru adunarea consiliului. Probabil că acest lucru s-ar fi făcut, dacă nu ar fi intervenit un eveniment neașteptat.²

Ceea ce l-a descurajat pe Împărat în primul rând să trimită misiunea mai solemnă a fost luptele din și în jurul Romei din aprilie până în septembrie 1431, când familia Colonna a încercat să păstreze posesia diferitelor proprietăți papale și o mare parte din banii adunați de către Martin al V-lea pentru sfatul cu grecii și pentru secutarea unei cruciade împotriva turcilor. Ceea ce a cauzat întârzierea ulterioară este indicat atât de vag în discursul lui Andrei, încât pare să nu știe el însuși despre ce este vorba¹ dar o concluzie poate fi trasă cu siguranță din cuvintele sale, că misiunea nu ajunsese la Roma până în august 1432. Era nu, însă, cu mult înainte de a veni. În noiembrie, Papa a făcut apel la orașele maritime pentru a facilita călătoria oricăror greci care caută Roma³ și în mai 1433, trimișii greci discutați cu Papa și Împăratul Sigismund, vin în orașul veșnic pentru a fi încoronat, proiectul sinodului. Secretarul fusese de acord cu Roma, Ancona sau Bologna ca locații pentru consiliu și dintre acestea fusese selectată Bologna:⁴ deputația de mai târziu a insistat asupra Anconei. Nicio decizie finală nu s-a ajuns în discuțiile dintre Eugeniu și Sigismund cu grecii, așa că în iulie 1433 Cristoforo Garatoni a fost trimis de Papă la Nopolul Constanti, unde în discuțiile cu Împăratul și Patriarhul s-a convenit ca conciliul cu grecii. ar trebui să aibă loc la Constantinopol, unde un legat papal sprijinit de un grup de

Camera Apostolica a plătit lui Demetrius 25 de florini de aur, *oratori imperatoris Constantino* politani propriis expensis* la 9 septembrie 1431 (A. Gottlob, 'Aus den Rechnungs^ büchern Eugens IV. zur Geschichte des Florenunums', p. 56, în *Historisches*, xiv (München, 1893), p. 39-66).

¹ MC 11,71,68. Cuvântul latin este *transmittebant* — „erau în proces de trimitere”.² Cecconi, doc. xi.

³ EP doc. 30; Cecconi, doc. xn.

⁴ MC 11, 71; EP doc. 30; Cecconi, doc. vn.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

prelații și teologii ar reprezenta Biserica Latină în discuțiile cu prelații și doctorii greci, și în felul acesta ar fi rezolvată problema unirii. Împăratul Trebizondului a fost de acord cu aranjamentul și, întrucât Patriarhul Armenilor se va afla la Constantinopol atunci, proiectul a promis bine. ¹

Aranjamentul negociat de Garatoni a fost o inversare atât de completă a politicii papale din ultimul deceniu în ceea ce privește locul conciliului cu grecii, încât trebuie să fi reflectat instrucțiunile date de Eugeniu care l-a trimis. Care a fost motivul schimbării? Papa însuși a dat unul bun în scrisoarea pe care a scris-o către Basel – cheltuiala implicată pentru aducerea a 700 de greci în Europa pentru un eveniment a cărui problemă era incertă. Dar adevăratul motiv a fost probabil izolarea tot mai mare a Papei. Este adevărat că îl legase într-o oarecare măsură pe Sigismund de partea sa prin încoronarea lui la 31 mai 1433 și prin faptul că îl întreținea cu 5000 de florini pe lună. Dar ceilalți prinți se adunau la Basel și la Ducele de Milano, ostili cu amărăciune atât lui, cât și lui Sigismund, pe vremea aceea se dădea drept agentul Consiliului pentru a stimula o ceartă internă în Italia care, în scurt timp, avea să-l jefuiască pe Eugeniu. de aproape toate posesiunile papale și-i forțează fuga din Roma. Adăugați că cardinalii îl părăseau și că o panică se dezvoltă chiar și printre oficialii curiaților. Basel nu ar auzi de nicio traducere a lui în Italia. Italia în orice caz nu era în stare să-i primească pe greci. Fiscul papal era epuizat prin plata războiului de apărare. Acestea erau temeuri suficiente pentru o schimbare de politică, dar un alt motiv care probabil a contat a fost prestigiul pe care îl va dobândi oricare dintre partide, papa sau Consiliu, ar fi reușit să realizeze „reducerea” grecilor. Eugeniu la vremea aceea nu putea realiza acest lucru în Italia: s-ar putea să o facă în Constantinopol: măcar un consiliu la Constantinopol nu ar fi la Basel și nu ar adăuga la triumful și insolența adversarilor săi. ²

¹ EP doc. 42; Cecconi, doc. xxxi.

² 'Il est certain que si le concile eut réussi a ramener les Grecs dans le giron de l'Eglise catholique, son prestige s'en fut singulierement accru; il aurait plus tot encore depose Eugene IV, et, certainement, le pape aurait du s'avoucr vaincu.' M. Mugnicr, *L'expedition du Concile de Bale a Constantinople pour Vunion de YEglise grecque a l'Eglise lat'me (1437-8)* (Paris, 1892): Extras din *Bulletin du Comite des Travaux historiques et scientifiques* (1892), p. 3.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Aceleași idei au circulat, fără îndoială, și în mintea Părinților din Basel. Mai devreme, ei i-au cerut lui Eugenius prin Beaupere să scrie împăratului grec, invitându-l să participe la Conciliu (acesta trebuia să vină la Basel, nu altundeva) și să-i trimită un „viaticum” în acest scop, iar mai târziu (decembrie în același an) prin următoarea lor ambasadă îi ceruseră să trimită o ambasadă notabilă la curtea bizantină. Acum, însă, au decis să ia ei înșiși problema în mână. La 2 ianuarie 1433, ei au hotărât din nou să-i invite pe greci să vină la Basel și să-și trimită invitația de data aceasta de către propriii lor mesageri. Aceștia au fost Antonio, episcop de Suda și Alberto de Crispis, care au ajuns la Constantinopol în vara anului 1433 și au fost primiți favorabil de împărat și de patriarh, care au scris ambii scrisori din 15 octombrie ¹, în care salutau cu căldură perspectiva unirii (aparent ignorante). de orice stare de tensiune între Papă și Conciliu, cel puțin ei nu fac nici cea mai mică referire la aceasta*), să anunțe numele a trei ambasadori greci la Sinod, Dimitrie Paleologul Metochite, Isidor superiorul mănăstirii Sfântului Dimitrie; John Dishy/· patus. Călătoria lor a fost prost însemnată de la început. Furniți cu puteri depline la 11 noiembrie, ³ au pornit, dar au trebuit să se întoarcă la Constantinopol din cauza unei furtuni violente. Pe 2 decembrie, Antonio de Suda a plecat din nou cu o scrisoare a lui Ioan al VIII-lea din 28 noiembrie ⁴ și a sosit la Basel pe 2 mai 1434 ⁵, în timp ce Alberto și cei trei greci au plecat abia în ianuarie 1434. Aventurile lor

1 Mansi, 29, 617, 97; Cecconi, doc. xiv.

2 Potrivit lui Syropoulos (II, 21, p. 17) trimișii de la Basel și-au petrecut timpul la Constantinopol lăudându-se de superioritatea Sinodului, format din 700 de episcopi și susținut de cei mai puternici prinți, șef al cărora era Sigismund, asupra Papei, și prin urmare capabil să acorde grecilor un ajutor mai mare. Probabil că există ceva adevăr în această afirmație, căci ceva de acest fel a fost conținut în ultimul articol al instrucțiunilor lor de la Consiliu (Haller, I, p. 353). Acolo au avut, de asemenea, contact cu episcopii armeni Ioan și Isaia, care au trimis o scrisoare din 30 septembrie 1433 la Basel (Cecconi, doc. cm) — citită în ședință plenară la 30 iulie 1434 — prin care promiteau că vor scrie Patriarhului lor și țineau speranța că, în măsura în care situația dificilă a armenilor dispersați o permite, Biserica lor va acționa în mișcarea pentru unire.

3 Theiner și Miklosich, *Monumenta spectantia ad mhnem ecclesiarum graecae et latinae* (Vindobonae, 1872), p. 44. Potrivit acestui text grecesc, Dimitrie Paleolog este numit Metochites: în documentele latine el este de obicei numit greșit Methotides, de exemplu MC II, 756.

4 Cecconi, doc. xvi.

5 Haller, I, p. 334.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

sunt relatate într-o scrisoare a lui de Crispis către Basel, datată de la Ulm, la 25 iunie 1434. ¹ S-au întâmpinat cu o furtună puternică în Marea Neagră la 18 ianuarie și apoi și-au continuat călătoria pe uscat prin Țara Românească (Rumania) și Ungaria, au fost jefuiți de tot. de bandiți: la Buda au reușit să strângă bani pentru a-i duce la Ulm, unde grecii fuseseră însărcinați de suveranul lor să caute un interviu cu împăratul Sigismund." Au intrat la Basel pe 12 iulie. ²

Legaiții greci au fost primiți și găzduiți la Basel cu o onoare aproape extravagantă, iar la prezentarea lor în Conciliu Cesarini a ținut un lung discurs despre binecuvântările unității și despre relativa lipsă de importanță a diferențelor dintre cele două Biserici. Pentru greci Isidor a răspuns aproape în același sens câteva zile mai târziu. Apoi, o comisie a Consiliului, dintre toți cei nouă cardinali ai săi și alți patruzeci conduși de Cesarini, a început negocieri cu trimișii bizantini, care au dus la un acord tentativ asupra liniilor convenției încheiate între Martin al V-lea și Ioan al VIII-lea cu trei ani mai devreme, care grecii aduseseră cu ei și pro/ duseră înaintea Conciliului. Dacă Consiliul s-ar ține la Constanti/nopol grecii și-ar plăti propriile cheltuieli și ar încerca să-i ajute pe membrii latini: dacă în Occident, toate cheltuielile ar trebui să cadă în seama Baselului. Trimișii greci, limitați de instrucțiunile lor, nu au putut accepta Basel ca sediu al consiliului (deși au promis că vor face eforturile lor cele mai bune la Constantinopol în favoarea acestuia), ci doar Calabria, Ancona sau alt oraș maritim, Bologna, Milano sau ceva. alt oraș al Italiei sau, în afara Italiei, Buda în Ungaria, Viena în Austria sau, cel mult, Savoia. Într-una din acele orașe au promis că vor veni Împăratul, Patriarhul Constantinopolului și ceilalți Patriarhi și episcopi orientali. Basel urma să furnizeze 8000 de ducați pentru venirea la Constantinopol a prelaților greci, nave pentru călătoria către și de la consiliu suficiente pentru transportul a 700 de persoane care să fie la Constantinopol, cu trimișii Consiliului și 15.000 de ducați pentru cheltuieli, în limita cele zece luni începând din noiembrie 1434. Urmau să fie trimise alte corăbii, arcași și bani pentru apărarea orașului imperial bizantin. Trimișii care însoțeau navele în voiaj urmau să-i anunțe împăratului numele portului de sosire în Europa și cel al ¹Cecconi, doc. xxvi. ²

Haller, în, p. 148.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

oras dintre cei numiti mai sus ales pentru consiliu. Toate aceste condiții ar trebui să fie de acord de către Papă prin Bulă, iar Suveranul Pontif să fie prezent personal sau prin reprezentant. ¹ Această convenție a fost aprobată solemn în a nouăsprezecea sesiune la data de

7 Septembrie 1434 de către Consiliul de la Basel prin decretul *Sicut pia mater*, ² și cei trei greci au promis prin jurământ că vor face tot posibilul pentru a-l pune în aplicare. ³ În timp ce Simon Freron a fost trimis de Consiliu la Papă pentru a obține aderarea acestuia, cei doi membri laici ai misiunii grecești l-au vizitat din nou pe Sigismund, care le-a promis reparații pentru pierderile suferite de bandiți și care într-o scrisoare către Ioan al VIII-lea de mai târziu. ⁴ Septembrie și într-unul la Basel de la Ratisbona din 1 octombrie și-a declarat deplina satisfacție față de aranjamentele luate. ⁵

Freron l-a găsit pe Papa la Florența, unde a fost primit de oraș cu mare bucurie la 23 iunie 1434, în ciuda faptului că a venit ca exilat din propriul său oraș, Roma. În cea mai mare parte a unui an înainte de acea dată, diverși dușmani, principalul dintre ei fiind ducele de Milano, pretinzând că acționează în numele Consiliului, stătuseră statele papale, până în cele din urmă Romeitsclf, reduse la mizerie și disperare de către război neîncetat, se revoltase. Eugenius a scăpat deghizat cu o barcă pe Tibru și a ajuns la Florența prin Ostia, Livorno și Pisa. ⁶ Nepotul său, Cardinalul Trezorier, nu a fost atât de norocos și a fost ținut prizonier până când revolta sa încheiat în octombrie. Acesta a fost punctul culminant al averilor lui Eugenius. De acum încolo, poziția sa a început să se îmbunătățească constant, pe măsură ce cardinalii au abandonat unul câte unul Consiliul pentru a-i lua partea, iar orașele papale au fost recuperate prin campaniile Condottiero Sforza și ale lui Giovanni Vitelleschi, episcop de Recanati.

Eugenius a așteptat sosirea de la Basel a altor doi trimiși, cardinalii Nicolo Albergati și Giovanni Cervantes, înainte de a returna un răspuns definitiv misiunii lui Freron, după cum a explicat într-o scurtă comunicare pacifică către Consiliul din 20 octombrie. ⁷

¹ MC ii, 753-6.

² *Ibid.* 752.

³ Haller, I, p. 339, III, p. (116-17). ⁴ Cecconi, doc. xxxm.

⁵ *Ibid.* doc. xxxiv.

⁶ O relatare a primirii lui Eugeniu la Pisa și a călătoriei sale la Florența este oferită de A. Traversari, *Odoeporicon* (ed. de A. Dini-Traversari, *Ambroio Traversal ei suoi tempi*:

Sfatul de la Bâle și Grecii (1431—7)

Răspunsul său mai detaliat, care a ajuns la Basel în decembrie de mâna lui Frcron, este datat 15 noiembrie 1434. ¹ În el repetă ceea ce scrisese deja în scrisoarea sa din 31 august despre istoria negocierilor pe care le-a purtat până acum cu grecii, în urma căreia Garatoni se întorsese în capitala bizantină în iulie 1434 pentru a eluda aranjamentele convenite provizoriu în timpul primei sale misiuni, pentru desfășurarea conferințelor greco-latine la Constantinopol. Papa i-a certat cu blândețe pe Părinți pentru că au negociat cu grecii fără știrea lui, când el însuși făcuse deja atât de multe în acest sens și a menționat că, în opinia sa, unele dintre punctele convenției de la Basel ar fi dificil, dacă nu imposibil, de implementează. În orice caz, ar fi o situație ridicolă dacă Consiliul ar aranja lucrurile într-un fel și Garatoni într-altul. Cu toate acestea, dacă Părinții ar insista să-și urmeze propriul drum, Papa ar accepta. A doua zi, cardinalul Orsini, cel mai credincios susținător al lui Eugeniu, a scris Baselului o scrisoare de încurajare, rugându-se ca afacerea grecilor să ajungă la o problemă fericită. ²

Ceea ce se temea Papa s-a întâmplat. Garatoni a ajuns, de fapt, la o concluzie fermă cu împăratul grec și cu patriarhul pentru a ține discuțiile la Constantinopol. Într-o scrisoare din 12 noiembrie 1434, Ioan al VIII-lea l-a informat pe Basel despre acest fapt, deși nu într-un spirit ostil, pentru că i se spusese de către Garatoni că Papa și Consiliul erau de o singură voință în această chestiune; ³ el a anunțat, de asemenea, că îi trimite pe George și pe Manuel Dishypatus să-l reprezinte alături de Papa. Eugenius a primit vestea într-o scrisoare de la Garatoni scrisă la Veneția pe 21 decembrie ⁴ în care îl informa că cei doi

¹ *EP* doc. 45; Cecconi, doc. xlii; MC ii, 763. ² Cecconi, doc. xun.

³ *Ibid.* doc. xli. Nu este cazul să-l acuzi pe Garatoni de duplicitate. Când a părăsit Italia în iulie, relațiile dintre Eugenius și Basel au fost pașnice, iar Părinții, deși au deschis negocieri cu Constantinopolul fără referire la Papa, nu au încheiat încă nicio convenție cu grecii, iar până la 12 noiembrie Constantinopolul era încă în aparent. necunoașterea completă a acordului de la Basel din 7 septembrie — cel puțin scrisoarea împăratului scrisă Consiliului însuși nu oferă nicio indicație cu privire la o astfel de cunoaștere. Pe de altă parte, scrisoarea Papei de informare a Consiliului despre misiunea lui Garatoni a fost comunicată Deputaților la 5 septembrie (MC ii, 761).

⁴ Cecconi, doc. xuv. Scrisoarea este datată Veneția 21 decembrie 1434. Dar Ragusa spune că Garatoni și grecii au ajuns la Veneția abia spre sfârșitul lui ianuarie 1435 (Haller, 1, p. 342). Au ajuns la Florența la 21 ianuarie 1435 (MC ii, 786).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Greci împreună cu alți șaisprezece sosiseră acolo cu o copie a convenției semnată și sigilată de Împărat și Patriarh, pentru a primi confirmarea Papei. Garatoni se întorsese la ordinul special al Împăratului fără a îndeplini o altă parte a misiunii care i-a fost încredințată de Papa. Căci Eugenius, ca și Părinții de la Basel, era nerăbdător ca mult/dorita unire a Bisericii să includă toți orientalii de orice loc sau rit. În acest sens, la numit pe Garatoni la 13 iulie 1434 nunțiu apostolic în Orient și în special pe armenii ai căror patriarh și episcopi avea să-i viziteze personal, furnizându-i scrisori către patriarhul armean Constantin al VI-lea și către Isaia, armean. episcop al Ierusalimului. ¹ Isaia ia răspuns Papei la 1 noiembrie într-o scrisoare plină de bucurie față de perspectiva unității ecleziastice; trimisese Patriarhului său scrisoarea Papei tradusă în armeană și spera că Garatoni, cu care avusese contact în vizita sa anterioară și care acum va pune în fața Papei diverse considerații din partea lui Isaia, va putea următoarea vizită la Constantinopol pentru a-și îndeplini restul misiunii prin vizitarea Patriarhului armean. ²

Succesul misiunii lui Garatoni la Constantinopol a creat o situație jenantă pe care Papa a tratat-o cu mare prudență. El a rezistat solicitărilor urgente ale grecilor (care scriseră de la Veneția colegilor lor acreditați la Consiliu, cerându-le să întrerupă negocierile cu Părinții, având în vedere aranjamentele mult mai îmbucurătoare încheiate cu Papa) de a confirma imediat acordul. ajuns la Constantinopol. În schimb, a trimis la Basel Garatoni și cei doi greci (care ar fi bine informați despre opiniile Constantinopolului și cei mai buni susținători ai convenției) cu scrisori din 22 februarie 1435 îndreptate către Consiliu și președinții papali, că președinților conținând și o copie a clauzelor acordului. ³ În conformitate cu aceasta, legatul papal și suita sa de teologi ar fi trebuit să plece spre Constantinopol în termen de un an de la semnarea pactului și, între timp, împăratul bizantin ar fi trebuit să se adune împreună.

¹ doc. xxvii.

EP doc. 36; Cecconj,

²Cecconi, doc. XL.

³ *documente EP* . 48, 47; Ccccoai, docs, xlvii, xlviii; MC ii, 789, 792. Scrisoarea către președinți a fost semnată tot de șapte cardinali.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

pe cheltuiala sa prelații teritoriilor sale și a celorlalte arhii Patrie, iar discuțiile începând cu o lună de la sosirea legatului, ceea ce s-a convenit în liberă discuție pe baza Sfintei Scripturi și a Părinților și Doctorilor să fie promulgată și ținută cu fidelitate de ambele Biserici. Deși Eugenius a recomandat acest acord ca fiind cel mai probabil să reușească, el a asigurat Consiliul că va fi de acord cu convenția lor dacă ar insista asupra ei.

Când au ajuns la Basel primele indicii cu privire la negocierile reușite ale lui Garatoni la Constantinopol ¹, membrii Consiliului au fost uimiți de faptul că Papa se prezusese să acționeze într-o afacere pe care o aveau deja în mână și acuzații de duplicitate împotriva celor trei greci. s-au auzit trimiși la Basel. Aceștia, chemați să explice situația, nu au putut decât să reafirme că au acționat conform instrucțiunilor lor. De fapt, scrisorile adresate lor de frații Dishypatus din Italia nu au ajuns la destinație și prima lor comunicare a venit abia pe 10 sau 12 februarie. ² Gara[^] toni cu tovarășii săi au sosit la Basel, conform lui Ragusa, la mijlocul lui martie, dar abia pe 5 aprilie a dat relatări despre relațiile sale cu împăratul bizantin și cu patriarhul. ³ Despre greci, Manuel Dishypatus a vorbit în latină, confirmând cuvintele lui Garatoni și subliniind numeroasele motive care au făcut Constantinopolul mai acceptabil pentru greci decât orice alt loc ca sediu al consiliului. Chestiunea a fost apoi înaintată Deputațiilor, care au dezbătut câteva zile și l-au interogat pe Garatoni. A existat o împărțire a părinților în rândul Părinților – unii au susținut cu fermitate propria convenție, alții au fost pentru a accepta aranjamentul Papei, în timp ce alții ar fi permis aranjamentul Papei, cu condiția să fie clar că discuțiile de la Constantinopol.

¹ Acest paragraf (ca o mare parte din ceea ce sa întâmplat înainte) este extras în principal din relatarea lui Ragusa despre istoria negocierilor cu grecii (Haller, 1, pp. 150f.). Ragusa este un martor excelent, chiar dacă oarecum părtinitor, pentru evenimentele de la Basel din acest timp. Nu este atât de demn de încredere în ceea ce relatează despre misiunea din Constantinopol a lui Alberto de Crispis și Antonio de Suda, la care nu a fost martor ocular. De exemplu, el afirmă că de Crispis și cei trei greci au părăsit Constantinopolul abia în mai 1436 (p. 334); totuși de Crispis însuși dă data ca 18 ianuarie. Așadar, cineva se poate îndoi dacă afirmația lui că Garatoni a fost la Constantinopol și calmând Conciliul în același timp cu cei doi legați de la Basel este bine întemeiată - Împăratul, Patriarhul, Episcopul Isaia nici măcar nu fac aluzie la aceasta, iar Syropoulos

² Mansi, 30, 890; Haller, 1, p. 343.

³ MC 11, 786.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

nu ar putea fi în niciun fel numit Consiliu Oecumenic și astfel orice concluzie la care s-a ajuns acolo nu ar fi automat obligatoriu, dar ar avea nevoie de aprobarea Consiliului ulterior. Motivul din mintea Părinților pentru această ultimă condiție era destul de clar. Erau convinși că sunt singura autoritate în Biserică și voiau să rămână așa. Un consiliu general la Constantinopol ar însemna sfârșitul celui de la Basel (pe care nu l-ar lua în considerare), pentru că două consilii generale deodată era o imposibilitate. Că un consiliu parțial sau local – așa ar fi natura celui prevăzut în articolele Papei – ar trebui să decidă chestiuni de credință era intrinsec nefondat și un precedent periculos. Era hotărât să le ofere grecilor posibilitatea de a alege între prima și a treia cale. La 27 aprilie 1435¹ toți trimișii greci au optat pentru prima cale – calea Basel – așa cum a fost întotdeauna și a fost încă o condiție esențială ca unirea să se realizeze într-un Consiliu General, altfel nu avea nicio șansă de a reuși. , și au arătat scrisori în sensul că, dacă Sinodul și Papa erau împărțiți în cursurile pe care ρκν le-au propus, Împăratul și Patriarhul Constantinopolului au ales calea oferită de Conciliu. Manuel Dishypatus a plecat de la Basel pentru a se întoarce la Constantinopol prin Ungaria, cu o scrisoare a Consiliului din 30 aprilie 1435. Isidor a plecat curând după aceea la Veneția și la mijlocul lui iunie au urmat ceilalți emisari greci. Trei trimiși au fost desemnați de Conciliu să meargă la Constantinopol - Ioan de Ragusa, Heinrich Menger și Simon Freron (căroră, la 23 iunie, Conciliul le-a acordat privilegii cu privire la absolvirea păcatelor rezervate Papei și o indulgență plenară o dată în viață și o dată la ceasul morții) — și să meargă la Papa alți doi, Matthieu Meynage și John Bachenstein, care împreună cu Garatoni urmau să explice pe larg hotărârea Conciliului comunicată lui Eugeniu într-o scrisoare din 5 mai.

Deși Papa nu a avut nicio dificultăți în a accepta decizia Conciliului cu privire la problema greacă, delegația lui Meynage și Bachenstein a marcat începutul unei alte perioade de tensiune între el și Părinți, pentru că cei doi trimiși au fost însărcinați să-i ceară acordul. la altul și mai puțin acceptabil,

¹MC II, 787; Haller, III, p. 571. Ragusa raportează data ca 15 mai (Haller, I, p. 558), ceea ce trebuie să fie o greșeală.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

măsurile pe care le luase. La 14 iulie, Meynage l-a informat că Consiliul „a cerut, îndemnat și cerut” să-i susțină planul cu toată puterea și că a propus să proclame o indulgență, precum cea asociată cruciadelor, pentru cei care au contribuit la cheltuielile afaceri grecească și i-a cerut să retragă toate celelalte indulgențe similare.¹ Bachenstein, într-un lung discurs, pretinzând să dovedească superioritatea unui Consiliu General asupra întregii Biserici, inclusiv al Papei, și, prin urmare, datorită lui Eugeniu de a se supune în toate hotărârile de la Basel, i-a adus la cunoștință decretul celei de-a douăzeci-¹prima sesiuni. din 9 iunie interzicând pentru viitor toate taxele pentru confirmarea alegerilor pentru orice fel de funcție ecleziastică și nu și-a ascuns amenințările cu privire la ceea ce ar face Conciliul dacă Papa nu ar impune respectarea decretului Curiei sale.²

Acest decret despre anate era obligat să stârnească o furtună. Execuția lui ar fi redus Papa și Curia la o dependență financiară totală de Consiliu - și probabil că a fost intenționat să facă acest lucru, precum și să reformeze abuzurile.³ Când a fost adoptat la Basel,

¹ Cecconi, doc. L.

² Mansi, 29, 454.

³ „Conciliul a considerat că este mai interesant să se războiască cu Papa decât să treacă prin obstacolele pe care le puneau pe calea unei reforme a abuzurilor din partea celor care au beneficiat de ele. Fiecare rang al ierarhiei era dispus să-și reformeze vecinii, dar avea multe de îndemnat în propria apărare. În această ciocnire de interese a existat un acord general că era bine să începem cu o reformă în Papalitate, deoarece Papa nu se afla la Basel pentru a vorbi de la sine. Mai mult decât atât, Consiliul devenise inveterat în ostilitatea sa față de Papă. Dușmanii personali ai lui Eugenius al IV-lea s-au înghesuit la Basel și nu trebuiau să se mulțumească cu nimic în afară de întreaga sa umilință. În acest sens, ei au fost ajutați de mândria autorității care, printre membrii mai puțin responsabili ai adunării, creștea în putere în fiecare zi și îi făcea să dorească să afirme în toate modurile superioritatea Consiliului asupra Papei” (M. Creighton, *op. tit.* pp. 116-17).

În orice caz, Eugenius nu a fost în nici un caz împotriva reformei, și asta atât în cap, cât și în membri, altfel nu s-ar fi asociat (înainte de alegerea sa ca Papă) cu Cesarini pentru lucrările Consiliului de la Ragusa, care a remarcat: și într-adevăr notoriu, avocat al reformei la Siena și apoi la Roma. În primele luni ale pontificatului său a promulgat edicte severe împotriva concubinajului și a abuzurilor în cancelarie cu privire la acordarea de beneficii; la 18 mai 1434 a atacat simonia; iar în cursul domniei sale a reformat multe case religioase.

În ceea ce privește abuzurile în acordarea de beneficii, obiectul atât de multă indignare a Părinților de la Basel și a multor alții de când, într-o lucrare care arată că mecanismul de completare a beneficiilor a fost conceput pentru a exclude candidații nedemni în folosul Bisericii. , profesorul Barraclough notează cu titlu introductiv: „Prin intervenția nemărginită a papalității, ei (adică istoricii moderni) au ajuns la concluzia că drepturile bisericilor locale au fost amenințate cu distrugerea: puterile legitime ale episcopilor au fost diminuate: ierarhia ecleziastică a fost aruncată. în confuzie.

... Printre cauzele care, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, au făcut o temeinică'

CONSILIUL DE LA FLORENCE

doi dintre președinții papali, Giovanni de Taranto și Pietro da Padova (și delegații englezi), au protestat și nu l-au semnat: dintre președinți doar Cesarini a acceptat-o. A fost consecința convingerii Conciliului de a fi singura autoritate în Biserică și parte integrantă din arogarea ei a tuturor funcțiilor îndeplinite până acum de papă și de Curia papală. Ei își înființaseră treptat toate birourile găsite în Curie; ¹ au trimis numeroase ambasade (și un „legate a latere” ²), și cu oarecare succes, pentru a aranja pacea între prinți; s-au amestecat în disputele locale, primind apeluri de la oricine era nemulțumit de o hotărâre adversă în curțile papale și, uneori, susținând cauze rele doar pentru că Curia Romană hotărâse altfel, ca în afacerea episcopiei de Utrecht; ³ au dat chiar dispensă pentru impedimentele căsătoriei — toate acestea în numele sfânt al Sinodului; și acum, în numele Sinodului, urmau să acorde indulgențe. Adevărul este că o organizație la fel de mare și atât de activă precum era și trebuia să fie Biserica din acele vremuri, nu putea desfășura fără mijloace materiale - bani - și Părinții de la Basel au constatat că aveau nevoie de ea la fel de mult ca orice papă și pe care trebuiau să le folosească destul de mult

reforma Bisericii în curs, atât *in capite*, cât și *in membris*, o necesitate urgentă și care, fără îndoială, a deschis calea pentru izbucnirea schismei luterane, nimeni nu a fost considerat mai puternic și nici mai fatal decât intervenția lui. Papalitatea și Curia Romană în adunarea de beneficii în întreaga lume medievală”. Totuși, concluzia sa de la sfârșitul propriului său studiu este: „Care cauze au dus la declin, care au fost principalele surse de dezordine în Biserica din secolele al XIV-lea și al XV-lea – acestea sunt întrebări care nu pot fi discutate aici, deși se poate sugera” a spus că a sosit vremea când istoricii vor face bine să-și transfere atenția de la condițiile din centru, din Curia Papală și din birocrăția oficială, la condițiile din bisericile provinciale. Un fapt este cert. Sistemul de dispoziții a funcționat cu toate garanțiile și imparțialitatea unui sistem de drept și chiar acest fapt este un motiv suficient pentru a susține că relele atribuite prevederilor au fost exagerate. Drepturile legitime nu au fost depășite, excepțiile legitime nu au fost excluse: în locul unei practici lichide, nedefinite de intervenție administrativă a papilor, a existat un sistem de procedură juridică rigid, echilibrat, autooperant, în care nu era loc arbitrarului și capriciului, și fiecare garanție a fost asigurată împotriva corupției și abuzului” (G. Barraclough, „The Executors of Papal Provisions in the Canonical Theory of the Thirteenth and Fourteenth Centuries”, în *Acta Congressus Juridici inter-¹ nationis. Rotnae 12-ij Not/ember 1934*, în (Roma, 1936), p. 113, 152-3).

„Este sigur acum că o mare parte din critica contemporană, pe care istoricii din secolul al XIX-lea erau obișnuiți să o ia la valoarea sa nominală, era nejustificată și exagerată” (EF Jacob, *Essays in the Conciliar Epoch*, ed. a II-a (Manchester). , 1953), p. 23).

¹ MC 11, 828: Valois, I, p. 311-18. ² MC 11, 652; Haller, m, p. 88.

³ H.-L. p. 791.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

aceleași modalități ca papa pentru a-l obține. La 8 august 1435, ei au ordonat tuturor colecționarilor papali să trimită toți banii adunați la Basel și să-și dea socoteală: în aceeași zi, chiar ziua în care au numit o comisie pentru a judeca conduita președinților papali care au protestat împotriva interzicerea Annatelor, ei au ordonat, în ciuda propriului decret din cea de-a douăzeci/unua sesiune, ca toți cei care datorau Annates sau taxe similare să le plătească integral Consiliului. ¹

Reprezentanții Consiliului, Ragusa, Monger și Freron, au plecat de la Basel pe 24 iunie spre Venetia, unde au găsit ciuma răspândită și așa au așteptat corăbii la Pola, unde l-au întâlnit și pe Garatoni în drum spre Constantinopol. Probabil că de acolo au plecat

8 august cu trimișii greci care se întorceau și a ajuns la Constantinopol pe 4 septembrie. Numeroasele lor scrisori de acolo și raportul lui Ragusa trimis mai târziu Consiliului, completat de relatarea lui Syropoulos, furnizează o evidență completă a activităților lor în capitala bizantină. ² La nouă zile de la sosirea lor și-au desfășurat misiunea la Împărat și a doua zi la Patriarh, împărțind între ei explicația pe care fuseseră însărcinați să o facă, Ragusa subliniind că situația cere ca diviziunea dintre Biserici să fie rezolvată în un Consiliu General, Menger explicând de ce acordul cu Papa nu a îndeplinit asta

¹ Mansi, 29, 439; 30, 923.

² Instrucțiuni de la Consiliu către ambasadorii săi, iulie 1435 (Haller, 1, p. 364 f.); scrisoare a ambasadorilor la Consiliu din Pola 6 august 1435 (Ceccconi, doc. LI; Mansi, 30, 922); discursuri la fel la prima întâlnire cu împăratul, septembrie 1435 (Ceccconi, doc. LV); diverse documente, și răspunsuri date de ele grecilor, octombrie-noiembrie 1435 (Ceccconi, docs. LVI-LIX, LXII-LXV; Mansi, 30, 922, 963); scrisori ale împăratului și patriarhului către Eugeniu, noiembrie 1435 (Ceccconi, docs. LXVI. Ixvii); la Consiliu, noiembrie 1435 (Ceccconi, docs. Ixviii, Ixix; Mansi, 29, 627, 628); to same, februarie 1436 (Ceccconi, doc. Ixxiv); to same, martie 1436 (*ibid.* doc. Ixxx); lui Menger, noiembrie 1435 (Ceccconi, docs. Ixx, Ixxi; Mansi, 29, 649, 650); scrisoarea lui Menger către Cesarini datată Venetia 4 ianuarie 1436 (Ceccconi, doc. Ixxv; Mansi, 29, 630); scrisorile lui Ragusa si Freron catre Consiliu, februarie-mai 1436 (Ceccconi, docs. Lxxvii-Lxxix, LxxxI; Mansi, 29, 651, 656, 659; Haller, 1, p. 372); scrisorile Ragusei către Consiliu, din 1 6 septembrie 1436 (Haller, 1, p. 374); din 17 noiembrie 1436 (Ceccconi, doc. xcm; Mansi, 29, 661); din 13 februarie 1437 (Haller, 1, p. 377); din 24 iulie 1437 (Haller, 1, p. 381); datat 4 august 1437 (Haller, 1, p. 382); scrisoarea împăratului către Consiliu, din 11 februarie 1437 (Haller, v, p. 182); Raportul lui Ragusa la Consiliu prezentat la 29 ianuarie 1438 (Ceccconi, doc. CLxxviii; Mansi, 3 τ^A, 248f.). Sir. 11, 23, p. 20-111, 6, p. 51.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

cerință, iar Freron pledând pentru Basel ca locul cel mai potrivit. La prima lor întâlnire cu un comitet numit de Împărat și Patriarh, ei au prezentat patru propuneri: ca convenția convenită la Basel să fie acum ratificată de Împărat și Patriarh; că ar trebui să se stabilească o nouă dată pentru îndeplinirea acordului, deoarece timpul stabilit la Basel a expirat deja, din cauza unei varietăți de circumstanțe pentru care niciuna dintre părți nu era responsabilă; că Basel ar trebui convenit ca loc al consiliului combinat; și că din partea greacă ar trebui să se înceapă să-și pună partea lor în execuție.

Dar de îndată ce a început discuția, a apărut un obstacol neprevăzut. Grecii s-au opus cu tărie la sintagma *recens illud Bohe ✓ morum antiquumque Graecorum dissidium prompts extinguere* din scurtul preambul al decretului *Sicut pia mater* al Conciliului, pe motiv că îi pune la egalitate cu husiții care erau eretici și nu. cantitatea de explicații și convingere a trimișilor latini că preambulul nu era cu adevărat din substanța decretului, că nu era intenționată nicio insultă și că trimișii greci de la Basel nu ridicaseră nicio obiecție atunci când decretul a fost discutat și sancționat la 7 septembrie 1434 . le-ar putea alina. Au insistat ca acesta să fie modificat, altfel nu vor continua în afacere. Ei au ridicat și o altă dificultate, în sensul că, în timp ce decretul le garanta toate cheltuielile pentru călătoria lor la locul ales, nu menționa nici despre asigurarea reînțoarcerii lor dacă nu s-a realizat nicio unire. Această omisiune, au insistat ei, trebuia remediată. În plus, ei nu au auzit de Basel în sine ca sediul viitorului consiliu, ci au insistat asupra unuia dintre locurile numite în decret.

Reprezentanții Consiliului se aflau într-o poziție dificilă pentru că, după cum spuneau ei, nu puteau să schimbe din proprie autoritate nimic din decretul, adoptat și sigilat de Consiliu. În cea de-a treia sesiune a întâlnirilor lor cu comitetul grec, ei au propus să scrie un nou preambul la decretul pe care îl vor prezenta grecilor spre aprobare înainte de a-l trimite la Basel pentru ratificare și, de asemenea, vor sugera Consiliului că garanția a reînțoarcerii în siguranță a grecilor din Europa ar trebui fie introdusă în decret, fie măcar în salva^conduita pe care urma să o prevadă Consiliul. În ceea ce privește preambulul, grecii au decis să-și întocmească unul și să-l declare numai dacă cel nou oferit de

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

delegații au fost nesatisfăcători, dar această precauție a fost inutilă, deoarece versiunea modificată a îndeplinit toate cerințele lor. ¹ Pentru a potoli sentimentele rănite ale grecilor, noul preambul a fost citit unei mari adunări de rezidenți străini din și în jurul lui Constantinopol, reunite în acest scop. ²

Au fost organizate ședințe ulterioare pentru a discuta celelalte prevederi ale decretului. Trimișii i-au mulțumit pe greci că Papa a fost de acord cu aranjamentele (și, conform lui Syropoulos, l-au împotrivit pe Garatom cu batjocuri și execrații pentru a depune mărturie despre asta în mod public): ³ timpul a fost fixat ca un an de la sfârșitul lunii mai următoare: decizia privind locul consiliului a fost lăsat în întreprerere. În cele din urmă s-a convenit ca unul dintre reprezentanții Consiliului să se întoarcă la Basel pentru a căuta ratificarea tuturor promisiunilor făcute de trimiși. La 25 noiembrie, cei trei trimiși au întocmit o promisiune solemnă de a prezenta cât mai repede Împăratului și Patriarhului un document sigilat cu sigiliul Consiliului⁴ care să garanteze toate punctele pe care le-au promis: într-un alt document au declarat că preambulul ofensator nu era menit să reflecte asupra onoarei Bisericii grecești:

¹ Sir. II, 33, p. 34.

² *Ibid.* II, 38, p. 42.

³ *Ibid.* II, 36-7, p. 37-9. Conform lungii relatări despre Ragusa făcute Consiliului la 29 ianuarie 1438, cizma era pe celălalt picior. Ragusa a declarat că Garatoni a fost cel care a făcut ca Împăratul și Patriarhul să insiste atât de mult cu privire la prezența Papei și la alegerea unui loc convenabil pentru el și pentru ei și care a semănat îndoieli cu privire la puterea Consiliului de a-și îndeplini obligațiile. Isidore și Manuel Dishypatus au fost de acord cu el și chiar și Demetrius Paleologus și John Dishypatus au ezitat. Garatoni a fost invitat la o adunare generală, dar, pe măsură ce a început să atace formularea decretului, Ragusa și asociații săi au întrerupt procedurile, afirmând că au fost trimiși să se ocupe de greci, nu de Garatoni.

O relatare a unui martor mai imparțial trebuie citită într-o scrisoare a lui George Scholatus scrisă unui elev de-al său cu puțin timp înainte de plecarea lui Menger, decembrie 1435: „Christopher a venit să arate că Papa este de acord cu acțiunea Sinodului din Basel de necesitate, din moment ce ne-am descurcat prost și am abandonat calea unirii pe care Papa o avea la suflet și pe care a propus-o anul trecut prin Hristos, și anume ca sinodul să se țină la Constantinopol, întrucât, dorind unirea la cu toate costurile și cu toată puterea lui, voia să se realizeze prin cel ușor, iar pentru noi cel mai sigur și pentru el însuși poate cel mai avantajos. Dar pentru că am respins acest lucru și am ales cealaltă cale a Sinodului, adică să se facă în mijlocul latinilor și în orice loc va alege acel Sinod și chiar, eventual, în partea îndepărtată a Stâlpilor lui Hercule. , ca să nu pară opus întregii afaceri, concordă între timp în modul pe care nu îl aprobă. Între timp, Christopher, după ce și-a îndeplinit misiunea și, deși a remarcat dificultatea locului, având totuși atestat acordul Papei, va pleca cu corăbiile” (Școala IV (Paris, 1935), p. 414-15).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

În încă alte documente din aceeași dată promiteau salvaconduite care conțin o clauză despre călătoria de întoarcere chiar și în caz de eșec al viitorului consiliu de a produce unitate. Pe partea greacă, împăratul a transmis la 30 noiembrie un crisobul din 26 noiembrie, promițând o implementare fidelă de către greci a acordului, cu condiția ca Consiliul să accepte amendamentele propuse. Patriarhul a făcut un angajament similar. În aceeași zi, amândoi au scris scurte scrisori către Basel în care au îndemnat ca orașul care urmează să fie ales pentru consiliu să fie pe litoral de dragul grecilor, în special al Patriarhului în vârstă și infirm, și au subliniat necesitatea esențială ca Papa „pentru că este șeful Bisericii Romane și Occidentale” ar trebui să fie prezent. Ei și-au exprimat aceleași două dorințe ferme în scrisorile către Eugenius din 11 și 22 noiembrie, când i-au mulțumit și pentru anunțul făcut de Garatoni că a acceptat decizia de la Basel și l-au însărcinat pe Menger să depună toate eforturile cu Consiliul. pentru a procura Ancona ca oraș ales, atât pentru a economisi călătoriile istovitoare pentru greci, cât și pentru a facilita treburile Papei, a cărui prezență personală era cea mai de dorit — Patriarhul a fost cel mai insistent asupra prezenței lui Eugeniu. Cu toate aceste documente, Menger a părăsit Constantinopolul la 1 sau 2 decembrie și a ajuns la Veneția „prin harul lui Dumnezeu viu, dar nu bine” la 2 ianuarie 1436.¹

În timp ce Ragusa și tovarășii săi erau ocupați în nopolul Constants în aceste negocieri cu grecii, bunele relații dintre Papă și Conciliu se deterioraseră foarte mult. În loc să răspundă direct mesagerilor, Meynage și Bachenstein, trimiși lui de Consiliu, Eugenius a preferat să-și dea răspunsul de către trimișii săi, fapt care a fost considerat drept o insultă de către trimișii de la Basel. În acest scop, l-a numit pe Ambrogio Traversari, general al camaldolezilor, și pe Antonio di S. Vito, care s-a adresat Consiliului la 26 august, Traversari apărând supremația Sfântului Scaun asupra Consiliului și S. Vito îndemnând necesitatea papa anator. Cesarini a răspuns pentru a le respinge pe ambele și a promis că Consiliul va delibera oportunitatea acordării Papei unor compensații pentru pierderea veniturilor.

¹ Scrisoare de la Veneția 4 ianuarie 1436, Cecconi, doc. lxxv.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431—7)

Legatii papali plecaseră la Basel fără instrucțiuni ferme. Instrucțiunile urmau să le urmeze, dar mesagerii au fost reținuți de ducele dușman de Milano, iar tactica de întârziere a legaților în timp ce ei așteptau nu făcea decât să irită cu atât mai mult sentimentele deja entuziasmate ale Consiliului. Traversari a avut între timp multe discuții cu Cesarini, pe care încerca să-l facă mai puțin ostil Papei – și cu oarecare succes – și pentru care, în calitate de președinte papal, l-a rugat pe Papa să trimită cei 1000 de ducați promisi cu ceva timp înainte. La 7 octombrie, sosind instrucțiunile, trimișii au prezentat răspunsul lui Eugenius la mesajul trimis prin Meynage și Bachenstein în fața Consiliului. Papa a acceptat decretul *Sicut pia mater* of 7 Septembrie, dar ar fi neînțelept, a spus el, să publice o indulgență înainte de a fi sigur că grecii vor veni. Dacă vor veni, atunci, printr-o indulgență sau într-un alt mod, Papa ar coopera cu Consiliul pentru a acoperi cheltuielile și, cu siguranță, ar trimite cardinali și prelați și alți oameni învățați ca reprezentanți ai săi sau chiar ar fi prezent personal dacă orașul ales pentru scopul a făcut posibil acest lucru. Nu a fost un răspuns pentru a liniști Sinodul care s-ar mulțumi cu nimic mai puțin decât supunerea totală a Papei la cererile sale.

O lumină interesantă este aruncată asupra spiritului Consiliului în acest moment de unele dintre scrisorile lui Traversari. Scriind lui Eugenius pe 25 septembrie, el a afirmat că mulți dintre oamenii de acolo, și ei cei mai demni de remarcat, erau favorabili Papei,¹ și (într-o scrisoare către Orsini) că influența lui Cesarini scade în timp ce cea a Arhiepiscopilor de Arles, iar Lyon creștea. Acești doi, cu ochii pe diademă pentru ei înșiși,² erau intenționați să efectueze întoarcerea papalității în Franța. Consiliul însuși era o mulțime: din peste 500 de membri, abia erau douăzeci de episcopi — restul erau din clerici sau laici, iar „vocea unui bucătar, ca să spunem așa, are la fel de multă valoare ca cea a unui episcop. sau arhiepiscop”, și acolo „orice decretează această gloată furioasă este atribuit Duhului Sfânt”.³

Acest Consiliu a fost cel care la 20 ianuarie 1436 a trimis

¹

Trav. nu, 15. ~ *Ibid.* nu. 43.

³ Scrisoare către Sigismund, *ibid.* nu. 176. Că francezii urmăreau o întoarcere a papalității la Avignon a fost impresia adusă înapoi la Constantinopol de către trimișii greci Ioan Dishypatus și Manuel Boullotes în 1437: cf. Raportul lui Ragusa către Consiliu, Ceconi, doc. clxxviii, p. dxv.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Arhiepiscopul de Arles și episcopul de Lubeck la Florența pentru a da un ultimatum Papei. Într-o încercare zadarnică de reconciliere, Eu/genius i-a trimis pe cardinalul Albergati și pe cardinalul Cervantes la Basel pentru a încerca să aranjeze un compromis cu privire la problema anaților, să stabilească un oraș pentru consiliul grecilor, în conformitate cu dorințele exprimate ale împăratului bizantin. și Patriarhul și să ofere în numele Papei 50.000 de florini pentru cheltuiala grecilor fără nicio indulgență sau, dacă Părinții au insistat asupra unei indulgențe, să fie de acord cu condiția ca aceasta să se facă în numele lui Eugeniu, *sacro approbante concilio*. În ciuda ofertelor generoase din diverse orașe, în special Florența și Pavia, în ceea ce privește cheltuielile, Consiliul nu a luat nicio hotărâre cu privire la locul conciliului, deoarece era stabilit să rămână la Basel și a răspuns propunerii Papei despre indulgența prin ea însăși proclamând una în nume propriu la 14 aprilie 1436 în a 24-a sesiune generală (când erau prezenți doar douăzeci de episcopi și treisprezece stareți),¹ la care au fost confirmate și promisiunile făcute la Constantinopol de către Ragusa și asociații săi grecilor. . Ruptura dintre Papă și Consiliu a fost finalizată când, pe 11 mai, trimișii papali au primit în ședință publică ca răspuns oficial la misiunea lor o tiradă lungă și amară împotriva lui Eugeniu, deși aceasta a fost ulterior ușor modificată prin intervenția unora dintre reprezentanții. a printilor.

Cu această respingere aproape sălbatică a propunerilor sale rezonabile, Eugeniu și-a pierdut speranța de a găsi vreodată un *modus vivendi* la Consiliu. În orice caz, acum era într-o poziție mai puternică decât înainte. Pacea între statele în război ale Italiei îi restabilise multe dintre posesiunile sale mai nordice și recăpătase Roma. Cardinalii care îl părăsiseră când averea lui era scăzută începeau să se întoarcă. La Basel, reprezentanții prinților, chiar dacă nu au apărat principiul că un papă este superior unui conciliu, totuși erau îngroziți de perspectiva unei noi schisme în Biserică, pe care ostilitatea implacabilă a Părinților o făcea rapid inevitabilă. , și au îndemnat un spirit mai mare de conciliere.² Sigismund avea

¹ H.[^]L. p. 926.

² „În această țară (adică Anglia) era răspândită o formă deosebit de periculoasă de erezie... De aici opoziția amară, chiar pasională, a delegaților englezi față de aceasta la Constanța și față de renegatul Peter Payne la Basel. Pentru ochii englezi, unitatea și ortodoxia aveau o semnificație mai mare decât reforma” (EF Jacob, *Essays in [the Conciliar Epoch*, p. 52).

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

deja în 1435 a plecat de la Basel în mare mânie, lăsând în urma lui „o chiuvetă de nelegiuire”. Eugeniu prin sprijinul lui Rene de Anjou împotriva lui Alfonso al V-lea al Aragonului pentru tronul Neapolei a fost în contact strâns și prietenos cu Carol al VII-lea al Franței. Așa că a decis să apeleze la prinți pentru sprijin.

Pentru ca informarea internunțiilor să fie transmisă diferitelor curți, s-a întocmit o lungă relatare a ostilității Consiliului față de Eugeniu de la deschiderea lui până la 1 iunie 1436 — eforturile Papei pentru pace; tratamentul președinților săi; întrebarea anatelor; arogarea de către Consiliu a aproape tuturor funcțiilor papale; metoda de vot care făcea ca cel mai rău cleric să fie egal cu un episcop, dintre care erau în orice caz foarte puțini; întrebarea grecilor care erau urgent ca Papa să fie prezent la conciliu, totuși Basel a amânat stabilirea locului până la sosirea lor ^{etc.} reprezentanți la Basel, o atitudine mai moderată și mai îngăduitoare din partea Consiliului. Internunții trebuiau, de asemenea, să-i convingă pe prinți să nu permită executarea unui decret al Consiliului care impunea o colecție de zecimi despre care se spunea că era iminentă.

Întrucât problema anaților încă nesoluționată și cea a indulgenței „rezolvată” prin acțiunea arbitrară a Sinodului, Părinții de la Basel și-au îndreptat atenția către problema locului întâlnirii cu grecii. În aceasta, francezii, acum învingători constant în războiul lor cu Anglia și cu o influență tot mai mare în Europa, au jucat un rol principal. Eugenius I-a trimis pe Arhiepiscopul Cretei lui Carol al VII-lea. O ambasadă a Franței la Papă a mers mai întâi la Basel unde, spre uimirea tuturor, din moment ce reprezentanții oficiali francezi au fost întotdeauna printre cei mai ostili lui Eugeniu, a făcut propuneri cu privire la o compensație moderată Papei pentru pierderea anatelor și a propus grecilor trei orașe franceze, Vienne, Avignon și Lyon. Propunerile au fost respinse (20 iulie), în principal din cauza influenței germane. După aceea, ambasada l-a vizitat pe Eugenius și s-a întors la Basel pe 27 octombrie

¹ Raynaldus, *ad annum* 1436,11-xv. „Executarea acestei misiuni este într-o oarecare măsură atestată într-un singur loc, și într-adevăr acolo unde pare cel mai puțin necesar, și anume în Anglia” (Haller, 1, p. 137).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

1436 unde au găsit discuțiile despre locul — întrebare în plină desfășurare.

Orașul ales ar trebui nu numai să ofere pază și cazare grecilor, ci și să facă un împrumut de 70.000 de ducăți în jos și 15.000 mai târziu, pe siguranța veniturilor din indulgența uv și poate o ipotecă pe niște zecimi, în schimb. pentru onoarea — și comerțul — aduse de consiliu. Mesagerii au plecat de la Basel pentru a solicita răspunsuri și diferite orașe au trimis soli pentru a le cere adecvarea. Curând, candidații principali au fost reduși la trei — Florența, un oraș pe teritoriul venețian, un oraș pe teritoriul milanez — toate acestea făcând promisiuni generoase cu privire la cheltuieli. Atunci francezii, cel mai numeros și deocamdată cel mai fluent element din Consiliu, au îndemnat la alegerea Avignonului, deși nu era inclusă în tratat, dar (așa spuneau ei) era maritim și în drum spre Savoia. În cele din urmă, Sigismund a propus Basel, garantând în același timp că îi va convinge pe greci, în ciuda mai multor refuzuri anterioare, să accepte alegerea. ¹ Insistența urgentă a lui Cesarini ca convenția să fie respectată cu strictețe a fost ignorată (influența lui era până acum mai mică decât cea a cardinalului de Arles): Părinții nu s-au putut decide să prevadă un conciliu în Italia în care Papa în persoană să fie președinte. ² Așadar, pe măsură ce Avignon câștiga un sprijin din ce în ce mai mare, chiar Cesarini a susținut Basel ca primă alegere, apoi Avignon (încrezător că grecii le vor respinge pe amândouă), apoi Udine, Parma, Florența. ³ La votul din 22 noiembrie a Deputaților, ordinea de alegere a fost Basel, Avignon, Savoia. În ședința plenară din 5 decembrie a fost confirmat votul Deputaților. Cesarini și Cervantes, cei doi președinți papali (care votaseră amândoi doar pentru Florența), au refuzat să anunțe alegerea. Cardinalul de Arles, deși nu era președinte, a făcut-o. ⁴ Francezii și germanii (și conform unei varietăți de martori o mulțime de alegători neautorizați ⁵) au răspuns

¹ MC n, 906.

² MC II, 911.

³ 21 noiembrie 1436, MC II, 917; Haller, iv, p. 340.

⁴ Haller, iv, p. 348-60.

⁵ *Ibid.* unde există o listă de 353 de alegători din cei 355 care au votat. Printre ei se numărau trei cardinali, doi patriarhi, doi arhiepiscopi, șaisprezece episcopi, un protonotar și douăzeci și cinci de stareți; iar dintre aceștia cei doi cardinali legati, trei episcopi, protonotarul și șase stareți au votat pentru un oraș italian sau cel puțin Savoia. Două sute patruzeci doi au votat cu Deputații, anume pentru Basel, Avignon, Savoia.

CONSILIUL DE LA BAZEL ȘI GRECI (1431 — 7)

posibil pentru rezultat — francezii reflectând, fără îndoială, voința regelui lor Carol al VII-lea, în ciuda faptului că ambasada Franței, pentru a păstra aparența de a-l favoriza pe Eugenius, a votat pentru Florența.

După aceea, evenimentele s-au mișcat rapid într-un vârtej de confuzie. Sigismund I-a sfătuit pe Papa să-i lase alegerea locului în seama lui, dar Papa a refuzat, iar propunerea aceluiași împărat privind Buda, capitala sa, în ianuarie 1437 a venit prea târziu pentru a influența pe cineva. Avignon deja acceptase la începutul lunii noiembrie condițiile cerute și un tratat de furnizare a navelor fusese încheiat cu Nicod de Menthon căruia i s-a prezentat solemn stindardul Consiliului binecuvântat la 19 noiembrie. Dar, înainte ca cetățenii din Avignon să fie dispuși să plătească întreaga sumă necesară, ei doreau securitate sub forma unui decret care declara oficial Avignon ca sediul consiliului și impunea zecimi care, cel puțin din Franța și Savoia, ar trebui să fie garantate. vino la ei. Aceasta avea nevoie de permisiunea regelui Franței, care și-a arătat intențiile reale dându-i fără ezitare (17 ianuarie). Când scrisoarea sa a fost citită în Consiliu din 11 februarie, majoritatea a vrut să pună imediat în execuție decretul din 5 decembrie, dar a cedat zece obiecției partidului papal ca avignonienii să furnizeze mai întâi toți banii stipulați. Un protest al lui Ioan Dishypatus din 15 februarie împotriva unei astfel de încălcări a tratatului cu suveranul său a fost scos deoparte ca fiind inspirat de Papă¹, iar Dishypatus a refuzat să meargă cu ambasadorii din Consiliu care, plecând pe 25 februarie în drum spre Constantinopol, urmau să treacă prin Avignon pentru a confirma acordul.²

Această ambasadă, condusă de episcopul de Liibeck, a fost rezultatul unui vot din 23 februarie (o sesiune în care președinții papali au refuzat să fie prezenți, așa că Arles le-a luat locul) prin care s-a decis din cauza presiunii secției papale. asupra Consiliului că, dacă Avignonnaisii nu au furnizat suma totală de 70.000 de florini în treizeci de zile (cu încă douăsprezece zile pentru ca informațiile să ajungă la Basel) după plecarea trimișilor, „Consiliul poate și este obligat să treacă la alegerea unui alt oraș pentru Consiliul Oecumenic”.³ Ambasada la Avignon a muncit din greu pentru a realiza

¹ Cecconi, doc. cvi; MC n, 934, 955.

² 11, 937; Haller, v, p. 226.

Cecconi, doc. cvm; MC
³ MC 11, 936

CONSILIUL DE LA FLORENCE

sarcina sa de a-i convinge pe cetățeni să îndeplinească rapid prevederile, dar sosirea acolo, pe 25 martie, a trimisului papal, arhiepiscopul Cretei, în drum spre curtea lui Carol al VII-lea, le-a întârziat eforturile, pentru că el a făcut tot posibilul pentru a descuraja orașul. de la acceptarea angajamentului. Cele patruzeci^două de zile au trecut cu abia jumătate din plată făcută. Mesagerii trimiși Papei cu privire la chestiunea indulgenței și alte chestiuni au revenit cu mâinile goale. Arhiepiscopul de Taranto, unul dintre președinții papali, s-a întors de la Bologna, unde se afla Papa, purtătorul unei scrisori semnate tot de șase cardinali, precum și de Eugeniu, respingând alegerile Părinților pentru Sinodul proiectat ca fiind contrare decretului. , inacceptabil pentru împăratul grec și pentru patriarh (după mărturia trimisului grec, Boullotes, la Florența și a fraților Dishypatus la Basel), și nepotrivit lui Eugeniu însuși. ¹

La 11 aprilie (adică imediat la expirarea termenului pentru Avignon), arhiepiscopul de Taranto a cerut, în conformitate cu decretul din 23 februarie, votul pentru noul loc, iar Cesarini și celălalt legat papal au făcut o cerere similară în adunarea generală din 12 aprilie, amenințând că o vor face singuri dacă restul nu o va face. Între timp, zvonul ajunsese la Basel că cererile vor fi satisfăcute în totalitate de Avignon la 14 aprilie ² și întărea rezistența partidului francez. Trei dintre șefii Deputațiilor s-au alăturat președinților papali și Deputațiile lor s-au împărțit, astfel încât acum erau șapte ședințe, iar Consiliul a fost împărțit în două facțiuni, fiecare pretinzând că este adevăratul Consiliu, cel pentru că era în majoritatea, celălalt pentru că era „mai sănătos” (*sanwr pars*) și fidel prevederilor decretului *Si cut pia mater* și înțelegerii cu Constantinopolul. Primul a aderat la pactul încheiat cu Avignon: cel din urmă a adoptat la 26 aprilie o rezoluție prin care, în conformitate cu votul din 23 februarie, a ales acum Florența, Udine sau vreun alt oraș sigur dintre cele menționate în decret, convenabil grecilor și Papa, oricare dintre ele a furnizat primul navele și banii necesari; și a decretat ca nicio zecime să nu fie adunată înainte de sosirea grecilor; și

¹ MCtr, 952.

² Ele erau, într-un fel, dar plata nu era în aur, ci în titluri de valoare, ceea ce nu era în conformitate cu tratatul: cf. Haller, 1, p. 156, n. 5.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

ca la Constantinopol să fie trimiși soli care să îndemne pretențiile Baselului pentru sfatul viitor. ¹ Trei cardinali și doisprezece episcopi pe nume și „alți episcopi, stareți și doctori” sunt menționați ca susținând această rezoluție. ²

Relațiile dintre părți erau până acum atât de tensionate, încât doar supravegherea armată a cetățenilor din Basel a împiedicat vărsarea de sânge. Diverse eforturi de a reconcilia diferențele au eșuat. Tragedia s-a încheiat pe 7 mai când au fost citite simultan decretul ambelor părți. Decretul minorității a fost mai scurt și s-a încheiat primii, așa că susținătorii săi au strigat *Placet* și au intonat *Te Deum*, urmați la scurt timp de majoritatea. ³

Care decret ar trebui să poarte sigiliul Consiliului pe care Cesarini l-a ținut în păstrarea sa? La 14 mai s-a decis ca problema să fie soluționată de o comisie de trei, unul pentru și unul împotriva Papei și unul neutru, dar neutru (episcopul de Burgos) i-a dezamăgit pe susținătorii papali dându-și votul celorlalți. Șase zile mai târziu, trei dintre cei mai de seamă membri ai patty-ului papal, episcopii de Digne și de Porto și Nicolae de Cusa, au părăsit în liniște Basel cu trimișii greci pentru a duce decretul de minoritate, autorizat de notari și semnat doar de președinți, lui Eugenius la Bologna. În perioada 13-14 iunie, Arhiepiscopul de Taranto (destul de inutil) a făcut ca partea de jos a cutiei puternice care ținea sigiliul să fie deschis și sigilat documentul minoritar. Faptul a fost descoperit imediat și decretul a fost găsit în timp ce era scos ilegal din oraș. Taranto și-a recunoscut cu nerăbdare vinovăția, dar a scăpat de răzbunarea Consiliului prin fuga (19 iulie). Secretarul său a fost însă luat și, după ce a fost tratat violent, a fost închis.

Așa s-a încheiat actul al doilea al dramei, cu Consiliul împărțit împotriva lui însuși și cu cel mai redutabil susținător al său, Cesarini, pe punctul de a-l abandona. Eugenius încercase sincer să acționeze cu ea, în ciuda celor mai rele presimțiri ale lui. Acceptase soluția Conciliului pentru greci: cedase atât cât i-ar fi permis conștiința în ceea ce privește indulgența: dacă Părinții ar fi oferit o compensație rezonabilă pentru pierderea anatelor, el ar fi

¹ MC II, 96 of.; Cecconi, doc. cxvm.

² Cecconi, doc. cxix.

³ MC n, 965

CONSILIUL DE LA FLORENCE

probabil că s-au depus chiar și acolo. Dar el nu putea și nu voia să accepte principiul „ca demnitatea pontificală să fie subordonată Consiliului”, iar Consiliul s-ar mulțumi cu nimic mai puțin. Era convins că era autoritatea supremă în Biserică și că putea face în mod legitim tot ceea ce făcuse vreodată un papă. Și era hotărât să reducă papalitatea la o astfel de condiție încât să nu poată rezista. Acest lucru și ostilitatea personală a unor oameni precum cardinalul d'Aleman, arhiepiscopul de Arles, explică atitudinea sa față de Eugenius și faptul că și-a petrecut cea mai mare parte a timpului făcând munca de rutină a unei curii romane în loc de muncă sistematică./ ing pentru reforma Bisericii în general. Hotărârea sa de a nu fi transferată în Italia, în ciuda — din cauza — insistențelor papale și grecești, a provenit din teama că circumstanțele acolo ar favoriza o renaștere a prestigiului și puterii papale și ar diminua supremația conciliară. Ostilitatea sa stridentă și intransigența ei oarbă au fost distrugerea ei, căci unul a înstrăinat spiritele mai nobile ale propriei ei și a alarmat puterile seculare, celălalt a jefuit Consiliului de un aliat redutabil împotriva pretențiilor papale.

S-a menționat deja că Ioan Dishypatus se afla la Basel în februarie 1437. Pentru a explica prezența lui acolo va fi necesar să revenim la povestea trimișilor Conciliului la Constantinopol. ¹ După plecarea lui Menger la sfârșitul lunii noiembrie 1435, nu s-a mai putut face nimic până când nu a fost primită aprobarea Consiliului pentru propunerile pe care le-a adus, deși, între timp, împăratul a trimis vorbă celorlalți patriarhi și episcopi estici să se pregătească pentru viitoarea viitoare. consiliu. Mesagerii pentru aceasta au fost finanțați de Ragusa, dar numai după o oarecare ezitare, mai ales că includeau în cheltuielile lor cadouri pentru prelații la care aveau să cheme, acesta fiind, spuneau ei, obiceiul răsăritean, deși ofensa grav simțul cuviinței Ragusei. Ragusa l-a văzut pe Patriarh, un bulgar ca el, și s-a pierdut în admirația pentru evlavie sa simplă, simțul său sănătos și cunoștințele sale despre omenire - o venerație împărtășită și de Freron - și ambii trimiși erau convinși că nu există un susținător mai mare. a ideii de unire decât acest venerabil Patri/ arh grec, deși a existat un entuziasm general pentru aceasta și printre altele.

¹ Pentru che documente, cf. mai sus p. 63, n. 2.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431—7)

Nu s-a primit nicio veste directă de la Basel, ci doar zvonuri transmise de navele care intrau în port care vorbeau despre dizolvarea Consiliului sau reducerea acestuia la „doar patru sau șase mitri”, iar Ragusa a pledat în scrisorile sale pentru expedierea rapidă a ratificărilor căutate de Menger și pentru informare. Freron a murit de ciumă la 21 iulie 1436: alții din ambasada muriseră în călătoria și mai târziu. Documentele de la Basel au sosit pe 6 septembrie - primele scrisori pe care Ragusa le-a primit de la Consiliu de la plecarea sa - și au fost arătate direct Împăratului și Patriarhului, dar nicio scrisoare nu a fost adresată direct bizantinilor, ceea ce i-a tulburat. Odată cu documentele au venit și relatări despre disensiunile dintre Papă și Conciliu și Împărat, deși el dăduse ordine ca toți cei care urmau să meargă la viitorul Sinod să fie la Constantinopol până în martie sau aprilie următoare, ^{am} hotărât să trimită doi trimiși, unul la Conciliu și unul la Papă, împuterniciți, dacă ar constata că Părinții nu vor pune în aplicare acordul pe care l-au făcut, să încheie aranjamente cu Papa, dacă acesta se va angaja să facă acest lucru. Încă o dată, împăratul i-a cerut Ragusei să -și plătească cheltuielile necesare și doar sosirea lui Garatoni, în jurul datei de 12 noiembrie, a pus din nou îndoiele cu privire la buna credință a Conciliului și s-a oferit să finanțeze o misiune în fața Papei, ceea ce a pus capăt lui Ragusa. ezitare și l-a făcut să furnizeze cei 500 de florini venețieni solicitați pentru fiecare dintre trimiși. Aceștia au fost John Dishypatus și Manuel Tarchaniotes Boullotes, iar comisia lor este datată 20 noiembrie 1436.

Abia la 24 ianuarie 1437, vestea despre controversa din Consiliu asupra alegerii locului și asupra deciziei cu privire la Avignon a ajuns la Ragusa într-un buget de scrisori adus de un mesager, care a predat și copii ale salvoconductelor și ale decretului. ca ap[^] dovedit la 24 aprilie. După care trimisul de la Basel a încercat să obțină aprobarea Greciei pentru alegerea Baselului pentru consiliu, dar nicio cantitate de glose asupra expresiei *vel alia terra maritima* pentru a face ca aceasta să includă Avignon.

¹ Împăratul l-a trimis pe Paul Macrocheres la Patriarhi. Andronic Iagaris a mers la Trebizond și Iberia (Georgia) și a adus înapoi de la Trebizond pe Mitropolit și un trimis, iar din Georgia doi episcopi și un trimis. Din Moldo.-WaHachia a venit Mitropolitul, un trimis pe nume Neagoe și Protopapa. Isidore, acum arhiepiscop al Kievului, însoțit de Goudelcs, a plecat în Rusia pentru a pregăti o ambasadă de acolo. Serbia nu a răspuns nicio răspuns (Syn. III, 7, p. 11).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a reușit să învingă împotrivirea împăratului care a afirmat că documentul ar trebui interpretat ca între prieteni și că întregul scop al denumirii orașelor în decret fusese să scurteze călătoria grecilor și nu să o prelungească. ¹ Documentul care promulga indulgența Consiliului Ragusa nu îndrăznește să-l publice: conținea prea multe fraze care i-ar fi scanat pe greci.

Curând a fost o altă dificultate de depășit. Pe ² martie, mesagerul care se dusesse la ceilalți Patriarhi din Răsărit s-a întors anunțând că Patriarhilor înșiși le-a fost interzis de către turci să se mute: ei au trimis însă scrisori de numire a împuterniciților — Antonie de Heraclea și Marcu Eugenicu, pe atunci încă simplu călugăr., pentru Alexandria; Ioasaf din Efes și Grigorie, mărturisitorul imperial, pentru Antiohia; și Dionisie din Sardes și Isidor din Kiev, ambii încă doar călugări, pentru Ierusalim; Numirea căruia Patriarhul a avut un rol prost, deoarece nu fusese consultat — dar scrisorile lor limitau împuterniciții să fie de acord doar cu ceea ce era conform Scripturilor, Sinodelor și Părinților greci și nu permiteau nicio schimbare. Pentru Ragusa, aceasta a exclus orice posibilitate de discuție fructuoasă și de decizie comună și a insistat cu împăratul ca literele să fie schimbate, neacceptând apărarea acestuia din urmă că Patriarhii au acționat din ignoranță. Abia pe 3 aprilie, împăratul a cedat și abia după ceva timp l-a trimis pe călugărul Teodosie Antioh, din nou pe cheltuiala Ragusei, cu o formă de autorizare aprobată de Ragusa însuși, pe care arhii Patriei urmau să o copieze. ³ Între timp, împăratul a înființat o comisie care să se pregătească pentru discuțiile viitoare, i-a numit pe Marcu Eugenic și pe George Scholarius să studieze în special Cabasilas și să strângă cărți și l-a trimis pe călugărul Atanasie la Athos, de asemenea, pentru a găsi coduri potrivite; el, totuși, s-a întors fără cărți dar

¹ Împăratul a scris și Conciliului (în februarie 1437) respingând ferm Basel pentru Consiliu: „Situl din Basel menționat mai sus, prin urmare, așa cum s-a spus, îl respingem în întregime” (Haller, v, pp. 183-4).

² Așadar, Ragusa în raportul său, dar această dată trebuie să fie o eroare, deoarece deja într-o scrisoare din 13 februarie 1437 a înștiințat Consiliul că Patriarhilor li se

³ Aceasta este afirmația lui Syropoulus (HI, 4, p. 47): Ragusa nu spune nimic că ar fi avut vreo mână în elaborarea oricărei formule, sau că o formulă a fost dictată Patriarhilor.

CONSILIUL DE LA BASEL ȘI GRECI (1431-7)

cu doi călugări, Moise superior al Laurei și Dorotheus din Vatopedion. Cam în această perioadă a murit Ioasaf din Efes și a fost succedat de călugărul Marcu Eugenic, iar Isidor a fost sfințit Arhiepiscop al Kievului și al Întregii Rusii.

Când nicio altă informație de la Consiliu ajunsese la Constantinopol până la sfârșitul lunii mai, dată fixată în decretul pentru sosirea corăbiilor pentru transportul grecilor, Ragusa a devenit obiect de batjocură. Zvonurile erau răspândite. În jurul datei de 24 iunie, consulul genovez de Damasc a declarat că în portul Genova a văzut navele Consiliului pregătite pentru Constantinopol. Spre începutul lunii august, scrisorile lui Ioan Dishypatus îi informau pe împărat și pe Ragusa că Florența a fost aleasă definitiv prin votul armonios al Papei și al Conciliului și toți, Ragusa și mai ales grecii, au fost copleșiți de bucurie. Dar la mijlocul/august au venit vești că Padova sau Udine urmau să fie sediul Consiliului și că navele papale erau pregătite la Veneția. La 3 septembrie a sosit o corabie ușoară cu cei trei reprezentanți ai papali, episcopii de Corone (Garatoni, numit episcop la 27 februarie 1437), de Digne și de Porto, care pretindeau că îl reprezintă atât pe Papa, cât și pe Consiliu. Hârtiile lor, care o numeau și pe Ragusa ca trimis, nu au fost întocmite și sigilate în forma obișnuită a Consiliului, iar Ragusa era neliniștită. Dar prin relatarea evenimentelor, scrisorile lor de la președinții de la Basel și afirmația lor că nicio corabie nu va veni din partea Consiliului, astfel încât singura cale către unirea dorită a fost să folosească navele papale (care au sosit câteva zile mai târziu). cu arhiepiscopul Tarentaisei și Nicolae al Cusei), indoielile lui Ragusa au fost potolite și le-a susținut cu imparatul. Apoi a venit zvonul că navele Consiliului se apropiau.

Faptul că corăbiile papale au ajuns la Constantinopol înaintea flotei Sinodului însemna că Eugeniu a acționat rapid. El a plecat din Florența la 18 aprilie 1436 spre Bologna, unde a intrat pe 22 cu opt cardinali (alți patru au venit la scurt timp după aceea ¹), și acolo l-au găsit mesagerii minorității Consiliului, pentru a-l aduce la cunoștință de decretul lor. . Pierre, episcop de Digne, Antonio de Porto și Nicolae de Cusa, însoțiți de Ioan

¹ Muratori, or. xvm, pct. 1, *Corpus chronicorum Bononiensium*, ed. A. Sorbelli (Bologna, 1924) p. 86.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Dishypatus și Manuel Boullotes (care plecase la Basel de ceva vreme probabil în martie) erau trimișii sanior *pars*. Ei au părăsit Basel pe 20 mai. Pe 24 mai, în prezența a opt cardinali și a cinci ambasade princiare, cei doi greci s-au adresat Papei în cadrul unui consistoriu general. După ce au povestit pe scurt eforturile și bunăvoința de unire a principalilor lor, respingerea de către Părinții de la Basel a convenției și propriile lor proteste și acceptarea decretului minorității, ei au cerut ca Suveranul Pontif să aprobe și să pună în aplicare acel decret, întrucât atâția greci erau deja adunați la Constantinopol pentru călătoria spre vest, încât ezitarea sau întârzierea îi făceau să-și piardă inima. ¹ Când, întrebați, au spus că au puterea de a amâna ziua plecării corăbiilor latine, oricum pentru o perioadă scurtă de timp, Papa a răspuns foarte binevoitor, promițându-le un răspuns rapid și favorabil. ² Într-un alt consistoriu din 28 mai, trimișii greci au convenit să prelungească data expedierii corăbiilor din iunie până la mijlocul iulie ³ și încă în altul din 29 mai Biondo, ⁴ secretarul papal, a citit procesul-verbal al Bulei, *Salvatoris et Dei nostri*, care a fost promulgat solemn în ziua următoare, 30 mai, sărbătoarea Corpus Christi, prin care Eugeniu a acceptat decretul minorității. ⁵ Papa și-a anunțat decizia lui Sigismund și regilor Franței, Anglia și Portugalia în scrisorile din 13 iunie. ⁶

Decizia cu privire la locul unde ar trebui să se întrunească Consiliul a fost pentru moment lăsată în suspensie, iar la 4 iulie, în instrumentul prin care trimișii greci au convenit în mod oficial asupra prorogării datei de plecare până la 15 iulie, au acceptat, de asemenea, că site-ul a Consiliului ar trebui numit numai la sosirea prelaților bizantini în Italia. Între timp, Papa aranjase pregătirea a patru galere venețiene pe cheltuiala sa și la 6 iulie l-a numit pe nepotul său Antonio Condulmaro căpitan general al acestora pentru a-i duce la Constantinopol pe cei trei ambasadori ai minorității din Basel și

¹ Cecconi, doc. cxxiv. ² *Ibid.* doc. cxxv.

³ A. Mercati, 'Due concistori ignorati relativi al Condlio di Firenze', în *L'Oriente cristiano e VUmta delle Chiese*, în (1938), pp. 33-8. Data fusese prelungită de la sfârșitul lunii mai până la sfârșitul lunii iunie la Basel: documentul oficial (Cecconi, doc.

^{cxxxvii}) care întruchipează prelungirea ulterioară a fost semnat abia la 4 iulie.

⁴ *Ibid.*; *Frag.* p. 31.

⁵ *EP* doc. 66; Cecconi, doc. cxxvi. ⁶ *EP* doc. 69; Cecconi, doc. cxxxi.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

Marcu, arhiepiscop de Tarentaise și Cristoforo, episcop de Corone, Nunți Apostolic¹ — primul a creat și Legate *a latere*¹ — cu trimișii greci și pentru a aduce înapoi pe Împărat, Patriarh și restul companiei grecești. În aceeași zi au fost livrate siguranța/conduțele pentru ca grecii să vină în Italia. Pe 7 iulie, Michele Zeno și Baldassarre Lupari au fost însărcinați să strângă banii necesari pentru întreprindere în numele Bisericii. La 15 iulie, Eugeniu i-a scris Împăratului recomandându-i pe proprii săi trimiși și pe cei trei ai Consiliului cu care se asocia și la Ragusa. La 17 aceeași lună, Dishypatus și Boullotes au declarat, în numele Împăratului și al Patriarhului, că acceptă minoritatea ca fiind numai un adevărat Consiliu și a garantat că împăratul, patriarhul și ceilalți greci vor întreprinde călătoria cu condiția ca expediția pentru a-i aduce să pornească înainte de 5 august.⁴ Trei zile mai târziu, Papa, având în vedere declarația de mai sus, s-a obligat (și în cazul morții sale, Colegiul Cardinalilor) să pună în aplicare pe deplin decretul de la Basel, *Sicut pia mater*,⁵ și într-un alt document din aceeași zi. a împuternicit Arhiepiscopul de Tarentaise să interzică, sub pedeapsa excomunicării, legaților majorității de la Basel să împiedice executarea mandatului său.⁶ La 9 iulie, episcopii din Digne, Porto și Corone au părăsit Bologna spre Veneția, unde au luat nava pe 26 iulie spre Creta. Ajunși la Candia pe 15 august, au stat câteva zile aranjând angajarea arcașilor pentru a fi pregătiți pentru corăbiile mai mari când trebuiau să vină, iar apoi, mergând pe diferite insule, au ajuns la periferia Constantinopolului pe 3 septembrie și a intrat în port a doua zi.

Pentru istoria a ceea ce s-a petrecut la Constantinopol în curs

¹ 15 iulie 1437: EP doc. 83; Cecconi, doc. cXLVII.

² 15 iulie 1437: EP doc. 84; Cecconi, doc. cXLVIII.

³ EP doc. 82; Cecconi, doc. cXLIX.

⁴ Cecconi, doctori. CL, CLi. La 12 iulie Eugeniu l-a făcut pe Ioan Dishypatus unul dintre *Jamiliars* și *icutiferi săi*, cu o pensie anuală de 1000 de florini (EP doc. 81; Cecconi, doc. CXLv).

⁵ EP doc. 85; Cecconi, doc. CLII.

⁶ EP doc. 86; Cecconi, doc. cliii. Aceasta a fost în mod clar menită să fie o ultimă soluție, căci în instrucțiunile sale (citate pe această temă de însuși Eugeniu în răspunsul său către trimișii lui Amadeus de Savoia, 10 februarie 1438 (EP doc. 137), și de Ioan de Torquemada în un discurs în fața regelui francez în 1441 (Mansi, 31^A, 123)) Papa le-a cerut legaților săi să nu se opună, ci să coopereze cu, trimișii de la Basel, dacă aceștia propuneau grecilor pentru consiliu un oraș numit în decret.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

din următoarele trei luni există o mulțime de dovezi, pentru că sunt descrise mai mult sau mai puțin detaliat de relatarea lui Ragusa transmisă rămășițelor de la Basel la 29 ianuarie 1438 - o relatare care a fost în mare parte extrasă deja în cursul acestui capitol - prin raportul făcut la 1, 3 și 4 februarie în urma în același loc de către episcopii de Viseu și Lausanne de ambasadorii Baselului la împăratul bizantin și de relatarea episcopului de Digne în fața Sinodului de la Ferrara din 1 martie 1438. ¹ La 15 septembrie Digne și Corone au fost primiți de împărat și au expus în numele Conciliului și respectiv al Papei situația, au garantat executarea integrală a tuturor condițiilor acordului încheiat cu Sinodul și l-au invitat pe Împărat să îndeplinește partea lui de convenție. A doua zi au făcut o declarație similară înaintea Patriarhului și a Curiei sale în biserica Sfânta Sofia. Au trecut trei săptămâni de pregătire timp în care (24 septembrie) arhiepiscopul de Tarentaise și Nicolae de Cusa au sosit în trei vase grele cu arcașii și cu despotul Constantin pe care împreună cu Sphrantzes secretarul său îl luaseră la bord la Carystos (Eubeea). ² La 3 octombrie, flota de la Basel a sosit cu cei doi episcopi de Viseu și Lausanne și reprezentanți ai regelui francez și ai ducelui de Savoia. Mare era consternarea lui Ragusa și se temea că, dacă disensiunea dintre Conciliu și Papă s-ar manifesta în mod deschis, așa va fi scandalul și dizgrația Bisericii latine în ochii grecilor, încât orice speranță de unire ar fi pierdută. S-a grăbit la partidul papal pentru a obține o explicație, a intervievat împăratul care a interzis orice luptă între cele două flote, deși

¹ Raportul Ragusei—Cecconi, doc. CLXXvni; Mansi, *ji*^a, 248: raportul lui Viseu și Lausanne—Haller, *v*, p. 27 *nl*. Cecconi, doc. CLXXix: Raportul lui Digne—*Frag.* p. 5 din.; Cecconi, doc. CLXXXviii. Alte documente: scrisoarea trimișilor de la Basel către Consiliu din Constantinopol, 24 octombrie 1437 (Haller, *v*, p. 263): instrumente ale acestora în semn de protest către Împărat (*ibid.* p. 262), către cetățenii din Chios (*ibid.* p. 268) : scrisoarea membrului partidului papal, Rodrigo, decan de Braga către un prieten, datată Constantinopol 13 octombrie 1437 (G. Hofmann, 'Rodrigo, Dekan von Braga: Kaiser Johann VIII. Palaiologus', în *OCP* ix (1943), pp. 171 f.): scrisoarea lui Garatoni către Eugeniu, datată Constantinopol 20 octombrie 1437 (Haller, *v*, p. 336, n. 2): o altă scrisoare (sau altă versiune a aceleiași scrisori) a lui Garatoni către Eugeniu, una de la papal. trimiși la Eugeniu și unul din Garatoni la un membru al Curiei papale, toți datați la Constantinopol 20 octombrie 1437 (G. Mercati, *Scritci d'Isidoro il cardinale Ruteno*, *ST* 46, p. 118-122).

² Phr. p. 164.

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

amândoi s-au pregătit pentru luptă și care, pentru a păstra pacea, a pus vasele nou sosite ancorate lângă palatul său și l-au convins pe legatul papal să facă o chemare oficială noilor veniți pentru păstrarea bunelor relații sau cel puțin a aparențelor. ¹ Pornit

4 Octombrie Ambasadorii Consiliului au fost primiți de împărat. Au oferit orașele Basel, Avignon sau undeva în Savoia, s-au declarat singurii reprezentanți adevărați ai Consiliului și au repudiat pretențiile trimișilor minorităților. Împăratul a avut nevoie de câteva zile pentru a răspunde și, când la 8 octombrie a vorbit din nou cu ei, a fost pentru a îndemna pacea între Papă și Conciliu. Între timp, reprezentanții papali contracaraseră argumentele emisarilor majorității, dar în mod privat cu Împăratul și Patriarhul, pentru a limita pe cât posibil scandalul provocat în mințile grecești de diviziunea în Biserica Apuseană. Încă nouă zile au continuat conferințele, împăratul subliniind trei puncte – cele trei condiții de timp, loc și Papa, dintre care niciuna, spunea el, nu a îndeplinit-o Părinții de la Basel – au întârziat în timp, au propus orașe neconținute. În decret și inconvenient atât pentru greci, cât și pentru Papă, în ciuda insistenței sale reiterate asupra importanței acestui lucru, și ei au fost despărțiți de Papa care nu avea să fie prezent – și astfel a fost eliberat de orice obligație pe care o asumase. a intrat în Consiliu, dar era dispus, a spus el, să navigheze împreună cu flotele papale și de la Basel către Golful Veneției, în speranța că, fie pe drum, fie la sosire, se poate ajunge la un acord care să mulțumească toate părțile, Papa, Basel și el însuși.

Trimișii de la Basel nu au vrut să audă de asta — era prea departe

¹ Scrisoarea lui Braga adaugă detalii care completează contul ambasadorilor de la Basel. El spune că împăratul a trimis de trei ori să ceară partidului papal să depună armele, ceea ce au făcut în cele din urmă abia atunci când legatul papal i-a impus testamentul prin Garatoni. El nu menționează intervenția lui Ragusa în privința vizitei de curtoazie în care el însuși a reprezentat trimișii papali și care s-a încheiat prin escortarea lui pe ambasadorii de la Basel la locuințele lor. El adaugă că aceștia au încercat să-i mituiască pe împărat și pe patriarh cu câte 40.000 de ducați fiecare pentru a merge la Avignon și că au afirmat că ducele de Savoia era papă (ceea ce este interesant având în vedere faptul că de fapt a devenit antipapă, dar abia la 5 noiembrie 1439), care, fiind înrudit cu aproape toți prinții Europei, avea să fie un aliat puternic și care era gata să-și căsătorească fiica văduvei cu văduvul/fratele lui Ioan al VIII-lea. Patriarhul a fost ferm pentru Papă: „Deși Franța, Spania și Germania ar trebui să meargă toate la Avignon, nici eu, nici Împăratul nu vom merge acolo”.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

din calea lor — și când au văzut că argumentele lor pentru apărarea majorității nu sunt de folos, au cerut restituirea celor 8000 de ducați din banii Consiliului pe care Împăratul îi primise de la Ragusa pentru a-și pregăti partidul de călătorie. ¹ Ei au afirmat, de asemenea, că un herald în culorile ducelui de Savoia, care deținea un buget de scrisori și documente ale fracțiunii de la Basel pentru a fi livrate împăratului și Ragusei din Constantinopol, a fost torturat și ucis pe nava care purta căpitanul flota papală, Antonio ConduL. maro și arhiepiscopul de Tarentaise, pe care se imbarcase la Creta, și au cerut ca cei responsabili să fie pedepsiți. La aceasta, împăratul a răspuns că, auzind zvonuri în acest sens, a făcut cercetări și a fost informat că, deși era adevărat că un astfel de om a fost descoperit pe navă, el nu a fost eliminat, dar, pentru că el a fost acuzat că este un dușman al Veneției, fusese trimis în acel oraș pentru a fi judecat. Apoi, pentru siguranța persoanelor, cei doi episcopi de la Basel s-au retras la Pera (Ragusa spune că s-a încercat să smulgă de la el cei 3000 de ducați care îi rămăseseră din banii Consiliului), unde au primit de la Împărat o scrisoare pentru prezentare către Consiliul anunțând decizia sa, ² și unde la 30 octombrie într-una dintre biserici au făcut un protest solemn în fața episcopului de Trebizond împotriva încălcării pactului. Nu-și pierduseră însă speranța că în cele din urmă, dacă Consiliul ar persevera, Împăratul și Patriarhul se vor răzgândi și se vor duce la Basel.

Ei au pornit pentru întoarcerea lor pe 1 noiembrie, au ajuns mai departe în Chios

8 Noiembrie, a plecat din nou abia pe 22 noiembrie cu o navă genoveză, deoarece propriile nave au fost confiscate de insulei pentru a fi folosite împotriva unui atac amenințat al piraților și au ajuns în cele din urmă la Basel la 19 ianuarie 1438, după ce le-au restituit între timp 23.000 de ducați cetățenilor înșelați. din Avignon. A fost o zi tristă pentru toți, dar mai ales pentru Ragusa, ³ un om cu un singur scop și unul dintre cei

¹ Garatoni, în scrisoarea sa către Eugeniu, a afirmat că au cerut și restituirea cheltuielilor făcute de Consiliu pentru expedierea ambasadurilor săi la Constantinople. În mai 1436, Sinodul a susținut că Părinții au cheltuit deja din propriile lor buzunare circa 16.000 de ducați pentru greci (MC II, 904).

² Cecconi, doc. CLXVII; MC II, 49.

³ Syropoulos afirmă, incredibil, că Ragusa i-a sfătuit atât pe împărat, cât și pe patriarh să nu meargă nici la Basel, nici în Italia. El mai spune că Manuel Dishypatus trimis de

Sfatul de la Basel și Grecii (1431-1437)

cei mai convinși susținători ai pretențiilor Consiliului, care au lucrat în dificultăți imense timp de mai bine de doi ani, de cele mai multe ori singuri, doar pentru a fi dezamăgiți în cele din urmă. Gradul corăbiilor grele și al neliniștilor pe care le-a îndurat poate fi măsurat din cuvintele pe care le-a adresat bărbaților din Basel: „Tânăr și fără barbă m-ai trimis și iată, mă primești înapoi un bătrân, cărunt, cu părul cărunt și cu barbă ca un grec. .’

Odată plecat ambasadorii de la Basel, aranjamentele pentru plecarea flotei papale nu au întârziat mult. La dorința împăratului, navigația a fost amânată, pentru un plus de securitate, pentru a coincide cu cea a flotei comerciale venețiene de la Marea Neagră. Patriarhul a mers la bordul navei pe 24 noiembrie; Împăratul a doua zi, sărbătoarea Sfintei Ecaterine. Flota a navigat pe 27 noiembrie.

Faptul că grecii au ales flota papală a fost, desigur, un triumf pentru Papă, care i-a venit într-un moment în care putea și avea să-l folosească pentru a-și strânge avantajul împotriva Conciliului. În etapele anterioare ale luptei dintre Eugenius și Basel, problema greacă era lipsită de importanță. Ambii au stabilit relații cu Constantinopolul dintr-o dorință autentică de unitate creștină. La început, Sinodul l-a invitat pe Papa să trimită o misiune acolo, dar mai târziu, pe măsură ce Părinții au devenit mai conștienți de propria lor importanță, au trimis-o pe a lor. Între timp, Ioan al VIII-lea, în urma negocierilor cu Martin al V-lea, se apropiase de Eugenius. Călătoriile lui Gara toni la Constantinopol au fost consecința firească, căci Papa nu ar fi considerat nici potrivit, nici necesar să consulte Conciliul înainte de a continua ceea ce începuse predecesorul său, deși este posibil ca disponibilitatea sa de a accepta capitala răsăriteană ca scenă. a reuniunii unioniste nu a fost neinfluențat de temerile sale față de Basel. Cu toate acestea, când a constatat că Consiliul făcuse alte aranjamente și era hotărât să le adere, a cedat ușor, deplin și sincer. El nu folosea grecii și uniunea ca mijloc de a câștiga un avantaj față de reclamele sale. Consiliul însuși a fost cel care i-a oferit această oportunitate. Hotărât să rămână în ființă ca autoritate supremă în

Sigismund a adus înapoi un răspuns prin care îl sfătuia pe împăratul grec să nu meargă în Italia (hi, 13, p. 57). Emirul turc a dat același sfat (*ibid*, hi, 14, p. 58; Phr. p-179).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Biserica și temându-se, așadar, să-și părăsească sediul Basel pentru un oraș mai aproape de influența papală, Părinții au încercat, sfidând acordul, să-i oblige pe greci să vină la ei. Această acțiune a dus la capăt diviziunea tot mai mare din cadrul Consiliului și a condus secțiunea mai moderată în brațele lui Eugenius. Nu a întârziat să-și vadă oportunitatea. El a aprobat pretenția sanior *pars* de a fi adevăratul Consiliu, nu numai că a promis, ci și a luat măsuri imediate pentru a pune în aplicare convenția *Sicut pia mater*, iar prin Bulla sa transferând Consiliul la Ferrara a contracarat reacția Baselului. Era firesc ca dintre cele două flote grecii să fi preferat pe cea a Papei. În ciuda teoriei conciliare latine, ei nu aveau nicio îndoială că singurul șef al Bisericii Latine era Papa; tradiția lor de negocieri cu Occidentul fusese cu papii; iar Eugenius a promis îndeplinirea acordului la care a ajuns cu Basel, care de fapt nu era mai mult decât ceea ce fusese aranjat cu predecesorul său, Martin al V-lea. Prezența grecilor la Ferrara ar adăuga greutate și prestigiu Conciliului lui Eugeniu, dar , deși o lovitură adusă pretențiilor rămășiței de la Basel, nu ar face decât să-și intensifice op/ poziția și să sporească în rândul principilor occidentali tendința de independență a ambilor pretendenți la autoritatea bisericească supremă.

CAPITOLUL IV

GRECII AJUN ȘI DISCURSĂ DESPRE PURGATORIU

TH Orașul Constantinopol este închis într-un zid robust și înalt, apărat de multe turnuri puternice și înalte. Acest perete se desfășoară din trei unghiuri

[formând astfel un triunghi] și din unghi în unghi lungimea peretelui este de șase mile, astfel încât întregul circuit exterior măsoară 18 mile, adică șase leghe. Pe două laturi acest zid este orientat spre Marea [de Marmora și Cornul de Aur], pe a treia latură este de pământ. În unghiul cel mai îndepărtat de Marea [de Marmora, și cu vedere la Cornul de Aur] se află o înălțime pe care este construit Palatul imperial [al Blachernae]. Deși circuitul zidurilor este astfel foarte mare și zona spațioasă, orașul nu este în întregime foarte dens populat. Există în busola sa multe dealuri și văi în care se găsesc câmpuri de porumb și livezi, iar printre livezi se află cătune și suburbii care sunt toate incluse în limitele orașului. Cel mai populat cartier al orașului se află de-a lungul nivelului inferior, lângă țârm, spre punctul care iese în Marea [de Marmora]. Cartierul comercial al orașului este jos, lângă porțile care se deschid pe șuvița [Cornului de Aur] și care sunt îndreptate spre porțile opuse care aparțin orașului Pera, căci aici vin galerele și vasele mai mici în port. să-și descarce încărcăturile și aici, după șuviță, oamenii din Pera se întâlnesc cu cei din Constantinopol și își desfășoară afacerile și comerțul.

Peste tot în oraș există multe palate mari, biserici și mănăstiri, dar cele mai multe dintre ele sunt acum în ruină. ¹ Este totuși clar că în vremurile trecute, când Constantinopolul era în starea sa curată, a fost una dintre cele mai nobile capitale ale lumii. Ei spun și acum că deține în circuitul său 3000 de biserici, mari și mici. În zona sa se află multe fântâni și fântâni cu apă dulce... De-a lungul șuviței de pe malul apei [Cornului de Aur] în afara zidului orașului și cu fața la Pera se află nenumărate depozite și magazine pentru vânzarea de tot felul de mărfuri. Aici comercianții își aduc și depozitează marfa/produsul care vine de peste mări. Constantinopolul, după cum s-a spus, stă în picioare

¹ „Palatul Împăratului trebuie să fi fost foarte magnific, dar acum este într-o asemenea stare, încât atât el, cât și orașul arată bine răutățile pe care oamenii le-au suferit și le îndură încă... În interior, casa este prost întreținută, cu excepția anumite părți în care împăratul, împărăteasa și însoțitorii pot locui, deși sunt înghesuiti pentru spațiu” (Pera

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Marea [de Marmora] și două laturi ale triunghiului planului său se află de-a lungul țărmului. În fața Constantinopolului se află orașul Pera, iar între cele două se află portul [Cornului de Aur]...

Orașul Pera este doar un oraș mic, dar foarte populat. Este înconjurată de un zid puternic și are case excelente, toate bine construite. Este ocupată de genezezi și este din domnia Genova, fiind locuită atât de greci, cât și de genezezi. Casele orașului stau pe malul mării și se întind atât de aproape de mare, încât între apele sale și zidul orașului abia se află spațiul de lățimea punții unei caracole; dar poate fi un pic mai mult....

Brațul mării [care este Cornul de Aur] care se întinde în sus, despărțind Pera de Constantinopol, este îngust, având mai puțin de o milă, care are o treime de legă în diametru la gura de vărsare. Acesta este portul pentru ambele orașe și este, cred eu, cel mai sigur și cel mai bun port din întreaga lume. Este un punct de ancorare sigur de vânturile din toate cele patru sferturi și orice corăbii care intră acolo sunt ferite și de atacul tuturor corăbiilor inamice, pentru că acestea nu pot veni în niciun fel la ele, cu condiția, desigur, ca Pera și Constantinopolul să fie din o singură minte să țină portul. Apa aici este limpede și adâncă, astfel încât cele mai mari corăbii ale marinei, chiar și mari caracole, pot ajunge aproape de zidul orașului, când o pasarelă poate fi aruncată peste țărm, de parcă ar fi fost doar o barcă care aterizează de la o galeră. Vizavi de Constantinopol [peste Bosfor] se află teritoriul turc, și destul de aproape, căci aici, față de oraș, se întinde o câmpie care se întinde pe Marea [Marmorei] care se numește Skutari. Multe lătrături trec zilnic, mergând de la Constantinopol și Pera până în țara turcească la Skutari. [Cornul de Aur descris deja] se întinde într-o curbă lungă pe o distanță de jumătate de legă de-a lungul întregului despărțire a Pera de Constantinopol.

.. Pera, totuși, îi aparține împăratului: monedele lui sunt singurele curente acolo și el are jurisdicție asupra întregului oraș.

Genezezii își numesc orașul Pera, dar grecii îl numesc Galata..

Așa a fost orașul Constantinopol așa cum a fost văzut de un călător în 1403. Nu s-ar fi schimbat prea mult în cei treizeci/cinci de ani care au urmat. La începutul anului 1430, Ioan al VIII-lea reparase unele dintre fortificațiile sale, curățând șanțul adânc care îi proteja fața către uscat și construind câteva turnuri. Dar ciuma din 1435 care a devastat orașul a accelerat fără îndoială procesul de decadentă și decădere care se desfășura de un secol. Viile, livezile, câmpurile înlocuiseră zonele locuite: odată¹ clădirile fine erau pustii și zăceau în ruine: populația s-a diminuat până în ajunul

¹ Clavijo, *Ambasada la Tamerlan 1403-1406*, ed. Gay le Strange (Londra, 1928), p. 87 și urm.

GRECII AJUN

asediul din 1453 a fost doar vreo 40.000-50.000.¹ Scholarius a deplâns că a fost „în aceste ultime zile afectat de sărăcie și în cea mai mare parte nelocuit”, „un oraș al ruinelor”.²

Starea imperiului bizantin era și mai rea. Isidor, pentru a-i convinge pe Părinții de la Basel de importanța unirii cu grecii, în discursul său în fața Sinodului din iulie 1434 a dilatat asupra numărului de locuri și popoare Supuse Bisericii din Constantinopol.³ Dar cei mai mulți dintre ei nu mai erau supuși puterii Constantinopolului. Imperiul își pierduse toate vechile posesiuni din Asia și Balcani în fața turcilor, iar Insulele Ionice și majoritatea insulelor Mării Egee în fața unor orașe italiene de care, deoarece dominau comerțul din estul Mediteranei, capitala bizantină depindea pt. proviziile sale alimentare.⁴ A păstrat o parte din hinterlandul orașului însuși,⁵ zonele de vest din nordul Greciei și cea mai mare parte din Morea.⁶ Dar chiar și acestea pe care le-a ținut prin plata unui tribut turcului, iar multele călătorii ale lui Sphrantzes la Murad al II-lea reprezintă un rol important în Grecia, pentru a câștiga aprobarea pentru vreo acțiune a Despotului său sau pentru a preveni represaliile, arată cât de nesigur a fost stăpânirea grecilor asupra Peloponezului. Ce implica cucerirea de către turci a fost descris de Ioan de Ragusa într-o scrisoare către Basel – grămezi de capete

¹ AM Schneider, „Die Bevölkerung Konstantinopels im XV. Jahrhundert”, pp. 235-7, în *Nachrichtm der Akademie der Wissenschaften in Göttingen: Phil./Hist. Klasse (1949)*» pp. 23-3-44. L. Mohler, *Kardinal Bessarion (Paderborn, 1923)*, p. 272 evaluează populația la 30.000-35.000: NB Tomadakis (într-o comunicare făcută Congresului Bizantin de la Salonic (1953)) la 70.000.

² Schol. I, p. 287; iv, p. 405. „Orașul [Constantinopolul] este puțin populat. Este împărțit în raioane, cel de pe malul mării având cea mai mare populație. Locuitorii nu sunt bine îmbrăcați, ci triști și săraci, arătând greutatea sorții lor, care, totuși, nu sunt atât de rea pe cât merită, căci sunt un popor răutăcios, cufundat în păcat” (Pero Tafur, *op. cit.* p. 146).

³ Lambros, I, pp. 1-14 (intitulat ca un discurs anonim la Florența); Cecconi, doc. xxix.

⁴ Cf. GI Bratianu, 'La question de l'approvisionnement de Constantinople a l'epoque byzantine et ottomane'; în *Byz. v (1929/30)*, p. 83-107; vi (1931), p. 641-56.

⁵ Bertrand de la Broquiere a remarcat că teritoriul bizantin se întindea la doar două zile de mers de zidul orașului, cu puține sate și cele jalnice de sărace: citat de AAS: "Ενα ταξείδι στη Θράκη στὰ 143?", P. I Θρακικά, în I, I (1925), p. 116-23.

⁶ Cf. 'Υπόμνημα περὶ ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα (*Terre hodierte Grecorum et dominia secularia et spiritualia*), scrisă în iulie 30-1114 v137-17.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a defilat în triumf; miile de sclavi expediți în toate sferturile imperiului turcesc, suferințele lor, degradarea lor, disperarea lor; aroganța cuceritorului și încrederea lui că în scurt timp ar fi depășit alte părți mari de teritoriu creștin.¹

În mare parte, pentru că toate aceste fapte le-a pus în atenție în mod constant, Ioan al VIII-lea a fost atât de pus pe proiectul unirii.¹ Singura lui speranță de a-și salva capitala de soarta care a căzut pe cea mai mare parte a restului imperiului său se afla în Occident, pentru a-i convinge pe prinții creștini că este nevoie de o acțiune imediată dacă urma să fie păstrat ultimul bastion al creștinismului din Orient., care a fost în același timp prima linie de apărare a regatelor occidentale. Nu exista nimeni în Occident a cărui influență să se compare cu cea a Papei. Dacă ar fi primit ajutor, ar fi pentru că un papă a trezit lumea creștină la aprecierea situației de urgență, pentru că numai Papa părea să-și dea seama de datoria de a-i ajuta pe creștini doar pentru că sunt creștini și de pericolul teribil pentru Europa, dacă Turcilor li s-a permis să triumfe în Orient fără a fi tulburați.³ Acesta a fost motivul principal pentru care Ioan l-a ales pe Eugeniu înaintea Baselului. Papa era șeful Bisericii Latine: prinții se opuseseră Părinților în diferitele lor măsuri sălbatice de a degrada papalitatea. Ioan spera că prinții vor fi reprezentați cu toții la Sinodul Papei și că acolo, cu concorda între Biserici realizată, va putea asigura de la aceștia, cu sprijinul arzător al Papei, o apărare rapidă și puternică pentru capitala sa. Așa că a pornit de la Constantinopol la 27 noiembrie 1437.

Nava ușoară care îi transportase pe primii veniți ai partidului papal la Constantinopol a navigat spre Italia pe 19 noiembrie cu un avans.

¹ 17 noiembrie 1436; Cccconi, doc. xcill.

² Ceea ce nu este același lucru cu a spune că acesta a fost singurul său motiv. Ioan, ca toți ceilalți creștini ai vremii, credea sincer că schisma care despărțea Estul și Vestul era o tragedie și că încercarea de a vindeca acea breșă era demn de cele mai bune eforturi ale omului. Cf. J. Gill, „Ioan Paleologul VIII. Un studiu de caracter”, în *Silloge Bizantina' in onore di Silvio Giuseppe Mercati* (Roma, 1957), p. 152-70.

³ „Nedreptate, de asemenea, trebuie să recunoaștem că niciun prinț nu a recunoscut atât de complet ca o lungă serie de papi oportunitatea și datoria de a apăra Constantinopolul, ca prim rezultat al apărării Europei împotriva forțelor Asiei și de a-i ajuta pe împărații săi în eforturile lor. pentru a verifica invazia turcă. Ei au fost primii miniștri ai Europei de Vest și aproape singurele persoane care au considerat problema estică drept oameni de stat” (E. Pears, *The Destruction of the Creek Empire etc.* (Londra, 1903), pp. 115-16).

GRECII AJUN

partid atât al latinilor cât și al grecilor. ¹ La 24 noiembrie, duminică, Patriarhul împreună cu clericii săi au mers în procesiune la cheu și s-au urcat la bordul galerei căpitanului. Împăratul s-a alăturat propriei sale nave a doua zi. Timp de două zile, convoiul a rămas în port pentru a-i obișnui pe pasageri cu mișcarea apei și apoi, miercuri, 27 noiembrie, în convoi cu trei nave comerciale venețiene și o navă florentină și-au început călătoria, escortați pentru prima zi de ieșire. o „mare companie” inclusiv pe vizitatorul Pero Tafur. ¹

Syropoulos descrie călătoria în detaliu. Era liniște când nici vâslele, nici pânzele nu îi ajutau să facă vreun progres notabil. Au fost furtuni care fie i-au împins înainte într-un ritm mare, fie i-au forțat să se întoarcă la punctul lor de plecare, fie i-au ținut în port, așteptând vreme mai bună. Au fost accidente de diferite feluri, ruperea brațelor, zdrobirea brațelor și o coliziune care a deteriorat vâslele unui vas. Împăratul a aterizat la Cenchreae și a traversat Morea călare, vizitându-și frații pe drum. Navele au navigat în jurul Peloponesului și la 21 decembrie au ajuns la Methone, unde au fost bine primite de clerul latin. Acolo au trecut Crăciunul și au plecat doar mai departe

3 ianuarie pentru a se alătura împăratului la Navarino unde sosise

¹ ACA doc. 15. A ajuns la Veneția înainte de 30 decembrie 1437: cf. EP doc. 108.

² Pero Tafur, *op. cit.* p. 125. Descrierea restului călătoriei este de la Syr. iv, 1-10, p. 67-80.

Cu Patriarhul a mers mitropolitul Heracleei, Antonie; din Efes, Mark Eugenicus; din Monembasia, Dositeu; din Trebizond, Dorotheus; lui Cyzicus (Artaki), Metrophanes; din Sardes, Dionisie; din Niceea, Bassarion; a lui Nicomedia, Macarius; lui Lacedaemon, Metodi; ofTornovus (Tornovo în Bulgaria), Ignatius; al lui Mitilene, Dorotheus; din Moldo^Valahia, Damianus; din Amasia, Ioasaf; din Rodos, Natanael; ofDristra (Silistria), Callistus; din Melnik (în Bulgaria), Matei; din Ganos (Tracia), Gennadius; al Dramei (Macedonia), Dositeus; lui Anchialus (în Bulgaria), Sofronius; din Staupopolis, Isaia; un mitropolit și un episcop al Georgiei; șase dintre oficialii mai înalți ai mării biserici — diaconi — și majoritatea celor minori; trei superiori de mănăstiri și alți patru călugări reprezentând mănăstiri fie din Constantinopol, fie din Muntele Athos; Protopapas Constantinus; „cu cantori și aproape toți clerul și câțiva călugări” (Syr. in, 15, p. 59). Cu Patriarhul sau Împăratul au mers și Grigore Mammias, superiorul mănăstirii Pantocrator și (mai târziu) Protosyncellus, și laici George Scholarius, George Gemistus Plethon și George Amiroutzes. Isidor, mitropolitul Kievului și al Întregii Rusii, cu Avrami, episcop de Susdal, a venit mai târziu pe uscat. Un *chronicon breve* al lui Methone spune că 29 de memv politani și episcopi l-au însoțit pe Patriarh (Lambros, în, p. 362).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

la 27 decembrie/ La Corfu, unde sărbătoreau sărbătoarea Sfântului Antonie (17 ianuarie), au stat unsprezece zile distrați de clerul latin.² După o călătorie într-o furtună puternică, corăbiile au venit una după alta la Curzola (în largul coastei Dalmației) unde Împăratul și Patriarhul s-au întâlnit pentru prima dată de la plecarea lor din Constantinopol, fără îndoială pentru a discuta veștile care le-au întâlnit acolo. , că Sigismund al Ungariei era mort și că Papa îi aștepta la Ferrara. Apoi, cu diverse opriri de câteva zile (împăratul a fost bolnav pe o insulă nelocuită timp de două zile), au mers prin Zara și Rovigno până la Parenzo, în partea de est a Golfului Veneției și aproape vizavi de orașul Veneția, unde au ajuns. pe 4 februarie. De acolo, împăratul l-a trimis mai departe pe Dishypatus cu o navă de gardă venețiană pe care au întâlnit-o pentru a-i informa pe Signoria despre sosirea lui, iar Patriarhul, pentru a nu fi mai prejos, l-a trimis cu el pe Syropoulus.

Călătoria durase până acum câteva zile peste două luni, mult timp chiar și pentru acele zile, iar Papa era responsabil pentru închirierea vaselor din iulie până la acostarea la Veneția.³ Chiar și așa a fost o călătorie grea și obositoare pentru pământeni din epoca Patriarhului. Corăbiile în care se deplasau erau vase comerciale, prea aglomerate pentru că cu grecii se aflau la bord echipajele, niște sclavi și, se pare, o anumită cantitate de marfă.⁴ Deși erau, într-adevăr, cei mai mari din zilele lor, totuși erau mici – vreo patruzeci până la cincizeci de metri lungime pe cinci până la șase lățime și cu pescaj redus – și trebuie să fi reflectat fiecare mișcare a vântului și a valurilor. Patriarhul s-a dus la țărniș, s-a cazat fie într-un cort, fie într-un conac, după cum îi permiteau împrejurările, ori de câte ori a putut, dar multe au fost nopțile petrecute pe mare. Episcopul de Digne a rezumat greutatea

¹ Lambros, nr, p. 362.

² Călătoria grecilor li s-a părut atât de lejeră corfiotilor încât o glumă era curentă: *Întrebare*. Câte prepelițe ai mânca? *Răspuns*. Dacă altcineva plătește și îmi dă mie, zece; dar dacă eu sunt cel care să plătească și să mănânc, doi, și din ele aș da capetele și aș simți io sclavul meu (Sir. iv, 9, p. 78).

³ Papa, înainte de a afla despre întârzierea părăsirii Constantinopolului, se așteptase ca grecii să sosească pe la 1 noiembrie 1437; cf. scrisori către prelați, curți și universități, de exemplu, cea către Arhiepiscopul Chichele de Canterbury (*EP* . doc. 90). Signoria Veneției, după ce a aflat ziua plecării din Constantinopol, a prezis sosirea pentru aproximativ Crăciun; cf. scrisoare către Cesarini (*ACA* doc. 15).

⁴ Sir. iv, 6, p. 75.

GRECII AJUN

călătorie în raportul său despre misiunea sa livrat la Ferrara la 1 martie 1438:

Dar într-adevăr, în această navigație și pe parcursul întregii călătorii, un motiv a fost foarte clar pentru care nu a existat dorința de a trece Marea Tireniană spre Avignon, pentru că Patriarhul și ceilalți prelați în vârstă, și uneori și împăratul, nici nu mâncau, nici nu beau și nici nu dormeau, decât în port. Deci, dacă nu ar fi existat numeroase insule cu porturi sub dominația venețienilor sau a grecilor înșiși, cu siguranță nu ar fi putut ajunge în portul Veneției ¹

În timp ce ambasadere rivale ale Occidentului erau angajate în negocieri cu curtea bizantină, relațiile dintre Papă și Conciliu suferiseră o schimbare. Evenimentele din 7 mai

1437 adusesse lucrurile la cap. Ambele părți au fost preocupate de un principiu — Este un consiliu general sup. unui papă; — și răspunsurile lor erau diametral opuse. Până în mai 1437 a existat între ei un oarecare spirit de conciliere – mai mult din partea lui Eugeniu decât din partea Baselului: de acum înainte aceasta a încetat. A fost război o *Vourance*. Consiliul a făcut prima mișcare fățișă. La 31 iulie, a decretat un *Monitorium* sau *Citatorium*, în care a recitat toate nemulțumirile sale împotriva lui Eugenius și i-a cerut să se prezinte personal sau prin procurator în fața Consiliului în termen de șaizeci de zile. ² Eforturile lui Cesarini și Cervantes, președinții papali, de a evita acest ultimatum au eșuat. Avertismentele peremptorii ale lui Sigismund și ale alegătorilor Germaniei, de teamă de o nouă schismă în Biserică, au fost la fel de inutile.

Răspunsul lui Eugeniu a fost Bula *Doctoris gentium* din 18 septembrie 1437. În aceasta, după ce a enumerat pe scurt istoria negocierilor cu grecii, a subliniat fatuitatea insistenței Consiliului asupra Avignon ca oraș ales pentru discuțiile cu ei și făcând aluzie la *Monitorium* și opoziția lui Cesarini și Sigismund față de acesta, el a anunțat, *auctoritate apostolica et ex certa scientia ac ex plenitudine potestatis*, că viitorul consiliu va avea loc la Ferrara și că Conciliul de la Basel a fost tradus de îndată acolo, cu excepția faptului că pentru o perioadă de treizeci de zile Părinții ar putea încă să trateze cu boemii, dar numai despre chestiunea Împărtășaniei sub ambele feluri. Această decizie a Papei a fost comunicată

¹ *Frag. p. 60.*

² *MCii, 1010-13.*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

imediat la orașul Basel, la prinți și prelați din diferite țări, universități, Ordine religioase etc., iar împreună cu aceasta Papa a trimis o Scrisoare enciclică.¹

Alegerea lui Ferrara pentru consiliu este surprinzătoare. Florence fusese la un moment dat acceptată pentru asta. Orașul făcuse promisiuni mai mari decât oricare altul;² Eugeniu fusese în negocieri cu Medicii:³ Dishypatus îl informase pe Ioan al VIII-lea într-o scrisoare de la Bologna despre

4 Iulie că Florența urma să fie sediul consiliului:⁴ florentinii începuseră să o pregătească pe S. Maria Novella să-l primească pe Papa, iar cardinalii și Curia începuseră să trimită la Florența o parte din bagajele lor.⁵ Ceea ce probabil l-a făcut pe Papa să se răzgândească a fost opoziția lui Sigismund și a ducelui de Milano. Acesta din urmă, în special, a fost dușmanul amar al Florenței și a amenințat că va împiedica accesul în acel oraș atât pe uscat, cât și pe mare, dacă alegerea va persista. Cu ajutorul regelui Aragonului, înstrăinat de Eugeniu prin sprijinul acestuia din urmă lui Rene de Anjou pentru tronul de la Napoli, ar fi putut bloca efectiv trecerea majorității trimișilor europeni destinați Consiliului.⁶ Bologna a avut o vreme speranța de a fi orașul ales și, în acest scop, s-a supus de bunăvoie unor taxe speciale pentru a strânge 30.000 de florini pentru cheltuielile grecilor. Mare a fost amărăciunea și dezamăgirea bolognezilor când Eugenius, probabil din cauza loialității lor instabile față de sine și a proximității prea strânse a ostilului Milano față de orașul lor, a privit în altă parte.⁷

Ferrara, care a fost aleasă în cele din urmă pentru Consiliu, a avut multe avantaje. Era un oraș plăcut, bine/fortificat căruia în 1391 Bonifaciu al IX-lea îi dăduse o hrisovă prin care își înființa Studioul cu puterea de a acorda diplome. Studioul, e adevărat, fusese închis

¹ EP doc. 88. Cf. Valois, II, p. 112, 113, n. 1.

² G. Muller, *Documenti sulle relazioni delle città Toscane coll'Oriente cristiano e coi Turchi* (Firenze, 1879), pp. 158-63.

³ **Cecconi, docs, CXXXIII-CXXXV.**

⁴ Raportat în scrisoarea lui Ragusa către Basel, 4 august 1436, Haller, I, p. 382: Raport al acestuia către Basel, Cecconi, doc. CLXXVIII, p. DVI; MC III, 69.

⁵ *Diarium Inghirami in Frag.* p. 32.

⁶ MC II, 977-8; Cecconi, doc. CXXXII. Pentru răspunsul Florenței, cf. Muller, *op. cit.* p. 167; Cecconi, doc. CXLVI.

⁷ Muratori, *or. xvm, pct. 1, Corpus chronicorum Bononiensium*, ed. A. Sorbelli (Bologna, 1924), iv, p. 89, 96-7; t. xxxiii, pct. 1, *Della Historia H Bologna, parte terza del RPM Cherubino Ghirariacci*, ed.

GRECII AJUN

mai des decât era deschis în interval, dar până în 1439 avea printre profesori oameni de seamă precum Guarino Guarini Veronese, care predă latină și greacă și faimosul Ugo Benzi, care predase anterior prelegeri la Paris și Padova. ¹ Țara înconjurătoare, bogată în grădini de fructe, avea un sol bogat, bine udat de numeroasele canale care legau Po, care produceau recolte bune de cereale, în timp ce pajiștile și pădurile hrăneau vite și vânat, iar apele proaspete ale râurilor și apa sărată a lacului Comacchio din apropiere au furnizat multe varietăți de pești, astfel încât orașul să poată hrăni mulțimea pe care o va aduce Consiliul. Era, de asemenea, ușor accesibil din Veneția, portul de sosire al grecilor. De fapt, era centrul unei serii de căi navigabile prin care mărfurile venețiene erau distribuite în centrul Italiei și în zonele dinspre Bologna și Milano, atât de mult încât a fost mereu în pază împotriva Reginei Mărilor, care i-ar fi iubit cu drag. să-l fi anexat. Din acest motiv, a trebuit să păstreze o armată permanentă disproporționat de mare – o forță de mercenari – care era scumpă, dar pe de altă parte s-a ținut cu înțelepciune departe de intrigile și războaiele neconținute care au implicat pentru totdeauna Milano, Florența și Veneția, puternicii ei vecini. , și de mai multe ori, datorită neutralității sale, a acționat ca negociator al păcii între ei. Toate aceste motive i-ar fi recomandat-o lui Eugeniu care dorea atât securitate, cât și pace pentru Consiliul său și, în plus, Nicolo d'Este, prințul său, ținea orașul într-o anumită dependență de Sfântul Scaun căruia îi plătea un tribut anual. Nicolo l-a vizitat pe Eugeniu la Bologna pe 13 iunie 1437, iar lui și fiilor săi Papa le-a vândut trei castele în cursul aceluiași an. ² La începutul lunii septembrie, negocierile erau încheiate și totul era pregătit pentru eliberarea Bull *Doctoris gentium*.

Transferul Conciliului de către Papă la Ferrara, în mod firesc, nu a atenuat dispozițiile Părinților de la Basel. Pe 26 Septembrie și-au reiterat interdicțiile împotriva creării de noi

¹ A. Visconti, *La storia dell'Universita di Ferrara (1431-1432)* (Bologna, 1950), p. 12-13.

² Muratori, *ibid.* p. 47. T. xxiv, pct. vii, *Diario Ferrarese*, ed. G. Pardi (Bologna, 1928), p. 22. Cronica bologneză susține că Eugeniu a dat castelele, dar cronică ferareză spune că cel puțin unul, Lugo, a fost vândut de Papă pentru 14.000 de ducati și 100 de mogie de porumb: deci probabil că toate trei au fost vândute și în felul acesta Eugeniu a fost vândut. strângerea de bani pentru Consiliu.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

cardinali cât timp Conciliul era încă în existență (Eugenie îl făcuse în ultima vreme cardinal pe Vitelleschi); a casat decretul minorității de 7 Mai; și a luat sub protecția lor Avignonul pe care, se zvonește, Papa intenționa să-l vândă. ¹ La 1 octombrie, împlinindu-se cele șaiszeci de zile de grație permise de Monitorium, Eugenius a fost declarat nesimțit. ² La 7 octombrie, la cererea lui Sigismund și a alegătorilor germani, Papei i s-a permis încă 60 de zile de grație să se supună ordonanțelor Monitorium. ³ La 12 octombrie, Bull *Doctoris gentium* a fost anulat și câteva zile mai târziu (19 octombrie) a fost aprobată o scrisoare lungă pentru publicare generală, respingând toate acuzațiile lui Eugenius împotriva Părinților de la Basel și relatând din nou toate nemulțumirile lor împotriva lui. ⁴ Eforturile de pacificare au fost inutile. Sigismund, care a făcut atât de multe în trecut, a murit pe 9 decembrie. Cesarini, luând prilej din vestea că grecii preferau corăbiile papale pe cele ale Conciliului, a încercat să-i convingă pe Părinți să se concentreze asupra reformei până la sosirea grecilor și apoi, dacă aveau într-adevăr în suflet uniunea Bisericilor, să accepte orice oraș pe care grecii ar trebui să-l aleagă pentru Consiliu. Dar asta ar fi fost „să se supună Papei dizolvând Sinodul” și „a merge acolo unde Papa deținea puterea și dominația” ⁵, unde, adică, Conciliul fiind sub președinția Papei nu ar mai fi considerat infailibil în sine. , așa că cuvintele lui au căzut în urechi surde. Și-a dat seama acum că nu mai avea nicio influență definitivă la Basel și a plecat la 9 ianuarie 1438 la Veneția și Ferrara.

Între timp, Eugenius și-a urmărit proiectul. La începutul lunii decembrie, aflând de succesul legatului său la Constantinopol, el a ordonat ca toți banii adunați sub ordinele de la Basel pentru unirea cu grecii să fie sechestrați pentru a nu fi deturnați către alte utilizări și a scris diverșilor prinți înrolați. sprijinul lor pentru această măsură. ⁶ La 30 decembrie de către Bull *Pridem ex justis*, după sosirea la Veneția a navei ușoare care aducea primii greci la Consiliu, el a declarat definitiv că Consiliul de la Basel a fost trans-

¹ MC, 11, 1021-6.

³ *ibid.* 1031.

³ *Ibid.* 1041.

⁴ *Ibid.* 1043, 1049.

⁵ *Ibid.* 1125, 1126.

⁶ *documente EP.* 103, 107; Valois, a, p. 113.

GRECII AJUN

transportat la Ferrara, unde avea să fie continuat la 8 ianuarie 1438.¹ Cardinalul Nicolo Albergati a fost numit președinte până la sosirea Papei.²

Prima sesiune a Consiliului de la Ferrara a avut loc în biserica catedrală Sf. Gheorghe la 8 ianuarie 1438, sub președinția cardinalului Nicolo Albergati. Au fost prezenți cinci arhiepiscopi; șaptesprezece episcopi — aproape toți italieni; patru episcopi aleși, neitaliani; unsprezece stareți (inclusiv starețul de Culross din Scoția); doi generali de ordine și doi teologi dominicani. Afacerea acestei sesiuni a fost deschiderea oficială a Consiliului prin citirea decretului minorității din Basel din 7 mai 1437, cele două Bule ale lui Eugeniu autorizând transferul Consiliului la Ferrara, numirea lui Albergati ca legat al Papei pentru lucrarea Consiliului și salvacondutele. Acest lucru făcut, Cardinalul a declarat oficial în numele Papei că Conciliul de la Basel a fost transferat acum la Ferrara pentru a-și continua munca „pentru toate acele obiecte pentru care fusese convocat Sinodul de la Basel, de asemenea, ca Sinodul Oecumenic în care uniunea Bisericile de Apus și de Răsărit ar trebui tratate și, cu ajutorul Domnului, aduse la concluzie”.

A doua sesiune a avut loc a doua zi pentru a pregăti documente care să anuleze toate interdicțiile și pedepsele pe care Consiliul de la Basel le-a decretat în decursul lung al ședințelor împotriva oponenților săi. Acestea au fost citite și aprobate în plen din 10 ianuarie. Rămășița de la Basel sau orice altă adunare similară a fost declarată a nu fi un Consiliu General; s-au promulgat sancțiuni împotriva celor care, sub orice pretext, încercau să molesteze membrii Consiliului din Ferrara. Prin aceste trei sesiuni, Consiliul de la Ferrara a fost ferm stabilit canonic și membrii săi protejați. Apoi a fost o pauză în proceduri până la sosirea Papei.

Eugenius a părăsit Bologna, spre dezgustul cetățenilor săi, pe 23 ianuarie, spre castelul Galliera, pe care îl construise cu puțin timp înainte „ca un căpăstru pe Bologna”, și a pornit în ziua următoare.

¹ EP doc. 108; Cecconi, doc. CLXX.

² EP doc. 114.

¹ Detaliile acestor sesiuni până la sosirea grecilor în Ferrara sunt preluate din *Frag.* pp. 1 și urm. Cf. de asemenea G. Hofmann, 'Die Konzilsarbeit in Ferrara I\ în OCP în (1937). pp- nr-40.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

spre Ferrara pe apă, scăpând pe ascuns, așa sugerează clerul cronic bolognez. ¹ El a ajuns la mănăstirea S. Antonio din afara Ferrarei, într-o furtună de zăpadă, în aceeași zi, 24 ianuarie, ¹ și trei zile mai târziu, cu clerul din Ferrara în misiune solemnă și cu reprezentantul lui Iacob al II-lea, regele Castiliei. iar Leon, ținând căpăstrul calului în dreapta și pe Marchizul de Ferrara în stânga, s-a dus la biserica catedrală și de acolo, după o alocuție a episcopului de Forli, Aloysius de Perano, OFM, s-a retras în palat atribuit lui .3

Ziua de 24 ianuarie a fost memorabilă și din alt motiv. Era ziua în care rămășița de la Basel și-a desfășurat a treizeci[^]prima sesiune, în care, împreună cu două decrete referitoare la reformă, l-au declarat pe Papa suspendat și lipsit de orice putere atât spirituală, cât și temporală, pe care Părinții și-au arogat-o atâta timp. Întrucât suspendarea ar trebui să dureze. În același timp, tuturor prinților, cardinalilor și episcopilor li s-a interzis să-i asculte: în schimb, cei care aveau dreptul și datoria de a participa la un conciliu trebuiau să meargă imediat la Basel. ⁴

Odată cu sosirea lui Eugenius la Ferrara, Consiliul a luat o nouă viață. La 8 februarie a avut loc o sesiune în capela reședinței Papei. După Liturghia solemnă cântată de Giovanni, arhiepiscopul Tarantoi, Papa s-a adresat Părinților adunați, recapitulând pe scurt evenimentele care l-au forțat să acționeze așa cum a făcut și afirmând că întotdeauna a fost și a fost dorința lui de a realiza concorda în Biserică și să reformeze abuzurile, fie în cap sau în membri: el le-a cerut ajutorul pentru a concepe măsuri pentru a reține excesele Baseler și i-a îndemnat să corecteze orice lucru nepotrivit în propriul lor comportament. Atunci Cardinalul Orsini și Thomas, Arhiepiscopul Ravennei, în calitate de seniori ai cardinalilor și ai episcopilor, i-au mulțumit Sfinției Sale și i-au promis sprijinul lor. A urmat o relatare, citită de unul dintre avocați, a măsurilor întreprinse de rămășița de la Basel pentru a împiedica Consiliul de la Ferrara, începând cu neacceptarea decretului minorității din 7 mai și a ambasadei rivale la Constantinopol, iar apoi enumerându-și cenzurile atât asupra Papei însuși cât și asupra celor care se supuneau

¹

Muratori, or. xxxni, pct. i, p. 46, 50.

¹Ibid. t. xxiv, pct. vn, p. 22

³

Cesta in Frag. p. 27.

⁴ MCm, 25.

GRECII AJUN

chemarea sa de a colabora la Sinodul de la Ferrara, cuprinsă în cele trei decrete ale sesiunii lor a treizeci¹ prima (24 ianuarie 1438), iar Suveranului Pontif i s-a cerut să acționeze astfel încât să obțină pacea în Biserică, să își justifice propria nevinovăție a acuzațiilor. adus împotriva lui și pentru a proteja membrii Consiliului adunați la Ferrara.

Au urmat rapid alte sesiuni. Cu cardinalul Orsini președinte, a cincea sesiune din februarie a stabilit ordinea de prioritate a membrilor, a dispus numirea a încă doi notari pe lângă cei doi deja aflați în funcție, a sfătuit întocmirea unei liste oficiale a membrilor și a recomandat ca trebuie trimise scrisori pentru a îndemna participarea la Consiliu a celor care aveau dreptul să participe. Probabil că și în această sesiune a fost stabilită metoda de vot. Membrii erau împărțiți în trei moșii — cardinali, arhiepiscopi și episcopi; stareți și religioși; doctori, demnitari ai bisericilor, absolvenți etc.: voturile a două² treimi dintre membrii oricărei moșii erau necesare pentru acordul acelei moșii la orice măsură, iar acordul tuturor moșiilor era necesar pentru orice decizie conciliară. ¹ La 17 februarie a avut loc o discuție cu privire la măsurile care trebuiau luate pentru a face față antagonismului de la Basel, care a avut ca rezultat un memorandum care amintea membrilor de la Basel de sancțiunile pe care le vor suporta dacă ar persista în opoziția lor: prinților și altora li se interzice mai susține-i: burghezii orașului li s-a cerut să-i expulzeze: Papa i s-a cerut să trimită ambasade pentru a aduce la cunoștință toate țările cu adevărata stare a lucrurilor și pentru a-și reînnoi măsurile pentru a se asigura că toți banii adunați pentru afacerea grecilor sunt folosiți cu adevărat pentru acel obiect. Acest memorandum a fost citit și aprobat în următoarea ședință din 14 februarie.

Fructele tuturor acestor deliberări au fost văzute în ședința plenară de a doua zi, 15 februarie. După cântarea Litaniilor și a *Creatorului Veni*, Cardinalul Angelotto Fusco, Cardinalul Sf. Marcu, a celebrat Liturgia Mare solemnă în prezența Suveranului Pontif ² și a șaptezeci/două de „mitri” (printre care a fost

¹ AL p. 256-⁷.

² Din cauza gutei Papei, ferarezii au construit un pod de lemn care se ridică ușor de la ușa carhidralului până la loggia din fața palatului ducal (A. Frizzi, *Memorie per la storia di Ferrara*, în (ed. a II-a Ferrara, 1850) , p. 476).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

episcopul de Brechin, Scoția). Apoi s-a citit Bull *Exposcit debitum*, amintind pe scurt motivele convocării Sinodului de la Ferrara și cerând Părinților de la Basel, sub pedeapsa de ex/comunicare, să părăsească acel oraș în treizeci de zile, iar burgherii Baselului, sub pedeapsa interdicției, îi expulzează. după expirarea acestei perioade; dar promițând, de asemenea, imunitate la pedeapsă oricăror Părinți care au reparat la Ferrara.

Mai era o sesiune înainte ca partidul principal al grecilor să ajungă la Ferrara. La 1 martie, delegații papali care au condus cu atâta succes negocierile de la Constantinopol și-au făcut raportul asupra misiunii lor prin gura Episcopului de Digne și au primit mulțumirile și felicitările Suveranului Pontif pentru munca lor.¹

Deși împăratul îl trimisese pe Dishypatus la Veneția să-și anunțe sosirea, el însuși a ajuns primul în oraș, pentru că nava lui, fiind mai rapidă, a trecut pe lângă cealaltă nevăzută și a ancorat lângă Sfântul Nicolae de Lido, în jurul orei opt dimineața zilei de

8 februarie, restul convoiului sosind aproximativ două ore mai târziu.² Dishypatus și Syropoulos au mers imediat să-l viziteze pe Doge, Francesco Foscari, care i-a primit foarte binevoitor, conducându-i de mână să-i așeze lângă el și întrebând despre călătoria și starea de sănătate a Împăratului. Întrucât convoiul sosise oarecum pe neașteptate, el a cerut ca Împăratul și Patriarhul să rămână în noaptea aceea la bordul corăbiilor lor, pentru ca a doua zi să fie escortați cu toate onorurile cuvenite la locuința lor.³ Dishypatus și Syropoulos au inspectat acele locuințe înainte de a se întoarce la directori. Pentru că auzise de la ei despre indispoziția împăratului, Dogul i-a făcut o vizită mai târziu în aceeași zi, pe drum căzând cu Patriarhul care își părăsise nava.

¹ *Frag.* p. 23, 50-60. Informațiile furnizate de acest raport au fost utilizate în mod liber în redactarea capitolului precedent.

² Istoria celorlalte evenimente povestite în acest capitol este preluată în principal din *Syr.* iv, 11-32, p. 80-111 și *AC* pp. 1-11. Referințele la alte surse vor fi notate pe măsură ce apar.

³ Signoria votase deja, la 3 decembrie 1437, un maxim de ducați (mai târziu a crescut la un posibil 3000) pentru distracția grecilor și pregătise pentru primirea împăratului palatul marchizului de Ferrara și vechiul palat al lui Ludovic. de Verma, iar pentru Patriarh mănăstirea alăturată bisericii S. Giorgio Maggiore: *ACA docs.* 11, 17; Jorga, II], p. 22.

GRECII AJUN

să-și ia locuința la Sfântul Gheorghe, unde s-a oferit clericilor greci, care își începuseră deja Postul, ¹ o cină cu carne, păsări și pește.

În dimineața următoare, cu puțin înainte de amiază, a avut loc vizita oficială la Împărat. Înscenare este cuvântul potrivit, pentru că gloria Veneției a fost defilată în fața grecilor în spectacol și i-a lăsat fără cuvinte și fără să descrie măreția spectacolului și frumusețea orașului. Dogul a condus drumul pe *Bucentaur*, o barjă largă de stat, care era fie remorcată de alte două nave, fie propulsată de vâsle care ieșeau din hublourile unei punți inferioare. Puntea sa superioară forma un salon mare în care Dogul și suita lui stăteau pe tronuri, întregul fiind bogat decorat cu vopsele și tapiserii strălucitoare/colorate. O duzină de alte șleपुरi vesel/decorate l-au însoțit pe *Bucentaur*, pe una dintre acestea fiind afișat un tablou reprezentând puterea venețiană. Vâslașii de pe puntea inferioară erau îmbrăcați în livrea strălucitoare, cofața lor purtând emblemele Veneției și ale Împăratului; lateralele vasului erau decorate cu steaguri imperiale; iar pe puntea superioară erau grupați patru bărbați îmbrăcați în pânză/de aur, altul purtând un sceptru și părând să domine o mulțime de alte figuri care reprezentau țări străine, în timp ce pe o estradă ridicată stătea un războinic în armură strălucitoare flancat de doi băieți. Îmbrăcați ca îngeri. Prora era împodobită cu doi lei de aur, leii Sfântului Marcu, cu între ei vulturul bizantin. În timp ce Dogul făcea onoruri oficiale Împăratului, acest vas s-a învârtit în jurul navei imperiale în sunetul trâmbițelor și al instrumentelor muzicale de tot felul și, în timp ce toate clopotele Veneției au bătut, vase de orice varietate s-au aruncat înapoi și încolo, astfel încât apa era cu greu vizibilă pentru numărul lor mare. ¹ Singurul dezavantaj al scenei a fost că vremea era ceață și ploios.

Dogul cu suita sa s-a urcat pe vasul imperial și și-a prezentat fiul împăratului. S-a petrecut ceva timp în conversație,

¹ În 1438, postul atenuat grecesc din săptămâna „Tyrophago” a început la 17 februarie, iar Postul lor propriu-zis pe 24 februarie. Deci, de ce Syropoulos afirmă că ei nu mâncău carne în sâmbăta celui risipitor (8 februarie) este un mister.

* Această aparentă exagerare transmite o impresie adevărată; este folosit independent de AG p. 1; de Syr. iv, 13, p. 84 și, pentru a descrie scena de la „căsătoria Dogului cu marea” din ziua Înălțării Domnului, de Pero Tafur, *op. cit.* p. 158.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Doge așezat în stânga împăratului și Despotul Dimitrie, fratele lui Ioan al VIII-lea, în dreapta acestuia. ¹ Dogul l-a invitat pe Împărat să aterizeze de către *Bucentaur*, dar Ioan al VIII-lea, gândindu-se că abia în acord cu demnitatea sa, a preferat să coboare direct de pe propria sa navă, care, în consecință, a fost remorcat până la chei. Între timp, pentru ca Patriarhul să nu fie lipsit de onorurile ce i se cuveneau, două vase împodobite cu embleme patriarhale și plante dispuse cu viclenie, astfel încât să pară că cresc de pe punți, au luat poziție în fața mănăstirii Sfântul Gheorghe și au rămas acolo. toată ziua.

Nu este de mirare că grecii, ca spre apus, după ce au fost vâsliți în sus și în jos pe canalele Veneției o mare parte a zilei, au pus piciorul pe pământ venețian în sunetul muzicii de tot felul și aclamațiile mulțimii în gală. starea de spirit și îmbrăcămintea, ar fi trebuit să simtă că este „o Veneție glorioasă și minunată, cu adevărat minunată, minunată în extrem și bogată și variată și aurie și extrem de finisată și variată și demnă de laudă nelimitată, cea înțeleaptă și într-adevăr cea mai înțeleaptă Veneție”. ² Căci Orașul Lagunelor se afla în acest moment la apogeul măreției și puterii sale. Conduasă de o mică oligarhie, era îndreptată spre un singur scop, acela de a-și proteja și extinde comerțul. Deținea insule și porturi în diferite părți ale estului Mediteranei și se bucura de drepturi comerciale în porturile din Crimeea până la Marea Roșie. Bogățiile de hrană de tot felul, de mătase și mirodenii veneau din Orient în portul său pentru a fi distribuite în Occident. Securitatea sa financiară a fost acceptată peste tot. Și orașul fusese împodobit cu palate și biserici magnifice pentru a rivaliza și a reflecta preeminența sa comercială. Palatul Dogului, palatele marilor familii, construite în marmură și pictate și aurite la exterior; prăvăliile umplute cu brocarte și mătase și lucrări în aur și argint; piețele de fructe, pește și vânat de tot felul; multimele inghesuite de cetateni venetieni liberi, de straini de toate nuanțele, de sclavi; podurile care străbat canalele, ca faimosul Rialto care a fost ridicat pentru a lăsa grecii să treacă; biserica nobilă Sf. Marcu cu cupolele sale reflectând arhitectura

¹ So AG p. 2, 4: Syr. spune că pozițiile au fost inversate, iv, 13, p. 83. Stânga ar fi fost locul de onoare — Împăratul a fost așezat ori în stânga Papei la recepția sa, AG p. 7.

²AG p. 4.

GRECII AJUN

din Orient, cu marmura, mozaicuri și picturi murale, cu vistieria plină cu „perle, pietre prețioase, relicve, diamante, sfeșnice cu bijuterii, retabloul numit *La Pala* acoperit în întregime cu perle și pietre prețioase”,¹ racle sale, nu dintre care câteva au venit de la jefuirea Constantinopolului în 1204 — toate acestea, pornite de apele canalelor presărate de gondole în viteză și șlepuri somptuoase, cu în fundal catargele vaselor comerciale care reprezentau forța orașului. , i-a emoționat pe vizitatori precum grecii la o admirație intensă pentru un asemenea spectacol de putere și frumusețe.

De îndată ce convoiul grec a ajuns la Veneția, Garatoni s-a grăbit la Ferrara să se prezinte Papei, lăsându-l în urmă să aibă grijă de greci Michele Zeno,² negustorul venețian care, împreună cu Baldassarre Lupari, fusese însărcinat de Eugenius în iulie să-i acționeze ca agenți în chestiuni de afaceri legate de greci. Veneția însăși era dispusă să-i distreze vreo zece sau douăsprezece zile, cu condiția ca cheltuielile implicate să nu depășească 3000 de ducati³, dar permitea și intrarea liberă a proviziilor pe care Împăratul și Patriarhul le aduseseră cu ei.⁴ Dogul i-a vizitat pe împărat și pe patriarh în locuințele lor și le-a făcut cadouri; iar Zenon în numele Papei a dat împăratului 600 de florini și Patriarhului 400 de florini pentru cheltuielile apartamentelor lor.

De îndată ce a ajuns la Ferrara vestea că grecii sosiseră într-adevăr, Eugenius a trimis soli să le ureze bun venit. Nicolo d'Este, marchizul de Ferrara, cu o suită considerabilă, a ajuns la Veneția pe 12 februarie pentru a oferi ospitalitatea orașului său. A doua zi, Nicolo Albergati, cardinalul de S. Croce, însoțit de Patriarhul de Grado, de arhiepiscopii de Treviso și Candia, de episcopii de Taranto și Vicenza și de alți prelați, a fost întâmpinat de doge când a intrat în Veneția pe apă și escortat. la mănăstirea Sfântul Gheorghe pentru a-i face o vizită de curtoazie Patriarhului,

¹ f. Pero Tafur, *op. cit.* p. 159.

Aceasta este o deducere din scrierea numelui de către Syr. — Michel ton Tzio — (iv, 14, p. 84), și faptul că în registrele Camerei apostolice sunt înregistrate rambursări către acesta pentru plățile făcute de el. la greci: cf. Jorga, 11, p. 5-8.

³ ACA docs. 11, 17.

⁴ Jorga, bolnav, p. 32 și anume: „Recipiente pentru vin, adică butoaie mari și mici, până la aproximativ 40; carne sărată de diverse feluri, caviar, în toate 400 de căzi și aproximativ 10 butoaie; de asemenea covoare, 4 pachete mici; tot botargo, 2 cutii; stafide, 1 sac; și alte lucruri pentru uzul lor.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Iosif al II-lea. ¹ Pe data de paisprezece el a făcut vizitele sale oficiale atât la Împărat, cât și la Patriarh pentru a le primi în numele Papei; a vorbit despre bunăvoința lui Eugeniu față de ei și despre marea lui dorință de unire și i-a îndemnat să meargă la Ferrara. Împăratul și Patriarhul nu s-au conformat imediat. Au cerut câteva zile pentru deliberare, pledând pentru oboseala călătoriei abia încheiate; și primiseră și ei scrisori de la Basel pentru a-i convinge să repare acolo. ² Că ei au ezitat cu adevărat pentru o clipă cu privire la ce cale să urmeze, se arată într-o scrisoare a Senatului venețian către reprezentantul său la Sfântul Scaun. Patriarhului, deci Dan-dolo i s-a spus cu instrucțiuni să transmită informația cu încredere Papei, tulburat de diviziunea continuă dintre Papă și Basel și Papă și prinți, întrebare în secret sfatul Dogului ce el și el Împăratul ar trebui să facă. Dogul îl sfătuipe cu tărie să aleagă Papa, întrucât prelații mai importanți și mai demni părăsiseră Baselul, iar prinții, cu excepția Regelui Aragonului și a Ducelui de Milano, îl favorizau acum pe Suveranul Pontif.[^] Ezitarea, cu toate acestea, nu a durat mult. La scurt timp mai târziu (probabil pe 18 februarie) — atât Împăratul, cât și Patriarhul erau bolnavi câteva zile, când nu se putea face nimic — un comitet format din câțiva consilieri și prelați aleși a decis pentru Ferrara, Împăratul și Patriarhul fiind cel mai urgent pentru această alegere. Imediat ce vestea a fost făcută cunoscută, Nicolo d'Este s-a grăbit înapoi la Ferrara pentru a pregăti primirea, iar frații Dishypatus pentru Împărat și Mitropoliții de

¹ P. de Toth, *Il beato Nicolo Albergati ei suoi tempi, 1377-1444* (Viterbo, 1934) > ⁿ > p. 440.

² Scrisoarea lui Traversari din data de 21 februarie 1438 din Veneția, Trav. nu. 140. Traversari, trimis de Papă, ajunsese la Veneția a doua zi după greci, dar nu luase contact cu Împăratul sau Patriarhul, pe motiv de etichetă, decât după sosirea principalului reprezentant papal, Cardinalul Albergati.

³ Din 17 februarie 1438 în ACA doc. 30. Această scrisoare elimină afirmația lui Syropoulos (iv, 15, p. 85) conform căreia Dogul l-a sfătuit pe Împărat să se negocieze atât cu Papa, cât și cu Basel pentru a vedea care ar da condițiile mai bune și chiar să țină Sinodul chiar la Veneția. .

'Venerant enim iam Venetias Greci qui, etsi ab initio ambigui starent propter basiliensis concilii pontificisque discordias, preter eorum spem apud nostros reperras, tamen, viain pontificis ad extremum secuti, Ferrariam se ad Eugeni urn papam con^ tulere', Muratori, t. xvi, pct. 1, *Sozonieni presbyteri chronican universale*, ed. G, Zaccagnini (Citta di Castello, 1908), p. 27.

GRECII AJUN

Heraclea și Monembasia pentru Patriarh au fost trimise să-l informeze pe Papa, ajungând la Ferrara pe 26 februarie. ¹ Între timp, Garatoni se întorsese și făcuse noi daruri în bani și farfurie de argint împăratului și patriarhului bizantin. Cardinalul Cesarini, care fusese ținut informat de Veneția despre mișcările grecilor, a sosit de la Basel pe 20 februarie și a vizitat împăratul și patriarhul: cam în același timp a venit și cardinalul Vitelleschi. La 27 februarie, cardinalul Albergati a plecat cu suita sa la Ferrara.

Grecii de la Veneția au făcut în general o impresie bună, deși au existat unii dintre latini (și se pare că în suita cardinalului Albergati) care erau gata să interpreteze orice lucru în mod negativ – faptul că nici Împăratul, nici Patriarhul nu s-au dus să-l întâlnească pe Reprezentantul Papei când a intrat și nici nu și-a scos capul; că Patriarhul a vorbit despre Papă ca despre fratele său; că nu acceptaseră imediat Ferrara pentru Consiliu. Traversari menționează aceste fapte în scrisorile sale pentru a-i îndemna pe Papa și pe latini la răbdare și bunăvoință. El însuși a devenit un admirator entuziast al Patriarhului, care, în ciuda celor optzeci de ani ai săi, era, spunea, încă pasionat de intelect, amabil, amabil și plin de o mare dorință de a-l întâlni pe Papa și de a realiza unirea Bisericilor, care a crezut că se va face fără mare dificultate odată ce el și Eugenius s-ar fi reunit personal. ² O scrisoare anonimă[^] scriitor de la Veneția către prelații Națiunii Germane povestește că sosiseră peste 650 de greci, printre ei douăzeci[^]cinci de arhiepiscopi și episcopi, cu stareți, călugări și mireni, și așa era dorința lor de unire, încât a fost a fost îndemnat să spună că încurajarea acestui scop valorează mai mult decât o viață de rugăciune și post. ³

¹ Deci, *Cesto* din *Frag.* p. 28.

Syropoulos spune că frații Dishypatus și-au luat concediu de la Patriarh în timp ce acesta asistă la Vecernia din Sfântul Gheorghe – când, spre disperarea lor, a insistat să respecte obiceiul latin scoțându-și pălăriile – sâmbătă, care era 22 februarie. Andrea da S. Croce (*AL* p. 27) trebuie să se înșele afirmând că s-au întâlnit cu Papa la 20 februarie: el mai spune că au fost trei laici care să-l reprezinte pe împărat. Diarium al aceluiași scriitor (*Frag.* p. 42) consemnează că s-au prezentat oficial la ședința din 1 martie și pune raportul episcopului de Digne pe 2 martie, dar protocolul ședinței din 1 martie (*ibid.* p. 23) pune raportul episcopului de Digne în acea zi și nu menționează prezența, cu atât mai puțin despre mesaj, a trimișilor, deși observă prezența altor diverși, inclusiv a marchizului de Ferrara.

² Trav. nr. 30, 140.

³ Scris la 27 februarie 1438, Mansi, 30, 1219; Cecconi, doc. CLXXXVII.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Ioan al VIII-lea le-a scris la 25 februarie părinților din Basel pentru a le aduce la cunoștință decizia sa și pentru a-i îndemna să i se alăture la Ferrara. Întotdeauna, a spus el, a refuzat să accepte Basel ca scenă a Conciliului și acum, chiar dacă și-ar fi dorit să meargă acolo, nu ar putea, pentru că starea sa fizică după rigorile călătoriei era de așa natură încât nu putea călări. un cal. ¹ Două zile mai târziu a pornit pe apă să se alăture Papei. Împreună cu el a mers propriul său urmaș și o mare parte a clericilor, dar, din lipsă de corăbii potrivite, Patriarhul a fost lăsat în urmă, spre supărarea lui, deoarece considera că, problema în discuție între Biserici fiind bisericească, ar fi trebuit să ajungă. la Ferrara cel puțin în compania împăratului, sau, dacă unul dintre ei trebuia amânat, ar fi trebuit să fie șeful puterii seculare. Navele au mers prin Chioggia și de-a lungul coastei pentru a intra într-una dintre gurile Po, și apoi în sus, până a atins teritoriul Ferrarese la Francolino. Acolo, Împăratul a fost întâmpinat de răposatul Legat al Papei la Constantinopol și de un grup impunător de prelați și curteni, dar, în loc să termine călătoria pe apă, a cerut să i se aprovizioneze cu cai și cu aproximativ 150 din apartamentul său a intrat în Ferrara a doua zi. Martie, sosind puțin după amiaza. Marchizul de Ferrara cu cei doi fii ai săi, toți cardinalii de atunci în Curia ² și o mulțime de prelați și curteni l-au întâlnit la o milă în afara orașului și l-au escortat la palatul papal, așezat pe un cal negru și acoperit de un baldachin bogat. , cu un cal alb fără călăreț împodobit cu pânze bogate brodate cu vulturi de aur precedându-l. Papa, care îl aștepta în stare, s-a ridicat când a intrat și l-a îmbrățișat. După o conversație prietenoasă, monarhul și-a luat concediu și a fost escortat la palatul numit Paradis, care fusese pregătit să-l primească. Din nefericire, spectacolul intrării sale în Ferrara a fost afectat de ploii abundente. ³

La patru zile după ce împăratul patriarhul a părăsit Veneția prin aceeași

¹ Cecconi, doc. cLxxxvi.

² AL p. 27; *Diarhim Geminiani Inghirami* în *Frag.* p. 33. Acestea sunt probabil șase (Muratori, t. xxiv, pt. vn, *Diario Ferrarese*, ed. G. Pardi (Bologna, 1928), p. 22): Giordano Orsini, episcopul Sabine; Francesco Condulmaro, cardinal de S. Clemente; Prosper de Colonna, cardinalul S. Giorgio în Velabro; Domenico Capranica (Firmanus), cardinal de S. Maria în Via Lata; Angelotto Fusco, cardinal de S. Marco; Nicolo Albergati, cardinal de S. Croce. *Gesta (Frag.* p. 28) menționați numai primele patru și după nume.

³ Muratori, *ibid.*

GRECII AJUN

traseu. Când se apropia de Francolino, a fost întâmpinat de un reprezentant al marchizului de Ferrara și al barjei de stat, un vas ornamentat remorcat de oameni pe malul râului, a cărui punte inferioară era împărțită într-un dormitor somptuos și un salon cu ferestre peste tot. În timp ce puntea superioară era dedicată bucătăriei și camerelor echipajului. A existat o oarecare întârziere în reluarea călătoriei deoarece Patriarhul a insistat să aștepte sosirea unora din *anturajul său* și a bagajelor sale într-un alt vas. Imediat după ziuă, a doua zi, a fost întâmpinat de un curier al împăratului pentru a-l avertiza că, în ciuda cererilor insistente în sens contrar, Papa se aștepta de la clericii greci conformitatea cu obiceiul latin de a săruta piciorul papal. Mare era consternarea Patriarhului, căci el căutase o primire mai generoasă ca între egali. S-a consultat cu clericii săi și a hotărât să nu se conformeze. Între timp, în timp ce barja a tras în portul Ferrara de lângă castel, în jurul orei zece dimineața zilei de 7 martie, ¹ un grup de arhiepiscopi, episcopi și oficiali ai curielilor așteptau în afara orașului să-l primească. ² Dar el nu a venit. De-a lungul acelei zile, solii au mers înapoi și încolo între Papă și Patriarh pentru a-l convinge pe Iosif să nu facă mai mult decât ceea ce Sigismund, Sfântul Epocă Romană, toți prinții occidentali și toți cardinalii, dar fără niciun rezultat, iar împăratul i-a încurajat rezistența. Patriarhul a refuzat să părăsească nava – într-adevăr a amenințat că se va întoarce imediat la Veneția – cu excepția cazului în care Papa a refuzat să ceară sărutarea piciorului atât de la el, cât și de la clericii săi. Târziu în acea seară, Eugenius a cedat pentru a nu strica tot proiectul de unire de la început pe un punct de etichetă. Dar nu i-a primit pe eclesiastici greci solemn și public. Ar trebui să-l salute în grupuri de șase într-o cameră privată. ³

Foarte devreme dimineața următoare, cardinalii Colonna și Firmanus (Domenico Capranica) cu vreo douăzeci și cinci de arhiepiscopi și episcopi și cu curteni de la Papă și marchizul de Ferrara

¹ AL p. 27 spune greșit 8 martie.

² AL *ibid.*; *Dianum Inghirami* în *Frag.* p. 34.

³ Acest incident nu trebuie exagerat. Pe nici una din părți nu era vorba doar de etichetă și obiceiuri, ci de rangul Bisericilor pe care le reprezentau. Atât pentru Papă, cât și pentru Patriarh a fost o chestiune de principiu și niciunul nu a cedat pe principiu — Patriarhul pentru că nu a sărutat piciorul Papei, Papa prin gestul său de a reduce solemnitatea primirii.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

cu suita lui s-a dus la chei să-l întâlnească pe Patriarh. Nu a existat nici o cermonie de o parte și de alta, dincolo de câteva cuvinte de la Colonna pentru a spune că au venit de la Papă să-i dea escortă.¹ Călare au mers la palatul lui Eugeniu și acolo grecii au fost conduși printr-o serie de apartamente până au ajuns în anticamera papală. Mai întâi Patriarhul, deși fără cofa și toiagul lui obișnuit, a intrat în prezența papală cu cinci dintre mitropoliții săi. S-a înclinat în fața Papei, pe care l-a găsit în picioare și care i-a strâns mâna, apoi i-a sărutat obrazul și apoi s-a așezat pe un tron special pregătit în stânga celui al Papei. Ceilalți prelați greci, grup cu grup, sărutau mâna și obrazul Papei în timp ce acesta stătea, iar minorul îi clărea doar mâna sau îl salutau cu o plecăciune. După o scurtă conversație pentru care Garatoni a acționat ca interpret, Patriarhul s-a retras și a fost însoțit la locuința sa de aceiași cardinali și prelați cu care îl aduseseră de pe navă.² În acea seară târziu, cardinalul Cesarini a intrat și el în Ferrara. Cardinalul Vitelleschi sosise deja pe 5 martie.

A doua zi a fost duminică și, după ce a cerut permisiunea Papei, Patriarhul împreună cu vreo cincisprezece preoți a săvârșit o Liturghie solemnă, dând la final binecuvântarea obișnuită, lucru pe care se abținuse de la plecarea din Corfu. Marchizul a ajutat cu mulți dintre curți și a primit pâinea binecuvântată la sfârșit. Papa era nerăbdător să continue lucrările Conciliului, dar nu a primit sprijin de la greci. Patriarhul și-a pledat oboseala după călătorie, iar împăratul, al cărui obiectiv principal în venirea în Italia a fost să ia legătura cu prinții occidentali, a cerut să se acorde timp reprezentanților acestora să ajungă la Ferrara și, între timp, discuțiile asupra principalului subiect deosebire dintre Biserici să fie lăsate în așteptare. Așa că s-a convenit o așteptare de patru luni. Între timp, Consiliul combinat ar trebui să fie deschis oficial și scrisori către diferite țări prin care să le îndemne să-și trimită soli.³

Pregătirea bisericii catedrală Sf. Gheorghe pentru

¹ AL p. 27.

² *Diatium Inghirami* in *Frag.* p. 34. AL (p. 28) spune că cardinalii nu se aflau în compania care l-a escortat pe Patriarh la locuința lui.

³ Cf. *documente EP*. 122-33 din 18-23 februarie 1438.

GRECII AJUN

sesiunea de deschidere a adus în discuție problema etichetei și a precedenței. Papa i-a numit pe cardinali Cesarini și Firmanus să trateze cu delegații Împăratului și ai Patriarhului. Eugenius ar fi preferat să stea în centrul bisericii lângă altar, cu latinii îmbrăcați pe o parte și cu grecii pe cealaltă, dar împăratul a refuzat categoric acest aranjament. În cele din urmă s-a convenit ca latinii să ocupe partea de nord a bisericii, iar grecii partea de sud. Tronurile au fost aranjate în așa fel încât cel al Papei a fost puțin înaintea de unul gol alocat Sfântului Împărat Roman, cu cardinalii și restul prelaților și membrii occidentali așezați în ordine în spate, în timp ce tronul bizantinului. Împăratul corespundea exact cu cel al împăratului de vest, iar cele ale Patriarhului și ale restului grecilor au fost plasate în mod corespunzător. Așa a fost insistența asupra priorității, încât fiecare/lucru a fost rezolvat prin măsurare exactă. Chiar și așa, Patriarhul a fost nemulțumit, pentru că tronul său nu avea spânzurările pe care credea că ar trebui să le aibă, iar Staurophoroi¹ au fost și mai puțin mulțumiți, căci ei, în loc să fie așezați lângă Patriarh, așa cum ar fi trebuit să fie „cele cinci simțuri” ale lui. , au fost lăsați în mulțimea generală. Latinii au ținut o sesiune la 3 aprilie sub președinția cardinalului Orsini pentru a decide detalii despre inaugurarea solemnă a Consiliului cu grecii și pentru a aproba aranjamentele cu privire la scaune. Din păcate, după menționarea ordinii de zi, manuscrisul se întrerupe fără a descrie discuțiile și concluziile la care s-a ajuns.⁵

O altă întrebare practică a apărut pentru decizie în acest moment. Relațiile dintre orașul Ferrara și Papă cu Curia sa și Părinții Conciliului fuseseră stabilite prin acorduri negociate la Bologna de către Cardinalul Trezorier (Francesco Con/dulmaro) și Marchiz la 16 și 17 ianuarie.³ Au fost acordate garanții pentru securitatea tuturor persoanelor care iau parte la Consiliu și pentru intrarea și ieșirea liberă a acestora de pe teritoriul Ferrarese. Cazarea Papei cu „familia” sa, împăratul bizantin și cărucioarele ar trebui să fie oferite gratuit și nu ar trebui să fie supuse taxelor vamale locale. Ar trebui făcute aranjamente pentru a le găzdui pe toate acestea

¹ Adică diaconi ai Bisericii Mari Sf. Sofia cu slujbe legate de biserică și un fel de sobor al Patriarhului. În documentele latine, ei sunt adesea denumiți ca cardinali greci.

¹ *Frag.* p. 24. ³ *ACA docs.*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

venind pentru Consiliu si sa asigure mobila si ustensilele necesare. Nu ar trebui impuse taxe extraordinare din cauza Consiliului pentru a face alimentele sau chiriile mai scumpe, iar prețurile multor alimente de bază au fost fixate. Dar se pare că aranjamentul făcut pentru greci a fost ca ei să-și primească tabla în natură și nu în bani, lucru care le-a nemulțumit foarte mult și pe care împăratul a refuzat să-l accepte. Deci a trebuit schimbat. Pe viitor li se vor da bani să cumpere ceea ce doreau – Împăratul să primească lunar treizeci de florini, Patriarhul douăzeci/cinci, Despotul Dimitrie douăzeci, cei care fuseseră invitați pe nume patru, ¹ restul trei. În ce măsură acest nou aranjament a făcut lucrurile mai dificile pentru Papă, se va vedea în continuare. În cele trei luni, din februarie până în aprilie 1438, el a plătit peste 46.733 de florini numai pentru greci. ² Pe lângă asta, o mare parte din întreținerea latinilor a căzut pe umerii lui. În februarie, așa cum a recomandat în ședința din 11 februarie, el a repetat ordinul de sechestrare a banilor strânși sub egida de la Basel pentru Consiliul de unire și a emis patru scrisori prin care numirea collectorilor. ³ Până în aprilie a avut deja

¹ Fantinus Vallaresso, *Libellus de ordine generalium conciliorum et unions Florentim*, ed. B. Schultze (Roma, 1944), p. spune că o f aproximativ 700 de greci la Consiliu, 200 erau *nolabili*.

² ACA docs. 29, 33, 34, 37, 38; Jorga, 11, p. 5-8. Într-o scrisoare către un anume Baptista *derico Cameras apostolicae* din 9 aprilie 1438, Papa a scris că a cheltuit deja până în prezent 80.000 de ducați pentru greci, întreținerea grecilor din Italia și a corăbiilor și arcașii de la Constantinopol ajungând la 5000 de ducați lunar (Jorga, 11, p. 351). Aceleași cifre sunt repetate în Bula din 1 septembrie 1438 care impune zecile (EP doc. 150).

Valoarea banilor din acea zi poate fi măsurată dintr-un cadou către Împărat: 8 capre, ² fl. 36 sol. 6 den.; 4 oi, 3 fl, 32 sol.; 2 viței, j fl.; hamalaj, 4 sol. 6 den. (ACA doc. 29): sau prețurile fixate la Ferrara, de exemplu 1 lb- de vițel de un an, 8 den.; 1 lb. carne de porc, 9 den.; 1 lb. de sturion, 2 sol. etc. (*ibid.* doc. 21). Din păcate, greutatea unei lire medievale italiene este greu de determinat în măsura modernă. A variat între 250 și 450 de grame, cu o probabilitate de a fi în Ferrara de aproximativ 360 de grame, adică mai mult de trei sferturi de liră engleză. Ratele de bani erau de 12 den. = 1 sol.; 50 sol. = 1 fl.

Trimiși papali pe *drum* la destinațiile lor li s-au permis 8-10 fl. o lună pentru un bărbat și un cal, din care trebuiau găsite toate, inclusiv propriile cheltuieli: de exemplu, Ioan din Taranto, 280 fl. două luni și paisprezece cai (*pe drum* la Nürnberg). Soldații în serviciul papal primeau 2J-3, foarte rar 5 florini pe lună. Teologii latini chemați de Papa la Conciliu au primit cu rata de 4 fl. o lună (A. Gottlob, 'Aus den Rechnungsbiichern Eugens IV. zur Geschichte des Florentinums' (în *Historisches Jahrbuch*, Xiv (München, 1893), p. 39—< 56), p. 54).

³ EP docs. 116-20.

CREEKS AJUNGE

a împrumutat 10.000 de florini de la Medicii din Florența, după cum reiese dintr-o garanție de rambursare din 17 aprilie 1438. Alte rezultate ale reamenajării, deplânge Syropoulos, au fost că plățile alocațiilor lor lunare către greci erau adesea în restanță și că, în ciuda faptului că pactul dintre Papă și Ferrara, prețurile alimentelor s-au dublat curând. Prima plată în bani către ei a fost făcută pe 2 aprilie, când Patriarhul a primit 691 de florini pentru el și suita sa.

Deschiderea solemnă a Sinodului combinat a avut loc în Miercurea Săptămânii Mare, 9 aprilie 1438. Ceremoniile inițiale au fost cele obișnuite pentru astfel de ocazii, intonarea Litaniilor și a *Veni Creator Spiritus*, urmată de Liturgia Mare solemnă a Duhului Sfânt. În acea parte grecii nu au asistat: au intrat în biserica catedrală Sf. Gheorghe, unde se ținea ședința abia după încheierea Liturghiei.

Când toți și-au luat locul, edificiul sacru a fost umplut cu mulțimea ordonată de clerici și laici îmbrăcați în culori de orice nuanță. În partea de nord a bisericii își aveau locurile latinii, mai întâi Papa purtând o copă bogată și prețioasă sa mitra, apoi cardinalii cu Patriarhul Latin al Ierusalimului, apoi Patriarhul de Grado, arhiepiscopii, episcopii și stareții, la număr de 160,² toți în cope și ținând mitre albe în mână. Pe partea opusă erau aranjați grecii. Împăratul și fratele său Deme¹ trius erau îmbrăcați în veșminte lungi purpurie, cu capetele acoperite cu pălării înalte, ale căror boruri în față se întindeau înainte până la un punct deasupra capului, iar în spate întoarse drept, împodobite cu o bijuterie. Tronul patriarhal era gol, pentru că Iosif al II-lea era bolnav și nu putea participa. Au urmat apoi tronurile reprezentanților celorlalți Patriarhi răsăriteni, cele ale restului prelaților greci, băncile pentru Staurophoroi și clericii orientali rămași — erau

douăzeci de arhiepiscopi și opt stareți și trei Staurophoroi care sunt numiți cardinali ai bisericii Constantinopolitane, foarte mulți calogeri, preoți și călugări și nobili ai laicilor, precum și oratori ai celor mai senini domni și

¹ AL p. 29.

² Deci AL p. 28. Gesta (*Frag.* p. 29) dă numărul de „mitre” latine ca 118, constituite de Papă, zece cardinali, doi patriarhi, doisprezece arhiepiscopi, șaiszeci și doi de episcopi și treizeci și unu de stareți.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

împărați ai Trebizondului și ai Regelui georgienilor și ambasadori ai Valahului. Au fost prezenți și doi arhiepiscopi armeni, procuratori ai Patriarhului sau Arhiepiscopului întregii Armenii.¹

Arhiepiscopii greci purtau peste veșmintele negre un *felonion* (un fel de copă lungă, închisă) de albastru pestriț cu dungi longitudinale albe și violete și, atârnat de gât pe sâni, un medalion bogat emailat, capetele fiind acoperite cu obișnuită rochie neagră cilindrică peste care era drapată un voal negru coborând în spate până la umeri. Călugării greci erau îmbrăcați într-o pânză cenușie aspră, cu cofăcuri ca cele ale prelaților, iar preoții în negru, spre deosebire de mulțimea de funcționari seculari orientali, cu gleznelor/roșmintele lungi ținute împreună de o pană largă și înaltă. , pălării lăsate din pâslă gri sau mătase roșie.³ Președind, parcă, asupra adunării, „marele și dreptul judecător, Domnul nostru Iisus Hristos, adică Sfânta Evanghelie”, zăcea deschis pe un pupitru bogat ornamentat, flancat de ambele părți de raclele care conțineau capetele Apostolilor Sf. Petru și Sfântul Pavel, cu un sfeșnic cu trei ramuri aprins înaintea fiecăruia.³ Pe băncile așezate transversal peste biserică își aveau locurile protonotarii, avocații și ceilalți funcționari și „o mulțime foarte mare și numeroasă de personaje eminente, maeștri și doctori în divinitate și drept uman, și alți oameni de seamă de diferite posturi și săpături. / nițăți atât în lumea seculară cât și în cea ecleziastică, de asemenea pro' curatori ai diverșilor regi și prinți și ai Ordinilor militare și mendicante'”.⁴ Printre aceștia ar fi fost, fără îndoială, mulți dintre curtenii greci, deși unii dintre aceștia erau așezați pe o bancă joasă în fața împăratului, pentru a se potrivi cu însoțitorii de la tronul papal.⁵ Restul bisericii era plin de nobilii din Ferrara și curioși.

Datorită absenței Patriarhului din cauza stării de sănătate (politanul din Sardes era plecat și el din același motiv), sa convenit să se citească o declarație care să arate consimțământul său la deschiderea Conciliului și să autorizeze ecleziasticii lui.

¹ *Gesta in Frag.* p. 30. „Calogero” („bătrân bun”) era folosit în mod popular pentru „călugăr”.

² *AL* p. 29-30.

³ p. 13, 3G.

⁴

Gesta in Frag. p. 30.

⁵ *AL* p.

GRECII AJUN

Biserica să ia parte. ¹ Acest lucru a fost făcut în greacă și latină de un oficial minor al bisericii, *Referendamele*, înainte de citirea Bulei papale, când, de asemenea, au fost expuse acreditările procuratorilor celorlalți Patriarhi răsăriteni. ² Atunci Antonius Martins, episcopul de Porto, Portugalia, a intrat la amvon și a citit Bull *Magms omnipotenti Deo* în latină și a fost urmat de Dorotheus, Mitropolitul de Mitilene, care a citit același lucru în greacă. Documentul papal era scurt. S-a început prin a observa că Estul și Vestul, atât de mult timp de suferința lor reciprocă divizată, au ajuns acum la/să se adună îndemnat de dorința lor de unire; că împăratul împreună cu Patriarhul Constantinopolului, reprezentanții celorlalte Patri/arhate și o mulțime de arhiepiscopi, ecleziastici și nobili au ajuns la Veneția la 8 februarie anterior și i-au scuzat pe cei încă adunați la Basel pentru a repara la Ferrara; că Papa intenționa să pună în aplicare acordul pe care Părinții de la Basel îl încheiaseră cu grecii și alegerea unui loc pentru Conciliu pe care el însuși confirmase la Bologna; și s-a încheiat prin a declara că, împăratul, patriarhul și toți cei prezenți fiind de acord, prezentul sinod a fost universal, adică ecumenic, și trebuie ținut ca atare, unde cu pace și caritate să fie tratat proiectul sfânt al unirii și cu ajutorul lui Dumnezeu. adus la o concluzie fericită. Pe măsură ce fiecare dintre cei doi craitori și-a încheiat recitalul, prelații Bisericii sale și-au exprimat aprobarea exclamând *Placet* și astfel, după o scurtă rugăciune de mulțumire, lucrările s-au încheiat. ³

Ca o preluare a acestei deschideri oficiale a Consiliului combinat și poate ca o condiție impusă de partea greacă, între Papă, Împărat și Patriarh s-a convenit că ar trebui să existe o întârziere de patru luni pentru a permite timp pentru

¹ Textul se găsește în *AL* p. 30; Cecconi, doc. exem. Ceea ce se pretinde a fi „îndemnul” Patriarhului în *AG*. (p. 14-15) este un document pronunțat care nu numai că declară Conciliul deschis în numele Patriarhului, dar amenință ecleziasticii și principii latini cu excomunicarea dacă nu s-ar prezenta personal sau prin procurator la Ferrara în termen de trei luni. Este un document cu totul improbabil, nu în ultimul rând pentru că, în final, pare să ia în considerare posibilitatea de a muta locul Consiliului în altă parte, dacă prinții ar dori acest lucru.

² *Gesta* în *Frag.* p. 30. De la sosirea grecilor la Ferrara, a existat o altă schimbare prin care acum Alexandria era reprezentată de Antonie de Heraclea și Grigorie Mărturisitorul, Antiohia de Marcu al Efesului și Isidor de Kiev și Ierusalimul de Dionisie de Sardes (*Sir. IV*). , 29, p. 105-7).

³ *EP* doc. 135.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

prinții occidentali să-și trimită reprezentanții. În acel interval, principalele diferențe teologice care despărteau Estul și Vestul nu trebuiau să fie discutate, deși divergențele minore puteau fi explorate ne/oficial. ¹ Papa a transmis, de fapt, scrisori către prinți și episcopi înainte de sesiunea de inaugurare, invitându-i să vină la Conciliu în persoană sau prin împuternicire și l-a numit pe Fantinus Vallaresso, arhiepiscop al Cretei (căreia, la 5 aprilie, *Camera Apostolica* a plătit 450 de florini pentru cheltuielile călătoriei sale), ² să plece în Franța pentru a pune această cerere lui Carol al VII-lea. Înainte de sfârșitul lunii, Dionisie de Sardes, care din cauza bolii nu fusese prezent la ședința din 9 aprilie, a murit, dar înainte de moartea sa și-a transferat procuratura pentru Patriarhia Ierusalimului mitropolitului Monembasiei, Dositeu. În biserica S. Giuliano i s-a cântat un cântec, iar la 24 aprilie a fost înmormântat chiar în afara ei, lângă zid. ³ O lună mai târziu compatrioții săi

¹ Sir. iv, 27, p. 104 unde pune la îndoială sinceritatea dorinței lui Eugeniu de a avea trimiși ai prinților. Mai târziu (v, i, p. 112), în legătură cu misiunea lui Fantinus Vallaresso la curtea lui Carol al Franței, el face o imputație similară. S-a înșelat în ambele cazuri, pentru că Eugeniu nu dorea altceva decât prezența trimișilor din cât mai multe regate occidentale, pentru a spori statutul Consiliului său de la Ferrara împotriva pretențiilor continue de la Basel.

Restul acestei secțiuni până la discuția despre Purgatoriu este extras din Syr. v, pp. iizf., dacă nu se prevede altfel.

² ACA doc. 37. La 10 mai 3 fl. au fost plătiți de *Camera Apostolica* pentru „copii ale decretului publicat în ultima sesiune pentru a fi trimise în diferite părți ale lumii”. (*ibid*, doc. 41). Ioan de Torquemada cu Giovanni Aurispa fusese deja trimis în Spania în septembrie 1437 la regele Castiliei pentru a-l convinge să respingă Basel și să accepte Ferrara (Valois, 11, p. 112 și n. 5).

³ Sir. v, 1, p. 1x2. O inscripție în memoria lui Dionysius, făcută de Bessarion, consemnează ziua morții sale ca 13 aprilie (L. Allatius, *In Robert! Creyebtoni apparatus*, etc. (Romae, 1005), p. < 5 i), care, dacă este adevărată, ar face ca data înmormântării, dată de Syropoulos, să fie îndoielnică.

GA Scalabnini, *Memorie storiche delle chiese di Ferrara* (Ferrara, 1773), p. 392, relatează în istoria sa a bisericii S. Maria di Bocche: „În cimitirul acestei biserici, sub și la poalele campanilului, în timpul săpăturilor mormintelor pe care le vedem acum, s-a găsit un sicriu mare, din cărămizi cu oase, cu printre cărămizi o lespede de marmură gravată, deteriorată; iar aceste cuvinte grecești puteau fi înțelese, adică Trupul lui Dionisie din Sardica, considerat (a fi) arhiepiscopul acelei metropolii, care a murit la Ferrara în anul 1438’.

Mai devreme în relatarea sa, el a dat din neatenție un motiv pentru care acea biserică ar fi putut fi aleasă pentru înmormântarea lui Dionisie, deoarece avea o legătură tradițională cu grecii. El citează următoarele dintr-un ritual străvechi pe care l-a găsit în biserică: *Officium infesto Purificationis Sanctae Mariae*. Procesiune publicitară cm. Arhipbr. Santi Georgj morans apud S. Mariam de Bucco cum Clero et Populo

GRECII AJUN

a oficiat o slujbă de pomenire în aceeași biserică. Faptele ¹ *Creek* sugerează că el a murit de ciumă și că panica a coborât asupra tuturor celorlalți greci, dar nu există niciun indiciu în altă parte că ciumă ar fi început încă de la începutul lunii aprilie, așa că este posibil ca autorul cărții Partea descriptivă a Faptelor, scrisă după ce ciuma devenise într-adevăr un flagel și cauza multor morți, confundă aici temerile de mai târziu ale grecilor, care erau suficient de reale, cu suferința de la moartea lui Sardes.

Latinii au vrut desigur să înceapă cât mai repede cu puțință treburile adevărate ale Consiliului. În primul rând, distracția a 700 de greci și a și mai multor latini din Ferrara costa mult mai mult decât și-ar putea permite trezorul papal. În plus, cu cât Conciliul atârna mai mult foc, cu atât era mai ușor pentru rămășița de la Basel și pentru alți oponenți ai papalității să arate cu degetul disprețuirii și să sugereze că Sinodul papal a fost un eșec. De asemenea, prelații latini care erau șomeri și totuși nu aveau voie să plece erau nemulțumiți, iar în oraș ajungeau zilnic diferite zvonuri tulburătoare. ³ Acordul privind întârzierea de patru luni a permis discuții neoficiale pe diferențe minore, așa că Papa a cerut în repetate rânduri ca cel puțin acestea să fie inițiate. Dar Împăratul l-a tot amânat, făcând promisiuni vagi și nu făcând nimic.

Între timp Cardinal

occurrat Episcopo venienti in navim ad ripam Padi, mulieribus expectantibus in Ecclesia: Ibique, aut in navi aut in Porta, Episcopus benedicat cereos more solito, et distribuat, et Graeci qui aderunt dicant antip. "Caire che ha ritomeno [Χαλpe κεχαριτωμένη] ", a răspuns Populus " Ave gratia plena Greci, " Theotoche partene ", Populus, "Dei genetrix virgo", et caetera ut in libro Circuli anni usque ad Anastasin, Resurrectionem. ingregendo Ecclesiam occurrant mulieres, et dicant, „Adorna thaliam tuam Sion”, et „suscipe Christum Regem amplectere Maria, quae est caelestis Porta, ipse portat Regem gloriae”. Clerus autem ingregendo Ecclesiam, „obtulerunt Domino” et ut in Sacramentario, „Nunc dimittis” et Luc. cap. ii: sit Missa, ad introitum antiph. Psalmul „suscepimus”, xlviii; et sic sit singulis annis in festo Hypapantes in Ecclesia nostra prout in Sacramentario per Episcopum Marinum S. Georgj conscriptum: oblationes Populi sunt pro medietate Episcopi' (pp. 387-8). Protopop al catedralei Sf. Gheorghe a locuit la S. Maria di Bocche din anul 1110 încoace. Marinus a fost episcop de Ferrara din 657 până în 671 (PB Gams, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae* (Ratisbonae, 1873), *sn* Ferrara). Am adăugat câteva semne de punctuație și virgule inversate pentru ca pasajul să fie mai ușor de înțeles.

A existat, de asemenea, o mică, dar veche biserică parohială a S. Giuliano în Ferrara, reconstruită în 1405 (*ibid.* p. 72).

¹ p. 26.

² O scrisoare a lui Ambrogio Traversari, scrisă la 5 mai 1438, care sugerează, de altfel, că încă nu începuse conferința: Trav. nu. 514.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Giuliano Cesarini (și poate și alții, deși Syropoulus nu menționează alte nume) a încercat să cultive bune relații cu vizitatorii invitându-i la cină, când, prin intermediul unui interpret învățat, s-a introdus/s-a desfășurat o conversație despre chestiuni filozofice. Bassarion, Gemistus iar Amiroutzes au fost oaspeții săi cu o ocazie; pe de altă parte, Marcu din Efes cu fratele său Ioan Nomofilaxul și Doroteu din Mitilene au luat masa cu el, când, în cursul conversației, Cesarini l-a îndemnat pe Marcu să scrie o compoziție pentru a fi prezentată Papei, felicitându-l pentru eforturile sale de unire și de augur. un final fericit.

Mark a acceptat cu oarecare neîncredere sugestia. Rezultatul a fost un șapă de elocvență pasională în care a deplâns diviziunile tragice din creștinism și l-a îndemnat pe Papa să ducă la o încheiere glorioasă lucrarea pe care a început-o atât de bine. Adăugarea la Crez, concepută de dragul concilierii, ar trebui să fie eliminată de dragul concilierii. Jertfa moartă din pâinea nedospită ar trebui să fie abolită pentru a nu da scandal fraților. Întoarce-te la armonia străveche care va arăta că tu, noi și Părinții noștri suntem la una. Soarta Bisericii este în balanță. Nu ne lăsa să plecăm, după ce am îndurat atâtea greutăți în interesul unirii, fără nimic realizat. ¹ Eugenico i-a dat eseul lui Cesarini care, negăsind ceea ce se aștepta, l-a transmis împăratului. Ioan al VIII-lea s-a supărat foarte tare și l-ar fi ținut pe Marcu înaintea sinodului pentru pedeapsă dacă Bassarion nu ar fi intervenit să-l liniștească, așa că s-a mulțumit să le interzică episcopilor săi să vorbească cu latinii.

Solicitările repetate ale Papei pentru un fel de activitate conciliară au dat în sfârșit roade. La un moment dat, în luna mai, au fost numite comitete de câte zece din fiecare parte. Syropoulus își dă numele. Grecii au fost reprezentați de Marcu din Efes, Dositeu de Monembasia, Basarion de Niceea, Sofrom de Anchialus, Mihail Balsamon Chartofilaxul, Syropoulus Eclesiarhii, doi superiori ai mănăstirilor Constantinopolitane și călugărul Moise de pe Muntele Athos. Delegați latini au fost cardinalii Cesarini și Capranica, Andrei, arhiepiscop de Rodos, OP, Ioan de Torquemada, OP, și alți șase, printre care probabil ar trebui numărați Am/

¹ AG. pp. 28-34.

GRECII AJUN

brogio Traversari, general al camaldolezilor. ¹ Aceștia, cu câte doi notari de fiecare parte și cu Nicholas Sagundino ca interpret, urmau să se întâlnească de trei ori pe săptămână în sacristia bisericii Sfântul Francisc. ² Grecii aveau ordonanțe stricte de la Împărat să nu intre în discuții cu privire la problema Filioque și să-i raporteze tot ceea ce a avut loc. El l-a numit pe Marcu din Efes și pe Bassarion ca unici vorbitori din partea greacă și i-a trimis cu ei pe Manuel Dishypatus și pe Mark Iagaris ca observatori. ³

Au fost patru conferințe pentru a decide care ar trebui să fie subiectul discuțiilor informale. Cesarini era vorbitorul de latină. Elocvența, poliția și urbanitatea sa i-au impresionat foarte profund pe greci și i-au făcut să se opună lui Marcu din Efes, a cărui primă replică a fost aspră și lipsită de frumusețea curtoaziei, pentru că, așa a spus el, acel stil era mai potrivit cu caracterul său de călugăr. . Era nevoie de tot farmecul și stăpânirea limbajului lui Bessarion, când l-a urmat pe Eugenius în dezbateri, pentru a șterge impresia nefericită pe care o făcea colegul său, fără să cedeze în același timp vreun punct din poziția grecească.

Cesarini și-a folosit toate puterile de convingere pentru a-i atrage pe greci să accepte să discute despre dogmă. Latinii au ziseră de întâlnirile teologilor greci de la Constantinopol pentru a se pregăti pentru Sinod: poate aveau câteva concluzii utile de oferit. Cel mai bun lucru a fost să atacăm mai întâi punctul principal de diferență. Ei nu trebuie să ajungă la nicio concluzie în acest sens și, prin urmare, nu ar contraveni acordului cu privire la intervalul de patru luni, dar ar fi pregătit astfel terenul pentru o discuție mai serioasă și o mai rapidă.

¹ Cf. Trav. nu. 528.

² Syropoulos spune de trei ori; *Actele grecești* (p. 19) (care nu menționează aceste discuții preliminare) spun apropo de dezbaterile despre Purgatoriu de două ori pe săptămână. Syropoulos numește, de asemenea, locul întâlnirii Sfântului Andrei - aici el este de vină pentru că *Actele Latine*, p. 32 (care vorbește, de altfel, despre șaisprezece delegați de o parte) sunt de acord cu *Actele grecești* în a afirma că era sacristia Sf. Francisc: iar pe 10 mai Camera papală a plătit 3 fl. pentru „băncile din biserica Sfântului Francisc necesare disputei” (ACA. doc. 41).

³ _____ Syropoulos spune: „Manuel Iagaris și aceștia _____ „Iagari” numele era Mark (Syr. p. 12 și Phr. p. 158: deși atât Syropoulos, p. 161, cât și Sphrantzes, p. 179 vorbesc și despre un Andronic Iagaris), așa că risc să presupunem că „Dishypatus și” a căzut din text. . Acești doi, Dishypatus și Iagaris, au fost asociați la scurt timp după aceea într-o misiune la Venetia.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

soluție când a trecut acel timp. Lipsa schimbului de opinii între ei în trecut a exagerat diferențele care îi despărțeau. O anchetă prietenoasă ar arăta că acestea sunt mai puțin importante decât se credea.

La aceste convingeri ale cardinalului Cesarini, grecii au întors întotdeauna același răspuns, că acordul exclude discutarea dogmelor, iar atunci când raportau împăratului după fiecare sesiune, el le confirma în refuzul lor. Așa că, în cele din urmă, Cesarini s-a mulțumit să enumere principalele diferențe care au împărțit Bisericele – Procesiunea Duhului Sfânt, jertfa în pâine dospită sau azimă, Purgatoriul și poziția Papei în Biserică – și a lăsat-o grecilor. Pentru a decide care dintre acestea ar trebui să facă obiectul dezbaterii. Mark Eugenius a exclus imediat primul punct și a cerut timp pentru a lua în considerare restul. După consultarea împăratului, care a refuzat al doilea punct, s-a hotărât să lase latinilor alegerea dintre ultimele două puncte, iar aceștia, după puțină considerație, au ales să discute subiectul Purgatoriului. În cursul acestor conferințe, și așa spune Syropoulos, numai pentru că grecii au fost de acord cu ele, a doua subvenție lunară de întreținere, de 689 de florini, a fost acordată la 12 mai.

Între timp, grecii erau în panică, căci de la Veneția fuseseră aduse vești, confirmate mai târziu prin scrisori de la Constantinopol, că turcul pregătea o flotă de 150 de nave și o armată de 1 000 de dolari împotriva capitalei bizantine. Syropoulos pictează o imagine emoționantă a anxietății lor cu privire la soarta soțiilor și copiilor lor, a bisericilor și a bunurilor lor, în cazul în care atacul va reuși. Cineva a sugerat o colecție din rândul grecilor înșiși pentru ajutorul capitalei și împăratul s-a oferit să-și înarmeze nava regală aflată în Veneția. Dar prelații, de frica unui viitor necunoscut sau de o pledoarie de sărăcie, au fost lași în contribuții, așa că întreg proiectul de colecție a căzut. Syropoulos nu spune dacă oficialii curții din suita împăratului erau înclinați mai generoși. Între timp, împăratul, patriarhul și prelații i-au rugat ajutor pe Papa și pe cardinali, dar în zadar: timp de o lună nu s-a făcut nicio mișcare. Atunci Papa a trimis un trimis la Veneția și cu el au mers doi soli ai împăratului, Dishy.'

GRECII AJUN

patus si lagaris, sa inarmeze doua corabii. Însă venețienii au refuzat fără îndoială să împrumute Papei bani, așa că mesagerul papal s-a ascuns, în timp ce timp de vreo patruzeci de zile trimișii greci l-au căutat în zadar înainte de a se întoarce la Ferrara.

Este posibil să verificăm această descriere exagerată a lui Syropoulos doar parțial, exagerată nu în ceea ce privește suferința grecilor care, fără îndoială, trebuie să fi fost mare, ci în ceea ce privește lipsa/dorința de a ajuta a lui Eugenius și a latinilor. Syropoulos însuși menționează câteva pagini mai târziu că condottierul milanez Nicolo Piccinino ocupase orașele papale Bologna, Forli și Imola, dar nu trage nicio concluzie cu privire la îngrijorările Papei și ale Curiei sale, nu numai pentru siguranța lor personală, ci pentru amenințarea pe care o constituia împotriva Conciliului și pentru efectul pe care l-ar avea asupra finanțelor papale, deși el susține că grecii au trimis la Veneția pentru siguranță toate bunurile personale de care puteau dispensa și vasele sacre ale Marii Biserici pe care le-au trimis. adusesse cu ei. Bologna a fost capturată pe 22 mai, iar a doua zi guvernatorul papal, Daniele Scoto, s-a refugiat la Ferrara. ¹ Asta a fost exact pe vremea când a existat urgența grecească. La 1 mai, cu siguranță, o galere venețiană din Creta a ajuns la Veneția cu vestea că venețienii din Constantinopol s-au refugiat la Pera în fața amenințării turcești. ² Până la 24 mai, Senatul Venețian a luat în considerare cererea prezentată de cei doi trimiși ai lui Ioan al VIII-lea ca trei nave să fie înarmate pe cheltuiala Papei sau a Împăratului, pentru că în acea zi a anunțat răspunsul lor favorabil legatului Papei, Nicolo di Acciapaccio. , arhiepiscop de Capua. Pe 26 mai, Senatul a acceptat o nouă cerere a împăratului ca propria sa galere să rămână la Veneția, dar căpitanul și echipajul acesteia să fie transferați pe una dintre navele venețiene. ³ Când sau chiar dacă expediția a pornit vreodată, nu există nicio indicație, dar, pe de altă parte, nu există nicio sugestie de dificultăți ridicate de autoritățile de la Veneția.

Aranjamentele pentru conferințele despre Purgatoriu au fost efectuate fără întârzieri nejustificate. Suntem norocoși să avem surse atât de abundente despre ei încât să putem reconstrui istoria lor în mod corect

¹ Jorga, III, p. 35, n. 3.
³ *Ibid.* p. 35.

Diarium Inghirami in Frag. p. 35. ²

CONSILIUL DE LA FLORENCE

complet. Atât *Acta graeca*¹, cât și Syropoulus² oferă informații despre ceea ce s-a întâmplat în culise printre greci, *Actele grecești*. furnizând și câteva curmale prețioase; amândoi, de asemenea, sintetizează o parte din argumentele expuse, deși aceasta este de mai puțină valoare, deoarece cele cinci discursuri principale sunt păstrate, deoarece, din fericire, la sfârșitul primei dintre conferințe³ s-a convenit ca fiecare parte să furnizeze celelalte în scris cu argumentele propuse cu fiecare ocazie. Aici s-a dovedit cunoștințele de greacă a lui Traversari, căci el se plânge într-o scrisoare către unul dintre călugării săi: * Eu sunt cel care fac toate aceste treburi ale grecilor, traducând din greacă în latină sau din latină în greacă tot ce se spune sau se scrie. ' ⁴

Împăratul i-a numit din nou pe Marcu din Efes și pe Bassarion din Niceea să fie purtători de cuvânt ai grecilor, deși Bassarion a refuzat că nu știe ce să spună pe tema Purgatoriului: Marcu a declarat însă că va avea multe de spus. Cardinalul Cesarini a deschis dezbaterea pe 4 iunie enunțând doctrina romană și susținând-o cu argumente din Scriptură și din Părinți, atât latine cât și grecești.⁵ Marcu din Efes a rostit câteva cuvinte curtenitoare, afirmând că aparent nu era prea puțin de împărțit Bisericele cu privire la această doctrină, iar apoi, după un scurt discurs al lui Ioan din Torquemada, procedurile s-au încheiat. Când grecii au primit discursul lui Cesarini în scris, au discutat cu împăratul care a însărcinat Efesul să scrie răspunsul.⁶ Bassarion a compus și el unul, iar împăratul a decis ca urbanitatea exordiului Niceei să fie combinată cu forța argumentelor lui Marcu ca răspuns oficial grecesc, pe care Bassarion l-a expus în următoarea conferință din 14 iunie.⁷ Se pare că o altă întâlnire a avut loc pe 25 iunie, iar la 27 iunie latinii, prin Ioan de Torquemada, au răspuns

¹ pp. 1[^]—26.

² pp. 130-40.

³ Syropoulus spune „după câteva întâlniri”, dar *AG* și discursurile păstrate arată că a fost după prima conferință.

⁴ Scrisoare din 10 iulie 1438 în *Trav.* nu. 528.

⁵ G. Hofmann, „Erstes Gutachten der Lateiner uber das Fegfeuer”, în *OC* xvi (1929), p. 257-301. Traducerea greacă făcută la Ferrara este păstrată în *Petit, Docs.* — „La question du Purgatoire”, în *Patrol. Orienta*, xv și publicat separat, nr. I, p. 25-38.

⁶ Acesta este păstrat intact în *Petit, Docs.* nu. 11, p. 3[^]-60.

⁷ *Ibid.* nu. bolnav, p. 61-79.

GRECII AJUN

la argumentele grecești. ¹ Poate cu această ocazie, deși mai probabil la vreo altă conferință, căci s-ar părea că au existat mai multe conferințe decât numărul de discursuri păstrate în scris, atât din cauza intervalelor lungi care separă puținele date date de *Actele grecești* (este fusesse aranjat ca ar trebui să existe întâlniri de cel puțin două ori pe săptămână) și pentru că pe lângă citirea acestor lucrări trebuie să fi existat discuții (la 25 iunie, *Actele grecești* consemnează o conferință, dar niciun document scris care să corespundă acesteia), Torquemada a interogat Efesul pentru că se temea să declare deschis doctrina greacă despre Purgatoriu, căci răspunsurile grecești fuseseră negative, respingând argumentele latine, mai degrabă decât pozitive, afirmând propria lor poziție. *Actele grecești* dau drept motiv pentru aceasta că grecii îi făceau umor pe latini, îndurând aceste conferințe și nu le luau în serios, de fapt doar completând timp până la expirarea intervalului de patru luni convenit. ² Syropoulos dă vina vreodată pe Împărat, care nu a cedat până la izbucnirea unui focar de la Bassarion într-o conferință completă, afirmând propria sa poziție, iar plângerile lui Efes l-au făcut mai supliment. După care Marcu a compus o expunere a doctrinei grecești: ^ data conform lui Syropoulos era înainte de 30 iunie, pentru că în acea zi a treia subvenție lunară de întreținere de 689 de florini a fost făcută grecilor, numai, așa spune el, atunci când au aderat la Cererea latină pentru o declarație a dogmei lor. ⁴ Au urmat mai multe întâlniri când Andrei din Rhodos a ținut cuvântul și este posibil ca, ca răspuns la întrebări clare/descute puse de el, Efesul a compus răspunsuri concise la paisprezece întrebări latine. ⁵

Dar nu trebuie gândit că versiunea lui Marcu a teologiei grecești

¹ G. Hofmann, „Zweites Gutachten der Lateiner über das Fegfeuer”, în OC xv (1930), p. 184-243. Traducerea greacă contemporană este dată de Petit, *Docs. nu. iv*, p. 80-107.

² AG p. 24. Același lucru spune și Bessarion în *De Processione Spiritus Sancti ad Alexium Lascarium Phihnthropinum* (PG 161, 3 37a) scris între 1440 și 1448: cf. L. Mobler, *Karinal Bessarion*, 1 (Paderborn, 1928), p. 226.

³ Petit, *Docs. nu. v*, p. 108-51.

⁴ Mark nu poate să fi compus o șapă atât de lungă între 27 iunie, când a fost prezentată lucrarea lui Torquemada și 29 iunie: intervalul dintre celelalte lucrări era mai aproape de două săptămâni decât de două zile. O dată mai probabilă este cândva după 17 iulie, după, adică, întâlnirile private ale grecilor convocate de împărat pentru a ajunge la o declarație comună a doctrinei lor.

⁵ Petit, *Docs. nu. vi*, p. 152-68.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

pe Purgatoriu era neapărat cea a Bisericii sale. De fapt, părerile prelaților greci de la Ferrara nu au fost unanime, pentru că atunci când împăratul a convocat o întâlnire a acestora în reședința patriarhului pe 16 iulie și, după multe citiri ale Părinților în încercarea de a decide ce este cu adevărat Biserica Răsăriteană. predat, le-a cerut fiecăruia să-și dea părerile în scris, așa a fost împărțirea între ei încât au trebuit să se întâlnească din nou a doua zi înainte de a fi de acord cu formula vagă (care este evident incompletă pentru că nu abordează problema Purgatoriu deloc) că sufletele celor drepti „ating și nu ajung la” bucuriile raiului. „Sufletele le posedă perfect ca suflete, dar le vor stăpâni mai desăvârșit la Judecata de Apoi cu trupurile lor și atunci vor străluci ca soarele sau într-adevăr ca lumina pe care Domnul nostru Iisus Hristos a emis-o pe Muntele Tabor”.¹ Documentul pe care latinii l-au înmânat grecilor după prima conferință s-a deschis cu o declarație a învățăturii Bisericii Romane, preluată aproape *textual* din Profesiunea de credință făcută în numele lui Mihail al VIII-lea Paleolog la cel de-al doilea Sinod de la Lyon: ' Sufletele celor care se pocăiesc cu adevărat vor muri în caritate înainte de a fi mulțumiți cu roadele vrednice de penitență pentru greșelile lor comise și omiterii, după moarte, prin dureri purificatoare, iar sufragiile credincioșilor vii, adică jertfele lui Liturghiile, rugăciunile, milosteniile și alte lucrări de evlavie sunt de folos pentru a ușura pedepsele de acest fel; „acele suflete care, după primirea botezului, nu au suferit niciun fel de pată de păcat, și acelea care, după ce au contractat pata de păcat, au fost purificați fie în timp ce sunt încă în corpul lor, fie, după modul menționat mai sus, după ce le-au părăsit, sunt primiți în prezent în cer; dar acele suflete care pleacă din această viață într-o stare de păcat de moarte sau doar cu păcatul original coboară în iad, pentru a fi pedepsite totuși cu diverse pedepse; și cu toate acestea, în ziua judecății, toți oamenii se vor înfățișa cu trupurile lor înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, pentru a da socoteală de propriile fapte. Restul documentului este preluat cu dovezi ale primei părți a declarației, care se referă la Purgatoriu, cu scopul de a demonstra două puncte, că există o astfel de stare de mijloc și că în ea există o pedeapsă cu focul. Argumentele sunt extrase din Sfântul

¹ AG p. 25-6.

GRECII AJUN

Scripturile, ¹ tradiția Bisericii, autoritatea Bisericii Romane, învățătura Părinților Latini, în principal Sf. Augustin și Sf. Grigorie cel Mare, și a Părinților Greci, Sf. Vasile, Sf. Grigorie Nysen, Sf. Ioan Damaschin și Teodoret. , și în cele din urmă există o *ratio theologica*, că justiția divine cere ca tot răul să fie ispășit.

Răspunsul pe care Bessarion l-a citit pe 14 iunie, cu ușile sacristiei Sf. Francisc închise pentru a ține departe de mulțime, sa limitat în mare parte la un aspect al dovezilor latinilor, problema focului în starea mijlocie. Grecii au salutat afirmația latină conform căreia cei drepti merg în rai și cei reprobi în iad. Grecii ca> înțelepți recunosc o iertare a păcatului după această viață; dar întrebarea este eu mijloacele prin care se produce asta. Cu siguranță nu prin foc, pentru că niciun doctor grec nu menționează vreodată așa ceva, iar învățătura de acest fel este periculoasă ca savurare a ereziei origeniste, care a învățat că focurile iadului nu sunt eterne și ca tinde să relaxeze vigilența credincioșilor. Argumentul latin din Scriptură nu este convingător, deoarece nici Cartea Macabeilor, nici Sfântul Matei nu menționează focul, iar Sfântul Pavel, vorbind despre foc, înseamnă, așa cum arată clar Sfântul Ioan Gură de Aur, focul iadului. Părinții greci, în general, se referă doar la rugăciunile Bisericii ca ajutor pentru sufletele celor plecați, cu excepția Sfântului Grigorie de Nyssa, iar el a fost pătat de erezia origenistă în acest sens. Părinții latini, în măsura în care sunt cunoscuți în Răsărit, afirmă în mod clar efectele binefăcătoare ale rugăciunilor credincioșilor, mai puțin clar și cedând mai degrabă împrejurărilor pentru a face față amenințării erorii mai grave a finii durerilor iadului. au îmbrățișat acest curs mijlociu de foc temporar în Purgatoriu. Nu este de nici un folos să propunem autoritatea Bisericii Romane atunci când Biserica universală este întâlnită pentru a decide problema. În cele din urmă, pentru a contracara one *ratio theologica* a latinilor Bessarion. a propus zece de foarte inegale valoare, bazate în principal pe bunătatea lui Dumnezeu de a ierta orice păcat, egalitatea finală a fericirii tuturor celor mântuiți în ceruri, dacă toți vor avea a fost complet purificat și imposibilitatea ca un suflet fără trup, imaterial să fie afectat de focul material.

Argumentele lui Bassarion fuseseră în mare parte negative, respingând motivele pretinse de latini și au fost martori la învățătura

¹ I Macc. xii. 46 ; Matt. xii. 3 2 ; I Cor. iii. 13 - 15 .

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Această atitudine defensivă a fost remarcată de cititorul duplicării latine (probabil Ioan din Torquemada) care și-a deschis discursul cerând, clarificări asupra poziției grecești. Atât grecii, cât și latinii cred că sufletele celor dreți se bucură de fericirea veșnică, iar cele ale celor răi îndură pedeapsa veșnică: dar cred oare grecii că sufletele celor dreți și ale celor condamnați intră în destinul lor etern imediat după moarte, sau pentru asta așteaptă judecata definitivă; Tot în ceea ce privește sufletele aflate în starea mijlocie, sunt supuse pedepsei; și dacă da, ce pedeapsă; Este doar privarea de viziunea beatifică sau există vreo pedeapsă sensibilă? și dacă da, ce; Este acea pedeapsă sensibilă captivitate, întuneric, ignoranță — dar ignoranță despre ce; Și după purificare, astfel de suflete merg direct la cer;

După acea serie de întrebări care a fost și un comentariu la partea anterioară a discursului lui Bessarion, Torquemada a procedat sub trei capete pentru a întâlni argumentele defensive ale grecilor. El a negat că doctrina Purgatoriului tinde spre erezia origenistă și laxitatea printre credincioși; experiența a arătat de fapt contrariul, că a condus la o evlavie mai mare. Respingerea greacă a mărturiei Sfântului Grigorie de Nyssa, invocată de latini, era periculoasă, căci se putea afirma de la toți Părinții că, fiind oameni, ei puteau greși și, într-adevăr, autoritatea Bibliei însăși ar putea în acest fel. fi învățat așa cum a fost transmis prin agenție umană: în orice caz, cel de-al cincilea Sinod care l-a condamnat pe Ongen nu a pus stigmat pe Grigorie. Pentru exegeza textelor citate din Macabei și din Sfântul Matei trebuie avut în vedere că există două elemente în păcat }L vinovăția și pedeapsa vremelji;u}dacă acestea prima pot fi șterse numai prin pocăință și că în aceasta. viata ca nu exista pocainta in urmatoarea; cel de-al doilea poate fi suferit atât aici, cât și în continuare, și în acest sens rugăciunile Bisericii îndemnite de greci sunt de folos și focul Purgatoriului este eminentamente potrivit.

Al treilea punct al lui Torquemada a constat într-o apărare a Părinților Latini împotriva aspersiunii pe care le-a pus-o Bessarion. Augustin, lăudat de mai multe Sinoade, nu a fost mai puțin eminent decât Tomul lui Chrysos și atât el, cât și Grigore Dialog erau familiarizați cu limba greacă. Departate de a fi condescendent să falsifice adevărul, Augustin detesta orice fel de minciună, așa cum cărțile sale despre

GRECII AJUN

„Minciuni” demonstrate. Sfântul Ioan Gură de Aur a explicat textul din I Corinteni altfel decât latinii; expunerea sa propunea un posibil sens. Un studiu atent al contextului, al contrastului dintre materialele pe care le menționează textul, al sensului cuvintelor folosite în altă parte de Sfântul Paul (toate pe care Torquemada le-a examinat în detaliu), demonstrează că exegeza latină este justificată, în arătând în special că cuvântul „va fi mântuit” se aplică mântuirii, adică fericirii eterne a sufletului, și nu doar unei existențe continue.

Restul discursului a constat într-un răspuns la fiecare dintre cele zece considerații teologice care formaseră perorația discursului lui Bessarion — gradul de fericire a fericitorilor depinde nu de gradul de purgație îndurat, ci de gradul de virtute a lui. fiecare: substanțele spirituale în mod normal nu pot fi afectate de cauze materiale, dar Dumnezeu poate evoca puterile lor „ascultătoare” pentru a le face atât de susceptibile.

Răspunsul lui Marcu din Efes la acest al doilea document latin se împarte în două părți. Prima este o expunere mai pozitivă a credințelor Bisericii grecești, pentru a se conforma cererii de astfel de din partea cealaltă. Cel de-al doilea este un răspuns la argumentele pe care Torquemada le-a invocat în răspunsul lui Bessarion, dar deoarece aceasta trece doar pe terenul deja descris, nu mai trebuie menționată aici. Biserica greacă, așa a declarat Marcu, învață că nici cei drepti, nici cei răi nu intră în starea lor finală de fericire sau pedeapsă decât după Judecata de Apoi: între timp ei rămân în locurile care le sunt atribuite, dreptii cu îngerii lângă Dumnezeu, sau în paradisul eliberat de Adam, sau în bisericile noastre auzind rugăciunile noastre și făcând minuni prin moaștele lor; se bucură de vederea binecuvântată a lui Dumnezeu și de strălucirea care emană din ea mai desăvârșit decât atunci când sunt pe pământ: cei răi, copleșiți de tristețe, sunt cufundați în iad, în întuneric și în umbra morții, dar nu încă în pedeapsa focului. Așa este învățătura Părinților greci, a lui Atanasie, Grigorie Nazianzen, Ioan Gură de Aur, pe care Marcu îi citează pe larg./Așadar, dacă atât dreptii, cât și păcătoșii încă așteaptă sentința lor finală, ce nevoie este de o pedeapsă temporară a focului; Sfântul Petru vorbește despre captivitate. ¹ ; Deci grecii permit o pedeapsă care a început, dar

¹ II Pet. ii. 4.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

prin asta înseamnă rușine, remușcări și alte pedepse, dar nu foc. Biserica Răsăriteană oferă jertfe și rugăciuni pentru toți cei rătăciți fără excepție, care beneficiază pe cei răi, asigurându-le o ușoară alinare a soartei lor și îi ajută pe cei din starea de mijloc fie unindu-i cu cei drepți, fie ușurându-le durerile sau aug' menținându-și speranțele. Ei îi ajută chiar și pe cei drepți, căci ei sunt încă perfecti și pot crește în bunătate, pentru că nu se bucură încă de fericire. Așa fiind, este eronat să afirmăm că numai cei purificați prin foc pot fi ajutați de sufragiile credincioșilor.

Această afirmație a lui Eugenius, deși mai pozitivă decât orice făcuseră până acum grecii, era aparent încă prea nedefinită pentru a-i satisface pe latini și ridica atâtea probleme câte răspunse.' Îndoielile lor au fost reduse, eventual de către Andrei de Rodos, la întrebări precise, care poate a fost ocazia elaborării celui de-al șaselea document publicat de Mgr. Petit, care conține paisprezece întrebări și răspunsurile la acestea ale lui Eugenius. Compoziția este scrisă în mod clar pentru prezentare latinilor, dar când, sau într-adevăr dacă, le-a fost de fapt livrată, este imposibil de spus. Nouă dintre cele paisprezece întrebări se referă la starea celor drepți și a celor reprobați înainte de ziua Judecării finale, cinci la sufletele din categoria mijlocie. Răspunsurile lui Eugenius repetă multe din cele afirmate înainte,

. dar conțin și declarații noi și surprinzătoare. Nici cei drepți, nici cei răi nu vor ajunge la starea lor finală înainte de Judecata de Apoi: cei drepți se bucură între timp puțin din bucuriile supreme, care în orice caz nu vor fi viziunea directă a lui Dumnezeu, ci doar a luminii divine și acea mică. ei, ca și îngerii, trebuie să renunțe când și atâta timp cât îi asistă pe oameni de pe pământ ca răspuns la rugăciune (se înțeleg atunci că sunt prezenți acolo unde acționează); fericirea lor constă în virtutea nădejzii care este proprie stării lor de așteptare, precum credința este proprie celor de pe pământ și caritatea sufletelor din ceruri după Judecata de Apoi. Reprobii nu vor fi pedepsiți cu foc decât după Ziua de Apoi; atunci și acum durerea lor principală va fi aceea a pierderii, dar atâta timp cât ei așteaptă sentința finală (când se pare că încă mai au o speranță de eliberare), rugăciunile Bisericii le pot aduce o ușoară și temporară alinare, deși a ceea ce în special nu este precizat. Cei din statul mijlociu, care mor vinovați de greșeli minore, sunt pedepsiți în diferite grade, ca în cazul

GRECII AJUN

fiecare cere; incertitudinea orei eliberării lor este o pedeapsă pe care o suferă; altul rușinea sau simțul vinovăției (Eugenicus nu admite datoria pedepsei temporale datorată și păcatelor iertate pe care latinii le consideră a fi unul dintre principalele motive pentru un Purgatoriu) care poate fi șters numai prin rugăciunile Bisericii din cazul morților, sau prin pocăință, dar nu prin caritate, pentru cei încă în viață; și s-ar putea, acolo unde ambele lipsesc, ca un suflet să rămână în această stare de mijloc până în Ziua de Apoi: Biserica Greacă impune o penitență în Taina Spovedaniei din diverse motive ascetice, dar nu în legătură cu vreo pedeapsă temporală.

Deși aceste răspunsuri ale lui Eugenicus (dacă ar fi fost prezentate vreodată) ar fi întâlnit cu siguranță opoziție din partea teologienilor latini, nu există nicio înregistrare a vreunei discuții ulterioare. Ultima dată specifică menționată în acest sens este 17 iulie, deși nu este puțin probabil ca conversațiile să fi fost prelungite pentru o perioadă considerabilă după aceea. Nu s-a ajuns la nici un acord la Ferrara cu privire la problema Purgatoriului nu este îndoielnic. Problema a trebuit să fie reluată un an mai târziu, când Cesarini, referindu-se la disputele anterioare, a spus că a fost redus aproape la disperarea de a ajunge vreodată. un acord. De ce conferințele s-au stins într-un mod atât de nedemn nu este clar. Diferiți factori ar fi contribuit la o diminuare a interesului, pentru că în acest moment Carol al VII-lea în Franța și-a convocat clerul la Bourges pentru a decide între Eugenius și Basel, iar Dieta de la Nürnberg fixa atunci atitudinea germană. -Dar motivul principal a fost probabil ciurma care până la mijlocul lunii iulie a infestat Ferrara. La 16 iulie, Traversari i-a adresat aceste cuvinte lui Cosimo Medici: „Voi încerca cât pot de mult ca Sinodul să fie tradus la Pisa sau pe teritoriul (florentin) din cauza ciumei care a început aici și care îi alarmează pe mulți, astfel încât practic am decis să plec de aici. Grecii aproape până la un om cer asta. ¹ În cazul în care niciun grec nu a murit din cauza bolii sau chiar a fost atacat de ea, dar rușii care au ajuns cu Isidor de Kiev la Ferrara fie pe 15, 18 sau 20 august au căzut victime ușoare ale acesteia. ² ■

¹ Trav. nu. 262.

² Datele date, respectiv, de o cronică rusă, citată de A. Ziegler, *Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche* (Wurzburg, 1938), p. 81; printr-o relatare foarte detaliată a călătoriei lui Isidore dintr-o sursă rusă tradusă de G. Stokl, *Reisebericht eines unbekanntenen Russen (1437-1440)*, p. 161 în 'Europa im XV.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Într-adevăr, au trecut câțiva ani fără ca vreun oraș italian să fie afectat de ciumă, așa cum arată o privire superficială asupra cronicilor. Unii ani a fost ușoară, alții a fost o adevărată Moarte Neagră, iar apoi cei mai mulți dintre cetățeni, sau, în orice caz, cei care puteau, și-au abandonat casele pentru un peisaj rural mai sănătos. În vara anului 1438 Ferrara, Florența ¹ și Bologna au fost toate vizitate de ciumă. Jumătate dintre cardinali și majoritatea episcopilor latini și împăratul au părăsit orașul infectat, dar Papa și clericii greci au rămas. ² Boala era atât de gravă încât, după cum scria Traversari, a fost pentru o vreme dubiu dacă Consiliul nu ar trebui să fie transferat în altă parte, deși nu s-a propus să meargă la Florența. Papa a discutat problema cu împăratul și a sunat la Veneția cu privire la mutarea într-un oraș din teritoriul lor, pe care Syropoulus îl înregistrează destul de greșit ca un complot născocit între Papă, Împărat și Patriarh pentru a îndepărta grecii mai departe de casă și mai mult în inima Italiei. ³ Cu toate acestea, Signoria a sfătuit să nu fie nicio mișcare în acel moment din cauza negocierilor de la Nürnberg și a impresiei proaste pe care le-ar oferi oponenților lui Eugeniu dacă Consiliul ar fi tradus din nou înainte de a fi realizat.

Jahrhunden von Byzantinern Gesehen" (*Byzantinische Geschichtsschreiber*, II, ed. E. von Ivanka), Wien, 1954, p. 149-89; și de *Diarium Andreae de S. Cruce in Frag.* P. 43 .

Isidore a părăsit Moscova la 8 septembrie 1437 și a sosit la Riga la 4 februarie 1438. Întrucât Sigismund al Lituaniei i-a refuzat permisiunea de a-și traversa teritoriul, a scris la Basel (martie) pentru instrucțiuni și a fost îndrumat către John Scheie, episcopul de Liibeck, să pe care a mers pe mare 5 mai, ajungând la 19 mai (nu a putut pleca mai devreme pentru că marea era înghețată, MC hi, 116). Între timp, Ioan de Lubeck îmbrățișase cauza lui Eugeniu, așa că i-a trimis pe ruși la Ferrara (A. Ammann, *Storia della Chiesa russa e dei paesi limitrofi* (Torino, 1948), p. 122). La Ferrara, împreună cu Isidor, au venit din ruși Avrami, episcopul de Susdal, arhimandritul Vassian, preotul Simeon cu alți zeci de preoți, diaconi și călugări, precum și Toma de Tver și alți boieri și însoțitori (Stokl, *op. cit.* p. 161); și al grecilor Grigore (mai târziu Mitropolit al Kievului) și alții — la numărul total de „100 cai” (Muratori, xxxin, pct. 1 p. 50). . . .

¹ „In questo anno ricominciò a far danno la pestilenza dal mese di Luglio, crescendo didl in di, di Settembre ce ne moriva circa 16 per di, e duro alquanto” (L. Boninscgni, *Storie della Citta di Firenze dall'anno 1410 al 1460 scritte nelli stessi tempi che accadono da Domenico di Lionardo Bomnsegni* (Firenze, 1637), p. 64). „Et se fusse chi dicesse de la moria, respondercte esser finita et tucti i cittadini esser tornati nella cita” (Instrucțiunile Florenței către trimișii săi către împăratul Albert, 6 octombrie 1438, în ACA doc. 53).

¹ Syr. vi, 3, p. 145.

³ *Ibid.* vi, 8, p. 153; vii, 1, p. 184.

GRECII AJUN

nimic.¹ Dar chiar înainte ca răspunsul venețian să vină la îndemână, s-a luat o decizie pe 6 septembrie^L; Nu va exista nicio schimbare de locație, dar a fost dat concediu celor care doreau să plece.²

Pe măsură ce lunile fierbinți de vară se prelungeau, grecii din Ferrara erau într-o stare de mizerie. Au fost cuprinși de frica de ciumă și de o posibilă coborâre asupra lor de către Nicolo Piccinino; ei aveau puțin să-și ocupe timpul odată ce discuțiile despre Purgatoriu au încetat și aceștia, deși în privat îi interesaseră fără îndoială pe toți eclesiastici greci, dăduseră ocupație doar celor zece din comitet. Erau departe de casă și de familiile lor, iar subvențiile lunare pentru întreținerea lor erau foarte întârziate, astfel încât au fost nevoiți să trăiască extrem de parcimonios. Împăratul, cel puțin de la jumătatea lunii august înainte, a trăit la aproximativ șase mile în afara orașului și își petrecea timpul vânând, spre suferința supușilor săi, pentru care accesul la el a devenit dificil, a populației de la țară ale căror câmpuri le distrugea și a marchizului de Este al cărui joc era depopu' lating. A val de nostalgie i-a învins și l-au rugat pe Împărat din când în când să înceapă discuțiile principale, astfel încât să poată termina și să plece acasă.” O invitație la palatul Papei unde au fost distrați la cină și o băutură răcoritoare după-amiaza. nu au făcut nimic pentru a-i împăca: unii dintre greci nu au mâncat nimic, temându-se că otrava ar fi putut fi amestecată cu mâncarea lor”. Veneția și erau deja pe drum când au fost rechemăți pentru că Patriarhul arătase împăratului că doi dintre ei erau procuratori ai patriarhilor absenți și, dacă ar dispărea, Sinodul cu greu putea fi numit ecumenic. Alți câțiva clerici au plecat fără permis.³

¹ Scrisoarea Veneției datată n septembrie 1438 în ACA doc. 48. În acest sens, Eugeniu îl trimisese cu o lună înainte pe arhiepiscopul Florenței la Veneția, al cărui Senat îi răspunsese (8 august) deprecind orice mișcare a Consiliului. Propunerea papală a fost să-l transfere de la Ferrara la Padova sau Treviso (V. Chiaroni, OP, *Lo scisma greco e il Concilio di Firenze* (Firenze, 193 S), p. 111).

² *Diarium Andreae de S. Crace* în *Frag.* p. 46.

³ Ioan Eugenius în *Orația sa de Ziua Recunoștinței pentru evadare* descrie situația în acești termeni: „Eu, văzând și auzind asta și fiind conștient de ceea ce mi se părea mai rău decât toate (fie ca Dumnezeu să o schimbe în mai bine și să nu o răzbune timpul!), văzând într-adevăr

CONSILIUL DE LA FLORENCE

La toate plângerile grecești de pierdere de timp, la cererile lor de a începe adevărata afacere a Consiliului și la plângerile lor despre sărăcia lor, Împăratul (așa spune Syropoulos) a răspuns: Vremea nu este încă coapt; îi așteptam încă pe reprezentanții printilor; latinii nu sunt în nici un caz mai bun decât voi, unii dintre ei chiar își vând bunurile pentru a trăi, ceea ce este mai mult decât ați făcut oricare dintre voi; lasa-mi totul în seama. Sunt atât de multe de spus despre împărat, că atâtă timp cât se pune problema transferului Consiliului în altă parte, nu putea exista posibilitatea de a începe sesiuni publice. „Dar de îndată ce această îndoială a fost rezolvată, vocea Papei s-a adăugat la cea a clericilor greci și atunci lucrurile au început în sfârșit să prindă contur.

Un comitet de la greci – Mark din Efes, Isidore din Kiev, Mihai Balsamon și Syropoulos – a fost trimis la Papă pentru a discuta despre aranjamente. Efes a fost purtătorul de cuvânt. El a început prin a declara că adunarea actuală a fost un Conciliu Oecumenic, deoarece Papa și Biserica sa au fost prezenți pentru a reprezenta Occidentul, în timp ce din Răsărit se aflau Împăratul, Patriarhul Constantinopolului, procuratorii celorlalte Patriarhii și cea mai mare parte a Orientului. Biserica. În această privință, acest Sinod a fost ca și Sinoadele Oecumenice precedente. Dar se deosebea de ei prin aceea că, în timp ce până acum toți membrii fuseseră uniți împotriva unui pumn de dizidenți al căror caz era judecat, aici Consiliul era compus din două partide opuse. Prin urmare, procedura obișnuită ar trebui modificată, astfel încât numărul copleșitor al latinilor să nu reducă votul mic al grecilor la o simplă formalitate. După aceasta

ciuma crescând și urmărirea răului în rândul oamenilor de toate vârstele, tăind pe foarte mulți latini atât băștinașii din placc, cât și străinii (pentru toți, neplânșiți, se făcea înmormântare noaptea) și din acest motiv cu atât mai mult eminenții dintre ei, care își asigurau siguranța prin zbor, plecau pedepsiți spre casă și ne-au năpădit pe unii dintre noi și mai ales pe ruși, dar sosiți de curând; văzând nu numai asta, dar și foametea pe deasupra ciumei, deoarece nevoile vieții ne-au eșuat aproape treptat, deoarece timp de patru luni întregi proviziile noastre au venit din resursele noastre proprii, în timp ce unii dintre ai noștri, și ei printre cei mai de seamă, au pornit spre pleacă, iar cei care ne slujeau au fost nemulțumiți, unii au scăpat și ei într-un zbor nepotrivit, iar când ai noștri plecaseră deja la Veneția, în timp ce venețienii și trupele ducelui de Milano erau într-o stare de tensiune, ba nu, erau deja logodiți. într-un război aprig pe mare și pe uscat — când lucrurile se aflau în această stare de suferință și se vedeau și alte greutăți, asupra cărora a fost judecata tuturor, după ce s-a propus o decizie comună, că cu orice preț trebuie făcut un efort. pentru a obține permisiunea să ne întoarcem acasă...’, în Lambros, i. DD. 275-6.

Discursul lui Eugenius grecii s-au retras într-o sală de așteptare pentru a-l lăsa pe Papa să se consulte cu *anturajul său*. La întoarcerea lor Eugenius li sa adresat. Ajunseseră la Veneția în februarie, când puteau sosi cu ușurință în noiembrie. Apoi, două sau trei luni ar fi trebuit să vadă treburile Consiliului încheiate, în timp ce până acum trecuseră șapte luni și abia începuse. Ceea ce ar trebui să fie schimbarea de procedură pe care o sugerau grecii era dincolo de înțelegere. Ar trebui urmate metodele Consiliilor anterioare. Grecii ar trebui să ia măsuri pentru ca Sinodul și sesiunile să înceapă.

Câteva zile mai târziu, un comitet latin format din cardinalii Cesarini și Firmanus, arhiepiscopul de Rodos și alți cinci episcopi i-a vizitat pe greci, când Cesarini a uimit audiența analizând un discurs al Efesului în cincisprezece puncte, la fiecare dintre care a dat un răspuns. Problema care i-a deranjat pe greci era metoda de vot, pentru că ei se temeau în mod rezonabil că, dacă era vorba de o chestiune de număr, ei vor fi supuși la vot de fiecare dată. Ei doreau să se stabilească o egalitate între Biserici, Biserica Latină și Biserica Greacă fiind socotite ca unități, indiferent de cifrele prezente efectiv în fiecare. După mai multe întâlniri între ei, împăratul a spus că el și Patriarhul vor discuta problema cu Papa, ceea ce au făcut. Dar ei au refuzat apoi să dezvăluie clericilor lor, spre marea lor nemulțumire, ceea ce fusese aranjat și nu au vrut să repete: „Ne-am descurcat într-adevăr foarte bine”.

Cardinalii au continuat să-l viziteze pe împărat. Un comitet grec s-a reunit pentru a decide care ar trebui să fie subiectul de discutat mai întâi, doctrina Procesiunii Duhului Sfânt sau adăugarea Filioque *la Crez*. Bassarion, Scholarius și Amiroutzes au îndemnat dezirabilitatea soluționării mai întâi a punctului doctrinar: ¹ Efes, Gemistus și cea mai mare parte a membrilor au fost în favoarea disputelor cu privire la legitimitatea adăugării, iar împăratul a ratificat decizia majorității. La instanța latinilor, s-a aranjat să existe trei ședințe în fiecare săptămână, indiferent dacă Patriarhul sau Împăratul a fost împiedicat să fie prezent, iar boala unui vorbitor sau incidența unei sărbători ar trebui.

¹ Cf. de asemenea Bessarion, *PG 161*, 337B-340A.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

amânați o sesiune doar pentru o zi, nu anulați-o cu totul. Toate acestea au fost puse în scris și acceptate de ambele părți. Data era cam

14 Septembrie.! Alegerea deschiderii dezbaterii sau a răspunsului a fost lăsată la latitudinea grecilor și au ales să inițieze procedurile. Ambele părți au ales șase oratori — latinii, cardinalul Cesarini; Andrew Chrysoberges, OP, arhiepiscop de Rodos; Aloysius de Pirano, OFM, episcop de Forli; Giovanni di Montenero, OP, provincial al Lombardiei; Petrus Perquerii, OFM și Giovanni di S. Toma, Er. S. Aug.: ² grecii, Marcu Eugenicus, mitropolit al Efesului; Isidor, mitropolitul Kievului și al Întregii Rusii; Bessarion, metropo' litan al Niceei; Gemistus; Michael Balsamon, filaxul Marelui Charto; și Theodore Xanthopoulos, Marele Skevophylax. Dintre aceștia, împăratul i-a numit pe Eugenicu și Bassarion să vorbească în numele grecilor.

Când aceste aranjamente au fost încheiate, împăratul i-a trimis pe Andronicus lagaris și pe Syropoulos să-l informeze pe Suveranul Pontif. Ei trebuiau, de asemenea, să ceară Papei să stabilească o zi pentru prima sesiune și, din moment ce se presupune că împăratul fusese înștiințat că sesiunile vor avea loc în palatul papal, să ceară ca primii, sau cel puțin pe primul, ar trebui să aibă loc în catedrala Sf. Gheorghe, unde a fost inaugurat Sinodul la 9 aprilie. Papa nu a putut să accepte cererea imperială - suferea de gută, conform *Actelor grecești*, ³ sau, conform *Memoriilor* al lui Syropoulos, el nu a vrut să se expună ridicolului ρκν cedând de la palatul său la catedrală cu doar patru sau cinci cardinali și vreo cincizeci de prelați ai unui *anturaj*. ⁴

În sfârșit, discuțiile publice erau pe cale să înceapă.

¹ Ioan Eugenicus a părăsit Ferrara pentru a se întoarce la Constantinopol la 18 septembrie, la scurt timp după ce au fost făcute aceste aranjamente: cf. Lambros, 1, p. 277.

² *AL* p. 330. Torquemada era plecat în Germania în acest moment. Mai târziu a fost unul dintre cei șase oratori latini.

³ *AG* n. 25-

⁴ *Svr. vi. 14. n. 162*

ADIȚIA LA (£ REED

T Împăratului că prinții occidentali și poate și Părinții de la Basel se vor aduna cu toții la Sinodul Papei de la Ferrara au fost sortite dezamăgirii. Dar el știa asta cu mult înainte ca prima sesiune dogmatică să aibă loc la 8 octombrie 1438.

Cu toate acestea, dintre prinți, numai Aragon și Milano erau ostili papalității; ¹ restul erau fie favorabili, fie neutri.- Eugenius, într-o scrisoare de intenție trimisă cu Bulla *Exposcit debitum*, îi îndemnase pe unii dintre ei (nu, totuși, pe regele Franței) să retragă sigur-» conduitele pe care le-au dat în favoarea Baselului. ² Ștefan de Bavaria a luat în serios îndemnul, a scris (30 aprilie 1438) o scrisoare de amenințare către Basel ³ și, de fapt, i-a arestat pentru câteva zile pe doi dintre cei mai importanți membri ai săi în timp ce treceau prin teritoriul său. Rene de Anjou la Marsilia a acreditat lui Eugeniu la 20 ianuarie ⁴ o ambasadă de cinci persoane condusă de Bertrand de Chaston, episcopul de Orange, care a fost încorporată oficial în Consiliul de la Ferrara la 1 aprilie 1438.⁵ Filip cel Bun, duce de Burgundia, fusese întotdeauna l-a favorizat pe Eugeniu: impozanta sa ambasadă de trei episcopi, un stareț și alți patru clerici a fost încorporată la 27 noiembrie. ⁶ Anglia nu a trimis nicio ambasadă, dar nu a fost din lipsă de bunăvoință. În toată cearta dintre Eugenius și Basel monarhul și clerul englez și-au oferit sprijinul Papei. Au existat diverși factori care au condus la aceasta — ostilitatea față de Franța, antipatia față de metoda de împărțire în națiuni adoptată de Consiliu, jurământul cerut de la membri, certuri cu privire la precedență — dar principalul și constant

¹ ACA doc. 30.

² EP doc. 129; MCh, p. 58-9; Valois, n, p. 138, n. 1.

³ Mansi, 31, 243.

⁴ Raynaldus, *ad annum* 1438, x.

⁵ ACA doc. 36

CONSILIUL DE LA FLORENCE

motivul atitudinii lor a fost loialitatea față de papalitate și acceptarea lui Eugeniu ca Papă legitimă. Deja în noiembrie

1437 Henric al VI-lea scrisese la Basel (și lui Sigismund al Ungariei) pentru a respinge Monitoriumul din 31 iulie anterior. Acolo vorbește despre Eugenius ca *indubitatum Cbristi vicarium*, îi îndeamnă pe Baselcr să-și suspende acțiunea și animozitatea împotriva Papei și să meargă la Ferrara sau oriunde au fost grecii cu Papa și amenință că prinții îi vor trata pe cei contumaci ca *seditiosos et utriusque pactis , tam ecclesiasticae videlicet quam civilis, proculdubio viola tores* .¹ În scrisori către Eugeniu, el l-a informat despre acceptarea Ferrarei, despre instrucțiunile pe care le-a dat prelaților săi de la Basel să plece fie la Ferrara, fie la eparhiile acestora și despre demersurile sale cu Basel, Sigismund și alegătorii germani în favoarea sa.² Purtătorul acestor scrisori a fost Henry O'Heyne,

O'FM, care a mers mai întâi în Germania, unde, găsim-l pe Sigismund mort, a rămas până după alegerea succesorului său Albert, pe 18 martie.

1438 apoi a mers la Basel. Acolo, Părinții (care între timp au mers mult mai departe împotriva Papei decât Monitoriumul care provocase misiva Regelui Henric) nu ar crede că scrisoarea de acum patru luni era cu adevărat de la monarhul englez³ și i-a tratat pe O'Heyne și pe ai lui. misiune cu puțin respect.⁴ Vestea despre aceasta a ajuns în Anglia chiar înainte de sosirea a doi trimiși de la Basel, acesta fiind un alt motiv pentru care aceștia au eșuat în scopul lor de a câștiga sprijinul englez.⁵ O'Heyne a continuat de la Basel la Ferrara, unde a predat scrisorile sale regale Papei, fiind urmat la scurt timp de un alt mesager, Giovanni Obizzi, colecționar papal în Anglia din 1427, purtător lui Eugeniu, Ioan al VIII-lea, Patriarhul Iosif. , diverși cardinali și Nicolo d'Este, din scrisorile lui Henric al VI-lea cu felicitări și încurajare pentru succesul Consiliului de la Ferrara.⁶ Obizzi s-a întors la începutul lui octombrie 1438 la

¹ T. Bekynton, *Correspondența oficială a lui Thomas Bekynton*, ed. G. Williams (Londra, 1872), n, literele ccxii, p. 37-45, ccxxx, p. 83

² ccxm, ccxxviii, p. 80, ccxxix, p. 82.

³ 103.

⁴ A. Zellfelder, *Anglia și das Easier Konzil* (Berlin, 1913: Histsonsche Studien, Hit. 113), p. 184; Valois, II, p. 133, n. 1.

Ibid. II, literele

⁵ MC bolnav,

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Anglia în companie cu O'Heyne (acum episcop de Clonfert), ducând lui Henric și ducelui de Beaufort scrisori de mulțumire și încurajare de la Papă, implorând monarhul să-i păstreze pe oamenii englezi la curtea papală. ¹ Ambasadele impunătoare pe care s-a propus să le trimită la Ferrara nu au părăsit niciodată Anglia. ² Clerul inferior al Convocației de la Canterbury (28 aprilie-18 octombrie 1438), pledând pentru numărul lor mic, sărăcia, foamea și ciurma, a refuzat să accepte alte impozite, chiar dacă reprezentanții Ordinilor religioase a fost de acord să plătească patru pence în liră. ³

Carol al VII-lea al Franței a început prin a fi ostil. S-a agățat încă de speranța de a avea consiliul unionist adunat la Avignon și astfel, la 23 ianuarie 1438, a declarat pentru Basel și a interzis supușilor săi să meargă la Ferrara. În acest sens a scris împăratului roman și altor prinți la 30 ianuarie ⁴ și în aceeași zi la Basel, dar în această ultimă scrisoare vorbește despre o ultimă încercare de a-l convinge pe Papa să se supună Consiliului General (de Basel), iar în eveniment

¹ Zellfelder, *op. cit.* p. 209; Raynaldus, *ad annum* 1438, xiv; J. Haller, *Piero da Monte* (Rom, 1941) - PP- 21 7 -1 9- Scrisoarea, după ce a afirmat că pe vremea lui Grigore al XII-lea și a lui Martin al V-lea erau mulți englezi în Curia Romană, continuă: „Quod quidem magno honore et gloria illius nacionis eiusque regni regum et principum proculdubio censebatur. Ex quo fiebat ut de ipsa Anglicana nacione quotidie modo prothonotarii, modo auditores, modo clerici camere, modo diversarum dignitatum prelati efficerentur, qui in dicta curia diversantes honorem, iura et auctoritatem regiam affectuose et fidebter tuebantur in magnum honorem, commodum ac gloriam regie maiestatis i maiestatis Anglicane nacionis. Ceterum temporibus istis, quacumque id factum sit causa nescimus, nullus preter virum fenicis avis instar, videlicet dilectum filium magistrum Andream Oles subdiaconum nostrum et procuratorem regium, de nacione Anglicana in ipsa Romana curia invenitur, qui tamen et diligens et omnique fidelis et ab omnique fidelis multumesc....”

Eugenius trimis de Obizzi scrisori lui William de Lincoln din 27 septembrie 1438; consilierilor regelui, lui Beaufort și lui Henric însuși datat 28 septembrie; ducele de Gloucester, lui Beaufort, cancelarul de Bath, lui Piero da Monte din 1 octombrie; iar de mâna episcopului de Clonfert o scrisoare către Henric datată 8 Octombrie.

Obizzi, pe drumul de întoarcere în Anglia, a fost reținut în închisoare de Filip de Burgundia pentru că nu avea un sigur-conduit.

² De la rege și Canterbury patru episcopi, șase stareți, cinci decani, șase arclv diaconi, doisprezece doctori, doi conti, doi baroni și mai mulți cavaleri; din York un episcop, trei stareți și șase oratori — A. Zanelli, „Pietro del Monte”, în *Atchivio storico Lombardo*, Seria 4 ^a vn (1907), p. 350.

³ *Registrul lui Henry Chichek, arhiepiscop de Canterbury 1414-1443*, ed. EF Jacob hi (Oxford, 1945), PP- 261 urm.; Mansi, 31 ^A, 146-50, 158-9.

⁴ MC in, 52.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

de eșec declară că își va acorda deplina credință față de Basel. Această scrisoare a fost citită în Consiliu abia la 30 martie.¹ Câteva zile mai târziu (4 aprilie) a fost citită în ședință o altă scrisoare regală, care arăta care era dorința cu adevărat predominantă a lui Carol, dorință pe care o împărtășește cu toți ceilalți prinți, de a evita o nouă schismă în Biserică. Auzise că Consiliul inițiază procedura pentru suspendarea Papei (de fapt, suspendarea fusese deja decretată pe 15 ianuarie, dar vestea despre aceasta nu ajunsese la monarhul francez când a scris pe 21 februarie), așa că i-a implorat să întârzie procesul și să încerce să ajute „Biserica care lăncește cu un medicament mai blând”, ca oratorii săi, care aveau să treacă prin Basel în drumul lor către Papă, ar explica mai pe larg.² ; Un trimis al lui Charles, Thomas Narducci, s-a dus la Eugenius cam în această perioadă. Replica Papei explică misiunea sa; căci Eugenius i-a scris la 15 mai lui Carol, mulțumindu-i și laudându-și zelul pentru pacea Bisericii, justificându-și propria acțiune împotriva Baselului pe motivul exceselor lor împotriva lui, promițându-i că se va abține de la alte măsuri, cu condiția ca Baseler și s-a abținut de la acest lucru și s-a scuzat că nu a revocat numai din propria sa autoritate pedepsele deja pronunțate împotriva lor, deoarece acestea fuseseră impuse de Consiliul de la Ferrara, subiect despre care totuși se va consulta cu trimișii lui Charles când aceștia vor sosi, așa cum spera că ar.³

„Rezultatul a fost că Charles și-a chemat clerul la Bourges pentru 1 mai 1438 pentru a decide „dacă Regele ar trebui să încerce să încheie un acord” între Papă și Consiliu.⁴ Eugeniu a fost reprezentat acolo de Fantinus Vallarossa (arhiepiscopul Cretei), Pierre de Versailles, OSB (episcop de Digne), Gonsalvo de Valbuena (episcop de Granada) și John Diego (egumen de Cervatos), care au cerut ca Regele să recunoască Consiliul de la Ferrara, să trimită soli acolo, să permită supușilor săi să meargă acolo, să-și amintească reprezentanții din Basel și să impună anularea decretului de suspendare împotriva Papei. De la Basel Geraud de Bricogne (episcopul Sfântului Pons), starețul Alexandre de Vezelay, Thomas de Courcelles (arhidiacon de Metz),

¹ MC ni, 59; Haller, v, p. 154.

¹ MC in, 100; Haller, v, p. 153.

³ Raynaldus, *ad annum* 1438, xm.

⁴ O relatare completă este dată în N. Valois, *Histoire de la Pragmatic Sanction de Bourges sous Charles VII* (Paris, 1906); cf. de asemenea H./L. VII, p. 1054-61.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Guillaume Hugues și Jean d'Amanze (sacristan de Lyon) l-au îndemnat pe Carol să accepte decretul de reformă ale Consiliului, să interzică prelaților săi să meargă la Ferrara, să trimită noi soli la Basel și să promulgă în regatul său decretul de suspendare împotriva Eugenius.' În această judecată între pretențiile lui Eugenius și ale Baselului, decizia, după o deliberare pe îndelete, a fost mai degrabă în favoarea acestuia din urmă, deși nu a existat nicio ruptură cu Papa și nicio subservire completă față de Basel. ¹ Principiul enunțat la Constanța, reînnoit în prima sesiune de la Basel, al superiorității unui Consiliu General asupra unui papă a fost acceptat: multe dintre reformele decretate de Basel, care se ocupă în principal cu acordarea de beneficii, cu impozitare și procese, au fost adoptate totuși cu modificări pentru a se potrivi intereselor francezilor: zecile impuse pentru rambursarea banilor cheltuiți de avignonaisi pentru expediția greșită la Constantinopol urmau să fie riguros solicitate. Basel nu a fost pe deplin mulțumit de rezultat și a avut nevoie de mult timp pentru a accepta modificările aduse în decretul său. Eugenius nu a acceptat-o ca soluționând chestiunile ecleziastice fără a se referi la el însuși, a continuat să-și numească propriile nominalizați, indiferent de alegerile canonice ¹ și prin negociere și a încercat în diferite alte moduri în anii următori să fie abrogată. Charles însuși, deși a semnat Pragmatic. Sancțiunea lui Bourges la 7 iulie 1438 nu i-a fost loială. El a urmat prevederile acesteia sau s-a încadrat în aranjamentele Papei, după cum era mai convenabil, și nu de puține ori și-a arogat Papei drepturile refuzate prin aceasta de a-și pune slujitorii în multe beneficii, forțând clerul local să fie de acord în denumirea Sanctiunii Pragmatice. Judecata finală a lui Valois este că, în ultimii ani ai domniei lui Charles, *l'application de la Pragmatique n'avait ni diminué le nombre des confits, ni supprimé l'abus de la force, le recours à la violence, trop fréquents dans l'histoire des monasteres. et des chapitres*, ² chiar dacă unele îmbunătățiri s-au putut observa după 1438 în alegeri mai pașnice și remitere papală a impozitelor. Înțelesul lui Bourges 1438 era că Franța era neutră în conflictul dintre Papă și Consiliu. Adunarea de la Bourges a aprobat ca Regele să-și imite predecesorii în munca de a menține pacea și armonia în Biserică și că, în acest scop, ar trebui să trimită trimiși și scrisori ¹ Eg Raynaldus, *ad annum* 1439, XXXVII. ² P. CXX.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

atât pentru Consiliu cât și pentru Papă. Scrisori au fost trimise de la Bourges pe 20 iunie. ¹ Ambasada a sosit la Basel la începutul lunii decembrie, dar mesajul ei nu a fost pe placul Părinților, deoarece instrucțiunile lui Charles savurau prea mult din neutralitatea proclamată la Bourges. El a cerut încă o compensație pentru anafii retrași de la Papă în 1435; |a vorbit despre trimiterea deciziei dintre Eugenius și Basel către un viitor consiliu care, dacă nu va avea loc în Franța, așa cum spera el, ar trebui să fie amplasat prin arbitraj; el a amenințat că va folosi forța pentru a convinge oricare dintre părțile care ar fi recalitrante față de proiect. ² Părinții trebuiau să se abțină de la orice alte măsuri împotriva lui Eugeniu, iar în aceasta ambasadorii săi erau sprijiniți de reprezentanții Castiliei, mereu supuși directivelor din Franța.

Între timp, alegătorii Germaniei adoptaseră o politică de neutralitate atât față de Papă, cât și față de Consiliu. ³ În Dieta de la Frankfort, martie 1438, unde Eugeniu a fost reprezentat doar de episcopul de Urbino, nunțul papal rezident, în timp ce Basel a trimis trei oratori reductabili, inclusiv Nicolo Tudeschi (arhiepiscopul de Palermo, „Panormitanus”), unul dintre cei mai buni canoniști ai vremii sale, Jthe Electors. au decretat o declarație oficială de neutralitate la 17 martie, protestând respectul lor continuu pentru Papă, dar declarând că, din cauza conflictului dintre el și „Sfântul Conciliu de la Basel, *quod dolenter sustinemus,...* nullam partem adversus alteram de present! quomodolibet fovere proponimus’ și refuzând să pună în aplicare pe teritoriile lor orice sancțiuni adoptate de oricare dintre părți împotriva celeilalte până în momentul în care împăratul roman va fi ales. ⁴ Albert, duce al Austriei, a fost ales a doua zi. Papa a scris pentru a-l felicita și la 30 martie l-a făcut pe episcopul de Zengg, care se afla deja în Ungaria, Internunțiu pentru Ungaria, Boemia și Moravia. ⁵ Patru trimiși ai electorilor au călătorit mai întâi la Basel, unde se aflau

¹ MCh, 141.

³ Valois, II, p. 144-5 note.

³ Cf. Augustinus Patricius, *Summa Conciliorum Basikensis, Fhrentini* etc. c. Lxxm în Hardouin, *Acta Conciliorum*, IX (Parisiis, 1714) c. 1146; H. L. VII, p. 1061-8; G. Hofmann, *Papato, conciliarismo, patriarcato (1438-1431)* (Roma, 1940), p. 9-30.

⁴ MC salut, 109-10.

⁵ Raynaldus, *ad annum* 1438, xxni, xxn. Trimisul lui Albert *cum magna militum comitiva* a sosit la Ferrara pentru a-și anunța alegerea la 1 iulie (*Frag.* etc. p. 43). La 10 iulie, Eugenius i-a scris regelui spunându-i că va trimite un ambasador pentru a aranja pacea între el și Ladislav al Poloniei (Raynaldus, *ad annum* 1438, xxu).

ADIȚIUNEA LA CREDUL

audiați la 12 aprilie, dar nu au reușit să-i convingă pe Părinți să-și suspende acțiunea împotriva lui Eugeniu, chiar dacă delegații din Aragon și Milano (inclusiv Tudeschi, care la Francfort fusese cel mai vocal împotriva Papei, dar în intervalul său directorul a trans[^] emise noi ordine) a îndemnat la moderație și, împreună cu reprezentanții Castiliei, a părăsit ostentativ ședința din 28 aprilie care a hotărât să continue procesul judiciar împotriva lui Eugenius, care a fost declarat nevinovat. ¹ Aceiași trimiși germani s-au dus la Ferrara, unde au fost primiți cu bunăvoință de Suveranul Pontif, care a fost de acord să ia în considerare propunerea lor de schimbare a locului Consiliului și să trimită în scurt timp reprezentanți cu „împuterniciri complete la o adunare germană” fi convocat. ² Cu acest răspuns, ei s-au întors la Basel (13 iulie) pentru a le cere Părinților de acolo să imite atitudinea conformă a Papei și să trimită plenipotențieri la viitoarea Dietă, dar nu au putut obține nicio satisfacție în afară de o promisiune pe care reprezentanții Conciliului o vor da răspuns complet la următoarea întâlnire. ³ O Dietă a avut loc la Nürnberg la începutul lunii iulie, dar Papa nu a fost reprezentat acolo. La cererea germană de a li se permite să medieze între Papă și Consiliu, trimișii de la Basel au refuzat să accepte laici ca judecători în chestiuni ecleziastice și astfel a rămas *status quo-ul*. Totuși, în octombrie 1438 la o a doua Dietă de la Nürnberg (la care regele Albert nu a fost prezent personal) atât Papa, cât și Consiliul au fost reprezentați splendid, șeful ambasadei papale fiind cardinalul Nicolo Albergati și cel al fracțiunii de la Basel Ludovico d' Aquileia, care, în calitate de „legate *a latere*” al Sinodului, a acordat indulgențe credincioșilor. Împăratul bizantin Ioan a trimis și un reprezentant, Nicholas Goudeles. ⁴

Ambasada papală a fost primită cu puțină cinste și numai Nicolae de Cușă i s-a permis să vorbească public despre cauza papală, și asta înainte de sosirea Baselerului (24 octombrie). Problema bisericească a fost discutată în comisie unde s-a propus ca ambele Consilii existente să fie dizolvate/să fie reconstituite într-unul din cele trei orașe germane, Strassburg, Constanța sau Mainz. Această propunere a fost susținută și de reprezentanții Franței,

¹ MC în, 111-15.

² MC hi, 123-4; Scrisori din 28 mai 1438 în documentele PE. 140, 141.

³ MC hi, 140.

⁴ ACA doc. 56.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Castilia, Portugalia, Navarra, Aragonul și Milano,¹ dar trimișii de la Basel au pledat că nu au putere de decizie, deși plenipotențiarilor papali nu au fost contrarii față de aceasta/ Această a doua Dietă nu a realizat nimic nou, deși a repetat declarația de neutralitate și a arătat mai multă onoare Baselului decât Papei. Va trimite legați la ambele pentru a-și îndemna propunerile și s-ar întâlni din nou pentru a soluționa problema într-o altă Dietă la 1 martie 1439 la Frankfort. Cardinalul Albergati s-a întors apoi la Ferrara, unde a sosit la 26 decembrie¹ iar ceilalți delegați papali au rămas la Nürnberg pentru a aștepta următoarea adunare.

Sinodul de la Basel a continuat între timp să-și pregătească cazul împotriva Papei, dar cu trimișii din Milano și Aragon, ascultători de instrucțiunile prinților lor, acum toți în favoarea amânării, și cu celelalte puteri seculare îndemnând toate un spirit de împăcare, chiar dacă la 8 august Eugeniu a fost citat public să se prezinte în fața Consiliului, o hotărâre a fost amânată mai întâi până la 5 septembrie, apoi la 12, 19, 26 ale aceleiași luni și la 3, 10, 17 octombrie, pe în care zi au fost audiați martori împotriva lui. Pe

2 Decembrie, trimișii lui Albert și prinții germani au sosit și le-au făcut plăcere Părinților, declarând rotund adunarea lor ca fiind un Consiliu oecumenic legitim și arătând scrisorile de încredere date de Rege, în care acesta își reafirma protecția Consiliului și valabilitatea salvacondutele pe care i le acordase.² Dar ei nu au putut să-i aducă pe Părinți să fie de acord cu o dizolvare în favoarea unui nou sinod. În cea mai mare parte a trei luni au existat întâlniri și dispute și cereri de garanții și afirmații că Papa, care la 10 ianuarie a transferat Conciliul de la Ferrara mai departe din Germania la Florența, nu și-ar face partea, așa că „întrucât adunarea de la Basel nu dădea niciun semn de cedare, trimișii trebuiau în cele din urmă să plece cu mâinile goale pentru a fi la timp pentru adunarea convocată pentru 1 martie la Frankfort.

Dietă, de fapt, sa întâlnit la Mainz din cauza unei epidemii răspândite în Frankfort. Pe lângă reprezentanții regelui Albert au fost prezenți trei dintre alegători în persoană, iar restul prin deputat, potențiarilor pleni ai regilor Franței, Castiliei și Portugaliei și ai ducelui de Milano, și o ambasada impunătoare de la Basel condusă încă o dată¹. *Frag. etc. p. 44.*

² MCîn, 185-6.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

de Patriarhul Aquileiei, în calitate de „legate a latere” al Sinodului, cu alți doi episcopi și șase doctori. Dar delegații au venit târziu, pentru că alegătorii neglijaseră să le furnizeze salvaconduite pentru scurta lor călătorie de la Nürnberg, deși la 25 martie au reușit să transmită Dietei anumite condiții cerute de Papă pentru continuarea negocierii pentru pace în Biserică, dintre care una a fost incapacitatea lui de a accepta propunerile făcute în ultimul timp de către trimișii germani la Basel. Cu problema principală eclesiastică a unui nou conciliu nu s-a făcut niciun progres și singurul rezultat practic al Dietei a fost emiterea la 26 martie 1439 a unei *acceptări Instrumentum*, care amintește de Sancțiunea pragmatică de la Bourges - acceptarea principiului Constanței, astfel cum a fost repromulgat la Basel, a superiorității consiliului față de papă și a multor reforme/decrete care se ocupă în principal de beneficii, numiri în funcție, fiscalitate și procese eclesiastice. Și nici rezultatele sale nu au fost diferite. Prinții și eclesiastici Germaniei au apelat la Papă, la Conciliu sau la *Instrumentum*, după cum era cel mai convenabil: Papa nu a acceptat-o: Sinodul de la Basel și-a mers pe cale, nesocotindu-l: nici măcar nu a adus unitatea eclesiastică în Germania pentru vechii. diviziunile de loialitate între Papă și Conciliu au continuat și chiar au crescut ca o consecință a acesteia. Dar probabil că a făcut Baselului mai mult rău pe termen lung decât Eugenius. Le-a oferit prinților germani o scuză pentru a nu transmite la Basel banii încasați din indulgența pe care o acordase grecilor (un exemplu care nu a fost pierdut nici pentru alții). ¹ Ioan de Segovia a considerat că unul dintre motivele principale că „celelalte națiuni nu s-au supus alegerii papalității făcute de sfântul Sinod de la Basel, deoarece i-au văzut pe Alegătorii Imperiului împreună cu Regele Romanilor, în pragul căruia se afla Sinodul și care, așa au mărturisit ei, erau pe deplin convingeți de legitimitatea Sinodului, păstrându-și atâta vreme neutralitatea”. ²

Aragon și Milano, singurii doi prinți considerați în mod pozitiv ostili Papei de către Veneția, erau mai preocupați să-și promoveze propriile interese politice private decât să conducă la armonia eclesiastică. Aragon dorea Napoli, pe care Papa îl încredințase lui Rene de Anjou. Ducele Filippo Maria Visconti de Milano dorea continuarea condițiilor instabile din nordul Italiei așa că ¹ Af.C. m, minciuna. ² Af.C. în, 108.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

că ar putea să anexeze, sau măcar să exploateze, cât mai mult teritoriul papal acolo. După ce generalul său Piccinino a ocupat orașele papale din Romagna „în numele Conciliului”, chiar i-a păcălit pe Părinții de la Basel, făcându-i să creadă că unul dintre cardinalii lui Eugeniu va fi de acord să guverneze acele teritorii – și chiar Roma – în numele Consiliului, iar scrisori de numire au fost emise de la Basel către Orsini, Lusignon, Colonna și chiar către Albergati și Cesarini.¹ Cu toate acestea, reprezentanții lui Visconti la Basel au fost cei mai responsabili pentru întârzierea continuă a condamnării Papei și, printr-o scrisoare din 5 noiembrie 1438, Ducele a amenințat (și în aceasta era probabil sincer) că, dacă ar alege un alt papă în de-a lungul vieții lui Eugeniu, el nu l-a acceptat ca papă și nici nu l-a ascultat și i-a tratat pe toți cei care au făcut-o ca pe dușmani ai lui Dumnezeu și ai Bisericii.² Eugeniu nu a fost ingrat, așa cum reiese clar din scrisorile sale din 12 februarie³ și 21 februarie 1439⁴ ca răspuns la scrisorile ducelui de Milano.

Cu toate acestea, în ciuda absenței ambasadelor oficiale din partea majorității prinților creștini, până la 8 octombrie era un număr mare de membri prezenți la Consiliul de la Ferrara. Deja în toamna anului 1437 Eugeniu trimisese scrisori în toată lumea occidentală pentru a chema, pe lângă reprezentanții puterilor seculare, episcopi și stareți. Universitățile au fost îndemnate să ofere doctori și maeștri în teologie. Șefii Ordinilor religioase au fost invitați să participe și să aducă cu ei doisprezece doctori,⁵ iar din decembrie 1437 încolo a devenit o taxă lunară de la *Camera Apostolica* să plătească 24 fl. fiecăruia dintre aceștia pentru întreținerea a șase teologi,⁶ deși aveau mai mulți membri prezenți decât atât. Dominicani, pe lângă șase episcopi ai ordinului lor, au fost reprezentați de reductabilii Ioan de Torquemada și Giovanni Montenero și cel puțin alți șapte.⁷ Franciscanii aveau patru episcopi, ministrul lor general,

¹ MC hi, 30-4; Valois II, p. 151, n. 1, p. 152, nr. 1, 2.

²

MC în, 165; Valois II, p. 155, n. 1.

³ EP doc. 170.

⁴ Raynaldus, *ad annum* 1439, xviii.

⁵ EP docs. 90-102.

⁶ ACA docs. 13, 14, 16. Slujii au primit 12 fl. pentru patru teologi (*ibid.* doc. 16).

⁷ G. Meersseman, OP, 'Les Dominicains presents au Concile de Ferrare-Florence jusqu'au dicret d'union pour les Grecs (6 iulie 1439)', în *Arch. OP* ix (1939), p. 62-75.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

procurorul lor general, un provincial și alți opt, inclusiv Sfântul Bernardin de Siena.¹ Printre carmeliții prezenți erau William și Walter *de Anglia*, acesta din urmă probabil Walter Hunt care după întoarcerea sa la Oxford (unde a murit la 28 noiembrie 1478) a scris *Acta Ferrariae et Florentiae* în șase cărți și *De procesu concilii sacri* și alte lucrări, toate care, din păcate, par pierdute.³ Ambrogio Traversari, generalul camaldolezilor, era acolo și era foarte solicitat pentru cunoștințele sale de greacă. La 21 decembrie 1438 *Camera Apostolica* plătit 300 fl. pentru călătoria la Ferrara a starețului de Grottaferrata și întreținerea lui acolo.³ În așteptarea deschiderii discuțiilor conciliare, acești teologi și-au petrecut timpul pregătindu-se. Franciscanilor de exemplu li s-a încredințat de către Papa apărarea *De primatu ecclesiae romanae* și *De attributis divinis* și ca să se pregătească pentru aceasta țineau trei întâlniri pe săptămână între ei.⁴ Când Conciliul a început sesiunile doctrinare, erau prezenți aproximativ 360 de eclesiastici latini — cardinali, patriarhi, arhiepiscopi, episcopi, stareți, preoți, călugări, doctori .

Pe lângă aceștia mai erau și grecii, despre care aceeași autoritate spune că se ridicau la 200 de personaje notabile și în total la 700.⁶ De la ședința de inaugurare a sosit Isidor de Kiev și a fost prezent pe 8 octombrie cu Avrami episcopul de Susdal, arhimandritul Vassian, preotul Simeon și alții până la un număr de paisprezece. Toma din Tver, Neagoe din MokkvValahia, Ioan din Iberia, Marele Logariastes din Trebizond, Macrodocas și Menonos care îl reprezintă pe Despotul Teodor s-au numărat printre laicii/trimișii de seamă.⁷

¹ L. Wadding, *Aimales Minorum* (ed. a III-a Quaracchi 1932), xi, p. 34[^].

² Cf. ex. T. Tanner, *Bibliotheca BritannicO'Hibernica, sive de scriptoribus...* (Londra, 1748), *sn*, dependent de Bale, *Scriptorum illustrium major este Britanniae... catalogus* (Basileae, 1559). p. 115.³ ACA doc. 6i. ⁴ Vată, *op. cit.* pp. 2-5.

⁵ Fantinus Vallaresso, *Libellus* ed. B. Schultze (Roma, 1944), p. 20.

⁶ *Ibid.*

⁷ Numărul paisprezece este preluat de la G. Stokl, *Reisebericht* etc. p. 111; numele Toma din Tver din Stokl și din alte părți; Neagoe din Syropoulos, p. 45 (însoțitorul său se numea Thomikula? cf. Stokl, p. 162); Ioan de Iberia de la ACA doc. 49; biroul de trimis al Trebizondului din aceeași, doc. 95. Același document, care constituie o plată a cheltuielilor finale ale orientalilor din 23 octombrie 1439, dă următoarele numere: Isidore, Grigore și douăzeci[^]ninc *familiares*; Nagoi (Neagoe) al Moldovei, tovarăș, și cinci; mega *Logariastes* din Trebizond și patru; oratorul Iberiei, tovarăș și patru; Avrami din Susdal, Thomas Math (din Tver?) și opt. Numele Menonos și Macrodocas sunt date de Syropoulos (ix, 11, p. 268).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Nici prinții occidentali nu erau nereprezentați. Venetia și-a avut ambasadorul cu Eugenius, Giovanni Michel: ¹ Anglia și-a avut agentul, Andrew Holes: ² Franța, procuratorul său, Nicholas Cceur: ³ „și alți prinți și orașe-stat erau, fără îndoială, reprezentați într-un fel, chiar dacă nu de ambasade oficiale, pentru toți ar avea afaceri cu Curia Romană și ar fi interesați de progresul Conciliului.

Patriarhul și demnitarii ecleziastici superiori greci au mers din locuința lor la palatul ducal, unde locuia Eugeniu și unde urma să se țină ședința, pe cai furnizați de Papă. Totul era în ferment pentru abordări și holurile palatului erau pline de oameni atrași de spectacolul care avea să aibă loc. La sosirea lor, Iosif al II-lea și clericii săi au așteptat într-o anticamera să vină împăratul de la reședința sa din țară. Era călare și voia să călărească prin încăperile care duceau la capela palatului pentru a descăleca doar când se apropia de tronul său imperial. Dar însoțitorii papali, în ciuda insistențelor lui, nu au permis acest lucru, așa că a trebuit neapărat să descălece. Apoi a venit întrebarea cum urma să ajungă la tronul său conform regulilor procedurii curții bizantine, când toate camerele din apropiere erau pline de oameni. După o mică întârziere, el a trimis ordine mai întâi de către un însoțitor, apoi de către Despotul Dimitrie însuși și, în cele din urmă, de către Dimitrie și camărul imperial Dermokaites Patriarhului să elibereze camera în care se afla împreună cu clericii săi de toți ecleziastici săi, când împăratul avea să treacă prin ea. Dar Iosif a refuzat să-și destituie prelații și Staurophoroi, așa că în cele din urmă, vrând-nevrând, Ioan al VIII-lea a fost pe jumătate asistat, pe jumătate dus prin ea și printr-o încăpere adiacentă capelei și așezat pe tronul său. Patriarhul cu suita sa l-a urmat înăuntru și, la scurt timp după aceea, Eugeniu al IV-lea, precedat de cruce, canoane și protonotari, a intrat cu un cardinal care îi ținea trena și ceilalți cardinali și prelați urmând în procesiune. S-a rugat o scurtă vreme la un *prie^dieu* înaintea altarului și apoi s-a dus la tronul său. ⁴ Ora ar fi cam ora nouă în

¹ V. Chiarom, OP, *Lo scisma greco e il Concilia di Firenze* (Firenze, 1938), p. 112.

² GB Parks, *călătorul englez în Italia*. Vol. 1, *Evul Mediu (până în 1525)*, (Roma, 1954). P- 3 °
2 .

³ N, Valois, *Histoire de la Pragmatique Sanction*, etc. p. cxiv; Raynaldus; *ad annum 1438*, xiii.

⁴ Sir. vi, 15, p. 163-4.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

dimineața ¹ când Liturghia care preceda întotdeauna o ședință fusese deja cântată. ²

Capela palatului fusese transformată pentru ocazie. La capătul de est era altarul cu o Evanghelie deschisă, carierele de religii ale capetelor Sf. Petru și Sf. Pavel și un sfeșnic triplu aprins de fiecare parte. Tronurile erau aranjate de-a lungul laturilor în același mod ca mai devreme în catedrală și între ele erau două bănci transversale lungi, una față în față, pentru cei șase vorbitori aleși de fiecare parte, în timp ce puțin în fața lor erau așezați Nicolae Sagundino cel Interpretul grec, care a câștigat laude de aur din partea tuturor pentru versatilitatea sa atât în latină, cât și în greacă, ³ și „trei notari de încredere, numiți pentru fiecare parte, care au notat cu exactitate ceea ce s-a făcut în latină și greacă”. ⁴ Papa a fost înconjurat de însoțitorii săi; împăratul, cu Philanthv pinus lângă el ținând sabia imperială, de către curtenii săi. Restul capelei, până la o barieră cu o singură intrare ridicată mai jos pentru a exclude mulțimea curioșilor, era ocupată de tronurile cardinalilor, arhiepiscopilor și episcopilor, tribunii ambasadelor domnești, băncile stareților, eclesiasticii, teologi și curteni, cu locuri ici și colo pentru scriitorii latini, iar spațiile intermediare erau pline de spectatori. Xhe .ziua a fost...8 octombrie 1438. ⁵

Privilegiul de a deschide procedurile le-a fost acordat grecilor, așa că Bassarion s-a ridicat și, cu o plecăciune scăzută către primele tronuri de ambele părți, a început un discurs lung, încurajându-și și îndemnându-și ascultătorii cu gânduri ca acestea. ⁶ Despre marile întreprinderi concluzia aduce cu sine o mare bucurie; nu mai puțin începutul lor.

¹ AL p. 45. * Ibid. pp. 43, 46, 50, 67.

³ *ibid.* p. 39. ⁴ Fantinus Vallaresso, *op. cit.* p. 21.

⁵ Această dată este atestată de AG, Stokl, *op. cit.* p. 161 și *Diarium of Andrew da Santa Croce (Frag. etc. p. 46 care însă greșește luna). AL* aceluiași scriitor read *hoc modo deventum est cum Grecis usque ad octavam mentis octobris. Nonoque die, ut publice disputationes fierent, est conventum...* p. 32. Syropoulos dă 6 octombrie ca dată. Descrierea (conținută în AG) *alocă trei zile, 8, 11, 13 octombrie pentru*

Panegiricul lui Bassarion, discursul lui Rhodos și respectiv începutul dezbaterii.

Partea ne^protocoală a *Acta graeca* care nu este *Descrierea* menționează 4 octombrie pentru panegirul lui Bassarion și 8 octombrie pentru dezbateri.

⁶ Pentru o sinteză a sesiunilor cf. H.[^]L. VII, p. 973 ff-; G. Hofmann, 'Die Konzilsarbeit in Ferrara II', în *OCPill* (1937), PP. 403-55.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Și acum începutul a fost făcut aici pentru a vindeca o breșă care a durat atât de mult. Scopul este, totuși, de a căuta adevărul, iar tendința naturală a omului de a dori să prevaleze, chiar și cu prețul adevărului, trebuie înăbușită cu severitate. Pentru aceasta, toți trebuie să dea tot ce au mai bun.

Mare este frumusețea armoniei. Fie ca Hristos Domnul nostru, Care a murit pentru a restabili armonia dintre om și Dumnezeu, să o dăruiască celor două Biserici și să le unească în minte și voință, și să nu le lase dezbinat. Fie ca Duhul Sfânt, Dătătorul tuturor darurilor bune, Duhul adevărului, să ne inspire adevărul și, așa cum în Preacurata Treime sunt trei Persoane, dar o singură substanță și o singură natură, totuși pluralitatea nu distruge identitatea, dă-i că noi, deși mulți și de națiuni diverse și, din păcate, din mașinațiunile arcului/ dușmanului credințelor și credințelor, putem să ne scăpăm de diversitate și să ne dovedim unul în credință și credință în ceea ce privește Tine.

Din cauza inițiativei, a râvnii, a eforturilor Sfântului Părinte a fost convocat acest Sinod. Lui, prin urmare, îi sunt datorate toate laudele și felicitările și mare va fi renumele care i se va dobândi dacă, cu ochii mereu pe finalul propus, cu unitatea reciprocă crescând pe măsură ce procedurile înaintază, acest început splendid este încununat de un început mai splendid. Sfârșit.

Îl va avea mereu alături pe Împărat care îi secundează eforturile, un Împărat care din copilărie și-a dorit mereu concordanța Bisericilor, care a apucat prilejul realizării când i-a oferit, care a disprețuit pericolul, a neglijat confortul, a pus considerații de viață. , bogăția și patria pe locul doi, să coopereze cu Hristos și să protejeze pacea Bisericii.

Nu mai puțin este zelul Patriarhului, care, în ciuda vârstei și a sănătății zdrobite, tânjește să ajute la această mare lucrare, iar restul grecilor adunați aici din cele mai îndepărtate țări îi vor sprijini bunăvoința. Dumnezeu să împiedice dușmanul omenirii să împiedice această lucrare, împotriva căruia trebuie să ne înarmăm. Uneori este mai bine să fii depășit cu un scop bun decât să depășești.

Împăratul și Patriarhul să-și păstreze râvna până la capăt și să inspire restul pentru ca, cu gata cooperare a prelaților romani, să

¹ AG p. 37~4^.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Traducerea în latină a discursului, ¹ și a fost urmată de Andrew Chrysoberges, arhiepiscopul Rodosului, care — extempore după Andrew da Santa Croce — a exprimat, în numele latinilor, Papei, Împăratului și Patriarhului felicitări pentru munca începută și un fericit augur de sfarsitul ei reusit. ²

Când Andrei a terminat, Mark Eugenicus, mitropolitul Efesului, s-a ridicat pentru a deschide discuțiile cu privire la legitimitatea adăugării la Crez. ³ După câteva cuvinte despre caritatea care ar trebui să informeze ambele părți în dezbateri, el a anunțat: * Vom vorbi despre adăugarea făcută în Crez că nu a fost făcută pe drept și nu ar fi trebuit să fie făcută niciodată, pentru că acesta a fost motivul inițial. pentru schismă.' După care Andrei de Rodos s-a ridicat să răspundă, dar Mark a obiectat că nu a prezentat încă niciun motiv pentru afirmația sa, așa cum era dreptul său, așa că i s-a permis să continue. Hristos, a spus el, a lăsat pacea Bisericii sale ca moștenire, dar se va bucura de ea numai cu condiția ca ucenicii săi să păstreze caritatea reciprocă. Biserica Romană din vremuri a rupt această caritate aprobând o doctrină nesustținută de Evanghelii, Sinoade sau Părinți, dar acum dorind să restabilească pacea în caritate și-a pus mâna în sarcină invitând Biserica noastră. Singura modalitate de a vindeca o boală este stabilirea cauzei și apoi eliminarea acesteia. Așadar, să se întoarcă la zilele unității și să se alătore Părinților care au făcut Sinoadele ilustre. Prin urmare, definițiile Sinoadelor ar trebui citite, mai întâi pentru a arăta că suntem de acord cu ele și le urmăm în minte, precum și în ordine, și apoi că putem beneficia de rugăciunile lor pentru succesul nostru de a construi cuvintele noastre pe ale lor ca pe o temelie sigură.

Andrew a răspuns împărțind cuvintele lui Mark în cinci puncte. Afirmația că Biserica Romană a rupt legăturile carității

¹ *AL* pp. 34-8.

² *Ibid.* p. 38. Sir. vi, 17, p. 166 îl face pe Andrew să deschidă procedura pentru a fi urmată de Bessarion. Aici cu siguranță greșește, fiindu-i opus *AL* și *Descrierea Acta graeca*.

³ Sursele pentru acest precis al discursurilor de la Ferrara sunt (1) *AG* pp. 49-217 care, totuși, omit a doua jumătate a sesiunii vi și începutul sesiunii a ix-a și nu înregistrează practic nimic din ultimele trei sesiuni xii-xiv. ; și (2) *AL* pp. 40-132 care trece peste sesiunile iv și v. Syropoulos (pp. 166-77), după un scurt rezumat al discursului de deschidere al lui Mark Eugenicus, nu face altceva decât să menționeze datele celorlalte, căci detalii despre care el trimite cititorii săi la *Practica Consiliului*. H[^]L. relatează această istorie, vii, 973-85.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a fost nedrept. Oare Marcu a uitat că pontificii romani veniseră în ajutorul Bisericii Răsăritene în atâtea ocazii, fiind prezenți în persoană sau prin împuternicire la consilii pentru a potoli furtunile ereziei? Ei nu încetaseră niciodată prin mesageri sau scrisori să-i îndemne la pace și concordie, mărturisește actualul Papă care făcuse atât de multe, mărturisește Papa Grigorie la Sinodul de la Lyon. Definițiile consiliilor pot fi, într-adevăr, citite, dar nu sunt necesare. Eugeniceu a răspuns recunoscând datoria pe care Răsăritul o are față de Roma, dar îndemnând că toate eforturile pentru pace sunt zadarnice atâta timp cât rămâne cauza schismei: era esențial să se citească definițiile, deoarece acestea interziceau orice adăugare sau scădere din Crez. ». Dacă Biserica Latină, a întrebat Andrei, a greșit în credință, de ce orientalii nu au dovedit-o niciodată? Și dacă adăugarea este adevărată, de ce să nu o adăugați? Pentru că este interzis, replică Mark.

Asa s-a încheiat prima sesiune. Dar Împăratul nu a suferit a doua oară umilința la care fusese supus la intrarea sa în această sesiune și, în ciuda rugămintelor Patriarhului, care se temea să nu dea impresia că grecilor le este frică de întâlnirea cu latinii. Dacă ei nu se prezentau în ziua stabilită doar pentru a doua sesiune, refuzau să meargă el însuși sau îi lăsau să participe până când nu se găsea un mijloc prin care să-și poată ocupa tronul după o manieră potrivită demnității sale. Așa că latinii au fost nevoiți să facă față greutății. S-a făcut o deschidere în peretele primei camere în care împăratul fusese forțat mai devreme să coboare, astfel încât să poată fi dus neobservat printr-o serie de camere într-un apartament mic cu o ușă care se deschidea în capela din colțul de lângă el. tron. De acolo nu a fost greu să-l duc la locul său atât de înconjurat de însoțitorii săi încât a fost invizibil pentru mulțime până când a fost așezat. Din cauza acestor ajustări, a doua sesiune nu s-a întrunit până luni, 13 octombrie.¹

Când s-a întâlnit, totuși, a fost abordat cu o altercație între greci și latini cu privire la dacă Andrei de Rodos avea dreptul atunci și acolo să răspundă în mod oficial la discursul lui Eugeniceu. Rodos însuși și Efes au fost implicați în ea și în diferite momente Cesarini, Isidor al Rusiei, Maestrul Ioan (Montenero?) și Bes[^] sarion, fiecare aducând motive pentru care partea lui era în dreptate. The

¹ Sir. vi, 17, p. 167-8.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Grecii au protestat că nu se cere niciun răspuns până când nu și-au susținut afirmațiile prin argumente și documente: latinii au pretins dreptul la dezbateri de a-și apăra imediat. Niciuna dintre părți nu a cedat, așa că Papa prin Cesarini a închis ședința pentru ca problema să fie soluționată la o întâlnire a celor șase oratori ai ambelor părți a doua zi. Împăratul a fost de acord.

Întâlnirea a avut loc în apartamentele Patriarhului la 14 octombrie. Grecii erau acolo în forță, Împăratul, Patriarhul, toți prelații și Staurophoroi cu alții. Delegații latini au îndemnat cu toată insistențele posibile că nu este nevoie să se citească definițiile, cel puțin în public — dacă grecii vor să fie citite, să se facă în privat; dar grecii s-au încapatat, declarând că dacă nu vor fi citiți și în ședința publică, nu vor continua cu discuțiile.; În cele din urmă, latinii au cedat, datorită, așa spune Andrew da Santa Croce, spiritului de conciliere al Papei și al Cardinalului Cesarini, deși el însuși (și, fără îndoială, alții împreună cu el) făcuse tot posibilul pentru a-i descuraja.

Deci, în cea de-a treia sesiune (16 octombrie), cu consimțământul neplăcut al latinilor, ¹ Marcu Eugeniceus citise diferite fragmente din primele șapte Consilii Generale —/Crezul de la Niceea împreună cu interdicția de a face „o altă credință”, ambele din Faptele Sinodului de la Efes și câteva comentarii asupra lor ale lui Chiril al Alexandriei, protagonistul ortodoxiei la acel Sinod, care scrisese: „Nici nu permitem ca credința definită să fie supărată de nimeni, adică Crezul sfinților noștri Părinți care s-au adunat odată la Niceea. Nici nu ne permitem nici nouă, nici altora să schimbăm un cuvânt din ceea ce este așezat acolo sau să călcăm chiar și o singură silabă, ținând cont de textul: „Nu înlăturați granițele străvechi pe care le-au stabilit părinții voștri”. ² Căci nu ei au vorbit, ci Duhul lui Dumnezeu și Tatăl, care purcede din El, dar nu este străin de Fiul în ceea ce privește substanța. ³ A urmat definirea

¹ Aceasta, așa spune Syropoulos (vi, 19, pp. 169-70), au arătat lăsând cartea Evangheliilor închisă, raclele întinse și lumânările neaprinse pe altar și excluzând cât mai mulți spectatori. Symeon al Rusiei consemnează (fără îndoială în mod greșit) că latinii au părăsit sesiunea în timpul lecturii și explicației decretelor de către Eugeniceus (T. Frommann, *Kritische Be it rage zur Geschichte der Florentiner Kirchen' einigung* (Halle, 1872), p. 123.

² Prov. xxii. 28. ³ Scrisoare către Ioan din Antiohia, Mansi, 5, 308 E.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

de la Calcedon cu Crezurile de la Niceea și Constantinopol și o versiune oarecum extinsă a interdicției promulgate la Sinodul de la Efes. ¹ S-au citit și extrase din Sinoadele ulterioare – parte dintr-o scrisoare a lui Ioan Patriarhul Constantinopolului ² și parte dintr-o scrisoare a Papei Vigilius ³ pentru a reprezenta cel de-al cincilea Sinod; decretul celui de-al treilea Sinod de la Constantinopol ⁴ cu interdicția anexată ⁵ și părți din două scrisori ale Papei Agatho; ⁶ apoi în cele din urmă decretul celui de-al doilea Sinod de la Niceea ⁷ — toate laudând inviolabilitatea credinței transmise și impunând respectarea ei strictă.

Când grecii au citit decretul celui de-al șaptelea Sinod, cardinalul Cesarini a expus un codex latin ⁸ despre care el susținea, scris așa cum era pe pergament, era foarte vechi și, deși era de acord cu codexul grec în toate celelalte, totuși cuprins în pro / fesiunea de credință a Patriarhului Tarasius cuvintele *et ex Filio*. Tarasius, desigur, a fost remarcat pentru că a folosit expresia „prin Fiul”, așa că grecii nu au fost impresionați, chiar dacă Cardinalul a făcut ca această versiune latină să fie citită oficial la sfârșitul sesiunii. ⁹ Poate că incredulitatea nedisimulată a oratorilor care se confruntau cu el l-a determinat pe Cesarini chiar a doua zi să-i scrie lui Traversari, apoi în Florența, descriind incidentul și amintindu-i de un memoriu pe care i-o făcuse mai devreme despre un codex aparținând lui Nicolae din Cusa, cumpărată probabil la Constantinopol, care conținea conturi ale Sinodului al șaselea, al șaptelea și al optulea, în care (așa credea Cesarini că și-a amintit) fuseseră șterse, dar atât de rău, încât se mai puteau citi: Aș fi plătit o sută de ducați dacă ieri aș fi putut afișa în ședință publică împreună cu cartea noastră a Sinodului al șaptelea o greacă

¹ Mansi, 7, 109c, 116C.

² Mansi, 8, 1063 CD, care aparține unui consiliu din Constantinopol din 518, dar Marcu a prezentat-o în mod eronat ca parte a celui de-al doilea Sinod general al Constantinopolului din 533 și nu a fost contestat.

³ Mansi, 9, 401c.

⁴ Mansi, 11, 633.

⁵ *Ibid.*, 640B.

⁶ *Ibid.*, 236D, 289A.

⁷ Mansi 13, 323 D.

⁸ Syropoulos spune greșit un codex grecesc, vi, 19, p. 170.

⁹ Scol. (111, p. 52) afirmă că Andrei de Rodos era responsabil și că latinii au fost atât de umiliți de râsul batjocoritor al grecilor, încât l-au îndepărtat pe Rodos din numărul oratorilor — o eroare, pentru că Rodos a fost cel care a vorbit. scoateți următoarele două sesiuni. Cf. de asemenea Mark Eugenius, *Conjessiofidei* în Petit, *Docs.* p. 43 8 (300),

ADIȚIUNEA LA CREDUL

codex al aceluiași Consiliu cu sintagma sus-menționată clar și vădit ștearsă”.¹ Dar, dincolo de discuții, niciun latin nu a mai înaintat vreodată acest argument, și cu atât mai puțin l-a coroborat cu dovezi grecești, așa că, probabil, cardinalul a fost dezamăgit de speranțele sale.

Interzicerea celui de-al treilea Consiliu trebuie să fie dată în întregime, deoarece a jucat un rol predominant în toată dezbateră, pentru că a stat la baza poziției grecești și toate discuțiile ulterioare au vizat interpretarea ei. Se derulează după cum urmează:

De aceea, după ce au fost citite aceste lucruri, sfântul Sinod a promulgat că nimeni nu este îngăduit să prezinte, adică să scrie sau să compună, altă credință decât cea definită de sfinții Părinți adunați în Duhul Sfânt la Niceea. Cei care au îndrăznit fie să alcătuiască, fie să ofere sau să propună altă credință celor care doresc să se întoarcă la recunoașterea adevărului fie din păgânism, fie din iudaism sau din orice erezie, astfel, dacă ar fi episcopi sau clerici ar trebui înstrăinați, episcopii de episcopatul și clericii din cler; dar dacă laici ar trebui să fie sub anatema.²

Sinodul de la Calcedon a repetat această interdicție, dar cu unele modificări. Acum a devenit ilegal „să propui o altă credință, adică să scrii sau să compui sau să gândești sau să înveți altfel”. Cei care au îndrăznit fie să alcătuiască o altă credință, adică să propună sau să învețe sau să predea un alt simbol' au fost supuși pedepselor impuse de Sinodul de la Efes.³ Al șaselea Sinod a urmat fraza⁴ ologia celui de-al patrulea.⁴

Mark Eugenicus nu a pus pur și simplu să citească fragmentele. El și-a adăugat propriile comentarii între ele și astfel și-a construit argumentul: Conciliul de la Efes a aprobat și așa cum a cristalizat Crezul de la Niceea și a declarat că ar trebui să rămână neschimbat, lucru pe care primele două Sinoade care au făcut Crezurile l-au putut cu greu. au făcut pentru ei înșiși fără să pară aroganți. Părinții din Efes au adăugat interdicția pentru că după cel de-al doilea Sinod a avut loc o val de crezuri locale, care s-a încheiat cu cel al lui Nestorie. O astfel de varietate era plină de pericol și așa că, deși al doilea Sinod amplificase Crezul de la Niceea (cum a putut în mod legal pentru că încă nu exista nicio interdicție împotriva lui), au decis

¹ Mai târziu din 17 octombrie 1438 în Trav. nu. 848.

² Mansi, 4, 136ID.

³ Mansi, 7, 116c.

⁴ Mansi, 11, 640 b.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

să înlăture o astfel de posibilitate pentru viitor atât de la ei înșiși (nu au adăugat cuvântul *Theotokos*, deși era cel mai potrivit pentru a respinge blasfemiile lui Nestorius), cât și de la posteritate, și au impus folosirea Crezului de la Niceea sau, deoarece era echivalent, Crezul Constantinopolului. Este adevărat că Părinții din Efes nu au făcut nicio mențiune despre Crezul Constantinopolului: au vorbit doar despre cel de la Niceea, pentru că acesta era Crezul botezului și cel mai vechi și mai fundamental. Crezul de la Constantinopol ei considerau ca unul cu cel de la Niceea, așa cum făcuseră și Sinoadele de mai târziu, care repeta interdicția promulgată la Efes.

■ Câteva zile mai târziu, în sacristia bisericii Sf. Francisc, a avut loc o întâlnire privată a oratorilor de ambele părți, cu interpretul și notarii cărora le revenea în timpul ședințelor luarea discursurilor. Fiecare sesiune publică a fost urmată de o întâlnire privată de acest fel. Acolo, un vorbitor care citase din Consilii sau Părinți a trebuit să producă codurile pe care le-a folosit pentru inspecția celeilalte părți, iar cele două seturi de notari au trebuit să compare versiunile lor ale discursurilor pe care le-au luat, astfel încât fiecare parte să fie să aibă o înregistrare exactă și convenită de comun acord cu privire la ceea ce a fost spus public. Pe baza acestor înregistrări, vorbitorii următori au întâlnit argumentele adversarilor lor. Există frecvent referiri la aceste ședințe private în Actele Consiliului, dar puține dintre ele sunt incluse în protocol. Actele *grecești* și *Synv poulus* (care aici își are datele puțin confuze) se referă la această întâlnire din 18 octombrie; primul dă și o scurtă descriere a celui care a urmat ședinței următoare; Syropoulos menționează una după a cincea sesiune, Andrew da Santa Croce se referă la una după cea de-a opta sesiune, iar atât el, cât și *Actele grecești* înregistrează una după ultima sesiune de la Florența. Dar nu există nicio îndoială că aceasta a fost o practică obișnuită și oferă o garanție a acurateții protocolului consemnat în *Actele grecești*.

În ședința privată din 18 octombrie, s-a convenit ca fiecare parte să-și împrumute celeilalte codurile, dacă se solicita, cel puțin pentru o oră. La începutul următoarei sesiuni publice (a patra, pe 20 octombrie), cardinalul Cesarini s-a plâns că grecii nu au dat curs unei cereri latinești de împrumut a unui codex care conține cel de-al optulea Consiliu. Eugenicu le-a justificat

ADIȚIUNEA LA CREDUL

reticența prin declararea că așa-zisul al optulea Conciliu, în care Fotie fusese condamnat, a fost anulat de un consiliu ulterior (la care s-a referit ca fiind al optulea ¹) și, prin urmare, nu era o bază validă pentru niciun argument. În mod surprinzător, Cesarini nu a contestat această afirmație; într-adevăr, el ia asigurare pe greci că nu trebuie să se teamă de folosirea lui în latină; ceea ce voia el cu adevărat erau conturile Conciliilor al șaselea și al șaptelea cuprinse în același volum. După care Eugenius a promis că va avea loc. Dar probabil că a existat o oarecare nemulțumire în rândul latinilor din cauza multumirii prea mari a lui Cesarini; în orice caz, Andrei de Rodos a revenit asupra acestui subiect în a cincea sesiune și a corectat expunerea lui Mark despre istoria sa. ²

Odată cu soluționarea problemei codexului, Andrei, arhiepiscopul Rodosului, și-a început discursul pentru a răspunde oratoriei de la Efes. Metoda lui era mai scolastică. El și-a început primul punct, că *Filioque* nu este un adaos, cu un silogism: O expunere sau o dezvoltare nu este o adăugare; dar *Filioque* este o dezvoltare cuprinsă în *ex Patre* — prin urmare nu este o adăugare. Pentru a demonstra premisa majoră, el a argumentat: Fiecare adaos este din afară (cum este hrana din afară); dar dezvoltarea sau clarificarea nu este din afară — prin urmare nu este o adăugare. Premisa minoră a celui de-al doilea silogism el a demonstrat-o prin exemple pentru a arăta că credința de la Niceea era o amplificare a Noului Testament și că Sinoadele ulterioare au clarificat Niceea, nu în ultimul rând Sinodul de la Constantinopol al cărui Crez, după cum a recunoscut Eugenius, era diferit de Crezul de la Niceea, dar a fost acceptat de Sinodul de la Efes și de posteritate ca echivalent al acestuia. Niciuna dintre acestea nu ar fi putut adăuga credința Noului Testament; deci evoluțiile nu au fost completări. Apoi a continuat să dovedească premisa minoră a primului său silogism, că „de la Fiul” era cuprins în „de la Tatăl” și, în mod imediat, s-a confruntat cu protestele grecești, pentru că se spunea că aceasta urma să intre într-o altă întrebare, adevărul dogmei și să lase deoparte problema imediată a legalității adăugării. Cu toate acestea, chiar dacă grecii au afirmat că vor refuza

¹ Aceasta a fost folosită de Marcu Eugenius ca argument împotriva latinilor (Petit, *Docs.* PP. 421, 440) și de fratele său Ioan într-o scrisoare către Notaras (Lambros, I, p. 138).

² AG pp. 133 și urm.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Faceți referire la aceasta în răspunsurile lor, el a insistat să citească fragmente din unii dintre Părinții greci – Chiril ¹ și Vasile ².

Al doilea punct al lui Andrei a fost că dezvoltarea nu este interzisă, nici de Noul Testament, nici de Părinți, nici de Sinoade, pentru că au existat nenumărate evoluții, iar autorii lor nu au fost considerați a fi cenzurați. Crezul Apostolilor a fost o dezvoltare a Noului Testament; Niceea din Crezul Apostolilor, cea a lui Con' Constantinopol din Crezul de la Niceea. Mulți Părinți greci (de exemplu, Gregory Theologus' ³ și Grigory Palimas ⁴) au spus că nu era o chestiune de cuvinte, iar Crezul este citit în diferite limbi. Primele principii conțin în sine concluziile care se pot trage din ele. Sfântul Pavel a proclamat „o singură credință, un singur botez, un singur Dumnezeu și Tată al tuturor”, ⁵ o singură Biserică – dar Biserica rămâne și trebuie să rămână aceeași pentru totdeauna, cu puterea ei intactă: ar reduce această putere și ar face Biserica incapabilă de a face față crizelor momentului și astfel s-ar dovedi dăunătoare pentru credincioși. Așadar, Roma a acționat atunci când a apărut necesitatea, dar nu împotriva unei hotărâri a unui Conciliu, pentru că „o altă credință” a interdicției nu înseamnă o altă formulare a aceleiași credințe, ci o formulare a unei alte credințe diverse. Acesta a fost sensul primei interdicții, iar Părinții și Sinoadele care au urmat trebuie interpretate prin aceea.

La 21 octombrie 1218 florini au fost dați Patriarhului drept indemnizație de două luni pentru el și clericii săi.

În următoarea sesiune (a cincea, la 25 octombrie) Andrei și-a continuat discursul, dedicând prima parte a acestuia unui răspuns la argumentele Mitropolitului Efesului. ⁶ Extrasele citite pentru Eugenicu au fost recitate din nou, intercalate de comentarii ale lui Andrei, „a căror sarcină era că Roma nu a făcut mai mult decât ceea ce a făcut Sinodul de la Constantinopol Crezului de la Niceea. A păstrat aceeași credință, dar a clarificat-o; deci „altă credință” în pro^hibiție trebuie să însemne „credință diversă”. Simbolul Niceei, așa cum a afirmat Marcu, este complet – da, în ceea ce privește credința, dar nu în ceea ce privește

¹ PG 74, 257 c.

³ PG 32, 332BC; 31, 468A.

³ PG 36, 345c.

⁴ PG 151, 725 A.

⁵ Efes. iv, 5.

⁶ Toate aceste argumente vor fi repetate ulterior de Cesarini, deci nu sunt descrise pe larg aici.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

explicație. Biserica Romană a găsit această doctrină în Părinți — Augustin, Ambrozie, Grigore cel Mare, Vasile, ¹ Grigore de Nyssa, ² Atanasie, ³ Ioan Gură de Aur, ⁴ Simeon Metafraste, ⁵ Epifanie. ⁶ Ocazia, ereziile din Spania, au cerut afirmarea ei. A fost aprobat de un număr numeros de concilii de la Roma (Sinoadele ocumenice au aprobat în trecut adesea concluziile sinoadelor locale) condus de Papa în a cărui putere este să convoace concilii, după cum a mărturisit martirul grec Ștefan. ⁷ Grecii știau de mult despre asta și nu s-au împotrivit; chiar Fotie, care a căutat orice mâner împotriva Papei, nu a invocat acesta; tăcerea lor a dat o recunoaștere tacită și astfel adăugarea nu a fost cauza schismei

Oratorul grec ales să răspundă lui Andrei de Rodos în a șasea sesiune din 1 noiembrie a fost Bessarion, Mitropolitul Niceei.⁸ După ce a recapitulat pe scurt principalele argumente ale lui Andrei, a spus că se va limita la al doilea punct al lui Rodos și se va dovedi împotriva lui că este interzis să adăugați ceva la Crez, chiar dacă acel lucru este adevărat. Cu toate acestea, a început prin a discuta despre al doilea silogism al lui Andrew. A contestat premisa minoră (Dezvoltarea nu este din afară), afirmând că în chestiunea în discuție nu era adevărat, deoarece pentru a demonstra că *Filhq* este cuprins în *ex Patre* trebuia introdus din Noul Testament, adică din afară, axioma „Orice este al Tatălui este al Fiului”.⁹ Nici măcar maiorul nu era sănătos pentru că, pentru a folosi exemplul pe care Andrei îl luase de la Aristotel, mâncarea din afară nu este un adaos până când nu a fost asimilată corpului.

Al doilea punct al lui Andrew a fost: Dezvoltarea nu este interzisă. Bessarion a fost de acord. Dezvoltarea nu este interzisă, dar este interzisă

¹ PC 32, 148a. ² PG 44, 1160B.

³ PC 26, 580B. ⁴ PG 59, 220.

⁵ PC 115, 1032B. ⁶ PC 42, 493 AB.

⁷ PC 100, 1144B.

⁸ Syropoulos afirmă că acest discurs a fost compus pentru Bessarion de George Schoelarius (vi, 21, p. 174). Bessarion, însă, susține că el a fost cel care a produs cele mai bune argumente pentru apărarea poziției grecești (Bessarion, *Epist. ai Alex. Lascarin*, PC 161, 341c). Isidor de Kiev a început și el să scrie un discurs ca răspuns Rodos. ¹ Așa că, probabil, câțiva dintre teologii greci s-au propus să infirme argumentele latine, iar Bessarion poate să fi profitat de munca lor.

⁹ „Toate lucrurile pe care le are Tatăl sunt ale mele”, Ioan al XVI-lea. 15.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

pentru a adăuga la Crez. Chiar și asta a fost permis până la Sinodul de la Efes, dar Efesul a interzis o altă mărturisire a aceleiași credințe, nu doar o mărturisire a unei alte credințe, care a fost întotdeauna în natura lucrurilor interzise. Și Efes a fost primul Sinod care a ascultat de propria sa poruncă, deoarece s-a abținut să introducă *Theotokos* în Crez, deși era conținut în principiu în Simbolul lui Nicaca și ar fi fost extrem de util să-l fi adăugat. Consiliile ulterioare au respectat de asemenea interdicția. Citatele din Părinți nu ajută aici. Pot Latini să arate vreun Consiliu care a adăugat Crezului 5 Nu pot, pentru că Sinoadele au găsit o altă cale – să lase Crezul inviolabil și să adauge în afara lui definiții pentru a răspunde situației momentului.

Argumentul lui Andrew de la faptul că Crezul este recitat în diferite limbi nu are rost. *Filioque* a schimbat sensul, deoarece *ex Patre* este o singură propoziție, în timp ce *ex Patre Filioque* este două unite printr-o copulativă. În mod similar, pica lui că un principiu general și concluziile sale sunt într-adevăr un lucru nu este validă - unul este de la sine înțeles, celălalt de dovedit - și, chiar dacă concluziile sunt conținute în principiu, ele nu trebuie adăugate - în această ușurință a Crezului, ele nu trebuie adăugate. La urma urmei, nu adăugăm la Noul Testament, deși acesta este fundamentul întregii credințe. Că Biserica este întotdeauna una și aceeași este, desigur, adevărat, dar Biserica de mai târziu trebuie să-l venereze pe cel de mai devreme, altfel se înnebunește. Poate dezvoltă credința cu condiția să păstreze intacte formularele originale. Așa au făcut Agatho, Chiril și ceilalți Părinți citați de Andrei.

Restul discursului lui Bassarion, continuat în cea de-a șaptea sesiune din 4 noiembrie, a fost îndreptat împotriva a ceea ce spusese Rhodes în al doilea discurs, când a răspuns la argumentele lui Eugenicus. A fost un răspuns la un răspuns și atât de oarecum disjuns. Sinodul de la Efes a citit Crezul de la Niceea pentru a-i acorda aprobarea și pentru a-l opri împotriva schimbărilor ulterioare. Interdicția se referă nu numai la înțelesuri, ci și la cuvinte — Sinoadele de mai târziu nu au adăugat[^] Chiril și Agatho au însemnat atât cuvintele și nu numai sensul Crezului și, în orice caz, profesiunea lui Agatho era una privată, nu a întregii Biserici. Cuvântul *Theotokos* nu a fost adăugat, deși era aproape esențial.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Dorim ca reverența voastră să știe că reținem această permisiune fiecărei Biserici și sinod chiar ecumenic și nu numai Bisericii Romane, deoarece oricât de mare ar fi Biserica Romană, ea este totuși mai mică decât un Sinod Oecumenic și Biserica universală: și o reținem de la întreaga Biserică, cu atât mai mult decât de la Biserica Romană o reținem. Dar nu o reținem ca de la noi înșine, ci considerăm că aceasta a fost interzisă prin hotărârile Părinților.

Bessarion și-a încheiat discursul cu o întrebare: „Vă întrebăm atunci dacă aceste prevederi și interdicția se referă la Simbolul credinței sau la altceva”. Latinii au rămas pentru o clipă fără răspuns, iar oratorii și cardinalii lor s-au adunat în jurul Papei pentru o scurtă perioadă de timp în consultare. În cele din urmă, Andrei de Rodos începu să vorbească.¹ După o mică altercație cu privire la ceea ce spusese sau nu Niceea, Andrei a început să apere silogismul pe care îl contestase Bassarion. Bessarion negase, cel puțin în privința lui *Filioque*, premisa minoră a lui Andrew: „Dezvoltarea nu este din afară”. Rhodes a explicat că „fără” are două sensuri – un lucru poate fi diferit în cuvânt sau diferit în materie. Subiectul evangheliilor, celor trei crezuri și crezului roman este același - a nega asta ar însemna a afirma cât mai multe credințe diferite, iar grecii spun că crezurile de la Niceea și de la Constantinopol sunt într-adevăr una și aceeași - deci *Filioque*, nefiind din afară (adică dintr-un principiu sau subiect diferit) nu este nicio adăugare.

A opta sesiune a urmat pe 8 noiembrie, când vorbitorul pentru latini a fost Aloysius de Pirano, OFM, episcop de Forli.³ După câteva cuvinte despre armonia care ar trebui să predomină între ambele părți, el a declarat că scopul său a fost de a dovedi două puncte, că *Filioque nu este*, în mod propriu, o adăugire și că nu este interzis.¹ A existat o evoluție treptată a credinței. . Vechiul Testament a condus la Noul; Noul Testament a dus la Crezuri. Crezul Apostolilor citește; „Cred în Duhul Sfânt”; Niceea și Constantinopol au scris: „care purcede de la Tatăl”; care, la rândul său, a condus la „și de la Fiul”, care, prin urmare, nu este o adăugare.

Nici nu este interzis. Deși grecii spun că până la Sinodul din

¹ Notarii greci (AG p. 160) declară că Andrei vorbea doar pentru a umple timpul și nu vorbea la obiect, așa că nu au renunțat la ceea ce a spus, ceea ce, în consecință, lipsește în *Actele grecești*.

² Aloysius de Forli, spre deosebire de ceilalți oratori, i-a citit discursul (Syr. vi, 21, p. 174).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Efesul Părinții ar putea adăuga la Crez, care trebuie modificat pentru a însemna că Părinții într-un Sinod General ar putea face acest lucru, dar nu și indivizii. Dar pentru a ajunge la rădăcinile întrebării trebuie să investigăm intenția celor care au formulat interdicția. Ceea ce au vrut ei a fost să verifice credințele false. O astfel de putere nu poate fi niciodată refuzată întregii Biserici sau capului ei, „de care se află toată puterea și dreptul asupra Bisericii universale”, pentru a se confrunta cu erezia. Nu aceasta a fost intenția legiuitorilor, așa cum arată acțiunea Conciliului cu privire la Nestorie și scrisorile atât ale lui Celestin, cât și ale lui Chiril. Acea interdicție nu era nouă. Acesta fusese aplicat Crezului Apostolilor, dar crezurile de mai târziu au adăugat. „Deci, ceea ce este interzis este să nu clarificăm credința tradițională, ci să producem una diferită – de aceea a fost condamnat Nestorius.

Restul discursului lui Aloysius în această sesiune și cuvintele sale de la începutul celei de-a 9-a următoare (a noua, la 11 noiembrie) au fost preluate cu un răspuns direct la argumentele lui Bessarion, /sistând că interdicția se referă și trebuie să se refere la un credință diferită – nu doar la o expresie diferită a aceleiași credințe*, deoarece puterea de clarificare și dezvoltare trebuie să rezide întotdeauna în Biserică. În special, el a apărut argumentul lui Andrei de Rodos pe care îl contestase Bessarion. Afirmația lui Andrei că un principiu conține concluziile sale a fost, a spus el, aplicabilă și în cazul *Filioque*, deși Bessarion spusese că „de la Tatăl și Fiul” sunt două propoziții în loc de singura propoziție „de la Tatăl”. ', pentru că *Filioque* urmează logic și direct din '*ex Patre*'. În mod similar, Andrew a avut dreptate când a declarat că ceea ce decurge dintr-un principiu nu este extrinsec aceluși principiu. Este asemănător cu ea în adevăr, așa cum dogmele luate din Scripturi sunt ca Scripturile în adevăr și asemănătoare cu ea în natură, deoarece ambele se referă la credință.; În cuvinte, principalul „Tot ce este al Tatălui este al Fiului” este diferit de cel minor „Dar Duhul purcede de la Tatăl”, dar nu este diferit în adevăr sau în fel. Deci, dacă se poate dovedi (cum se poate dovedi) din Evanghelii și din Sfântul Pavel că *ex Patre* implică și *e Filio*, atunci *Filioque* nu ar trebui să fie spus a fi extrinsec și suplimentar. El a sfârșit prin a proclama, ca răspuns la perorația lui Bessarion, că „o astfel de libertate nu poate fi luată de la Biserica Romană nici de către noi, nici de către predecesorii noștri, pentru că ea o posedă prin dreptul divin. '

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Când Aloysius de Forli a terminat, cardinalul Cesarini a luat cuvântul. De fapt, restul dezbaterilor de la Ferrara au fost un duel între el și Marcu din Efes ¹ de obicei cu urbanitate, uneori cu puțină asperitate, împăratul intervenind din când în când pentru a protesta că cardinalul a vorbit prea des și prea lung și a făcut să nu permită grecilor să-și spună cuvântul. De fapt, în toate sesiunile următoare (18 noiembrie, 4 decembrie, 8 decembrie, 13 decembrie) Mitropolitul Efesului a deschis lucrările cu o expunere destul de lungă, care însă, datorită întreruperilor lui Cesarini, s-a transformat curând într-o discuție. În care Cardinalul a avut mai mult decât o parte echitabilă din timp...

Ritmul sesiunilor a fost rupt de venirea trimișilor ducelui de Burgundia care s-au prezentat oficial Papei în ședință din 27 noiembrie. Aranjarea scaunelor era de așa natură încât, pentru a ajunge la Papa, trebuiau să treacă în fața Împăratului și, de fapt, au trecut direct pe lângă el, fără să recunoască prezența lui nici prin cuvânt, nici prin gest. Ajunși la tronul papal, ei l-au salutat pe Pontif sărutându-i piciorul și obrazul, și-au prezentat scrisorile de credință, care au fost citite în latină, dar nu au fost traduse în greacă, și au rostit de gura starețului de Clairvaux un discurs lung care a extins binecuvântările de pace și unire și pe bunele dispoziții ale Prințului lor. ³ Cu asta, sesiunea sa încheiat.

Împăratul a fost foarte supărat, pretinzând că trimișii ar fi trebuit să-i aducă scrisori și să i se adreseze, așa cum i-au făcut și Papei. A refuzat să participe la alte sesiuni sau să-și lase subiecții

¹ Isidor de Kiev, la trei zile după discursul lui Cesarini (prin urmare, la 14 noiembrie), a scris o lungă respingere luând unsprezece titluri din cuvintele cardinalului și răspunzând la ele cu cincizeci și două de argumente, dintre care majoritatea erau fie repetări ale răspunsurilor anterioare grecești, fie anticipări ale ceea ce va spune Mark Eugenicus în sesiunile ulterioare (Cod. Vat. Gr. 1896, 139r-15v-5v). Documentul se termină brusc după cel de-al 52-lea argument, fără nicio perorație pentru a-l rotunji. Din acest motiv, și pentru că nici *Acta graeca* și nici *Acta lat.* menționăm orice contribuție demnă de remarcat la dezbaterile lui Isidore (mai puțin vreun discurs îndelungat), trebuie să concluzionăm că această orăție nu a fost niciodată rostită în ședință publică! Același lucru ar trebui, se pare, să fie spus și despre alte scrieri ale lui Isidor: (1) o scurtă piecă de la începutul lui octombrie 1438 despre pacea și caritatea care ar trebui să se obțină între disputanți" (Cod. Vat. Gr. 1896, 214r-2i). <5 v); (2.) o altă orătură scurtă ofi. 14 octombrie privind Procedura Consiliului (Cod. Vat. Gr. 706, i66r-i09v); (3) parte din proiectul unui discurs împotriva adaosului scris la scurt timp după 25 octombriej(Cod. Vat. Gr. 1896, i81r-i84r).

* Text în *AL* pp/87-95 și *Frag.* pp. 63-70.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

participa în continuare până când insulta a fost ispășită. Patriarhul, care nu fusese prezent la incident din motive de sănătate, a acționat ca făcător de pace, iar Papa și-a intervenit și el bunele oficii. Au fost pregătite scrisori fictive ale ducelui de Burgundia către împărat, iar în următoarea sesiune, opt zile mai târziu (împăratul, împotriva sfaturilor consilierilor săi, a insistat ca amendamentul să fie făcut la fel de public ca insulta), episcopul de Chalon a prezentat ei spunând: „Cel mai ilustru Prinț, Ducele de Burgundia, plin de o dorință arzătoare pentru unirea grecilor, trimite aceste scrisori Alteței Voastre senine cu salutările sale și, deoarece acestea conțin acreditări, suntem gata să le explicăm prin cuvânt. gura în palatul Alteței voastre senine. Împăratul a acceptat scrisorile și sesiunea a continuat cu Marcu din Efes vorbind ca răspuns la ultimul discurs al lui Cesarini. ¹

Primul discurs al lui Cesarini ocupase a doua jumătate a celei de-a noua sesiuni din II noiembrie. La scurt timp după ce a dat-o în scris grecilor, o copie a cărei încă supraviețuiește. ² Conține majoritatea argumentelor lui. Ceea ce a fost spus în sesiunile ulterioare atât de către el, cât și de Mark Eugenicus a fost în cea mai mare parte o repetare (sau mai degrabă repetări) a raționamentului anterior, cu o nouă abordare ocazională sugerată de atacul adversarului. Ceea ce urmează este un rezumat al argumentelor propuse de ambele părți din toate aceste ultime sesiuni. A urmări în detaliu șerpuirea dezbaterii ar fi prea plictisitor și prea confuz.

Cesarini a început cu un principiu sănătos. Când se pune problema învățării semnificației unei legi, trebuie investigată intenția legiuitorilor. Ce au vrut să spună Părinții din Efes când au scris „o altă credință”? În mod clar, o credință diferită sau diversă. Ei au aprobat scrisorile lui Chiril scrise în fața Sinodului și l-au condamnat pe Nestorie. Ei au citit Crezul de la Niceea pentru a descoperi a cui era învățătura

¹ *Acta lat.* spune că cei șase oratori greci au intrat abia după transmiterea scrisorii, ceea ce este în contradicție cu afirmația lui Syropoulos că împăratul a insistat ca scuzele să fie făcute în plină ședință: *Actele grecești* o povestesc și altfel. Dar *Acta lat.* sunt aici foarte vagi cu privire la întâlniri. Dintre următoarele sesiuni, *Acta graeca* relatează foarte puțin și sugerează că au fost doar două; Syropoulos se referă la încă două sau trei fără alte comentarii. Datele exacte sunt date de relatarea tovarășului rus necunoscut al lui Isidore publicat de Stokl, *op. cit.* p. 1 62}

² G. Hofmann, 'Denkschrift des Kardinals Cesarini über das Symbolum', în *OC XXII* (1931) > PP. 3-6-2.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

în consonanță cu ea și al cărui opus. După definiție, ei au scris împăratului aprobând doctrina lui Chiril și respingând-o pe cea a lui Nestorius, ¹ iar Chiril a scris călugărilor din Constantinopol afirmând că „intenția principală a Conciliului a fost să-l condamne pe Nestorius \ ² Incidentul lui Charisius este iluminator și final. ³ El se plânsese Părinților din Efes despre mărturisirea credinței unora dintre adepții lui Nestorie, profesie pe care o numea nu o credință, ci o perfidie. Apoi, pentru a-și dovedi propria ortodoxie, a citit propria sa profesie, care diferă verbal, dar nu în fond, din Crezul de la Niceea. Consiliul l-a condamnat pe Nestorius. Iltjdid nu con/ demn Charisius/. Dar ar fi trebuit să se întâmple dacă *aliafile* însemnau o profesie diferită de cea a Niceei doar prin „cuvinte și silabe”.

Dacă se spune că interdicția se referă doar la profesiile de credință publice sau comune și nu la cele ale persoanelor fizice, obiecția nu are valabilitate deoarece interdicția este generală: spune „nu este legal pentru nimeni”: nu spune „public” sau „pentru a fi folosit la botez” sau adaugă orice altă clauză restrictivă: și proclamă pedepse împotriva episcopilor, clericilor și chiar mirenilor, și că la singular: nu spune că numai comunitățile sunt interzise. De fapt, Papa Agatho și patriarhii Tarasius (al Constantinopolului) și Teodor (al Ierusalimului) cu sinoadele lor au făcut mărturisiri de credință verbal diferite de Crezul de la Niceea și nu au fost reprobați. Nu că orice Biserică locală ar putea cânta propria sa varietate – nu, totuși, din cauza interzicerii celui de-al treilea Sinod, ci pentru că numai întreaga Biserică sau capul ei poate permite o astfel de practică.

Faptul că Bisericile locale pot oferi credincioșilor lor alte profesiuni de credință care să lămurească pe cea de la Niceea este dovedit de necesitatea predicării, așa cum a spus Papa Sf. Celestin ⁴, și de apărarea Papei Sf. Leon de către Sinodul de la Calcedon. ⁵

Sfântul Pavel vorbește despre „o singură credință”, așa că orice alta trebuie să fie o a doua,

i. e. o credință diferită și falsă; și acesta este sensul cuvintelor interdicției⁶ Sfântul Chiril, scriind lui Ioan din Antiohia, a declarat necesitatea recitării credinței cu o interpretare corectă și astfel a

¹ Mansi, 4, 1237E, 1240AB.

³

⁵

² *Ibid.* 1436E.

Ibid. 1345 și urm.

Mansi, 7, 457 î.Hr.

⁴ *Ibid.* 1283 DE.

⁶ Mansi, 4, 1069E-

CONSILIUL DE LA FLORENCE

dacă cineva care a enunțat sau a „gândit” (gândirea este inclusă în interdicție) un adevăr al Evangheliei care nu este specificat în Crezul de la Niceea ar trebui să fie considerat supus pedepselor. Interdicția urmează, în procedurile de la Efes, nu Crezului, ci definițiilor și așa se aplică și acestora – totuși, Sinoadele ulterioare au definit cu impunitate. Dacă nu ar fi făcut crezuri noi, asta nu înseamnă neapărat că nu ar fi putut face acest lucru.

Nu este interzis să explici. Calcedon a afirmat că nimic nu lipsea Crezului de la Niceea, dar „dorind să excludă mașinațiunile” ereziilor „s-a simțit constrâns să definească” mai departe.¹ În mod similar, al șaptelea Sinod a pretins să nu adauge nimic la Niceea și să nu ia nimic de la Niceea, totuși a formulat o definiție despre imagini.²

Nu există nicio diferență de doctrină. Toți admit că Crezul de la Constantinopol este același în adevăr cu cel de la Niceea, deși are completări. În același mod, Crezul latin este Crezul Niceei, așa cum Vechiul Testament de mai târziu a elaborat Decalogul primitiv și interpretăm multe din poruncile enunțate de Domnul nostru în Noul. Sfântul Pavel a interzis cuiva să evanghelizeze diferit de sine,³ și grecii înțeleg prin asta să transmită o altă doctrină. Dar ei spun că cel de-al treilea Sinod a făcut acea restricție mai strictă, specificând cuvinte și silabe. Acea interdicție a fost repetă de multe alte Consilii. Au adăugat ele toate, unul după altul, o mai mare severitate; Deloc. Toate interdicțiile revin la cea a Sfântului Pavel și ceea ce se urmărește este diferența de doctrină, nu variația în cuvânt.

În orice caz, interdicția a existat înainte de timpul Sinodului de la Efes. Înțeleptul din Proverbe xxii. 28 a interzis mutarea hotarelor stabilite de parinti. Papa Liberius, la cererea africanilor, a căutat în arhivele romane actele Conciliului de la Niceea și a găsit printre ele o interdicție, formulată în termeni aproape identici cu cea a Efesului, care interzicea orice modificare.⁴ Cu toate acestea, Părinții Constantinopolului au schimbat Crezul Niceei, iar cei de la Calcedon au modificat ordinea Patriarhiilor, punând pe Constantinopolul pe locul doi. Au fost atunci acei Părinți sub o anatema? Dacă interpretarea greacă a interdicției este corectă,

¹ Mansi, 7, 112-13.

² Mansi, 13, 729A.

³

Gal. i. 8.

⁴ Ps.--Libenus în PC 2S, 1469C-1471A.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

atunci au fost, și ce să ne gândim despre învățătura lor; — dar asta este o absurditate. Papa Celestină consideră un om demn de anatema care schimbă Crezul Apostolilor (există trei Crezuri, nu doar două așa cum susțin grecii) și l-a condamnat pe Nestorie pentru că a negat ceea ce era conținut în el, nu în atâtea cuvinte, ci doar în sens. ¹ Cu toate acestea, Niceea și Constantinopolul s-au adăugat la Crezul Apostolilor. Deci nu este o schimbare a cuvântului, ci a sensului, care este pentru/mandat. Sinodul al șaselea a explicat semnificația interdicției Efesului, pe care a repetat-o, adăugând la sfârșitul acesteia „la supărarea a ceea ce a fost transmis”: ² o explicație confirmă; nu „supără”.

Având toate acestea în vedere, putem acum să vedem ce a vrut să spună Chiril când a vorbit despre a nu permite „nici nouă, nici altora să schimbăm un cuvânt din ceea ce este stabilit sau să călcăm nici măcar o silabă”. ³ Latinii nu au schimbat niciun cuvânt și nici nu au omis vreo silabă din Crezuri și nici nu au adăugat nimic „la supărarea a ceea ce a fost transmis”. Cuvintele citate de Chiril din Cartea Proverbelor se aplică și învățaturii Părinților. Atunci Părinții de mai târziu vor fi numiți călcători?

Evenimentele de la „Consiliul tâlharilor” și de la Consiliul de Chalcedon confirmă punctul nostru de vedere. Eutyches a recitat Crezul de la Niceea și și-a afirmat loialitatea față de acesta, dar a fost condamnat. Flavian și Eusebiu au fost detronați de Dioscor ca încălcând interdicția Efesului, dar au fost reinstalați și Dioscor însuși a fost condamnat. Deci interdicția trebuie înțeleasă ca referindu-se la sens nu la cuvintele credinței de la Niceea. Dacă *Filioque* nu este adevărat, nu ar fi trebuit să fie adăugat la Crez. Dar dacă este adevărat, atunci nu există nicio lege împotriva includerii sale acolo.

Răspunsul grecesc la argumentele lui Cesarini a fost în liniile sale principale foarte simplu. Interdicția se referă nu la profesiunile private de credință ale persoanelor, ci la simbolul Bisericii care este folosit în Liturghie și ca profesie de credință la botez. Așadar, tot ceea ce îndemna Cardinalul cu privire la cazul lui Charisius și la profesiile lui Agatho, Tarasius și al oricăror alții nu era în discuție. Toate erau private, nu publice. Indivizii își puteau scrie propriile profesii,

¹ Mansi, 4, 102SE-1029A.

² Mansi, 11, 899CD, 639B.

³ Mansi, 5, 308 e.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

dar să nu-i declare a fi cei acceptați în mod obișnuit, sau să-i folosească la Liturghie sau la botez. Charisius, Agatho, Tarasius nu au făcut asta. A spune că interdicția interzice doar „altul,

i. e. divers, credința' este absurd. Asta era deja interzis din natura lucrurilor.

Eugenicu și-a pus gândul într-un silogism. Orice simbol ar trebui să fie unul și același cu toți cei care îl folosesc: dar expunerea credinței este un simbol. Prin urmare'. Un simbol este o expunere a credinței în cuvinte și fraze și asta au avut în vedere legiuitorii când au scris „a pune înainte, a compune, a pune cap la cap”.

Este adevărat că interdicția interzice și „gândirea” unei alte credințe. În mod evident, Părinții aveau în vedere două lucruri, așa cum arată cuvintele lor. „Pune înainte”, „scrie”, „compune” se referă în mod clar la scriere, la cuvinte, la silabe și la „propune”, „scrie” sau „compune” o altă credință este interzisă sub pedeapsă – evident aici este o întrebare a unei profesii de credință, nu doar conținutul ei. „Gândiți” implică intenția interioară sau sensul unui om, așa că aici Părinții au vrut, în plus, să interzică părerile eretice, de asemenea sub pena de cenzură, să întâmpine cazuri precum cel al lui Eutyches care pretindea că mărturisește credința Niceei, dar de fapt a făcut-o. nu-l ține.

Mintea legiuitorilor trebuie evaluată nu din ceea ce a fost înainte, ci din circumstanțele care au înconjurat formularea interdicției și scrisorile lor de după. Ei doreau să evite orice altă profesie ca cea a nestorienilor, așa că le-au interzis deloc pe oricare alta. Așa spunea Cyril în scrisorile sale și vorbește despre silabe. „Altă credință” nu poate însemna „credință diferită”, altfel ar fi existat multe simboluri ulterioare, dar de fapt nu există niciunul. Consiliile de mai târziu nu au compus crezuri: au adăugat definiții. Nici nu este de nici un folos să aducem în discuție faptul că Sinodul de la Constantinopol a adăugat la Crezul de la Niceea, așa cum a fost făcut înainte de Sinodul de la Efes și așa înainte de promulgarea interdicției. .Despre orice presupusă interdicție pusă de Niceea nu știm nimic. Nu se află în Actele Sinodului și este infirmată de acțiunea Părinților care au făcut de fapt un al doilea Crez. /' Întâmplarea lui Flavian și Eusebiu de la Calcedon nu dovedește nimic decât venerația pe care Părinții o aveau pentru Crezul de la Niceea, căci nimeni nu a adăugat la acel Crez și ceea ce a fost condamnat a fost

ADIȚIUNEA LA CREDUL

opinii în afara ei. Al șaptelea Consiliu a adăugat, desigur, la interdicție „la deranjarea acelor lucruri care sunt definite”, dar, întrucât interdicția este în sine o definiție, aceasta nu face decât să întărească cazul nostru. Papa Vigilius este un bun susținător al cauzei grecești, căci după ce a enumerat în scrisoarea sa către Patriarhul Eutihie lista Sinoadelor, a remarcat că acestea au „acceptat” și „confirmat” Crezul: nu a spus că ele. I-a „expus” și „clarificat”.

^Acest Simbol, această nobilă moștenire a Părinților noștri, vă cerem înapoi. Restaurează-l atunci așa cum l-ai primit. Este posibil să nu fie mărit; poate să nu fie diminuat. [A fost închisă și pecetluită, iar cei care îndrăznesc să inoveze în privința lui sunt alungați, iar cei care modelează altul în locul lui sunt puși sub pedeapsă. Adăugarea unui cuvânt ți se pare o chestiune mică și nu are o mare importanță. Așa că atunci să-l îndepărtezi te-ar costa puțin sau nimic; într-adevăr ar fi de cel mai mare profit, căci i-ar lega pe toți creștinii. Dar ceea ce s-a făcut a fost într-adevăr o chestiune mare și de cea mai mare consecință, astfel încât să nu avem vina în a face o mare consecință din aceasta. S-a adăugat în exercitarea milei; în exercitarea milostivirii, îndepărtează-l din nou pentru a primi în sânul tău frați sfâșiați care prețuiesc atât de mult dragostea frățească. ¹

Din aceste cuvinte ale lui Eugenicu reiese că argumentele lui Cesarini nu au servit la nimic să-l facă să-și schimbe părerile, în timp ce, pe de altă parte, Cardinalul a rămas neclintit de îndemnul plin de pasiune al lui Marcu și a continuat cu rece discuția[^]

Una dintre dificultățile care i-au afectat pe concurenți a fost lipsa codurilor de încredere. Marcu din Efes, este adevărat, a vorbit despre o mie de exemplare ale lucrărilor Sfântului Vasile numai la Constantinopol ², totuși Ioan de Ragusa a scris la Basel la 9 februarie 1436 că îi era imposibil să descopere acolo „cărțile originale ale grecilor”. că fusese însărcinat de către Consiliu să obțină pentru verificarea citatelor ³ deși, pe de altă parte, Nicolae de Cusa a reușit să-și procure unele în timpul șederii sale acolo ⁴ și Cristoforo Garatoni, în cursul numeroaselor sale călătorii, a strâns un mic bibliotecă, deși puține dintre manuscrisele sale erau pe subiecte religioase. ⁵ Grecii au adus unii cu ei. Împăratul, așa a scris Traversari, avea *pleraque volumina* incluzând un totum Platon, un totum Plutarh și un

¹ AC p, 216.

² *Ibid.* p. 386.

³

Cecconi, doc. lxxviii. ⁴ AG p. 297;

Trav, nu. 848.

⁵ G. Mercati, 'Scritti d'Isidoro ilcardinale Ruteno' in *ST* nr. 4 6 (Roma, 1926), p. 106-16.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

comentariu la toate operele lui Aristotel. ¹ Alți greci au adus alții. Bessarion, de exemplu, deși părăsise cea mai mare parte a bibliotecii sale la Methone (spre dezgustul lui Traversari) avea la Ferrara un volum mare de Cyril *Contra Julianum apostatam* și o serie de cărți despre matematică și geometrie; și Marcu din Efes avea și el mai multe codice. ² Din *Adversus Eunomium* al Sfântului Vasile, care avea să figureze atât de mult în discuțiile de la Florența, Dorotheus de Mitilene avea trei exemplare, Împăratul avea unul, iar Patriarhul altul pe care l-a procurat de la mănăstirea Xanthopouloi, în timp ce latinii aveau încă un altul. ³ Prin urmare, pentru a ușura dificultatea, s-a convenit ca fiecare parte să-și împrumute, la cerere, cărțile celeilalte, și au existat ocazional plângeri că codurile erau reținute. ⁴

Pentru a compensa acest deficit, latinii au adunat manuscrise de oriunde au putut. În timp ce Traversari se afla la Florența, în toamna anului 1438, el a fost rugat de către Papă să aducă la Ferrara toate cărțile grecești și latine pe care le putea, iar Cesarini, în scrisoarea prin care l-a înștiințat despre incidentul celui de-al șaptelea Sinod, l-a îndemnat să găsească manuscrisele aceluia Sinod, scrierile lui Manuel Calecas (pe care Traversari le tradusese pentru Martin al V-lea), *Tezaurul* lui Chiril al Alexandriei și orice altceva, care nu avea să-l coste nimic pentru transport, deoarece se făcuseră aranjamente cu Medici pentru a trimite pe orice cărți pe care le-ar putea trimite imediat.⁵ Florența nu a fost singurul loc jefuit. Cesarini a produs în Consiliu un codex aparținând dominicanilor din Rimini și altora pentru care trebuia să trimită la Verona și la Pomposa. ⁶ Căutarea s-a făcut chiar și în Anglia, unde Pietro del Monte ia promis lui Traversari că va merge el însuși la St Albans pentru a găsi un codex al celui de-al cincilea Sinod pe care nu l-a putut găsi în altă parte. ⁷ Dar grecul

¹ Scrisoarea din 11 martie 1438 în Trav.nr. 510; letter of March/April 1438 in G. Mercati, 'Ultimi contributi alla storia degli umanisti', fasc. 1; *Traversariana*, ST nr. 90 (Roma, 1939), p. 24.

² *Ibid.* pp. 25-6.

³ Bessarion, *Epist. ad Alex. Lascarin*, PG 161, 325 AB.

⁴ AG p. 89; AL p. 165, 222. ⁵ Trav. nr. 846, 848.

⁶ AL p. 112. Nota pentru transportul cărților florentine și a mesagerii în celelalte trei locuri menționate a fost plătită la 21 decembrie 1438 (ACA doc. 61, „pontificatus anno V 1 IV, adică 1438).

⁷ G. Hofmann, 'Briefe eines papstlichen Nuntius in London Liber das Konzil von Florenz', în OCP V (1939), p. 423.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

manuscrisele nu au fost de mare folos pentru majoritatea latinilor până când nu au fost traduse, așa că Cesarini i-a spus lui Traversari că, dacă ar trăi până la epoca lui Matusalem, nu ar putea face nimic atât de util decât să petreacă ziua și noaptea acum traducerea întregului volum al lui Vasile *Adversus. Eunomwm*.¹ Dacă, de fapt, el a tradus în întregime nu este sigur, dar cu siguranță a tradus mari părți din ea² și a devilat pentru Montenero în alte lucrări ale lui Vasile³ și Epifanius,⁴ și probabil a fost responsabil pentru o *forilegwtn* de citate din Părinți și Sinoade latine traduse în greacă și din Părinți greci care aproape sigur au stat la baza multor argumente patristice ale lui Montenero la Florența.⁵ Dar traducerea trebuia să fie exactă, după cum a constatat un alt vorbitor de greacă printre latini, Andrew Chrysoberges, născut în Grecia, când a fost contestat de două ori de interpretul Nicholas Sagundino pentru inexactitate.⁶

Au avut loc paisprezece sesiuni de dezbateri la Ferrara, prima pe 8 octombrie, ultima pe 13 decembrie.⁷ În mod clar, pactul de a organiza trei sesiuni pe săptămână nu fusese respectat. Incidentele legate de Împărat și diferența de opinie cu privire la citirea publică a Actelor Consiliilor au fost câteva dintre cauzele acestui defect. Care ar fi putut fi motivele cu alte ocazii, nu există dovezi. Sesiunile începuseră la ora al cincisprezecelea, adică pe la nouă dimineața, și continuaseră câteva ore, devenind din ce în ce mai lungi pe măsură ce mergeau mai departe. Andrew da Santa Croce notează că a șasea sesiune s-a încheiat la 21 de ore, a șaptea la 22 de ore, a zecea la 23 de ore și a unsprezecea la fel, când *Actele grecești* spun că a sosit deja seara, a douăsprezecea la fel de târziu ca greva din 24. oră în care toți au fost tulburați de frig, de foame și de aplicarea strânsă, după cum se poate crede că atunci ar fi fost cam la șase seara.

¹ Trav. nu. 849.

² AL p. 180.

³

Ibid. p. 169.

⁴ *Ibid.* p. 173, 137.

⁵

I. Ortiz de Urbina, 'Un codice fiorentino di

raccolte patristiche', în OCP iv (1938), p. 423-40; G. Hofmann; „Die Konzilsarbeit in Florenz *ibid.* pp. 165ff. La aceasta se referea Cesarini când i-a scris lui Traversari: *Reperi libellum illum Auctori' tatum, quern mitto tibi, ut post Basiliam etiam transferas, sicut mibi polliceri dignatus es* (Trav. nr. 849);

⁶ AG p. 132.

⁷ Inclusiv cea din 27 noiembrie când trimișii burgunzii au fost încorporați, dar când nu a existat nicio discuție teologică.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

acordul dintre latini și greci a fost neglijabil, deși argumentele latine și-au produs efectul asupra unora dintre teologii greci de frunte.

Marcu din Efes, este adevărat, nu a fost convins, într-adevăr, dacă ceva, mai mult decât oricând, a fost confirmat în credința sa de inatacabilitatea poziției grecești, convins de propria sa elocvență. Într-un *votum* pe care l-a scris la începutul lunii iunie 1439, dar nu l-a prezentat împăratului, el afirmă:

.. întrucât susțin că sfântul Simbol al credinței trebuie păstrat intact așa cum a fost emis... niciodată nu voi admite la împărtășire pe cei care s-au prezumat să adauge în Simbol inovația despre Procesiunea Duhului Sfânt, deci atâta timp cât țin cu fermitate o asemenea inovație..
■. Toți învățătorii Bisericii, toate Sinoadele și toate dumnezeieștile Scripturi ne avertizează să fugim de eterodocși și să ne ținem departe de comuniunea lor. Să-i urmez, prin urmare, în pofida acestora, pe cei care ne porunc să ne unim în spatele fațadei unei uniuni fictive, care au alterat Simbolul sfânt și divin și l-au adus pe Fiul ca a doua cauză a Duhului Sfânt ? ¹

Scholarius, întors din nou la Constantinopol și după ce și-a asumat mantia lăsată să cadă de Marcu din Efes la moartea sa, a scris în același sens:

Dar au reușit votul și afirmă,.. că adăugarea la Simbolul credinței a fost adăugată legal și bine. (Unde s-a dovedit acest lucru? În Ferrara nu s-a dovedit exact opusul cu privire la adăugare?; Nu implorau latinii cu insistență ca prevederile referitoare la faptul că nu este permis să se adauge [la Crez] și pedepsele atașate acestuia să nu fie să fim cititi în ședință publică și noi, ce ar fi trebuit să facem atunci, să nu ne rupem hainele, să strigăm cu voce tare, să nu le fi citit acolo la răscruce de drumuri? piețe?... Dar le-am recunoscut că nu trebuie să fie produse în aer liber și, cu publicul exclus, au fost citite celor puțini care erau responsabili de această trecere groaznică, mormăind, folosesc mai puțin... Cum atunci afirmă că adăugarea a fost făcută bine și în mod ^{legal} 2

Totuși, același Scholarius (și că el era același, fără îndoială), în timp ce a fost la Florența, a vorbit într-un sens complet opus:

Acum, cine nu știe că aceste prevederi notorii despre ilegalitatea adăugării și scăderii din Crez sunt, așa cum sunt înțelese de cei care

¹ Petit, *Docs.* pp. 440-2; cf. de asemenea Mark Eugenicus, *Dialogus de additione*, *ibid.* pp. 415-21.
² Scol. *m.*, pp. 87-8.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

repetă-le, doar o insultă și un dispozitiv pentru a acoperi rușinea ceartă; Dacă grecii ar avea vreun motiv pentru a respinge doctrina latină și pentru a refuza să o adauge la Crez, aceasta ar fi o altă întrebare și nimeni nu-i va învinovăți pe cei care înțeleg corect această decizie, pentru că ea a fost adusă inițial împotriva celor care spurcau. credința cu scăderi și adaosuri și introducerea teologiei nesănătoase, și toți ar spune că, din evlavie pentru ea, ei înșiși nu vor îndrăzni așa ceva și nici nu vor comunica cu cei care au îndrăznit așa. Dar dacă, dimpotrivă, ei sunt convinși că acea doctrină este perfect adevărată și pe deplin armonioasă cu temeliiile credinței și în consonanță cu Părinții, să se adăpostească în spatele unor scuze ca acestea ar fi zadarnic. Pentru pervertirea decretului Părinților, ei nu spun că aceștia au promulgat acel decret pentru suprimarea minciunii și nici pentru alungarea doctrinelor adevărate, căci ei amenință pe cei care compun altă credință și rețin adăugările și scăderile înșelătoare; deci, dacă decretul este înțeles așa cum trebuie, latinii nu ar fi pe bună dreptate criticați pentru că au adăugat adevărul și singura alternativă rămasă este că grecii care sunt de acord cu ei nu greșesc cu nimic, ci cei care susțin contrariul. sunt total nedrepti: Apoi, din nou, chiar dacă admitem ca latinii de la sine, sau grecii în afară de latini, să nu adauge absolut nimic, nimeni însă nu poate priva de această prerogativă un Sinod Oecumenic, din moment ce știm că alte sinoade au declarat adevărata credință prin adăugiri, iar definiția care a făcut condamnarea respinge adăugările pe care le-ar putea face un individ pentru a-și promulga propria credință privată, nu așa cum ar dori să adauge un întreg sinod - pentru că nu există nicio mențiune. de sinod în ea, dar spune „nimănui nu este îngăduit”. Adevărul este că nu permite omului să adauge la simbolul credinței ceea ce îi interzice să creadă, adică orice se opune învățaturii adevărate și nu se armonizează cu ceea ce a prevalat după multe dispute; dar ceea ce este îngăduit să credem, că este permis să mărturisești... Fie atunci trebuie arătat că doctrina latinilor este departe de adevăr sau, dacă nu putem face asta, ar trebui să o respectăm și să ne distrăm. aceasta în mintea noastră și apoi manifestă credința și prin Crez. Căci latinii, dacă acceptăm această doctrină și o considerăm ratificată, poate că nu vor fi foarte insistenți în privința profesiei ei, căci se vor mulțumi să fi arătat că credința lor tradițională este reală și că am încetat din ceartă și din persecutarea adevărului ca și cum ar fi o minciună; dar pentru noi doar credința inimii nu va fi suficientă pentru mântuire, dacă nu este unită și cu profesia ei exterioară și cu restricțiile de care odată ne temeam că ar trebui să le vedem și să le folosim mai degrabă ca un folos pentru noi înșine și pentru adăugiri sănătoase și să înțelegem pe ei ca pe cei doriti care le-au facut in folosul lor si al altora. Căci ei nu doreau să se privească nici pe ei înșiși, nici pe cei care dețineau o funcție similară de la putere în acest sens și de la definirea credinței, altfel ar fi arătat fără să vrea că restricțiile pe care le-au definit nu sunt sănătoase și că pot fi încălcate. Pentru aceste definiții în sine

CONSILIUL DE LA FLORENCE

sunt o adăugare și o judecată în privința credinței făcute atunci pentru prima dată, care nu se recomandase niciunui dintre sinoadele precedente, căci toți, după cum era clar și firesc, au făcut adăugiri.

Cardinalul Cesarini însuși cu greu ar fi putut fi mai direct și mai simplu.

Un alt grec a cărui încredere în atitudinea tradițională a Bisericii sale cu privire la chestiunea adăugării a fost mai întâi zguduită și apoi complet spulberată a fost Mitropolitul Niceei, Bassarion.*' El relatează în scrisoarea sa către Alexius Lascaris că la Ferrara grecii, odată prin mijlocirea lui, ei l-au convins pe Eugenicu să „nu se sprijine pe cuvintele Sfântului Pavel către Galateni: „Dacă vă propovăduiește cineva o Evanghelie în afară de cea pe care ați primit-o, să fie anatema”² și pe un citat din Pseudo/Denis. , deoarece acestea au precedat Crezurile de la Niceea și Constantinopol și i-ar fi condamnat pe Părinții acelor Sinoduri la fel de mult ca și posteritatea lor, deoarece au adăugat credință, hotărâți să rămână ferm cu interzicerea Sinodului de la Efes ca interzicând să adauge adevărul la fel de mult ca și minciună – mai devreme nu puteau merge, deoarece Actele primelor două Sinoade erau incomplete și aceste Sinoade au adăugat de fapt. Apărarea latină a sesiunilor anterioare, spune el, a fost de puțin merit și în mare parte din ele, așa că la acea vreme grecii erau în ascensiune. Apoi a venit Cesarini care a mers la fundul întrebării și cu argumente clare și fără răspuns a dovedit că este întotdeauna legal ca un Conciliu să adauge adevărul la Crez, „și noi, după multe zile de studiu intens, nu am putut da niciun răspuns”. . [El subliniază corespondentului său câteva dintre argumentele lui Cesarini, dintre care, și aceasta este cea mai curioasă împrejurare, cea care i-a făcut cea mai profundă impresie și i-a rupt total încrederea în poziția greacă a fost una [care, așa cum noi știi acum, dar așa cum nici Bassarion, nici Cesarini nu știau atunci, se întemeiază pe un document apo/crif. A fost afirmația lui Cesarini că Sinodul de la Niceea a condamnat orice adăugare la Crez în cuvinte practic identice cu cele ale interzicerii Sinodului de la Efes - o afirmație pe care a susținut-o de „Scrisoarea către Athana/sius” din Pseudo. /Liberius.³

¹ *Ibid.* i, p. 341-3.

² Gal. i. 9.

³ Bessarion, *Epist. ad Alex. Lascarin*, PG 161, 340BfT.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

— Bessarion spune că nu a fost singurul dintre greci care a fost derutat de dovezile lui Cesarini. Întregul grup a fost, și când Cardinalul a cerut de mai multe ori ca discuțiile să fie acum îndreptate către punctul doctrinar al Procesiunii Duhului Sfânt și a declarat că el și colegii săi vor aduce multe și valide argumente în favoarea doctrinei lor. , o panică i-a cuprins pe greci și toți au început să strige să se întoarcă acasă, de teamă să nu fie reduși la tăcere asupra Procesiunii, așa cum fuseseră peste Adăugare.

În acea atmosferă, împăratul a trebuit să-i convingă să accepte discuția despre doctrină și chiar să meargă la Florența pentru aceasta.

Faptul că evaluarea lui Bassarion asupra situației a avut o bază de fapt este demonstrat de remarcile incidentale din *Memoriile* lui Syropoulos, care menționează de două ori temerea grecilor cu privire la discuția cu privire la doctrina procesiunii, pe motiv că latinii pretindeau că au dovezi puternice de la sfinții occidentali. , o dată punând cuvintele în gura Patriarhului ¹ și odată atribuindu-le lui însuși. ² Latinii, însă, au continuat să îndemne la examinarea chestiunii dogmatice, Cristoforo Garatoni, Andrei de Rodos și Traversari (care vorbea greacă) făcând vizite asidue la Patriarh pentru a-i câștiga sprijinul pentru aceasta. Dar grecii nu aveau chef de mai multe dezbateri. Faptele *grecești* descriu în mod grafic atitudinea lor de speranță^ mai puțin de oboseală: „Așa că noi grecii am început să ne îndoim, nu numai prelații, ci și toți clericii și curtenii de rang superior și întreaga adunare și să spunem: Pământ vorbim și ascultăm cuvinte goale, nu sunt de natură să ne convingă, nici pe noi, așa că ar trebui să ne întoarcem acasă”. ³ / Numai Împăratul nu s-a rătăcit.

Între timp, atât Împăratul, cât și Patriarhul s-au îmbolnăvit, cel dintâi de reumatism, cel de-al doilea probabil din cauza complicațiilor aguei quartane de care suferise, așa spune Syropoulos, din 10 august, care l-a ținut acum în pat șaisprezece zile abia în stare să vorbească sau

¹ Sir. vii, 4, p. 190.

² Sir. vii, 7, p. 195. Evenimentele relatate în restul acestui capitol sunt extrase din AC pp. 217-26 și Syr. vii, pp. 184-211, cu excepția cazului în care sunt menționate în mod expres alte autorități. ³ AC p. 217.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

ascultă-i pe ceilalți., Fără sprijinul moral atât al Împăratului, cât și al Patriarhului, cel puțin clericii greci au lăsat loc sentimentelor lor de mizerie, pentru care în orice caz aveau motive ample. Erau acum mai bine de un an departe de casă și familie și, odată cu apropierea Crăciunului pentru a doua oară de la plecarea lor, nostalgia lor a devenit mai puternică. Ajutoarele lor de întreținere aveau întârzieri foarte mari – ultima indemnizație pe care o primiseră fusese pe 21 octombrie și chiar și aceasta fusese o plată întârziată – astfel că acum li se datorau aproximativ cinci luni. Ce însemna asta pentru cei mai puțin eminenti dintre ei privațiuni, cerșitori de la prelații și semenii lor și tocmeala datoriilor cu negustorii ferarezi, de a împrumuta poate la dobânzi imposibile, cine poate spune? La aceste privațiuni s-au adăugat frigul și ploile iernii. Și nu era ca și cum s-au simțit încurajați fie de un sentiment de succes, fie de perspectiva unei încheieri rapide a afacerii. Latinii se certau și se certau și erau dispuși să continue să se certe în discuții publice pentru totdeauna, așa că li s-a părut, cu o hotărâre sumbră să aibă ultimul cuvânt și să nu cedeze niciodată, în timp ce răspunsurile propuse de Eugenico cu, este adevărat, o încăpățănare egală li se părea multora dintre colegii săi a fi o soluție a nenumăratelor considerații prezentate de Cesarini, ci doar o repetare fără sfârșit a unui singur punct, „Nu este legal”, care fusese deja explicat de mai multe ori. prin raționamentul adversarilor lor. Și acum posibilitatea de a începe toate acestea din nou cu privire la doctrina Procesionii Duhului Sfânt, iar latinii laudându-se deja cu puterea argumentelor patristice pe care le-ar produce!

Acest sentiment de frustrare și disperare se reflectă în *Acta graeca* și este descantat de Syropoulos cu exagerarea lui obișnuită. Citind doar Syropoulos, ar trebui să concluzionăm că perioada dintre încheierea ședințelor publice și prima propunere clară a împăratului de discuții asupra dogmei a durat cel puțin două luni. De fapt, el menționează o perioadă de „două luni în care nu au existat discuții” spre începutul descrierii sale a evenimentelor care au urmat ultimei sesiuni din 14 decembrie ¹ și că, cu expresii precum „uneva zile mai târziu”, „timpul a trecut. ', 'deseori ne-am apropiat de Patriarh', 'multe, zile' și așa mai departe, creează în mintea

¹ Sir. vii, 2, p. 188.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

cititorul *Amintirilor sale* o impresie a unui interval obositor[^]interminabil de mizerie crescândă și lenevie. Ultima discuție publică de la Ferrara, însă, a avut loc pe 14 decembrie, Patriarhul, purtat într-o litieră, l-a vizitat pe împărat, a petrecut două zile cu el și, împreună cu restul ecleziasticilor, au asistat la o întâlnire în reședința imperială în cauză. cu chestiunea discuțiilor pe tema dogmei; s-a întors apoi acasă și s-a îmbolnăvit din nou, astfel încât următoarea întâlnire a grecilor, care se ocupă de transferul la Florența, a trebuit să aibă loc în apartamentele sale — iar această ultimă întâlnire a avut loc vineri, 2 ianuarie 1439, astfel încât prima menționată mai sus. nu ar fi putut avea loc mai târziu de 30 decembrie, adică la șaisprezece zile după ultima ședință. Dacă Syropoulos ar fi inclus doar una sau două date specifice în relatarea lui, ar fi servit drept control asupra memoriei sale prea romantice.

Cu toate acestea, nu este imposibil ca el să includă, ca fiind în acest scurt interval, incidente care au avut loc înainte, pentru că povestea evenimentelor pe care le povestește este atât de lungă încât cu greu s-ar fi putut încadra toate într-un spațiu atât de scurt de timp. Zvonurile, spune el, erau curenți în rândul grecilor despre o viitoare trecere la dogma ca subiect de discuție și despre transferul Conciliului la Florența.

Așa că l-au asediat pe Patriarh, în pofida bolii sale, câte unul, câte doi și toți împreună, revărsându-i bocetele lor despre situația lor actuală de mizerie și lenevie, convingându-l de refuzul lor de a continua dezbaterile și mai ales de a merge în altă parte. să dezbată, îndemnând că singura soluție rezonabilă ar fi o întoarcere la Constantinopol și încercând să-l convingă că, în calitate de șef al Bisericii, decizia stă în mâinile lui, indiferent ce ar crede Împăratul, pentru că nu ar putea face nimic dacă Biserica a refuzat ferm să coopereze. Uzat în cele din urmă de perseverența lor, Iosif, care a declarat că nu știe de vreo mutare la Florența și că nu crede că aceasta a fost vreodată propusă serios, a trimis o delegație de prelați la Împărat, dar au primit puțin de la el. . Mai târziu, un alt comitet format din șase prelați și doi dintre Stauro' phoroi, Chartophylax și Syropoulos însuși, au avut o primire similară din partea împăratului și de data aceasta au bănuit că Patriarhul era la cunoștință, deoarece fusese vizitat cu o seară înainte de Ioan. VIII. „Ceva timp mai târziu, Patriarhul a inițiat o

CONSILIUL DE LA FLORENCE

soluție, acceptată de toți, cu excepția lui Bessarion, sugerând că ar trebui dat Papei un ultimatum de cincisprezece zile în care să-l excludă pe *Filioque* din Crez, altfel Biserica Greacă nu ar mai coopera la discuții, ci ar merge acasă. Mitilene și Syropoulos au fost însărcinați să ducă această propunere Împăratului, care între timp, din cauza unei lupte între unii dintre slujitorii săi și călugării mănăstirii în care locuia, se întorsese din țară la palatul său din Ferrara. El, supărat la început că eclesiasticiii îndrăzniseră să se întâlnească și să facă aranjamente fără a se referi la el însuși, după un timp s-a condescendent să raționeze sugestia, câștigându-l în cele din urmă pe Dorotheus în punctul său de vedere că grecii cu greu se puteau întoarce onorabil fără atins vreodată problema principală care a divizat Bisericile, dar nereușind în mod lamentabil să zdruncine hotărârea lui Syropoulos: el va da, în cele din urmă, răspunsul său Patriarhului. A doua zi, apoi a avut o discuție lungă cu Patriarhul și, în diferite momente, în câteva zile, a încercat să-i convingă pe prelați de necesitatea unor discuții ulterioare. În cele din urmă, a decis să discute problema la o adunare generală a clericilor din palatul său. Patriarhul, abia recuperat din boală, a fost dus într-un așternut: restul, două zile mai târziu, i s-a alăturat pentru a asculta sugestiile împăratului. (Asta ar fi în ultimele zile ale lunii decembrie 1438.

Prin urmare, eclesiasticilor adunați (nu au fost prezenți oficiali ai curții) Ioan al VIII-lea a prezentat evaluarea sa asupra situației. Ei veniseră în Italia pentru a examina diferențele care împărțeau Bisericile, a căror principală era problema Duhului Sfânt și pe care o abordaseră până acum doar dintr-un singur aspect, adăugarea la Crez. Oricât de sănătoase ar fi fost argumentele lor cu privire la acest punct, dacă nu ar fi mers în cealaltă parte a ei, ar fi trecut prin greutăți și încercări mari și cu o mare cheltuială, inutil atât pentru Biserică, cât și pentru patria lor și, în plus, ar fi lăsat în urmă. ei rea-voința și disprețul și o impresie că teologia latină, în orice caz, despre Procesiune era sănătoasă, pentru că o lăsaseră nu doar fără răspuns, ci neatinsă.

Când împăratul a terminat de vorbit, prelații au început să discute propunerea lui. Isidor al Rusiei și Bassarion au fost de-a dreptul în favoarea examinării chestiunii dogmatice și chiar și Marcu

ADIȚIUNEA LA CREDUL

Eugenicus și ceilalți nu au ridicat nicio obiecție: ¹ ar fi de acord să examineze diferența despre Procesiunea Duhului Sfânt, de preferință nu în dezbateri publice, ci prin comitete de doisprezece membri de ambele părți. Odată rezolvată această problemă, împăratul le-a informat despre dorința Papei de a transfera Sinodul la Florența. ² Dar el nu i-a găsit pe prelați atât de susceptibili în această privință. De ce, au întrebat ei, mergi la Florența: ce s-ar putea spune acolo care nu s-ar putea spune în Ferrara, care singur a fost orașul hotărât pentru Consiliu 5 Când împăratul i-a întrebat cum se pot aștepta să se întoarcă acasă dacă refuză să însoțească Papa într-un loc de unde să-și poată procura banii, ei tot nu au cedat, dar au insistat ca dezbaterile să continue la Ferrara și au procedat la alegerea reprezentanților pentru a forma comitetul lor de doisprezece.

După ce ședința s-a despărțit și Patriarhul s-a întors în propriile locuințe, au fost vehiculate printre ei motivele pentru transferul propus al Conciliului și stimulentele pe care Papa le-a oferit să-l recomande. Acestea au fost că, din diverse cauze, cum ar fi pierderea multor orașe papale de către Piccinino, Papa nu le mai putea susține în Ferrara, dar în Florența ar putea nu numai să vadă că acestea erau plătite în mod regulat prin banca locală și independent de el. Trezorerie, dar și pentru a trimite o sumă bună Constantinopolului pentru apărarea acestuia. Vestea stării de faliment a Papei, oricât de mult ar fi trebuit să fie pregătiți pentru aceasta, a fost un șoc pentru greci, care nu au fost imediat convingși că lucrurile vor fi cu siguranță mai bune la Florența decât la Ferrara și acolo vor fi mai departe. departe de casă și poate nu mai bine. Ei au fost, fără îndoială, ușurați când împăratul, care era presat pentru un răspuns de către latini, i-a convocat la o altă întâlnire care trebuia să aibă loc în apartamentele Patriarhului, când acesta se afla în

¹ Sir. VII, 10, pp. 202-4 declară că numai Patriarhul dintre prelați a fost împotriva ei și nu a fost susținut de nimeni altcineva în afară de el și de Chartophylax, o afirmație puțin probabilă cel puțin în ceea ce privește Patriarhul.

² *Syropoulos* diferă aici de *Acta graeca*, raportând (VII, 10, pp. 202-3) ulei, dimpotrivă, că Antonie de Heraclea l-a întrebat pe împărat dacă există vreun adevăr în zvonurile actuale despre o mutare la Florența și că Ioan a negat. categoric că Papa i-a spus ceva despre acest subiect: iarăși o improbabilitate pentru că împăratul ar fi știut că va trebui să se contrazică foarte curând (cum, așa spune *Syropoulos*, a făcut de fapt două zile mai târziu, VI, 12) . , p. 205).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

pat prea bolnav ca să se miște. Așa că s-au adunat într-o cameră lângă dormitorul lui, ca să poată auzi ce se spunea.

Împăratul, în adresa sa adresată lor, le-a expus situația financiară a Papei, le-a reamintit că li se datorau deja cinci luni de întreținere, care, așa cum stau lucrurile, nu puteau fi plătite și le-a explicat promisiunile pe care Florența le făcuse lui Eugeniu. El însuși părăsise acasă, soția și confortul în nicio altă speranță decât să-și ajute țara în necazul ei. Această speranță ar trebui să le dea curaj. Călătoria până la Florența nu a fost lungă, nu mai mult decât de la Constantinopol la Heraclea și, odată ajunși, au putut iniția discuțiile imediat și le-au încheiat până la sărbătoarea Sfântului Gheorghe. Ei nu ar trebui, de dragul unei greutăți atât de mici, să pună în pericol siguranța orașului lor.

După aceste cuvinte de la Împărat a existat o oarecare ceartă între prelați¹ dar în cele din urmă pe gura lui Antonie de Heraclea și a lui Marcu din Efes au acceptat, deși cu condiții². Ei au cerut printre altele ca plata înapoi să fie complet compensată, ca la Florența să-și primească alocațiile printr-o bancă, ca cheltuielile călătoriei să fie plătite de către Papă și să meargă la Florența și nicăieri altundeva. și asta pentru cel mult patru luni. Patriarhului i s-a cerut părerea și a fost de acord cu acceptarea. Restul prelaților și-au dat votul la întrebare și toți au fost de acord. Ziua era vineri,

² ianuarie 1439...

Nu a fost nicio exagerare când se spunea că Eugenius până la sfârșitul anului 1438 ajunsesese la capătul resurselor sale.¹ Cheltuielile lui pentru Consiliu fuseseră enorme. Îndeplinise prevederile Decretului *Sicut pia mater*, contractul încheiat între Conciliul de la Basel și Ioan al VIII-lea pe care se obligase să-l pună în aplicare, prin trimiterea la Constantinopol în 1437 împreună cu legații săi sumele specificate de 15.000 de ducați pentru cheltuielile locale grecești. și 10,000 ducați ca depozit de lăsat în acel oraș pentru a face față unor urgențe neașteptate. Călătoria grecilor durase mult mai mult decât fusese permis – Papa era responsabil pentru închirierea navelor din iulie, când au plecat de la Veneția, până în februarie, când au

¹ Pentru un studiu detaliat al acestei întrebări cf. J. Gill, „Costul Consiliului de la Florența”, în *OCP* xxii (1956), p. 299-318.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

întors în port. Pentru distracția grecilor din Italia și pentru întreținerea celor două corăbii și a celor 300 de arbaletari care păzeau pe cheltuiala lui Constantinopolul a calculat că plătea în medie 5000 de ducați pe lună. ¹ În afară de asta, a trebuit să-și întrețină propria Curie și să sprijine mulți dintre teologii latini. Pentru a face față tuturor acestor apeluri la Trezoreria lui, avea puține resurse. Consiliul de la Basel, cu birourile sale curiale înființate în paralel și în rivalitate cu el, a luat de la el o parte nu mică din venitul papal obișnuit: neutralitatea dintre Basel și Papa Franței și statele germane le-a oferit prinților lor o scuză pentru a nu permite banii merg din teritoriile lor către oricare dintre puterile ecleziastice aflate în competiție: atacurile neconținute instigate de ducele Filippo Maria Visconti de Milano asupra statelor papale nu numai că l-au jefuit pe Eugeniu de unele orașe papale și de veniturile lor, dar l-au implicat și mai mult în războaie costisitoare pentru a proteja restul. Dificultățile sale financiare datează, de fapt, nu de la sfârșitul anului 1438, ci aproape de la începutul lui. În aprilie 1438, el împrumutase 10.000 fl. de la Medicii din Florența ² și, pe măsură ce lunile au trecut, a împrumutat mai mult, după cum arată înregistrările din registrele *Camerei Apostolice*,³ pentru că la diferite date ulterioare există evidență a rambursărilor către Florența pentru sumele avansate diferiților agenți papali „pentru cheltuielile grecilor”⁴ În iunie 1439 a recunoscut împrumuturi de câte 10.000 de ducați de la Florența și Veneția. ⁵ În octombrie a aceluiași an, el a oferit jumătate din veniturile *Camerei Apostolice* drept garanție pentru un împrumut de 12.000 de ducați care trebuia plătit la Constantinopol. ⁶ Pentru a îndeplini aceste obligații, el luase de la începutul anului 1438 mijloace pentru a sechestra orice sume s-au adunat în diferite locuri în baza indulgenței proclamate de Consiliul de la Basel pentru a promova unirea cu grecii. Dar s-ar părea că acest lucru nu a fost suficient, deoarece la 1 septembrie 1438 el a impus al zecelea pe care Basel o hotărâse mai devreme în aceeași cauză ⁷ și aproximativ trei săptămâni mai târziu a proclamat el însuși o indulgență pentru a promova același scop. ⁸ Dar este puțin probabil ca, în condițiile acelei vremuri, aceste mijloace să se dovedească foarte fructuoase. Cert este că el a

¹ j *EP* doc. 150.

² *Ibid.* doc. 138.

³

ACA passim.

⁴ *jE.P.* docs. 174-5.

⁵

Ibid. doc. 221.

⁶ *Ibid.* doc. 150.

⁷ *Ibid.*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

către Sfântul Scaun (aducând astfel mânia și condamnarea rămășiței de la Basel): Nicolo d'Este a dobândit în acest fel cel puțin trei, iar Florența la începutul anului 1441 a preluat Borgo S. Sepolcro până la o datorie de 25.000 de ducați. datorat lor de Eugenius a fost rambursat.

¹

Când Eugenius a început pentru prima dată să arunce ochii asupra Florenței, deoarece noul loc pentru Consiliu nu poate fi determinat cu exactitate. Cu siguranță îl favorizase în 1437, dar alesese în cele din urmă Ferrara. Apoi, incidența ciumei din vara anului 1438 l-a făcut să se gândească la Padova sau la Treviso, dar părerea venețiană nu i se păruse favorabilă. Acum situația financiară a ponderat balanța în favoarea Florenței, oraș care a oferit și un alt avantaj. Incursiunile lui Piccinino în plata ducelui de Milano, dușmanul inveterat al lui Eugenius, așa cum era și al Florenței și Veneției, îl aduseseră pe acel condotier plin de resurse în mod neplăcut de orașul Consiliului. Nu se știa dacă, în numele binecuvântat al Conciliului de la Basel, ar putea să nu coboare brusc pe Ferrara și asta ar fi fost fatal, căci în afară de faptul că ar fi putut reuși chiar să-l facă prizonier pe Papa însuși, Consiliul nu ar fi putut duce războiul chiar la uși. Florența era în afara zonei de pericol și era, de asemenea, dușmanul Milanului, \sqrt{x} era o recomandare suplimentară și deloc ușoară..

Florența avea probabil un trimis rezident la curtea papală și primele deschideri ar fi fost făcute prin intermediul lui. Cu siguranță, Traver/sari, contrar afirmațiilor repetate de două ori a lui Syropoulos, oricât de mult ar fi fost în favoarea transferului Consiliului în propriul său oraș, nu a avut nicio mână în negocieri. El părăsise Ferrara la începutul lunii septembrie, cu permisiunea Papei. să lipsească cincisprezece zile pentru a-și vizita mama bolnavă, ² și era nevoie de un îndemn al lui Cesarini vorbind în numele Papei ³ și apoi de un ordin peremptoriu al lui Eugeniu însuși de a-l aduce înapoi la Sinod. ⁴ Acolo

¹ EP doc. 246.

² Trav. nu. 53 datată Bononiae 7 septembrie: cf. de asemenea nu. 846.

³ *Ibid.* nu. 848 din Ferrariae 17 octombrie 1438.

* *Ibid.* nr. 846 din Ferrariae 3 noiembrie 1438. Syropoulos susține că Traversari a mers la Florența aparent pentru a-și procura cărți, de fapt pentru a aranja mutarea: S-a întors fără cărți: Prin urmare. De fapt, odată ce Traversari a fost în Florența, a fost însărcinat să găsească cărți. Camera Apost. la 21 decembrie 1438 a plătit 3 fl. pentru transportul cărților pe care le procura (ACA . doc. 61).

ADIȚIUNEA LA CREDUL

ar fi putut fi zvonuri curente despre o posibilă mutare la începutul lunii octombrie. În orice caz, orașul Florența le-a ordonat ambasadorilor pe care îi trimitea să-l felicite pe Albert al Austriei pentru alegerea sa de a trece prin Ferrara și, în timp ce aceștia ofereau omagiul orașului lor Papei, să îl recomande ca un nou loc pentru Conciliu dacă evenimentele ar trebui să demonstreze că era nevoie de unul. ¹ Negocierile au fost cu siguranță în curs până la începutul lunii decembrie, pentru că la 3 decembrie și din nou pe 13, Comuna a dat instrucțiuni plenipotențiarului său în acest sens. Lorenzo de' Medici a fost împuternicit să ofere cazare gratuită tuturor grecilor; să promită că 1500, sau cel mult 1700, ducați pe lună, timp de cel mult opt luni, vor fi avansați de oraș cu titluri oferite de Papă dacă este posibil, dacă nu, fără; și să-l asigure pe Sfinția Sa că toate celelalte ar putea fi aranjate spre satisfacția ambelor părți. ² Ambasada a dat roade, pentru că la 18 decembrie a fost încheiat un acord de către Cardinalul Trezorier și Lorenzo care cuprinde ofertele făcute de Florența și/conținând, de asemenea, garanții pentru libertatea de circulație a tuturor membrilor Sinoadelor și prevederi privind chirile, preturile, taxele și buna ordine atât a cetățenilor cât și a vizitatorilor pe durata Consiliului. ³ Că toate acele aranjamente nu s-ar fi putut face fără acordul împăratului grec și probabil și al Patriarhului este de la sine înțeles. John Dishypatus, așa declară Syropoulos, s-a întors din Florența cu salva/conduite pentru orientali spre sfârșitul lunii decembrie. ⁴

Odată ce negocierile cu Florența au ajuns la o încheiere satisfăcătoare și împăratul a convins comunitatea greacă din Ferrara să accepte cu ele, a rămas doar să pună

¹ *Ibid.* doc. 53.

*

ACA doc. 59. ³ *Ibid.* doc. 60.

⁴ *Sir.* vn, 11, p. 205. Dar cf. G. Mullet, *document! iulle rehzioni delle citta toscane coll'Oriente cristiam e cci Turchi* (Firenze, 1879), doc. cxx, o scrisoare a lui Cesarini., din 22 ianuarie 1439, către frații Medici, care îl recomanda pe Ioan Dishypatus ca fiind trimis de împărat pentru a inspecta locuința atribuită grecilor la Florența. El nu menționează nicio vizită a lui Dishypatus la Florența cu puțin timp înainte (dacă ar exista una așa cum afirmă Syropoulos), pe care s-ar fi așteptat dacă s-ar fi întors din Florența cu doar câteva săptămâni mai devreme. Într-adevăr, în acea ușurință, cu greu ar fi fost necesară o scrisoare de recomandare de la Cesarini.

Safe^conduca pentru Papă și Curia sa a fost aprobată de Comună abia la 23 ianuarie 1439, deci este puțin probabil să fi emis mai devreme una pentru greci (*ACA* doc. 66).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

aranjamente în execuție. Ioan al VIII-lea a petrecut zilele imediat următoare întâlnirii din 2 ianuarie în consultare cu Papa și a arătat clericilor săi pentru aprobarea lor, la scurt timp după sărbătoarea Bobotezei, înțelegerea, încă nesemnată, pe care a încheiat-o cu Eugeniu. Demetrius, fratele său, care plecase cu ceva timp înainte la V enicc, a fost convins cu greu să se întoarcă. Patriarhul le-a cerut clericilor săi să se pregătească pentru călătorie și a stârnit o mare indignare (așa spune Syropoulos) spunându-le să-și trimită majoritatea bagajelor la Veneția, dar să-și ia veșmintele sacre cu ei la Florența, deoarece unirea Bisericii va urma în curând. — de parcă ar fi o concluzie dinainte. La 6 ianuarie, Papa le-a propus membrilor latini ai Consiliului oportunitatea de a transfera Sinodul la Florența din cauza ciumei care încă persistă și amenința să revină în toată virulența sa odată cu revenirea primăverii.¹ Aproximativ în aceeași perioadă, Ioan al VIII-lea le-a explicat clericilor săi necesitatea unei proclamații oficiale a traducerii și a invocat același motiv pentru a o justifica. La 10 ianuarie, Consiliul s-a întrunit în plină ședință în biserica catedrală Sf. Gheorghe (patriarhul lipsea totuși din cauza unei stări de sănătate) pentru a audia pe arhiepiscopul de Porto și pe arhiepiscopul de Mitilene, care citiseră de la același amvon Bula din inaugurare, recitați acum în latină și greacă Bula de traducere, *Decet oecumenici concilii*.² Comuna Florența votase la 30 decembrie 4000 fl. pentru a facilita deplasarea Consiliului³ și Lorenzo de' Medici a plătit 1200 fl., pe care i-a recuperat ulterior de la vistieria orașului,⁴ pentru cheltuielile călătoriei grecilor. Așa că Eugeniu a putut, înainte de a părăsi Ferrara, să-și anuleze datoria față de

¹ *Frag.* p. 46. Syropoulos afirmă (vn, 14, p. 211) că ciurma încetase cu două luni înainte: Cesarini, scriind lui Traversari la 17 octombrie (Trav. nr. 848), spusese *nampestis adtenuatur: thailandez* era obișnuit iarna, dar dacă nu încetase cu totul, era probabil să revină primăvara. În orice caz, Papa cu greu ar fi putut spune într-o Bulă care va fi promulgată în întreaga lume creștină că este falimentar și se teme de atacurile dușmanilor săi.

² *EP* doc. 160. The *Reisebericht eines unbekanntes Russen (1437-1440)*, p. 163, editat de G. Stokl, dă această relatare: „Acolo era Papa îmbrăcat în pline pontificale și stătea într-o coafură cu coarne (adică o mitră) pe un loc înălțat, și cu el 44 de cardinali și episcopi, îmbrăcați de asemenea în veșminte preoțești și în mitre; patriarhul însă și mitropoliții stăteau acolo în obiceiurile de călugări.”

³ *ACA* doc. 63: *AG* (p. 220) vorbește în mod eronat despre un împrumut de 40.000 fl. de la Florența la Eugeniu.

⁴ *ACA* doc. 72.

ADIȚIUNEA LA CREDUL

grecii.. La 12 ianuarie 2412 H. au fost plătiți Patriarhului pentru a acoperi deficitul datorat ecleziasticilor și în data de douăzeci și cinci a aceleiași luni un viatic de 340 fl., la rata de 2 fl. de persoană, a fost dat clericilor independent de închirierea de corăbii și cai pentru utilizarea lor, care a fost plătită de Lorenzo de' Medici. ¹

¹ Aceste sume și datele de plată sunt preluate de la Syropoulos care, deși în *Memoriile sale* el dă foarte, foarte puține date specifice, adaugă întotdeauna o dată la o plată, ceea ce face să se creadă că el a fost agentul folosit pentru distribuirea de alocațiile. Deoarece sumele pe care le menționează corespund aproape întocmai cu înregistrările din registrele Camerei *Apostolice* (cf. J. Gill, „The 'Acta' and the Memoirs of Syro' poulus as History”, în OCP xiv (1948), p. 303 -55, în special pp. 331-40), este probabil ca și datele lui să fie exacte. *Acta graeca* (p. 225) relatează că: La 11 ian. grecilor li s-a dat un viatic și cheltuieli de către Papa' și adaugă că 19.000 fl. au fost trimiși la Constantinopol, dar despre acesta din urmă nu se menționează în altă parte.

Din plata a 340 fl. la rata de 2 fl. pe cleric, se poate concluziona că erau 170 de clerici (și întreținători). Aceștia primeau o indemnizație lunară, de 25 fl. pentru Patriarh, 4 fl. pentru „cei invitați pe nume” (adică considerați că au vreun drept de a sta în ședințe – prelați, Staurophoroi, șefi de mănăstiri, teologi etc.),

³ fl. pentru restul (Sir. iv, 28, p. 105). Plata medie lunară pentru toți ecleziasticii era de 603 fl., astfel încât s-ar părea că erau șaiszeci și șapte de clerici în prima categorie (în afară de Patriarh) și 102 în a doua în ianuarie 1439.

CAPITOLUL VI

FLORENȚA ȘI DISCUTIILE DOGMATICE

EUGENIUS AL IV-LEA a fost primul care a pornit. În după-amiaza târziu de
16 ianuarie

toți arhiepiscopii, episcopii și alți prelați și cleri au mers pe jos în procesiune cu crucile. Au urmat cardinalii călare, cu toiagul în mână, în ordinea precedenței, iar după ei au venit doisprezece cai (albi) cu capcane purpurie, unul purtând umbrela, unul scaunul, altul perna și tot așa până la capăt. Ultimul cal era acoperit cu brocart, iar pe o șabla bogată din argint se afla un sicriu care conținea Sfântul Sacrament. Acest cal avea un clopot de argint și doi prelați îl conduceau de frâiele (cu bărbați pe jos de ambele părți purtând torțe, aproximativ cincizeci la număr). Apoi a venit Papa însuși pe un cal cu capcane purpurie. Era îmbrăcat ca la Liturghie, purtând mitra episcopală și dând binecuvântarea pe o parte și pe cealaltă, în timp ce oamenii aruncau monede în stradă, pentru ca cei care le ridicau să obțină iertare. Acest lucru a fost făcut pentru a preveni mulțimile să-l apasă pe Papa, al cărui cal era condus de marchizul de Ferrara și de contele de Urbino (fiul său și era înconjurat de multe torțe, în timp ce în față și în spate erau trupe de soldați, în număr mare).

S-a zvonit că ducele de Milano stătea la pândă pentru a-l captura pe Papa, astfel că marchizul l-a escortat în acea zi (cu o mare companie de bărbați înarmați) la un schit la o milă de acolo (—o mănăstire de femei, numită St. Al lui Antonie, încăpător și în apropierea râului unde, întrucât era sărbătoarea patronului, Papa asista la Vecernie—), făcând să pară că Papa călătorește cu trupe într-unul din orașele sale unde aranjase mari festivități. Dar de fapt (s-a trezit devreme în dimineața zilei de 17 ianuarie) a călărit cu el într-o altă direcție și în două zile l-a adus în siguranță la Florența.¹

¹ Pero Tafur, *Călătorii și aventuri 1435-39*, ed. M. Lewis (Londra, 1920), p. 225; adaosurile dintre paranteze nu sunt din Tafur ci din AG pp. 225-6. Papa nu i-a luat două zile, ci șapte să ajungă la Florența. Relatăriile călătoriilor și/sau ale recepțiilor din Florența (1) ale Papei sunt date de *Diarium of Andrew* da S. Croce (*Frag.* p. 4<5) și de mai multe cronici italiene; (2) al Patriarhului de Sir. p. 212-13, AG p. 226, AL p. 134 și cronici italiene; (3) lui Isidor de Kiev de G. Stokl

FLORENȚA ȘI DISCUTIILE DOGMATICE

Ruta obișnuită de la Ferrara la Florența era prin Bologna, dar, deoarece acest oraș era în rebeliune împotriva lui Eugenius și își deschisese porțile către Piccinino, această cale a fost interzisă Papei și Consiliului. Următoarea rută cea mai convenabilă a fost să mergi pe râu de la Ferrara prin Argenta până la Conselice, acolo să mergi cu calul și să mergi prin Lugo până la Faenza, de acolo prin Valea Lamone pentru a traversa Apeninii și astfel să cobori în câmpia de lângă Florența. Acesta a fost calea urmată de Consiliu, dar nu era lipsită de pericol, pentru că Faenza se afla între Imola și Forlì, ambele în mâinile lui Piccinino, iar prințul său era în ligă cu Condottiere milanez. ¹ Eugenius a spus că acesta este drumul pe care îl va urma. La Ferrara râul/ bărcile erau toate gata, cu prora întoarsă spre Faenza, ca pentru uzul lui, dar nu a făcut altceva decât să-și trimită bagajele așa, în timp ce el însuși era însoțit de fiul marchizului d'Este și de un puternic înarmat. forța a călărit la răsăritul zilei în grabă în direcția opusă Modena ² și de acolo traversând Alpii Pistoiese a ajuns la palatul episcopal al S. Antonio la porțile Florenței, via Frignano și Pistoia, sâmbătă, 24 ianuarie. Orașul Veneția a numit pe 2 ianuarie doi trimiși speciali care să-l însoțească în călătoria sa și să rămână cu el la Florența timp de o lună. ³ Și-a făcut intrarea solemnă în oraș în marșea următoare.

Când Papa a plecat, restul s-a pregătit să plece. Patriarhul a insistat cu împăratul să intre mai întâi în Florența și după o altercație să-și ia drumul. Ioan al VIII-lea, pentru a ușura călătoria celor mai în vârstă și mai infirmi dintre prelați — pe orice drum pe care l-au parcurs trebuiau să treacă munții la mijlocul iarnii ⁴

op. cit. p. 163; și (4) al Împăratului de către AG p. 22 7, AL p. 134-5, Syr. p. 213 14 și cronici italiene.

Datele date de diferitele surse nu sunt întotdeauna de acord: le urmez pe cele ale *Acta graeca* și Syropoulos pentru plecările din Ferrara și cele ale lui Muratori, *Rerum Italicarum scriptores* —xix: *Historia Phrentiae ab anno 1406-1438*. (Milano, 1731), pentru sosiri la Florența.

¹ *Diarium* și, da S. Croce în *Frag.* p. 4 6.

² Deci două cronici bologneze (Muratori, ed. a II-a xviii, pct. 1, p. 97, xxxm, pct. 1, p. 56), în timp ce un cronicar ferrarez spune că a mers la Modena pe apă (*ibid.* xxiv, pct. vn, p. 23),

³ ACA p. 60, n. sub 9.

⁴ — Dar munții sunt toți stânci înalte și drumul este îngust și dificil; din acest motiv nu se călătoreau cărucioare, dar bagajele erau transportate pe cai de poștă, o singură poziție circumv, totuși, a dat o oarecare consolare călătorului rus: „În acei munți se produce un vin roșu foarte bun și dulce” (G. Stokl, *op. cit.* p. 163).

CONSILIUL DE LA FLORENCE

—s-a oferit să-i ia cu el, dar atât de multe au fost cererile încât a trebuit să-și limiteze oferta la câțiva și doar mitropoliții din Trebizond, Efes, Heraclea, Monembasia și Cyzicus au fost în cele din urmă atât de favorizați. Iosif al II-lea împreună cu cea mai mare parte a clericilor s-au urcat la bord în seara zilei de 26 ianuarie și au ajuns târziu a doua zi la Conselice, unde au trebuit să stea două zile pe barca, așteptând caii. Trei ore de călătorie i-au adus la un castel (Lugo?) unde au trecut în noaptea aceea, iar a doua zi au ajuns la Faenza după cinci ore de călărie. Acolo, caii care trebuiau să fie furnizați de Florența nu sosiseră și au trecut câteva zile înainte să vină. ¹ Trei zile de călărie și a ajuns la porțile Florenței sâmbătă seara, 7 februarie, epuizat și bolnav, astfel încât abia după patru zile a fost apt să-și facă intrarea oficială în oraș. ² Între timp, toată ceata de latini și greci se îndrepta pe bucată în Florența. Isidor al Rusiei, care plecase din Ferrara cu o zi mai târziu decât Patriarhul, a ajuns în oraș pe 4 februarie împreună cu alți câțiva prelați, primii dintre greci care au sosit. Cardinalul de S. Clemente (Francesco Condulmaro, Trezorierul papal) a intrat pe 5 februarie, ziua morții la Florența a Cardinalului de S. Marcello (Cazinoul Antonio). Cardinalul Nicolo Albergati a venit în a treia zi, iar a doua zi împăratul însoțit de cardinalul Cesarini a ajuns la mănăstire în afara porților orașului, pentru a-și face intrarea oficială a doua zi, duminică, 15 februarie. Demetrius, fratele său, a venit câteva săptămâni mai târziu, pe 4 martie.

Pe măsură ce diferiții demnitari au intrat în oraș, au fost primiți de autorități cu fast convenit, deși Patriarhul care și-a făcut intrarea într-o zi care nu era „festa”, când oamenii erau ținuți la sarcinile lor zilnice, a fost primit relativ puțin. celebrare. Chiar și așa doi cardinali, vreo treizeci de episcopi și toată curtea papală au mers să-l escorteze, „mai mult de 500 de cai”; Signorii cetății îi așteptau trecerea prin fața ușilor palatului lor și, când

¹ Cesarini, în scrisoarea sa către frații Medici din 22 ianuarie 1439 menționată mai devreme, a cerut în mod deosebit ca caii, dacă nu fuseseră deja expediați, să fie expediați fără întârziere pentru a reduce greutatea călătoriei (Muller, *Documenti sulle relazioni delle città toscane colV Oriente cristiano e coi Turchi* (Firenze, 1879), doc. cxx).

² Scriitorul rus al *Reisebericht* (Stokl, *op. cit.*) a calculat distanța ca fiind 154,5 km. sau 96,6 mile engleze.

FLORENȚA ȘI DISCUTIILE DOGMATICE

a venit, cancelarul Leonardo Aretino, într-o lungă orăție grecească, le-a prezentat omagiul și bun venit înainte de a merge la palatul Ferrantini care fusese pregătit să-l primească. Nici marți, 25 ianuarie, ziua în care Papa a intrat în oraș. , în mod normal sărbătoare, dar fusese declarată astfel pentru ocazie. ¹ Eugeniu fusese întâmpinat de cei trei cardinali deja sosiți, iar oficialii curialului, de toți funcționarii și demnitarii orașului, dintre care doi și-au condus calul ca cu stindarde și steagul de aur și un baldachin, la care a mers mai întâi la catedrală. rugați-vă și apoi și-a dat binecuvântarea și o îngăduință populației înainte de a merge la S. Maria Novella, biserica și mănăstirea dominicană care în ultimul timp fuseseră puse în ordine pentru folosirea lui (când, de asemenea, piața din față fusese asfaltată) la cheltuiala Comunei. ² În aceeași zi, el a trimis copii ale decretului de traducere a Consiliului cu scrisori de întâmpinare către diverși regi și prinți alegători ai Germaniei. ³

Cu aproape tot atâta fast, împăratul a intrat în oraș în duminica Carnavalului, când Florența ar fi fost, oricum, în stare de gală. Cortejiul regal s-a adăugat la festivitățile obișnuite și toate străzile, balcoanele și acoperișurile caselor care mărgineau traseul procesiunii erau pline de bărbați și femei vesel, îmbrăcați, așteptând cu entuziasm trecerea regală. Cinci cardinali, curtea papală, majoritatea grecilor care sosiseră deja și o mulțime de populație s-au dus să-l însoțească de la mănăstirea din afara zidurilor unde stătuse noaptea până la porțile orașului. Acolo îl așteptau Signorii, Colegiile, Căpitanii Partidelor cu reprezentanți ai tuturor Breslelor, mai mulți cardinali și clerici atât latini cât și greci. Încă o dată, Leonardo Aretino a rostit un discurs grecesc de bun venit. Baldachinul a fost prelungit peste Împărat, cortegiul se forma, când deodată a căzut ploaia în torenți. Mulțimea de privitori și figurile gay care umpleau balcoanele și acoperișurile s-au năpustit după adăpost, iar în curând a rămas pe străzi doar procesiunea regală răvășită care a abandonat traseul organizat și cu o grabă nepotrivită a mers pe calea cea mai rapidă către

¹ Jorga, 11, p. 358.

² 300 fl. fusese votat în aceste scopuri la 22 decembrie 1438: ACA doc. 62.

³ *documente EP* . 161-9.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

palatul lui Rodolfo Peruzzi (acum Buoncompagni) i-a fost alocat pentru uzul lui. Cardinalii și toată compania lui și colegiile care îl înconjurau erau pline de apă. Împăratul purta o rochie albă, cu o mantie roșie și o pălărie albă care ajungea într-un punct în față în care avea un rubin mai mare decât un ou de porumbel și multe alte pietre prețioase. ¹ Abia a pus împăratul piciorul în casă, ploaia a încetat. A doua zi, însă, a fost invitat la un spectacol în hipodrom, *thopalustrum sive giostra* probabil care fusese decretat la 9 februarie ² și i-au fost oferite cadourile obișnuite la vizita unui mare personaj – lumânări mari de ceară, șaisprezece cutii. de fructe confiate, marțipan, vin, ovăz pentru caii lui, dar fără carne, „pentru că nu mânca carne”. Patriarhul primise de asemenea capoane, potârniche, iepuri de câmp, vițel și păsări: poate pentru că și-a anunțat donatorii că Postul grecesc a început deja că nu-l stânjenesc pe Împărat.

Florența a salutat Consiliul din două motive, pentru că orașul era foarte plin de deschideri comerciale și pentru că, mai mult decât oricare altul, era casa atâtor umaniști care și-au inspirat din limba și cultura greacă. Florența avea de multă vreme o istorie în carouri de rivalitate între ambițiile marilor familii și aspirațiile artizanilor. Încă din secolul al XII-lea, acestea formaseră *Arti* sau Breslele lor, atât de complete în organizarea lor încât erau aproape state în cadrul statului, care, în ciuda eforturilor și intrigilor grandilor, *au* dobândit mai multă putere și drepturi și au făcut posibilă ascensiunea proeminența negustorilor bogați. Războiul extern și revoltele interne nu le-au oprit niciodată comerțul și devreme au fost principalii comercianți ai epocii și apoi bancheri de renume internațional. De exemplu, Eduard al III-lea al Angliei și-a continuat războiul cu Franța în mare parte pe împrumuturile sale de la doi negustori/bancheri florentini de seamă, casele lui Bardi și Peruzzi, iar când și-a repudiat datoriile în 1339 și-a falimentat creditorii, iar acțiunea sa combinată cu alte circumstanțe ale vremii au zdruncinat serios reputația Florenței pentru stabilitatea financiară. Rivalitățile statelor vecine erau o cauză permanentă de război, iar Florența încerca în mod constant să-și lărgescă teritoriul prin cucerirea

¹ Muratori, *ist. ed. XIX: Historia Florentinae ab anno 1406-1438*, c. 982.

² Jorga, *ibid.*

FLORENȚA ȘI DISCUTIILE DOGMATICE

orașele învecinate. Pisa era unul dintre locurile pe care le râvni, pentru că Pisa era un port, iar Florența își dorea propriul debruș pentru mărfurile sale. Pisa a achiziționat, dar prin cumpărare, în 1405, iar vreo șaisprezece ani mai târziu a obținut un alt port, Livornul, în același mod, plătind pentru el.

100,000 florini la Genova. Până atunci, Florența nu a avut nici o flotă comercială proprie, dar odată ce a fost stăpânită de un port, a căutat în mod natural să-și extindă comerțul. În 1416 i-a cerut lui Manuel Palaeologus să-i acorde privilegiile de care se bucurau pizanii în porturile și piețele bizantine, deoarece Pisa era acum o posesie florentină.¹ În iunie 1422, sa apropiat de Antonio degli Acciaiuolo, prinț al Atenei și de origine florentină, pentru o concesiune similară, pe care a primit-o.² Reprezentanți bizantini au fost la Florența în iunie 1430 pentru a discuta un tratat comercial,³ dar abia în noiembrie 1436 primele sale nave au vizitat Constantinopolul, pentru care Signoria a cerut favoarea împăratului.⁴ Dar se pare că împărații bizantini încă nu acordaseră toate privilegiile acordate anterior pizanilor. Acest lucru a fost făcut abia în august 1439 de Ioan al VIII-lea, ca semn al recunoștinței sale față de oraș pentru distracția grecilor și, ca rezultat, fără îndoială, a viziunii despre bogăție și activitate comercială la care a fost martor în timpul șederii sale acolo.⁵ Exemplul său a fost urmat de Dimitrie, fratele său, care a promis privilegii comerciale în Morea.⁶ Așadar, Consiliul a avut rezultate comerciale mai mari pentru florentini, pe lângă gradul mai mic de prosperitate pe care un număr atât de mare de personaje trebuia să-l aducă în orașul care îi găzduia.

Între timp familia Medici se impusese asupra Comunei. Giovanni de' Medici fusese ales Gonfalonier al Justiției în 1421. Fiul său, cel mai faimos, Cosimo, după un scurt exil la Veneția, din care s-a întors parțial datorită intervenției lui Eugenio al IV-lea, apoi refugiat la Florența (1434), „a reușit să domine Republica rămânând, în mod nominal, un cetățean privat”. Orice s-ar putea spune despre el ca om (și părerile diferă foarte mult), Florența de astăzi și, într-adevăr, toată posteritatea are motive să-i fie recunoscătoare pentru generozitatea

1

3

5

Muller, *op. la.* doc. ci. ² *Ibid.* documente,

Ibid. doc. CXI. ⁴ *Ibid.* doc. CXVII.

Ibid. docs, CXXI, CXXII. ⁶ *Ibid.* doc. CXXM.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

la talentul lor creator. Dacă, în același timp, a avut ca rezultat dependența de nenumărați oameni de el și a ținut *popukni-ul* liniștit prin spectacolul atâtor lucrări publice executate de un cetățean privat, în orice caz, totul nu a fost o pierdere.

Florența la începutul secolului al XV-lea era la începutul unei noi perioade de dezvoltare artistică și activitate creativă și a avut talentul de a exploata noile idei. Sub influența mișcării umaniste, artiștii săi s-au străduit să realizeze o prezentare mai realistă a obiectelor, să privească lucrurile ca un întreg și din toate aspectele și să înfățișeze profunzimea perspectivei. Succesul deplin nu le-a încununat eforturile dintr-o dată, dar s-a atins o anumită măsură de progres – și într-un grad din ce în ce mai rapid – chiar înainte de apariția Conciliului din 1439. Dacă au continuat să înfățișeze subiecte religioase, acum nu și-au limitat în niciun caz. pricepere pentru ei, dar a preluat teme seculare și mitologice pentru a decora noile palate în curs de construire. Și aveau o ieșire largă pentru arta lor. Brunelleschi, inspirat de Panteonul de la Roma, a completat biserica S. Maria del Fiore prin adăugarea cupolei. În 1436, Eugeniu al IV-lea a dedicat catedrala terminată cu fast solemn — s-a construit o platformă de lemn înălțime de două brațe și late de patru, de la S. Maria Novella la S. Maria del Fiore, pentru ca populația să poată vedea întregul pontificat papal. procesiune. Bisericile S. Spirito, S. Lorenzo, manastirile S. Marco și Fiesole, palatul Pitti, palatul Quaratesi — toate acestea au fost începute și câteva dintre ele terminate și decorate în prima jumătate a secolului al XV-lea. Lorenzo Ghiberti a contribuit cu reliefurile pentru ușile de bronz ale Baptisteriului, iar Donatello și-a executat David în 1432. Massaccio, care a murit la vârsta de douăzeci/șase de ani (c. 1428), a decorat capela Brancacci. Luca della Robbia înfrumuseța campanila cu teracotele sale cam în același timp. Fra Angelico a început decorarea mănăstirilor și chiliilor lui S. Marco cu câțiva ani înainte de sosirea grecilor. Paolo Uccello proiecta vitralii și picta scene animate de vânătoare și luptă, arta perspectivei încă scăpa de căutarea lui serioasă, în jurul timpului Conciliului.

Aceștia și o serie de alți pictori, sculptori și arhitecți — mulți dintre ei au exercitat toate aceste arte — au făcut din Florența cea mai bună.

FLORENȚA ȘI DISCUȚIILE DOGMATICE

corned grecii celebri. Dar nu au fost singurii. Încă de la scurta ședere a lui Manuel Chrysoloras (i 396) ca profesor de greacă în Studioul orașului, entuziasmul pentru limba și cărțile grecești a rivalizat cu cultul latinei clasice, care a dominat atât de mult mințile italiene încât în curând cu greu să fie o curte domnească care să nu aibă latinistul ei pentru a-și încadra documentele diplomatice. Curia papală nu a fost imună față de noua influență, care a reprezentat figuri atât de nedemne printre secretarii săi precum Poggio Bracciolini, pentru că nu puțini dintre umaniștii din acea vreme au imitat nu numai stilul modelelor lor, ci și morala lor. Entuziasmul lor pentru lucrurile pe care le-a trezit cândva greaca, unii dintre ascultătorii lui Chrysolora, precum Aurispa, Filelfo și Guarino, s-au dus ei înșiși la Constantinopol pentru a bea mai adânc la izvoare și, la întoarcere, au predat ei înșiși la Florența: alții precum Leonardo Bruni (Aretino), Nicolo Nicoli, Ambrogio Traversari (este îndoielnic dacă Traversari a stat vreodată sub Chrysoloras, totuși ¹) și-a cultivat pasiunea acasă și a devenit savanți greci de mare merit. Totuși, toți erau cuprinși de dorința de a achiziționa cărți, și! așa au început călătoriile la Constantinopol, corespondența, căutarea vechilor biblioteci ecleziastice peste Europa, pentru a localiza texte ale autorilor antici care să poată fi cumpărate sau cel puțin copiate și să devină o posesie de preț. ² Lui Nicolo Nicoli i-a revenit onoarea de a crea prima bibliotecă publică a vremii. Strânsese, spre propria sa ruină financiară, aproximativ 800 de manuscrise, pe care la moartea sa le lăsase în mâinile unui comitet. Cosimo Medici (care îl susținuse pe Nicoli în ultimii ani ai vieții) i-a preluat curând. Le-a aranjat de Tommaso da Sarzana, mai târziu Papa Nicolae al V-lea, apoi le-a depus în mănăstirea pe care o zidise din S. Marco și le-a mărit numărul, angajând pentru acesta pe Vespasiano da Bisticci, care a avut în curând 100 de copişti lucrând.

¹ A. DincvTraversari, *Ambrogio Traversari ei suoi tempi*, p. 28.

² Anglia a fost prinsă de aceeași febră. Vespasiano da Bisticci în viața lui Lionardo d'Arezzo (Aretino) relatează: „A avut o faimă foarte mare în Anglia și mai ales cu Ducele de Worcester; și după ce a tradus Politica lui Aristotel, i-a dedicat-o și a trimis-o în Anglia. Întârziindu-și răspunsul, lui Messer Lionardo i s-a părut că nu apreciază o carte atât de valoroasă pe cât ar trebui, și din acest motiv a scos acea dedicație și i-a făcut o dedicație Papei Eugeniu care se afla la Bologna, iar Messer Lionardo a luat-o în persoană. Sfinției Sale, unde i s-a acordat mare cinste.” (A. Mai, *Spicilegium Romanum*: tom. 1. *Virorum Ulus* trium CIII. vitae auctore coaevo Vespasiano Flomitino* (Romae, 1839), p. 568-9.)

CONSILIUL DE LA FLORENCE

sub el să suplimenteze tot ceea ce avea importanță părea să lipsească.

¹

Cu acest ferment în Florența pentru textele clasice și în special pentru textele grecești, nu e de mirare că a existat o dorință generală de a atrage vizitatorii greci în oraș și, dacă este necesar, de a plăti pentru venirea lor. Cu toate acestea, în mod curios, există puține date despre relațiile pe care trebuie să le fi avut umaniștii florentini, în lunile în care Conciliul a avut loc la Florența, cu omologii lor greci (pentru că a existat și la Constantinopol o înflorire a culturii clasice centrată în jurul lui Platon și Platonism). Pier Candido Decembrio, într-o scrisoare scrisă la sfârșitul anului 1439, sugerează că grecii, pe când se aflau în Florența, au copiat de bunăvoie manuscrise, și asta ieftin, și afirmă că unul dintre ei a rămas în urmă ca scrib: el deplânge, de asemenea, că aproape singurele cărți aduse de greci fuseser bisericești. ² Singurul efect al oricărui moment care ar putea fi atribuit contactului a fost că prelegerile din acea perioadă ale lui George Gemistus Pletho, platonicianul octogenar înflăcărat și semi-păgân, ³ au creat un asemenea entuziasm, încât câțiva ani mai târziu Cosimo Medici și-a întemeiat platonicia. Academia care în cele din urmă a produs din stiloul lui Massilio Ficino, un „Academician”, traduceri ale multor lucrări ale lui Platon și masiva sa *Theologia platonica*.

⁴

Nu era de mirare că călătorul rus din suita lui Isidore, care a înregistrat lungă călătorie de la Moscova, cu anunțuri despre fiecare oraș prin care au trecut, ar fi trebuit să spună, în timp ce el introduce o relatare, lungă de două pagini, despre minunățiile de văzut: „Acest faimos. Orașul Florența este foarte mare și nu întâlnisem egalul său în toate orașele descrise până acum .⁵ Multe biserici și podoabele lor, în

¹ Tiparul, desigur, nu fusese încă inventat, așa că toate cărțile acelei zile erau manuscrise.

² R. Sabbadini, *Carteggio di Giovanni Aurispa* (Roma, 1931), p. 166-7.

³ Aproximativ zece ani mai târziu, Scholarius a amenințat că va arde anumite scrieri ale lui Gemistus dacă vor ajunge în mâinile lui (*Scrisoare către Gemistus Pletho*,

⁴ Academia a fost fondată abia în 1462, dar Ficino însuși este cel care îi atribuie impulsul lui Gemistus. Spre deosebire de opinia generală, Gemistus nu a rămas în Florența câțiva ani după plecarea restului grecilor: a plecat cu Dimitrie și Scholarius la 25 iunie 1439 (Syr. ix, 11, p. 268). ; Schol. SALUT, p. xr8, r26).

⁵ *Reisebericht*, ed. G. Stokl, p. 164.

FLORENȚA ȘI DISCUȚIILE DOGMATICE

marmură”, tablourile, mănăstirile, palatele care flanchează străzile largi, podul de piatră care traversează Arno căptușit de o parte și de alta cu case, și mai ales spitalele și căminul pentru pelerini — „cu paturi multe unde chiar și cel mai mic are o pană”. saltea și capcane scumpe¹ — l-a umplut de uimire. De asemenea, Tafur, care a petrecut opt zile în Florența, a fost la fel de impresionat de spitale, dintre care el spune că erau două, „unul pentru bărbați și unul pentru femei, atât de curat și bine ordonat și amenajat încât dacă se întâmplă ca un rege sau un prinț. se îmbolnăvește, iese imediat din casă și merge acolo ca să se îmbolnăvească”.² În acest oraș magnific, deci, grecii au venit la începutul lunii februarie 1439, dar primii veniți, așa a scris Traversari lui Cosimo Medici, au fost primiți „nu cu onoruri potrivite... .Ei credeau că vor găsi casele pregătite, dar nimic. s-a făcut până acum încât să nu aibă niciun motiv de plângere.”³

Odată ce împăratul a ajuns, grecii nu au așteptat mult înainte să se apuce de treabă. În Miercuria Cenușii, 18 februarie, a avut loc o întâlnire în palatul împăratului pentru a discuta procedura, când s-a decis, ca răspuns la o întrebare a latinilor pe care i-au informat că sunt pregătiți să înceapă, că preferă discuții private între comitete selecte mai degrabă decât dezbateri publice. Totuși, nu s-a făcut nimic timp de o săptămână, dar joi, 26 februarie, a avut loc prima întâlnire combinată) când Patriarhul, în ciuda rugămintelor clericilor săi ca să fie prezent cel puțin cu această primă ocazie, nu a putut. participă din cauza stării umflate a picioarelor, care l-a făcut să nu se mai poată mișca. Într-o sală mare a Mănăstirii S. Maria Novella, care fusese oarecum adaptată cu douăzeci de ani înainte pentru a găzdui pe Martin al V-lea și curtea sa, călugării și-au eliberat trapeza și alte apartamente pentru a intra”.

¹ *Reisebericht, ibid.* Nu exista, desigur, pe atunci nici un spital sau cămin de asemenea dimensiuni, dar existau vreo douăzeci/opt de spitale cu locuri de cazare cuprinse între patru sau cinci până la 150 de paturi (două sau trei persoane foloseau același pat simultan), două orfelinate și diverse ospicii pentru vagabonzi și călători, o casă mare pentru bătrâne (200 de camere), etc.: și în timp ce Consiliul era în desfășurare, orfelinatul S. Maria degli Innocenti după planurile lui Brunelleschi era în construcție (L. Pas' serini). , *Storia degli stabilimenti di beneficenza e d'istruzione elementare gratuita della città di Firenze* (Firenze, 1853).

² Pero Tafur, *op. cit.* p. 227.

³ Trav. nu. 263.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

amenajarea oaspeților lor, ¹ și pe care Eugenius o locuise cu câțiva ani mai devreme, s-au întâlnit Papa, Eipperor și patruzeci de reprezentanți ai fiecăreia dintre cele două Biserici. ²

Cardinalul Cesarini, vorbind în numele latinilor, a reamintit în mintea ascultătorilor săi aranjamentele convenite între Papă și Împărat înainte ca Conciliul să părăsească Ferrara. Urmau să fie trei întâlniri de cel puțin trei ore fiecare. Latinii, deși erau cu tărie de părere că cea mai bună metodă de procedură era discuția publică, totuși, din respect pentru dorința împăratului, au acceptat întâlnirile private, presupunând că grecii au găsit niște mijloace mai simple de a ajunge la unire, pe care el a rugat-o. ei, prin urmare, să dezvăluie. Împăratul i-a răspuns cardinalului, opunându-se la prezentarea lui a cazului. Problema dezbătută atât de lung la Ferrara fusese lăsată nerezolvată, astfel încât grecii mai aveau dreptul să revină la ea dacă doreau: discuțiile private erau mult mai de preferat, dar mijloacele de a ajunge la unire erau o problemă comună, așa că ca latinii ca și grecii, care nu aveau soluție de oferit, ar trebui să o ia în considerare. La această duplică, prelații latini au avut o consultare cu Papa, după care cardinalul a vorbit din nou, susținând că latinii și-au dovedit în mod decisiv cazul la Ferrara, dar că, dacă grecii mai aveau alte argumente de prezentat, ar fi mai bine să facă a lăsat imediat întrebarea în aer și susceptibilă să fie deschisă din nou/ Împăratul a fost la fel de puțin dornic ca latinii să o ia de la capăt asupra Adăugării, așa că, deși a reafirmat dreptul grecesc de a o dezbate dacă doreau, a renunțat la orice intenție de a face acest lucru și în acest fel ședința s-a încheiat cu sarcina de a găsi un alt mijloc de unire lăsată pe umerii grecilor, dacă doreau să evite discuțiile publice pe chestiunea doctrinară.

După această ședință privată, grecii au ținut o întâlnire în apartamentele patriarhului bolnav pentru a vedea dacă pot concepe mijloacele pe care le cereau latinii, dar fără succes. Cu toate acestea, ei au îndemnat în continuare

¹ Cf. RP Mortier, *Histoire des Maltres Generaux de l'Ordre des Freres Precbem* (Paris, 1909), iv, p. 113.

² AL p. 135 precizează cifrele, dar nimic mai mult despre întâlnire. AG pp. 239-48 consemnează discursurile pe larg și în cursul uneia dintre acestea sugerează că ședința nu a fost o ședință completă (p. 241). Syropoulos (vi, 1, 216-17) nu dă nici un indiciu că aceasta ar fi diferită de orice altă sesiune în rezumatul său a acestei întâlniri.

FLORENȚA ȘI DISCUȚIILE DOGMATICE

Împăratul să-l convingă pe Papa să fie de acord cu ședințe private în loc de ședințe publice și a ales un comitet reprezentativ compus din cei cinci procuratori ai Patriarhilor împreună cu Bassarion și Dorotheus de Mitilene, pentru a supraveghea prezentarea doctrinei lor și pentru a formula orice răspunsuri ar putea fi solicitate. A face. Ioan al VIII-lea a făcut tot posibilul cu Papa pentru a îndeplini dorințele clericilor săi, dar Eugeniu, când a constatat că grecii nu aveau sugestii pozitive de oferit, nu și-a putut vedea calea de a fi de acord și așa, luni, 2 martie, latinii și Grecii s-au întâlnit pentru prima sesiune completă la Florența.

Pentru a face mai ușor de înțeles argumentele propuse de dispuțanții de la Florența, va fi util mai întâi să examinăm pe scurt terminologia pe care au folosit-o. Acest lucru este cu atât mai necesar acum, cu cât filosofia modernă a renunțat la conceptele antice de ființă, personalitate și altele asemenea, în favoarea unei abordări mai empirice și psihologice. Dar atunci atât latinii, cât și grecii au fost de acord în tratarea unor astfel de întrebări pe baza metafizicii. Acest lucru a făcut posibile discuții comune și promițătoare de rezultate. Din păcate, totuși, termenii lor tehnici nu au avut întotdeauna aceeași conotație, iar abordarea generală pe de o parte și pe cealaltă a fost oarecum diferită, iar aceasta a fost cauza nu puțină. neînțelegeri.

Diferențele au apărut din două surse. Teologia Sfintei Treimi a fost evoluată și enunțarea sa clarificată sub presiunea ereziei. Sfânta Scriptură nu oferă definiții metafizice și nici măcar termeni. Acestea trebuiau căutate din filozofia păgână, din scrierile lui Aristotel și au fost introduse la cererea ocaziei. Rezultatul a fost că termenii înșiși au suferit o schimbare, astfel încât ceea ce mai devreme era mai general ca înțeles și care putea fi privit ca sinonim al altor cuvinte, mai târziu, pe măsură ce semnificația sa a fost rafinată, a devenit mai stereotip și limitat ca conotație și chiar opus termenilor. care înainte fusese folosit ca echivalent. Cu toate acestea, acest proces nu a fost universal și simultan. Când un Părinte insista asupra unui sens precis, altul ar putea folosi vechea lipsă de expresie. /De aici și dificultatea de a determina mintea reală a scriitorului în numeroasele citate produse în Sinod.

Cele două cuvinte folosite în Orient aproape de la începutul lui

CONSILIUL DE LA FLORENCE

orice teologie a Treimii erau *ousia* și *ipostasis*. *Ousia* ar putea avea două semnificații, unul desemnând un individ existent în sine – acest lucru sau om particular, celălalt semnificând genul cu specia, adică omul (nu *acest* om), și deci echivalent cu esența sau natura. În mod similar, *ipostaza* în perioada timpurie a fost folosită într-un dublu sens ca însemnând o realitate obiectivă, existentă și deci era considerată echivalentă cu *ousia*, sau ca desemnând ceea ce există în sine și în propria sa existență, individul diferit numeric de orice altceva, care în cazul ființelor raționale însemna persoană. Deci s-ar putea spune despre Dumnezeu că el a fost o singură *ipostază* (și anume, realitatea existentă) sau că a fost trei *ipostaze* (adică trei realități sau persoane individualizate). Treptat, însă, a prevalat formula unei *ousie* în trei *ipostaze*.

Latinii din aceeași perioadă începuseră prin a afirma o *substanță* în Dumnezeu și trei Persoane, unde latinescul *substantia* era echivalent cu grecescul *ousia*. Cum să transformăm atunci *ipostaza*, care, pur bazată pe principii de derivare, era la fel cu *substanța*? Ei au folosit cuvântul *persona*, dar orientalii nu au acceptat multă vreme în vocabularul lor teologic cuvântul paralel grecesc *prosopon*, care pentru ei savura să joace un rol și sugera nu realitatea, ci doar aparența, care, aplicată Fiului, era erezie. Controversele și diviziunile pe această temă au durat mult, dar în cele din urmă *hipostaza* și *prosoponul* au fost acceptate ca echivalente de către greci. Pe de altă parte, latinii au adoptat mai târziu cuvântul *subsistentia* pentru a traduce *ipostas*, în ciuda definiției clasice a lui Boethius pentru persoană ca *naturae rationalis individua substantia*, unde totuși *substantia* trebuie luată ca însemnând subzistență în sens concret, adică un lucru subzistent.

Termenii folosiți mai sus, *substanță* sau *ousia*, subzistență sau *ipostază*, toți sună foarte abstract, dar la început atât pentru latini, cât și pentru greci nu erau pur abstracti, ci întotdeauna prevăzuți în mod concret. *Substanta* era o realitate existentă la un individ. *Ipostaza* era această persoană: Ioan nu a fost considerat ca *având* o *ipostază*, ci ca fiind un *ipostas*. O persoană nu era o natură personificată, ci un individ posedat de o natură. Dar pe măsură ce timpul a trecut și dogma a fost dezvoltată în teologie, pentru latini, deși nu pentru greci, acești termeni au avut tendința de a deveni abstracti.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Substanța și-a păstrat sensul de esență concretă, dar subzistența a devenit calitatea prin care un lucru subziste; natura suma calitatilor esențiale care diferențiază un lucru de altul; *presupunerea* nu realitatea concretă, ci aceea căreia mmd îi poate atribui individualitate, natură, subzistență, caracteristici individuale, accL· dents. Persoana era o *res naturae*, o realitate obiectivă.

De asemenea, alți termeni, printre care și cuvintele utilizate cel mai frecvent în teologia Treimii, au ajuns, în decursul timpului, să aibă extensii diferite de sens. De exemplu, *εκπορευεσθαι* a însemnat pentru greci să provină dintr-o sursă originală, în timp ce latinescul *procedere*, folosit întotdeauna pentru a o traduce, avea sensul mai general de a ieși din orice sursă. De asemenea, deși cuvântul latin cel mai apropiat ca înțeles de grecescul *aitia* era *principium*, ambele având o extensie mai generală, traducerea dată de obicei era *causa*, iar *principium* a fost folosit pentru a transforma grecescul *arche*, deși acest cuvânt corespundea mai bine cu *causa* în o extensie mai îngustă.¹

Nici grecii, nici latinii nu s-au implicat în aceste complexități ale gândirii metafizice doar de dragul lor. Le-a fost forțat de nevoia de a apăra mai întâi doctrina creștină împotriva evreilor care îi acuzau de politeism – au trebuit apoi să afirme unicitatea esenței divine – și apoi împotriva creștinilor greșiți care, subliniind prea mult unicitatea lui Dumnezeu, au negat divinitatea mai întâi a Fiului și apoi a Duhului Sfânt. Așa a fost formulată teologia lor trinitară în fața atacului. Mai târziu, controversele hristologice înrudite au condus la o clarificare suplimentară, deoarece au apărat doctrina unirii ipostatice a două naturi în Persoana unică a lui Isus Hristos.

Formula trinitară *Una substantia tres personae* sau *One ousia three hypostases* nu a dizolvat, desigur, misterul din dogma Sfintei Treimi, dar a afirmat adevărul extras din Noul Testament și a întâmpinat obiecții. Substanța sau esența sau natura este una din toate cele trei Persoane, dar se distinge în ele prin ceea ce este individual pentru fiecare. Aceste semne de individuare sunt relațiile care se obțin între Persoane. Tatăl este el pentru care ceilalți vin ca dintr-o sursă; Fiul și Duhul Sfânt sunt cei care 'sunt' în fața celui alt, unul după generație, celălalt prin procesiune. Pe

¹ Cf. V, Grumel, 'Saint Thomas et la doctrine des Grecs sur la procession du Saint'Esprit', în *EO*■ xxv (1926), p. 257-80.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

generația Fiului a existat un acord între greci și latini (deși, după cum se va vedea, au existat la Florența lungi discuții despre filosofia generației). Rădăcina diferențelor trinitare dintre Biserici a fost Procesiunea Duhului Sfânt. Scriptura afirmă clar că Duhul purcede de la Tatăl. Doctorii greci se mulțumiseră, în cea mai mare parte, să repete declarația Scripturii, pentru că nu era nevoie să meargă mai departe pentru a-și întâlni adversarii, deși câțiva folosiseră expresia „procesează de la Tatăl prin Fiul”. a făcut din tăcerea Părinților o doctrină pozitivă – Duhul Sfânt purcede numai de la Tatăl – deși între timp teologia latină, cu abordarea ei mai psihologică, formulase învățătura occidentală în „venituri de la Tatăl și Fiul”. Dezbaterile de la Florența se vor referi la acest punct, Giovanni Montenero, provincialul dominican al Lombardiei, străduindu-se să-l convingă pe Mark Eugenicus, protagonistul grecilor, că, deoarece Tatăl și Fiul sunt identici, cu excepția faptului că unul este generator și celălalt a generat, deci, întrucât Tatăl este și spirator al Duhului, așa este și Fiul. O abundență de citate patristice vor fi prezentate, examinate, explicate pe măsură ce fiecare vorbitor se străduiește să-și îndemne punctul de vedere sau să respingă argumentele adversarului său.

Discuția dogmatică a început luni, 2 martie, deși atât Împăratul, cât și Patriarhul au lipsit din motive de sănătate, Montenero deschizând dezbaterile, o concesie făcută, așa spune Synv poulus, latinilor de către împărat fără o consultare prealabilă. cu prelații greci care de fapt nu au aprobat. ¹ De data aceasta, spre deosebire de procedura din majoritatea sesiunilor de la Ferrara, a existat până la ultimele sesiuni o adevărată discuție. Acest lucru a fost convenit între Papă și Împărat în speranța scurtării cezurilor pnv și a fost realizat adesea într-un mod foarte viu, ceea ce face extrem de dificilă reproducerea unei relatări clare și în același timp succinte a argumentelor prezentate. Înainte pe ambele părți. ²

¹ Sir. vm, i, p. 215.

² Următoarea relatare este extrasă din AG pp. 250-387 și AL p. 135 - 94 ; al cărui acord extrem de strâns dovedește fiabilitatea ambelor surse. Actele *latine* sunt deosebit de utile pentru a indica termenii tehnici latini pe care Montenero i-a folosit deoarece, deoarece grecii aveau mai puțini dintre aceștia, interpretul trebuia uneori să găsească

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Montenero a început întrebând ce înțeleg grecii prin „procesiune” în ceea ce privește divinitatea și a fixat cuvântul „esențial” în răspunsul lui Eugenicus aplicat la Duhul Sfânt, concludând din acesta că, ca „ființă” și „esență” sunt la fel atunci când este folosit de Dumnezeu, Duhul a primit fiind de la Tatăl, ceea ce este același lucru ca să provină de la El. Dar, a continuat el, Duhul Sfânt este tot de la Fiul și așa trebuie să provină și de la el, căci Epifanie (în traducerea latină făcută de Traversari) spune: „Eu îl numesc Fiul care este de la El (adică Tatăl) , ci Duhul Sfânt cel care este singur din amândoi”;¹ și „... cu excepția Duhului Sfânt care este de la Tatăl și Fiul”/Epifanie, a răspuns Eugenicus, nu înseamnă neapărat că Duhul primește ființa de la Tatăl și Fiul: el gândește în termenii cuvintelor Sfântului Ioan: „... va primi de la Mine și vă va vestiV, adică Duhul este dat de Fiul credincioșilor care îl primesc: puțin mai târziu, în același pasaj, el distinge între „rccive de la Fiul” și „procede de la Tatăl”.² dar, în orice caz, manuscrisul tău cu lucrările lui Epifanie este corupt pentru că nu există niciun „este” în text care să corespundă „ființei” pe care o afirmi.

Când Montenero a insistat asupra interpretării sale și a explicat din nou pasajul, Eugenicus a schimbat subiectul cu o întrebare.

Mark: Când spui „de la Tatăl”, vrei să spui de la persoana lui? Iar când spui „de la Fiul”, tot de la persoana lui 2 Iar când „de la amândoi”, de la persoanele amândoi;

Ioan: Da, când vorbim despre Tatăl și Fiul separat; dar când din amândouă, spunem că Duhul Sfânt este dintr-un singur principiu, întrucât Procesiunea este comună Tatălui și Fiului. Dar aceasta nu este întrebarea de față.

Mark: Nu contează asta. Să vedem consecințele admiterii tale. Sfântul Vasile spune: (Dumnezeu) „trimite Duhul prin gura Sa”... căci Duhul este de la el și nu de altundeva³.

Ioan: Da, dar Vasile spune asta în metaforă și în altă parte afirmă că Duhul primește ființa de la Fiul. Dar mai întâi să terminăm cu Epifanie.

cel mai apropiat echivalent grecesc care duce ocazional la o anumită obscuritate. Syropoulos*, după o scurtă relatare a ședinței de deschidere din 26 februarie, adaugă doar că au existat alte șapte sesiuni și își îndreaptă cititorii către Practica pentru a găsi detaliile (viii, i, p. 217). Pentru conturile sumare cf. H.'L. vir, pp. 987-95 (unde Ioan de Montenero este în întregime numit în mod greșit Ioan de Ragusa) și G. Hofmann, „Die Konzilsarbeit in Florenz”, în *OCP iv* (193S), pp. 157-88.

¹ PG 43, 148 B.

² *Ibid.* 153 a.

³

Ioan al XVI-lea. 15.

⁴ PG 29, 736B.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Marcu: Tu spui de la persoana Tatălui – la fel și Vasile și „nu din altă parte”, adică numai de la Tatăl.

Ioan: Vasile dovedea împotriva lui Eunomius că Duhul nu era o creatură – acesta este sensul „în altă parte”. Epifanie și Vasile, în citatele pe care le-am dat, spun că Duhul are ființă de la Fiul. Recunoașteți că Duhul este din substanța Tatălui și nu altundeva;

Bessarion: La un moment dat spui persoană, apoi substanță.

John: Spunem că esența și persoana sunt una în sine, dar diferă în funcție de modul nostru de a gândi, astfel încât acea persoană este formată din esență și proprietăți .¹ Deoarece acestea se disting în gândirea noastră, esența este comunicată între Persoanele Treimii, proprietățile nu sunt; căci, dacă Persoanele vor rămâne distincte, proprietățile trebuie să rămână necomunicate, adică relațiile de origine. '._Deci Tatăl și Fiul sunt deosebiți unul de celălalt numai pentru că Tatăl este cel din care este altul și Fiul. cel care este din altul, adică Tatăl este principiul, Fiul este din principiu; toate celelalte le posedă în comun și astfel au o ființă comună .¹

La aceasta Efes a încuviințat și Ioan a continuat. În genul uman/don persoana generează, dar persoana nu este comunicată. Natura, umanitatea este cea care este comunicată, în timp ce persoana acționează. Deci această persoană este principiul care generează, iar natura principiul prin care generează. În generația divină la fel/înțelept, Tatăl este persoana, principiul, care generează și natura sa este principiul prin care generează pe Fiul; deci natura, nu persoana, a Tatălui este comunicată Fiului. Dar în Dumnezeu natura sau esența tuturor celor trei Persoane este una și aceeași, iar singura diferență este cea ce decurge din opoziția relațiilor, astfel încât, dacă o persoană este de la alta, se spune că primește ființa și existența de la alta, ceea ce este ceea ce au vrut să spună Vasile și Epifanie când au scris că Duhul are ființă de la Fiul.

În acest moment a fost produs codexul lui Epifanie, solicitat mai devreme, iar pasajul în cauză a fost citit. Eugeniceu a revenit la răspunsul său anterior că nu există nici un „este” în text, care poate fi înțeles și despre misiunea temporală a Duhului Sfânt. Dar, ținând cont pentru moment de explicația lui Montenero, cuvintele „de la ambele” sau „de la Tatăl și Fiul” pot fi înțelese destul de bine despre Tatăl și Fiul, nu ca Persoane distincte, ci ca având o

¹ Proprietate, adică ceea ce este specific unui obiect sau unui fel de obiect și îl deosebește de alții. În Sf. Treime, proprietățile sunt: a genera, a fi generat, a continua.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

natură comună, iar această explicație a fost suficientă pentru a respinge opiniile eretice cu care se opuneau cei doi doctori. Epifanie trebuie să fi fost de acord cu Vasile, iar Vasile s-a referit în mod clar la persoana Tatălui când a spus că Duhul Sfânt „purcede din Tatăl”, așa că, evident, încă se referea la persoană când imediat după ce a adăugat „și nu din altă parte”, că este, nu din persoana Fiului. Cu asta s-a încheiat sesiunea.

A doua zi a fost cea de-a opta aniversare de la alegerea lui Eugeniu ca Papă. Cardinalul de S. Marco, Angelotto Fusco, a cântat Liturgia pentru a celebra această ocazie în prezența Papei, iar latinii și grecii s-au înghesuit în biserică. O cronică consemnează că Patriarhul a fost acolo, dar având în vedere faptul că nu a putut asista la ședința din ziua precedentă, este puțin probabil: acel cronicar a fost însă martor ocular la majoritatea evenimentelor pe care le-a povesteste. ¹

Joi, 5 martie, discuțiile au fost reluate în a doua sesiune, când Montenero a deschis din nou procedurile. Pasajul din Sfântul Vasile citat în ultima sesiune a fost citit din nou și din explicația și discuția care a urmat s-a convenit că Vasile, cu ochii pe ereticii din vremurile sale, însemna că Duhul provine din substanța Tatălui și de la nimeni altul. substanță. Dar când Montenero a adăugat că, dacă Duhul Sfânt este din substanța Tatălui, el trebuie să fie și din substanța Fiului, întrucât Tatăl și Fiul sunt una în substanță, Eugenicu a obiectat, repetând întrebarea pe care și-a pus-o. în sesiunea anterioară: „Când auzim că Duhul este de la Tatăl și de la Fiul, trebuie să înțelegem din persoanele lor care a fost prilejul unei repetări de la adversarul său a expunerii sale a teoriei metafizice latine a generației. Dar Mark nu era descurajat.

Marcu: Deci, dacă substanța comună a Tatălui și a Fiului este principiul Duhului Sfânt, atunci Duhul este principiul și cauzat.

Ioan: Nu urmează, pentru că ceea ce este produs este produs de *presupunerea* sau persoana care acționează, nu de natura care este un nume abstract, ci prin natură. Dar modul tradițional de a rezolva aceste întrebări este recurgerea la cuvintele Părinților. Să rămânem la asta.

Mark: Cotația poate aștepta. Ai spus că în lucrurile umane există

¹ **Muratori** (ed. ist.), xix. c. 983 .

CONSILIUL DE LA FLORENCE

obiect provine dintr-un obiect individual existent, adică acest om din acest om, conform naturii comune. Dacă este același lucru în ceea ce privește Dumnezeu, atunci nu ar trebui să spunem că vreuna dintre Persoane provine din substanța care nu este o persoană prin ea însăși și nici prin urmare că substanța este o cauză, pentru că nu produce.

John: Când spunem cineva de la cineva, este neapărat de la persoană. După cum am citat din sesiunea trecută a Sfântului Vasile: „De ce este nevoie, dacă Duhul Sfânt este al treilea în demnitate și ordine, ca el să fie și al treilea în natură? Căci în demnitate, El este al doilea după Fiul, având ființa Sa de la El.”¹ Acolo Sfântul Vasile spune că Duhul își are ființa de la Fiul și depinde de el ca de o cauză. Am arătat deja că în Dumnezeu „a primi” și „a fi” sunt la fel. Aici avem că Duhul are ființa Sa și primește de la Fiul, iar asta înseamnă că el purcede de la El.

Mark: Ne vom ocupa de Sfântul Vasile mai târziu. Acum să vedem concluziile care decurg din cuvintele tale. Spuneți că substanța comună a Tatălui și a Fiului, care este una și aceeași, este cauza și principiul Duhului Sfânt, astfel încât substanța Duhului este cauzată și sunt două substanțe în Treime, una provocând și unul cauzat. Dar asta este contrar oricărei bune teologii, căci toți Doctorii spun că substanța nici nu generează, nici nu produce, deci nici Tatăl, nici Fiul nu produc prin substanța comună, ci prin substanța proprie sau proprietatea sa individuală.

John: Substanța poate fi înțeleasă în două sensuri. În unul corespunde definiției unui lucru, adică specia, esența sau natura, și în acest sens nu înseamnă niciodată obiectul existent :² în celălalt reprezintă obiectul existent care posedă specia,³ de exemplu Platon, Socrate, iar în acest sens se numește hipostază, subzistență, *res naturae* și, în natura umană, persoană. Atât părinții greci, cât și cei latini au apărat împotriva lui Arie și a lui Macedonie că Duhul Sfânt este din substanța Tatălui și a Fiului. A spune că Duhul Sfânt provine din substanța Tatălui este sănătos, pentru că substanța poate însemna persoană, chiar dacă proprietatea paternității nu este comunicată. Așadar, noi latinii nu folosim substanța în sensul Persoanei Tatălui, ci al naturii care este comunicată Fiului. Prin urmare, Tatăl generează pe Fiul *communis* mâncând totul din Sine, cu excepția proprietății paternității și, de asemenea, ca Fiul să fie principiul Duhului Sfânt, care în niciun fel nu militează împotriva proprietății de filială. De aceea nu rezultă că în Sfânta Treime există o distincție între cauză și cauzat – Fiul este din substanța Tatălui și Duhul Sfânt este din substanța Tatălui și a Fiului.

După aceea, discuția a continuat puțin timp, îndreptându-se la întrebarea ce fel de distincție există între

¹ PG 29, 653 B.

² Aceasta se numește *substantia secunda*.

³ Aceasta s-a numit *substantia prima*.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Persoane ale Treimii, o distincție reală sau doar o distincție a înțelegerii noastre, până când cardinalul Cesarini a anunțat: „A trecut ceasul al patrulea

, așa că va fi. Ne vom întâlni din nou sâmbătă.

Pe 7 martie, atunci, Părinții s-au întrunit pentru a treia sesiune când Eugenico a vorbit primul. Cu respect, așa a spus el, față de dorința lui Montenero,

a început cu citatul din Sfântul Vasile introdus în prima sesiune. Cărțile folosite de latini și, respectiv, de greci, deși ambele erau texte grecești, totuși diferă, iar cea latină, spunea el, fusese în mod clar modificată, deoarece la Constantinopol existau

câteva mii de exemplare care erau de acord cu textul său și doar câteva — patru sau cinci — care au urmat pe ale lui Montenero. Pasajul a fost citit

.¹

John a răspuns recunoscând gestul de condescendență al lui Marcu, dar

justificând veridicitatea propriei sale cărți, despre care spunea, că fusese

adusă de la Constantinopol de Nicolae de Cușă și astfel nu

¹ Acest pasaj din *Adversus Eunomium* al Sfântului Vasile, bk. ni se va discuta atât de des

incât este de asemenea să aibă în vedere cele două texte clar de la început, cu avându-și ființa de la el și primind de la el și anunțându-ne și fiind complet

dependent de el, tradiție evlavioasă tradiție evlavioasă poate

relatează; dar că natura lui este a treia pe care o povestim; dar că natura lui este a treia noi

PG 29, 656 A

astfel încât, deși Duhul Sfânt este că deși este subordonat în spatele Fiului în ordine și demnitate, Fiule, să ne

totuși el ar face această presupunere, totuși nu este considerat ca de altă natură, rezultă că și el este de altă natură,

PG 29, 657c

deci, și anume, deși Duhul Sfânt este așa, deci, deși Duhul Sfânt este dedesubt în demnitate și ordine, căci jos în demnitate și rânduială, după cum se spune, pentru

am primit am primit și tinem

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a fost suficient de mult în mâinile latine pentru a fi manipulat și, în plus, era foarte vechi. Coruperea textelor era mai tipică Orientului decât Occidentului. Nu l-a avertizat Chiril pe Ioan din Antiohia împotriva posibilei falsificări a scrisorilor sale ¹ și nu a repetat atenția lui Acachie, relatând povestea scrisorii lui Atanasie? ² Era mult mai probabil ca schimbarea să fi fost făcută în primele zile ale schismei pentru a îndepărta de la Sfântul Vasile ceea ce a favorizat doctrina tradițională a Procesiunii Duhului Sfânt, care, putem crede, a păstrat această carte de corupție pentru a mărturisi adevărul. Cu aceasta a expus împăratului cartea latină scrisă pe parchet, împreună cu cea greacă scrisă pe hârtie.

Grecii, a răspuns Marcu, au recunoscut că textul lui Montenero se găsește în foarte puține cărți din Constantinopol, iar faptul că acestea nu au fost distruse dovedește onestitatea minții grecești. Falsificarea, însă, nu era un monopol estic. Occidentul își făcuse partea și într-adevăr nu mai puțin decât un papă. Căci Zosim a încercat să impună Conciliului de la Cartagina un presupus canon al Niceei care dădea Romei un drept universal ca curte de apel. Cartagina și-a comparat versiunea cu cele păstrate în Alexandria și Constantinopol, care nu aveau deloc un astfel de canon. În orice caz, numărul și calitatea cărților grecilor au dovedit autenticitatea textului lor.

Pasajul, așa cum se găsește în cartea grecilor, a fost apoi citit, iar Marcu a continuat să-l comenteze, scopul său fiind să dovedească că textul său era cel original. Susținerea lui a fost că Vasile nu credea că vreun sfinți a învățat vreodată că Duhul Sfânt este al treilea ca demnitate și ordine și că și-a exprimat necredința întrebând în același pasaj cine sunt sfinții care au învățat că , iar apoi remarcând: „Eunomius nu spune”. Ceea ce face el aici este să cedeze de dragul argumentării, dar fără a accepta ca adevărată, afirmația lui Eunomius și apoi să declare că nici în acest caz concluzia ereticului că Duhul Sfânt este și al treilea în natură nu ar urma. Așadar, diferitele cuvinte și expresii în litigiu — „poate”, „să facem această concesie”, „cum se spune” — sunt în consonanță cu gândirea lui Vasile și, prin urmare, aparțin textului original”, în timp ce inserția latină despre Duhul având fiind ¹ PG 77, 181b.

² Ibid. i00c .

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

de la Fiul și a primi de la el este o interpolare, străină minții lui/

Vasile, a spus el, a spus clar acest lucru într-o scrisoare către fratele său Grigore:

Întrucât Duhul Sfânt, de la Care toate proviziile de bine se revarsă către creație, depinde de Fiul cu care este prins inseparabil, dar are dependența sa de Tatăl ca cauză de la care provine, el are acest semn al individualității sale ipostatice care el este cunoscut după Fiul și cu el și că subzistă din Tatăl. Dar Fiul, singurul--născut emis din lumina nenăscut, cunoscând prin Sine și cu Sine Duhul care vine de la Tatăl, nu are nicio comuniune cu Tatăl sau cu Duhul Sfânt în ceea ce privește semnele de individualizare, ci este cunoscut doar de către semnele mai sus menționate .¹

Aici Vasile afirmă, a comentat Marcu, că Duhul purcede numai de la Tatăl. El „depinde de Fiu”, adică este pus în ordine după el, nu pentru că provine din el, spune Sfântul Vasile, ci pentru că este prins împreună cu el. Atunci „Fiul cunoscând Duhul Sfânt purcede de la Tatăl”, adică se manifestă cu Sine însuși, „totuși nu are nicio comuniune cu Tatăl sau cu Duhul Sfânt”, nu deci comuniunea de a produce Duhul cu Tatăl – aceasta este a lui Vasile. minte, că Procesiunea este atribuită numai Tatălui.

Montenero, în răspuns, a atins mai întâi întrebarea lui Zosimus. Marcu nu prezentase niciun document care să-și susțină afirmația despre care latinii nu auziseră niciodată înainte: documentele se aflau mai degrabă pe partea latină, așa cum arătase cardinalul Cesarini la Ferrara când a expus codexul care relatează incidentul lui Atanasie și sinodul din Antiohia. cu privire la aceleași canoane ale Niceei. Apoi a preluat comentariile lui Mark cu privire la citatul din Sfântul Vasile, întrebând ce diferență era între „dependent de” și „fii cauza”. Eugenico a răspuns că „dependent de” înseamnă pentru Vasile pur și simplu „ordonat cu”, pentru că, dacă lucrurile trebuie enumerate, ele trebuie menționate unul după altul și, întrucât între Tată și Fiu există o ordine a naturii, Duhul este în mod forțat al treilea în orice enumerare. Deci Vasile spune că Fiul este al doilea după Tatăl, dar despre Duhul nu spune mai mult decât că depinde, un cuvânt pe care nu îl folosește niciodată despre Fiul în privința Tatălui.

¹ PG 32, 329c.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Dar, așa a obiectat Montencro, dacă nu există decât o enumerare, din partea lucrului, făcând abstracție din cuvintele noastre pentru a-l exprima, nu există deloc ordine. Sfântul Vasile spune că există o ordine și, mai mult, o ordine a naturii. Însuși numele Tată și Fiul implică o ordine a naturii și a dependenței, deoarece Tatăl este cauza Fiului. Deci dependența Duhului față de Fiul este, de asemenea, o ordine a naturii. Însuși Sfântul Vasile spune așa: „Așa cum Fiul este al doilea după Tatăl pentru că este de la El... dar în natură el nu este al doilea, deoarece divinitatea în fiecare este una, așa că, deși Duhul Sfânt în demnitate și ordine este sub Fiul, nu rezultă în mod logic că el este de altă natură.”¹ Aici el dovedește în mod clar ceea ce a spus mai înainte, că, așa cum este rânduiala de la Fiul la Tată, la fel este și rânduiala Duhului față de Fiul. Tatăl este principiu și cauză a Fiului într-o singură natură. Deci, Fiul este principiu și cauza Duhului într-o singură natură. Acest Vasile a exemplificat de către îngeri că, deși există printre ei principate, puteri, mai înalte și de jos, totuși nu rezultă că acestea sunt de naturi diverse. / Deci există o ordine și asta înseamnă o ordine de origine.

Mark: Un moment. Spuneți că Vasile a susținut că Duhul Sfânt era al treilea în ordine și demnitate?

Ioan: Da, la fel cum Fiul este al doilea după Tatăl.

Marcu: Eunomius a mai spus că Duhul era al treilea ca ordine și demnitate.

Ioan: Eunomius a spus că el a obținut asta din Sfintele Scripturi și din asta ar dovedi că Duhul este și al treilea în natură. Vasile nu și-a negat afirmația: a atacat doar concluzia sa.

Marcu: Deci Eunomius a avut dreptate când a spus al treilea în ordine și demnitate;

John: Da.

Marcu: Dar cartea ta nu spune că Eunomie „pretinde că păstrează învățătura sfinților”?

John: Da. Eunomius pretinde că a găsit deducția „al treilea în natură” în Părinți.

Mark: Nu, nu scrie asta. Spune, pretinde că păstrează învățătura Părinților ca spunând al treilea în ordine și demnitate.

John: Nu. Pretenția se referă la deducție și asta este ceea ce Vasile a negat, așa cum arată exemplele sale.

Marcu: Dacă Vasile ar fi susținut că Duhul este al treilea în ordine și demnitate, el nu ar fi spus că Eunomius „se prefăce că păstrează învățătura Părinților”, ci că a păstrat-o și a concluzionat greșit. În schimb, afirmă

¹ PG 29, 656A.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

că „Eunomius nu avea niciun cuvânt de spus despre cine a transmis acea doctrină” și îl numește „un inovator foarte îndrăzneț”, ceea ce arată că Vasile nu credea că există astfel de sfinți.

Ioan: Atanasie întreabă: „Dacă el (adică Duhul Sfânt) nu este din substanța Tatălui și a Fiului, de ce l-a numit Fiul* în formula trinitară a botezului?:¹ și în altă parte a scris: „Atunci, dacă Duhul are o asemenea ordine și natură în ceea ce privește Fiul, așa cum o are Fiul față de Tatăl, cu siguranță cel care numește Duhul o creatură va gândi la fel despre Fiul.”² Atanasie, deci, declară o ordine și o ordine a naturii, iar Vasile nu putea face mai puțin. În următoarea sesiune vom dovedi clar și despre Busuioc.

Marti, 10 martie, în a patra sesiune, Eugenico s-a adresat Părinților, reluând argumentele sale anterioare pentru a arăta că Sfântul Vasile nu ar fi putut să aprobe ceea ce nu credea, și anume că Duhul este al treilea în ordine și demnitate, și astfel cuvintele în text sugerând îndoiala sunt cu adevărat ale lui. Nici Sfântul Atanasie nu a învățat o asemenea subordonare a Duhului. Primul pasaj folosit de Montenero îl plasează cu siguranță pe locul trei în formula botezului, dar nici nu afirmă și nici nu implică vreo a treia poziție în demnitate. Scrisoarea către Serapion din care este preluat al doilea pasaj era îndreptată împotriva dușmanilor Duhului Sfânt, care l-a redus la nivelul unei făpturi. Așadar, scopul lui Atanasie nu a fost de a sublinia distincțiile din interiorul Sfintei Treimi, ci unitatea de voință și acțiunea tuturor celor trei persoane pentru a concluziona la unitatea lor în Dumnezeu și a justifica divinitatea Duhului Sfânt. În consecință, prin cuvintele sale „astfel este rânduiala și natura Duhului față de Fiul, așa cum a Fiului față de Tatăl” el nu înseamnă altceva decât că Duhul Sfânt este unit și connatural cu Fiul. Când, totuși, abordează problema originii în cadrul Sfintei Treimi, el afirmă clar că nu crede că Fiul este cauza Duhului Sfânt, pentru că el numește pe Tatăl „singurul nenăscut și singurul izvor al dumnezeirii”³ - adică singurul generator al Fiului și singurul producător al Duhului Sfânt.

În acest moment a fost adus un alt codex al Sfântului Vasile aparținând mitropolitului grec de Mitilene, Dorotheus, care, așa cum susținea Montero, era foarte vechi și care era de acord cu textul pe care îl apăra. A profitat de ocazie pentru a demonstra din nou că textul său și

¹ Ps.-Atanasie: **PG 28**, 489B. ² **PG 26**, 580B.

³ **PG 28**, 97 i.Hr.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

interpretarea lui despre Vasile avea dreptate. El a dat, spunea el, prin călăuzirea Duhului Sfânt, peste o altă lucrare a lui Vasile într-un codex aparținând lui Leonardo Aretino, când, împreună cu Traversari, căuta o anumită scrisoare scrisă de Sfânt. Acea lucrare a fost o omilie despre Duhul Sfânt în care, dacă ar fi undeva, ar trebui să găsim gândul matur al lui Vasile despre acest subiect. Acolo este scris: Un Tată, un Fiu, un Duh Sfânt trebuie mărturisit după tradiția dumnezeiască. Nu doi Părinți, nici doi Fii, pentru că Duhul nu este nici Fiul, nici nu este numit așa. Căci noi nu primim nimic de la Duhul, la fel ca Duhul de la Fiul; dar îl primim pe El (adică pe Duhul) venind la noi și sfințindu-ne, comunicarea divinității, garanția moștenirii veșnice și primele roade ale binelui veșnic.¹ Aceasta este ceea ce primim de la Duhul, creat și cauzat, în noi. Dar Duhul, spune Sfântul Vasile, primește de la Fiul, dar nu așa cum primim noi de la Duhul – primim lucrurile create; el primește așadar lucruri divine, căci nu există o a treia clasă de lucruri în afară de cele create și necreate sau dumnezeiești.

Apoi, pentru a arăta că textul lui Eugenicu l-a făcut pe Sfântul Vasile să se contrazică, Montenero a comparat din nou cele două cărți frază cu frază, ajungând la concluzia că întregul scop al aceluia capitol din *Adversus Eunomium* era acela de a dovedi că există prime, secunde și treimi în ordine și demnitatea ființelor de aceeași natură și, în consecință, așa-numitele concesiile postulate de Eugenicu l-au făcut pe Sfântul Vasile să pară să ezite acolo unde ar fi trebuit să fie cel mai direct. Aceeași concluzie, a continuat el, este dovedită de cuvintele care preced și cele care urmează pasajului în cauză. Vasile a negat, nu afirmația lui Eunomie că sfinții l-au pus pe Duhul al treilea în ordine și demnitate, ci doar deducerea sa că el este al treilea în natură, așa cum el însuși afirmă clar după ce a propus exemplele îngerilor, conacele cerești.² și stelele:³, deși Duhul Sfânt este în spatele Fiului în demnitate, dar nu în natură. Am primit că el este numărat al treilea de la Tatăl, Domnul spunând în tradiția botezului... Dar că el este alungat la o a treia natură noi

¹ PG 31. 1433c.

² Referindu-ne la Ioan XIV. 2: „În casa Tatălui Meu sunt multe locuințe”.

³ Referindu-ne la I Cor. xv. 41: „Pentru stea a diferit! din stea în glorie.”

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

nu am învățat și nici nu am auzit vreodată. ¹ Dacă atunci Duhul este dumnezeiesc și al treilea în ordine, aceasta nu poate fi decât prin comunicarea naturii dumnezeiești și aceasta de asemenea prin Fiul, ceea ce înseamnă că el provine și de la Fiul.

După ce a dilatat astfel pe Sfântul Vasile, Provincialul Lombard și-a apărut explicația anterioară a pasajelor din Sfântul Atanasie, repetând expunerea pe care o făcuse mai devreme. Cu toate acestea, vorbise atât de mult încât a provocat o reproșare din partea împăratului, încât grecii nu au avut timp să răspundă pentru că sesiunea trebuia să se încheie.

— Miercuri, a unsprezecea. A fost o mare festivitate pentru că era ziua încoronării Papei Eugeniu al IV-lea ² — așa consemnează cronicarul, dar provokingly nu mai adaugă. Cu siguranță ar fi existat o liturghie specială, solemnă, cântată poate de Papa însuși, și o varietate de alte sărbători, spirituale și temporale. Dar ce au fost, rămânem să ghicim.

În ziua următoare nu au existat discuții pentru cea de-a cincea sesiune deschisă sâmbătă, 14 martie, Eugenicus preluând explicația lui Monte Nero cu privire la cuvintele Sfântului Atanasie. După care Ioan a obiectat că Marcu inversează ordinea argumentării sale și ar fi trebuit să înceapă cu textul Sfântului Vasile; așa că, după o altercație, Marcu a cedat cu grație și a vorbit despre pasajul prezentat din Omilia despre Duhul Sfânt. Acolo, a spus el, citatul nu afirmă că Duhul primește ființa de la Fiul. Sfântul Vasile a vrut să dovedească că Duhul este diferit de Fiul, așa că a spus „nu primim de la Duhul în același mod în care primim Duhul de la Fiul”. Aici Marcu lua cuvântul grecesc „Spirit” ca fiind în cazul acuzativ, obiectiv, în timp ce Ioan îl înțelesese ca nominativ sau subiectiv, forma greacă a cuvântului fiind aceeași pentru ambele. Așa că a concluzionat că noi primim Duhul de la Fiul ca ceva diferit de Fiul și a adăugat: „De la Duhul însuși nu primim nimic altceva decât Duhul însuși”.

Această ultimă frază a fost pentru urechile latine cea mai nesănătoasă, iar Ioan l-a insistat pe Marcu să se intereseze dacă darurile Duhului sunt diferite de Duhul însuși. Eugenicus a rămas tăcut puțin timp căutând un răspuns. Există toate șansele ca discuția să se întâmple

¹

P.G. 29, 657D-660A.

² Muratori, *op.*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

ne întoarcem la întrebarea care sfâșiase lumea ecleziastică greacă cu o perioadă înainte, întrebarea palamitică a „energiilor divine”, pe care Mark, împreună cu majoritatea grecilor, o considerau cu adevărat distinctă de esența divină, o opinie pe care latinii o consideră atât atunci, cât și acum. greșit. Așa că împăratul și-a convocat oratorii la un scurt colocviu și apoi a interzis argumentarea ulterioară asupra acestui punct, ca fiind în afara domeniului discuției și, când Montenero și Cesarini au îndemnat că este necesar pentru a clarifica sensul textului în litigiu, l-a făcut pe interpret la tăcere. Dar John încă și-a insistat. Interpretarea lui Marcu că nu primim nimic de la Duhul când primim Duhul de la Fiul a fost greșită pentru că, primind darurile, primim însuși Duhul, așa cum spune Sfântul Pavel: „pentru că dragostea lui Dumnezeu este revărsată în inimile noastre. prin Duhul Sfânt care ne este dat”.¹ Dar Sfântul Vasile spune că noi nu primim așa cum primește Duhul, așa că el a pus în contrast esența necreată, divină, pe care Duhul o primește de la Fiul, cu darurile create pe care le primim de la Duhul, daruri pe care Sfântul Vasile le continuă imediat. enumerați în același pasaj și astfel Spiritul trebuie să fie subiectul verbului, nu obiectul.

Împăratul a intervenit din nou și a existat o mică altercație între el și Montenero și Cesarini. L-a trimis pe unul dintre însoțitorii săi cu un mesaj Papei și l-a chemat pe Cesarini lângă el, care a vorbit apoi cu Papa. Drept urmare, după o mică încăierare, Efes a continuat dezbaterea. S-a întors la întrebarea „Poate” a lui Vasile din *Adversus Eunomium*, schimbându-și oarecum linia de argumentare, pentru a apăra prezența aceluși cuvânt și a celorlalte expresii similare din pasajele citate, ca indicând că Sfântul Vasile făcea doar o concesie. de dragul argumentării. Formula botezului, întemeiată pe Evangheliile, l-a pus pe Duhul Sfânt pe locul al treilea și asta ar putea fi luată drept temei pentru a-l așeza pe al treilea și în demnitate. Permițând, așa l-a interpretat Efes pe Sfântul Vasile, că în acea formulă, care este tradiția evlavioasă la care se face referire, Duhul să vină al treilea, chiar dacă aceasta nu este o dovadă că el este al treilea în demnitate, cu atât mai puțin în natură.

Ca răspuns, Montenero a recapitulat încă o dată comparația dintre cele două texte, adăugând comentarii ici și colo în principal pentru a arăta

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

că opinia comună pe care Eunomius o disprețuia era opinia generală a sfinților pe care Vasile o cunoștea bine și o urma și că argumentul lui Vasile împotriva lui Eunomius nu era să nege această părere, ci concluzia pe care a tras-o din ea, că Duhul era al treilea în natură.

A șasea sesiune a avut loc la 17 martie, când Marcu Eugenicus, renunțând la instrucțiunile împăratului (cum a scris mai târziu) metoda „întrebării și răspunsului” sau a discuției în favoarea unei expuneri complete a poziției grecești, a început prin a comenta Cuvântul Sfântului Ioan² „Dar când va veni Paraclitul, pe care vă voi trimite de la Tatăl, Duhul adevărului, care vine de la Tatăl, El va da mărturie despre Mine”,¹ arătând că acel pasaj a arătat mai întâi libertatea a Duhului Sfânt, apoi bunăvoința față de el a celorlalte două Persoane și apoi originea lui numai de la Tatăl, astfel încât cele două propoziții „Duhul Sfânt purcede de la Tatăl” și „Orice purcede de la Tatăl este Duhul Sfânt” sunt convertibile, cu consecința că oricine provine din altul decât Tatăl nu este Duhul Sfânt.

Sfântul Pavel spune nu mai puțin: „Noi am primit acum nu duhul acestei lumi, ci Duhul care este de la Dumnezeu”,² pe care Grigore Taumaturg îl interpretează în aceste cuvinte: „Un singur Duh Sfânt, care există de la Dumnezeu și s-a arătat oamenilor prin Fiul”,³ distingând clar diferitele sale relații cu Tatăl și cu Fiul. Discipolul Sfântului Pavel, Denis, într-un pasaj al cărui scop este să stabilească distincția Persoanelor, afirmă: „Singurul izvor al divinității suprasubstanțiale este Tatăl”:⁴ dar asta nu ar fi distinctiv pentru Tatăl dacă Fiul ar produce și el Spirit. Atanasie spune la fel: „Singurul nenăscut și singurul izvor al divinității, Tatăl”⁵, astfel încât, precum proprietatea de a fi nenăscut nu poate fi comunicată nici uneia dintre celelalte Persoane, la fel nici proprietatea de a fi „unicul izvor”. a divinității. Prin urmare, Părinții sunt deplin în acord cu Sfintele Scripturi, respingând faptul că Fiul este cauza Duhului.

Sinoadele nu mai puțin decât Părinții mărturisesc aceeași doctrină.

¹ Ioan al XV-lea. 26.

²

I Cor. ii. 12. ³ **PG** xo, 985 a.

⁴

PG 3, 641 d. ⁵ **pG** 28, 97BC.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Leontius din Cezareea, la Sinodul de la Niceea, a declarat: * și despre Duhul Sfânt pornind de la el, Tatăl, ¹ adăugând cuvântul „Tată”, ca să nu creadă ascultătorii săi că s-a referit la Fiul pe care îl pomenise imediat înainte.

, În acest moment, a avut loc o întrerupere din partea latină, acuzându-l pe Mark de renunțarea la metoda convenită de discuție prin întrebare și răspuns și de nerespectarea ordinii argumentelor așa cum au fost prezentate până acum în dezbateri. Montenero a afirmat că buna ordine cere un răspuns la ceea ce spusese despre textul Sfântului Vasile. Dacă Mark și-a acceptat expunerea, lăsați-l să recunoască faptul. Dacă ar fi vrut doar să evite să răspundă pentru că nu avea de dat un răspuns, ar fi trebuit să treacă apoi la citatul din Atanasie. În orice caz, până când nu va veni fie o recunoaștere a acceptării, fie un răspuns, Ioan a afirmat că nu va răspunde la aceste noi argumente ale lui Marcu.

Eugenicus, după un mic colocviu între greci, și-a apărat acțiunea declarând că tot timpul de până acum fusese petrecut pe unul sau două texte, ceea ce însemna că grecii nu puteau produce întreaga panoplie a armelor lor. Așa că recursese la Sfintele Scripturi și la Părinții și Sinoadele pe care toată lumea le cunoștea, nu la anumite cărți recondite (un hit la referirea lui Montenero la Omilia lui Vasile asupra Sfântului Duh) sau la texte corupte, pentru a arăta că doctrina lui Vasile. era în armonie cu tradiția Bisericii și că textul propus de greci era cel corect. Împăratul l-a sprijinit, spunându-i lui Montenero că, dacă ar fi avut puțină răbdare, ar fi văzut forța metodei și că l-ar fi instruit pe Mark să acționeze așa cum a făcut, pentru că altfel grecii nu ar fi putut spune niciodată ce doreau din cauza întreruperilor continue. Cesarini a discutat apoi cu Papa, după care i s-a adresat împăratului, că, deși ordinea dezbaterii ar trebui să fie respectată, totuși ei erau mulțumiți ca Efesul să urmeze propriul său drum și să răspundă apoi la argumentele adversarului său.

Așa că Marcu a continuat cu discursul său, repetând ceea ce spusese despre Sinodul de la Niceea — „Duhul purcede de la Tatăl și aparține Fiului” — pe care Chiril a afirmat de asemenea: „Deși Duhul Sfânt purcede de la Tatăl, totuși el este nu străin de

¹ PG 85, 1288c.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Fiul', ¹ adică este de aceeași natură cu Fiul. : Gândul lui Vasile nu a fost diferit atunci când a scris: „El este numit Duhul lui Hristos, ca fiind înrudit cu el după natura sa” ² — el nu a scris „ca venind din el” sau „ca primind ființă de la el*— și: „O cunosc relația Lui cu Tatăl, deoarece el purcede de la Tatăl; relația lui cu Fiul, pentru că aud: „Acum, dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, nu este al Lui”.’ ³ (Aici Montenero a cerut să vezi codul, dar Marcu nu-l luase cu el.) Oare ar fi scris așa, dacă ar fi crezut că Duhul provine și de la Fiul?

Al doilea Sinod, dezvoltând Crezul celui dintâi, a rânduit în Crezul său: „Credem și în Duhul Sfânt, Domnul și dătătorul de viață, care purcede de la Tatăl, care împreună cu Tatăl și cu Fiul este adorat și slăvit. .’ Scopul Părinților aceluși Sinod a fost să propună teologia Duhului Sfânt și modul unirii Lui cu Tatăl și cu Fiul, și au făcut-o afirmând clar că Duhul purcede de la Tatăl, dar „este proslăvit cu Tatăl și Fiul, adică este de egală onoare și substanță. Dacă Părinții ar fi crezut că Duhul purcede și de la Fiul, ei ar fi spus „cine provine de la Tatăl și de la Fiul etc.”. Dar lăsând deoparte „procesează de la Fiul”, ei au arătat că nu susțin acea doctrină.

Acea profesie de credință a fost definitivă. Niciun alt Sinod nu a adăugat „de la Fiul”: într-adevăr, orice adăugare a fost interzisă ca și cum ar exista o prevestire a ceea ce va face într-o zi Biserica Latină. Grigore de Nazianz, despre care se spune că a scris acel Crez, afirmă clar: „Tot ceea ce are Tatăl este al Fiului, cu excepția cauzei”. ⁴ Nu putea fi mai clar. Dacă Fiul se deosebește de Tată în ceea ce privește cauza, el nu este nici Tată, nici producător, și deci nu este cauza Duhului Sfânt.

Al treilea Sinod, atât în cuvânt, cât și în faptă, a fost conformat celui de-al doilea. Charisius citise simbolul scos de Nestorius care declara că Duhul Sfânt nu este Fiul și nici nu are existența prin Fiul. Consiliul a condamnat asta? A condamnat doar „învățătura perversă și coruptă” a lui Nestorie cu privire la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, ⁵ dar nu a spus niciun cuvânt

¹ PC 76, 433B.

¹ PC 32, 152B.

¹ PC 31, 612BC.; ROM. viii. 9. ⁴ CP 36, 252 a. ⁵ Mansi, 4, 1364 ab.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

despre teologia sa despre Duhul Sfânt, care nu este o dovadă ușoară că acea teologie era opinia comună a Bisericii. Chiril, totuși, atacându-l pe Nestonus despre Procesiunea Duhului Sfânt părea să implice că el își avea existența de la Fiul. Teodoret l-a spus: „Că Duhul aparține Fiului, dacă prin aceasta a vrut ca de aceeași natură și pornind de la Tatăl, suntem de acord și acceptăm fraza ca evlaviosă; dar dacă ca având existența sa de la Fiul sau prin Fiul, îl vom respinge ca fiind hulitor și nelegiuit”.¹ Apărarea lui Chiril a fost să declare că Teodoret îl defăimează cu răutate, cu alte cuvinte că nu avea părerea „hulă și nelegiuită” care i se atribuie, ci „cuviosul”:² precum a mai spus: „Deși Duhul Sfânt purcede; de la Tatăl, totuși, el nu este străin de Fiul, căci el are totul cu Tatăl”, iar în scrisoarea sa către Ioan din Antiohia: „Căci nu ei (adică Părinții Niceei) au fost cei care vorbeau, ci Duhul lui Dumnezeu și Tatăl, care purcede din el, dar nu este străin de Fiul în ceea ce privește substanța. ⁴ Când Teodoret a citit scrisoarea lui Chiril către Ioan din Antiohia, i-a scris și lui în aceste cuvinte: „Ce mi-ai trimis în ultima vreme (adică scrisoarea lui Chiril) este înfrumusețat de nobilimea evanghelică. . .iar Duhul Sfânt având existența sa nu de la Fiul sau prin Fiul, ci purcând de la Tatăl, deși numit propriu Fiului, noi l-am lăudat pe medicul care a vindecat limbile bâlbâitoare și a schimbat sunetele discordante în dulce armonie.”⁵ Rețineți acordul complet al tuturor acestor autorități, un acord observat chiar de Chiril,⁶ care în altă parte face această comparație: „Așa cum degetul depinde de mâna, care nu îi este străină, ci natural de ea, tot așa și Duhul Sfânt din cauza consubstanțialității. este potrivit pentru unirea cu Fiul, deși el provine de la Dumnezeu și Tatăl’,⁷ care este același lucru cu a spune că nu provine de la Fiul, ci numai de la Tatăl.

Prin toate aceste motive demonstrăm că credința noastră este armonioasă cu Sfintele Scripturi, cu dumnezeieștii Părinți și învățători; nu am schimbat și nici nu am alterat nimic din dogmele divine transmise nouă din veacurile trecute; nu am adăugat nimic, nu am luat nimic, nu am făcut deloc inovație. Apoi, din nou, vă rugăm pe Caritatea și Onoarea voastră să fie de acord cu noi

¹ PG 76, 432D. ² Ibid. 388A.

³ Ibid. 433 B.

⁴ PG 77, 180D. ⁵ PG 83, 1484BC. ⁶ PC 77, 177B.

⁷ PG 72, 704B.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

și cu dumnezeieștii Părinți și să nu recităm sau să primim în Biserică nimic dincolo de ceea ce au spus ei, ci să ne mulțumim numai cu ei, pentru ca, zicând și gândind la fel, cu un glas și cu o inimă, împreună să slăvim pe Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Căruia i se cuvine toată slava, cinstea și închinarea în vecii vecilor, amin.¹

Acum, a răspuns cardinalul Cesarini, este bine să răspundeți la ultimele argumente ale părintelui provincial.

Marcu: Am arătat clar că expresiile de îndoială din copia noastră a Sfântului Vasile sunt bine întemeiate. Argumentarea ta a fost atât de lungă încât scapă din memorie și duce la discuții nesfârșite. Așadar, ne mulțumim să arătăm, din cauza vechimii sale, a numărului de exemplare, a consistenței sale cu sine, că cartea noastră este sănătoasă. Mai multe nu trebuie să spunem și nici nu vrem.

Ioan: Vă reamintesc cu plăcere argumentele mele pentru a vă putea îndeplini promisiunea făcută de Senina Sa Alteța Împăratul. Și că a continuat să facă terminând cu un exemplu din Sfântul Augustin pentru a arăta că trebuie să se ajungă la o concluzie absolută atunci când ipoteza unei propoziții condiționale este afirmată. Acesta, a spus el, este ceea ce a făcut Vasile: „Dacă îngerii pot fi în diverse ordine și totuși de o singură natură, la fel pot fi Fiul și Duhul Sfânt: Dar îngerii pot fi așa: De aceea... și această concluzie este absolută, nu condiționat sau îndoielnic, deci textul nostru, nu al tău, este originalul.

Marcu: Sfântul Vasile argumenta pe o presupunere: „Permitem, de dragul argumentului, că Duhul este al treilea în ordine și demnitate, chiar dacă el nu este al treilea în natură”. Aceasta este o formă obișnuită de argumentare. Este ceea ce făceam tot timpul la Ferrara: „Chiar dacă Filioque este adevărat, chiar și așa s-ar putea să nu fie adăugat”. Nici el, nici noi nu am acceptat adevărul propoziției, dar luând-o prin concesiune așa cum sa convenit, o folosim pentru a dovedi adevărul concluziei și că adevărul nu este îndoielnic, ci absolut. Sunt surprins că acest lucru a scăpat unui om al inteligenței tale.

În acest moment al relatării sesiunilor, *Actele grecești* se termină, dar povestea este continuată (chiar dacă superficial) de *Descrierea* care este combinată cu *Faptele* în toate edițiile din *Practica grecească*,² și în detaliu complet de către *Acte latine*, din fericire, istoria dezbaterilor poate fi finalizată.

Ioan și Marcu au continuat să discute despre natura propozițiilor condiționate, Provincialul având ultimul cuvânt — Vasile argumenta *a pari*. În cărțile anterioare ale *Adversus Etmomium*, el dovedise că, deși Fiul era al doilea după Tatăl, totuși erau de o singură natură. Acum el repetă exact aceeași procedură...

¹ AG p. 382.

² *Ibid.* pp. 387-98.

³ AL p. 194-222.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Duhul este al treilea în ordine, dar el este de o natură cu celelalte. El crede asta și așa afirmă fără ambiguitate. Prin urmare, indiferent dacă există sau nu o mie de codice ale textului tău în tinopolul constant, iată că sunt trei în total, dintre care două și cele mai vechi sunt de acord împotriva ta și se armonizează cu gândirea lui Vasile. Dar poate că teama ta de a accepta textul nostru vine din faptul că crezi că afirmăm și îl facem pe Vasile să fie de acord cu noi că există două cauze ale Duhului Sfânt. Nu trebuie să vă temeți în acest punct. Biserica Romană nu a greșit niciodată și nu greșește în acest sens. Există o singură cauză a Duhului Sfânt. Tatăl este atât principiul Fiului, cât și al Duhului, dar Fiul, de natură identică cu Tatăl, primește să fie și producător al Duhului, în ceea ce privește natura comună pe care o are cu Tatăl, și așa este cu el principiul, numeric unul, al Procesionii Duhului Sfânt. Atunci există o singură cauză a Duhului, nu două.

Prin această declarație sesiunea s-a închis.

Afirmația lui Montenero a adus ușurare în mintea grecilor.¹ Împăratul l-a vizitat pe Patriarh a doua zi, miercuri, pentru a discuta cu el și i-a chemat joi pe greci la o întâlnire.

Nu am început problema unirii, a spus el, dar am moștenit-o de la tatăl meu care, după cum știți cu toții, a fost un filozof acut și un teolog competent. El, cu sprijinul Patriarhului Eutimie, a dat drumul negocierilor și le-ar fi dus la încheiere dacă nu ar fi fost împiedicat. Așa că mi-a revenit să duc la bun sfârșit proiectul și cu aprobarea dumneavoastră, Patriarhul și cu mine ne-am angajat în el. Timpul trece și nu am realizat nimic care să merite, iar dacă asta va continua, care va fi soarta rasei noastre; o persecuție mai rea decât cea a lui Dioclețian și Maximiruan. Așa că trebuie să renunțăm la discuții și să găsim alte mijloace spre unire. Vă reamintesc un lucru. Fra Giovanni a declarat deschis în Conciliu că latinii mărturisesc o singură cauză, Tatăl cu Fiul, a Duhului Sfânt și i-a anatematizat pe cei care susțin două și mi-a dat aceasta, la cererea mea, în scris.²

Așa că grecii au intrat în discuție până când cineva a produs un pasaj din Scrisoarea Sfântului Maxim către Marinus:

Orașul regal a primit scrisorile sinodice ale actualului Papă, nu pe atâtea puncte pe cât ați scris dumneavoastră, ci numai pe două, cea despre doctrina

¹ Relieful grecesc este reflectat de o frază a lui Traversari într-o scrisoare din 18 martie: „Ieri s-a răsărit o mare speranță de a realiza unirea* (Trav. nr. 493).

² Discursul pe care Syropoulos (ix, 7, pp. 258-9) îl atribuie împăratului într-o dată neprecizată spre sfârșitul lunii mai este de referit la această ocazie.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Sfânta Treime unde, așa spun ei, el afirmă că Duhul Sfânt purcede și de la Fiul, celălalt despre Întruparea dumnezeiască, adică. că a scris: „Domnul ca om este liber de păcatul originar”. Iar în ceea ce privește primul au adus pasaje consoane ale Părinților Romani și, de altfel, chiar ale lui Chiril al Alexandriei din sfântul tratat pe care l-a elaborat despre Sfântul Ioan Evanghelistul, din care au arătat că nu-l fac pe Fiu cauza Spirit, pentru că ei cunosc o cauză a Fiului și a Duhului, Tatăl, a unuia după generație, a celuilalt prin Procsie, dar pentru a arăta că El iese prin el și în acest fel să stabilească conjuncția și imuabilitatea substanță.¹

Toate celelalte au fost lăsate deoparte pentru a se concentra asupra acestor cuvinte ale lui Maxim și s-a convenit universal că, dacă latinii le vor subscrie, grecii se vor uni cu ei fără mai multă discuție. Împăratul trebuia să-l întrebe pe Papa dacă latinii acceptau scrisoarea și credința lui Maxim, ceea ce a făcut. Dar Papa a insistat că ar trebui să existe o altă sesiune pentru a permite un răspuns la expunerea lui Eugenius a argumentelor grecești. Așadar, în ziua obișnuită, sâmbătă, 21 martie, a avut loc o altă sesiune generală, a șaptea, dar Efes și Antonie de Heraclea nu au fost prezenți.

Când s-a deschis ședința, Împăratul i-a informat pe Părinți că grecii erau prezenți pentru a satisface cererea latină, dar nu erau pregătiți să vorbească, așa că Efesul nu venise. Syropoulos dă drept motiv al absenței lui Marc, că însuși Eugenius a vrut să pună capăt discuțiilor inutile, interminabile² și că împăratul știind atitudinea pe care o va lua Marcu față de argumentele latine l-a ținut departe pentru a putea încerca mijloace mai puțin directe de conciliere a pozițiilor latină și greacă.³ Însuși Mitropolitul Efesului, în *Relatarea acțiunii sale* la Sinod, afirmă că motivul a fost boala sănătății.⁴ Așa că, în absența oponentului său principal și, de asemenea, a lui Antonie de Heraclea și-a început discursul Montenero. A regretat, spunea el, că Eugenius nu va auzi infirmarea argumentelor sale; totuși, a propus să trateze subiectul sub patru capete - Scripturile, doctorii latini respectați de primele Sinoade, doctorii greci de cea mai mare reputație, răspunsul la obiecțiile grecești.

Scripturile numesc Duhul Duhul Fiului.⁵ Acea utilizare

¹ PG 91, 13 3 di 3<5a.

² Sir. viii, 2, p. 218. ³ Ibid. viii, 4, p. 220.

⁴ Petit, Docs. p. 446 (308). ⁵ Gal. iv. < 5 ; ROM. viii. 9; Faptele XVI. 7.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

implică o relație sau un respect a Duhului față de Fiul – nu doar față de bărbăția sa, ci față de Persoană – care este fie de origine, fie de dominație. Dar, în Preacurata Treime, nicio persoană nu este slujitorul altuia sau nu este în proprietatea altuia, așa că trebuie să aibă o relație de origine.

Sfântul Ioan consemnează din nou cuvintele Domnului nostru: „... Paraclitul, Duhul Sfânt, pe care Tatăl îl va trimite în numele Meu”; ¹ „Dar când va veni Paraclitul, pe care vă voi trimite de la Tatăl”. ² Nimeni nu este trimis decât de către un maestru, un sfătuitor sau o sursă. Dar dintre acestea trei numai ultima se poate aplica în Preasfânta Treime, astfel încât această misiune decenială a Duhului Sfânt presupune în mod necesar originea sa din acea Persoană de care este trimis, după cum sunt de acord toți Părinții.

Prin darul Duhului suntem făcuți potriviți chipului Fiului și primim înfierea de fii. Dar ceea ce un lucru este conformat cu altul trebuie să aibă ființă din ceea ce este conformat — oarecum în același mod ca în generarea fizică, sămânța este determinată de producător să producă ceea ce este ca ducerul pnv. Dar noi suntem făcuți potriviți cu Fiul prin Duhul și astfel Duhul trebuie să fi primit de la Fiul. Acesta este un argument favorit al doctorilor greci, în special al lui Atanasie și Vasile, cărora le place să spună că, așa cum Fiul este chipul Tatălui, tot așa se spune că Duhul este chipul Fiului.

„El Mă va slăvi, pentru că va primi din al meu”, ³ dar dacă Duhul primește de la Fiul, trebuie să plece de la El. El nu poate primi ceea ce nu a avut înainte, deci primește din veșnicie, adică purcede de la Fiul din veșnicie. Hristos însuși ne dă motivul: „Toate lucrurile pe care le are Tatăl sunt ale mele”. ⁴ Așa că orice are Fiul, el a primit veșnic de la Tatăl, adică natura divină și puterea producătoare prin care produce Duhul, care în niciun fel nu militează cu fiul ca natura a Tatălui și a Fiului. este una și aceeași. Deci prima sursă a acestei procesiuni este Tatăl, întrucât Fiul are acea putere nu de la Sine, ci de la Tatăl, iar acest lucru exprimă doctorii, ca și Sfântul Augustin, spunând că Duhul purcede în principal de la Tatăl în aceea. Tatăl este primul principiu și izvor al întregii divinități, o calitate care nu este deținută de Fiul, dar ca și

¹ Ioan XIV. 2 6.

³

² *Ibid.* xv. z6.

Ibid. xvi. 14.

⁴ *Ibid.* XVI, 15.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

natura divină atât în Tatăl cât și în Fiul este una și aceeași și egală în ambele, Tatăl nu este o cauză mai deplină și mai desăvârșită a Duhului decât Fiul. Acești doi sunt unul și același principiu al Duhului – acestea nu sunt două principii sau cauze, chiar dacă Sfântul Vasile spune că Fiul este al doilea după Tatăl și Duhul al doilea după Fiul.

În Noul Testament se spune că Fiul operează prin Duhul, iar Duhul prin Fiul. Unul, prin urmare, îi dă celuilalt putere operativă, care în divinitate nu este altceva decât esența divină. Acum, nimeni nu sugerează deloc că Fiul își primește esența de la Duh, așa că trebuie să fie că Duhul primește de la Fiul, ceea ce înseamnă că el provine de la El. Dar pentru că Fiul primește de la Tatăl că el este principiul Duhului, în timp ce Tatăl nu are asta din nicio altă sursă decât El însuși, acesta nu este motiv pentru a spune că Fiul nu este și sursa Duhului. Dacă un om mișcă o piatră cu un băț, atât bățul, cât și omul mută piatra. Același raționament este valabil și în lucrurile divine, dar cu o forță mai mare, deoarece totul acolo este substanțial și comun. Deci, a accepta că Duhul este de la Tatăl prin Fiul și a nega că el este de la Tatăl și Fiul înseamnă a fi eu/contradictoriu.

A doua linie de probă a lui Montenero a fost mărturia străvechilor Părinți latini. Mai întâi Leon cel Mare pe care l-au lăudat atât Sinodul al patrulea, cât și cel de-al șaselea. Scriindu-i lui Turribius din Spania, el a vorbit despre Duhul ca „altul, cel care provine din amândoi”, iar într-o predică rostită în Duminica de Pentecostă: „Văzând deci că singurul/născut Fiu este de la Tatăl și Duhul Sfânt este Duhul lui Tatăl și Fiul, nu ca o făptură care aparține și Tatălui și Fiului, ci ca una care trăiește cu fiecare și puternic și subzistând veșnic din ceea ce este Tatăl și Fiul.”¹ Acest ultim pasaj este demn de remarcat pentru că Leul dă un motiv, și anume că Duhul nu este o făptură, pentru că el este de la Tatăl și Fiul ca subzistător, adică din natura divină comună ambilor.

Următorul document al lui Ioan a fost o lucrare a Papei Damasus pe care a insistat să o producă, deși grecii au afirmat că l-au acceptat. A fost, a spus el, mărturisirea de credință a lui Damasus, așa cum este conținută în textul original: „Noi credem... în existența Duhului

¹ PL 54, 402 a.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

Paracлите, care nu este nici Tată, nici Fiul, ci purcede din Tatăl și Fiul. Și așa a continuat Montenero cu pasaje din Hilary, contemporanul lui Atanasie; ¹ Ieronim, care, spunea el, era ucenicul grecului Grigorie de Nazianz; Ambrozie, contemporanul lui Vasile cel Mare, care bazându-se pe Evanghelia Sfântului Ioan afirmă că „întrucât toate lucrurile pe care le are Tatăl sunt ale mele”, ceea ce el (adică Fiul) primește prin unitatea naturii, că prin aceeași unitate a naturii, Duhul a primit-o de la Fiul însuși” ² și îl declară pe Fiul, ca și Tatăl, a fi izvor de viață pentru Duhul. ³

Apoi a venit fiul spiritual al lui Ambrozie, Augustin, și de la el Montenero a citit o mulțime de texte ⁴, toate afirmând clar, pe baza Scripturii, că Duhul purcede din Tatăl și Fiul. Aici Ioan s-a mulțumit să citeze cuvintele autorității sale fără a adăuga niciun comentariu sau argument. Acestea au fost suficient de clare și suficient de abundente pentru a impresiona de la sine.

După Augustin a venit Papa Hormisdas care domnea în zilele împăratului Iustin, când Ioan, Patriarhul Constantinopolului, încerca să readucă pacea Bisericii după aberațiile predecesorului său Acachie. Atât Împăratul, cât și Patriarhul au acceptat profesiunea de credință a lui Hormisdas pentru a face din ea norma ortodoxiei. Cu toate acestea, acea profesie conținea următoarele:

Mare și de neînțeles este misterul Treimii. Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul, Dumnezeu Duhul Sfânt, o Treime nedivizată, și totuși este cunoscut pentru că este caracteristic Tatălui să naște pe Fiul, caracteristică Fiului lui Dumnezeu să se naște din Tatăl egal cu Tatăl, caracteristică Duhului de a proceda de la Tatăl și Fiul într-o substanță a divinității. ⁵

Când Mauriciu era împărat după Sinodul al V-lea, a înflorit Grigorie cel Mare, care în multe scrieri a afirmat același adevăr, ⁶ Boethius filosoful spune același ⁷ și Isidor al Spaniei, care a scris multe lucrări despre Sfânta Scriptură, declară nu mai puțin. ⁸ în

¹ *PL* 10, 2500—251B; 69A-70A; 471A-472A.

³ *PL* 16, 771 î.Hr.

ⁱ *Ibid.* 739ab.

⁴ De exemplu Ps.-Augustin (= Fulgentius), *PL* 65, 674A; 42, 770-1; 35, 1888-9; 42, 908, 921, 1092.

⁵ *PL* 63, 514B.

⁶ De exemplu *PL* 75 . 87B-88A; 66, 204B; 75, 541B, 598B; 76, 533D-534A.

⁷ *PL* 64, 1249 c, 1254c.

⁸ *PL* 82, 268c.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

De asemenea, Spania, la scurt timp după vremea oflside, regele arian Richard a fost convertit cu supușii săi, în consecință, au trebuit să se țină multe consilii locale pentru a stabili ortodoxia. Prima dintre ele s-a petrecut într-adevăr pe vremea lui Leon I și, cu aprobarea lui, a trimis lui Balconius, episcopul Galiției, regula de credință întocmită acolo de episcopii din Tarragona, Carta¹ gena, Lusitania și Baetica (Andaluzia). ¹ Se citește astfel:

Credem în Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, făcătorul de lucruri vizibile și invizibile, prin care au fost făcute toate lucrurile din cer și de pe pământ, că acest singur Dumnezeu și această singură Treime sunt din substanța divină: că oricum este Tatăl nu pe Fiul, ci pe Fiul care nu este Tatăl; Fiul nu este Tatăl, ci este Fiul lui Dumnezeu din natura Tatălui; că există Duhul Paraclitului care nu este nici Tată, nici Fiul, ci purcede din Tatăl și Fiul.

Acea doctrină a Procesiunii Duhului Sfânt a fost repetată în multe alte consilii din Toledo după primul — al treilea, al patrulea, al șaselea, al doisprezecelea și al treisprezecelea. ² Toate acestea au avut loc înaintea celui de-al șaselea Sinod general ³ și au fost ținute în mare cinste. Acum, dacă Biserica respectă autoritatea Părinților individuali, cu atât mai mult pe aceea a unor astfel de sinoade, convocate și confirmate de autoritatea Sfântului Scaun, în care doctori de mare nume și-au jucat rolul.

Atunci, a spus Montenero, sunt câteva dintre autoritățile pe care le-aș putea cita despre sfinți și profesori care au trăit înaintea Sinodului al șaptelea, profesori recunoscuți ca atare atât în Vest, cât și în Est. În continuare, trebuie să măresc șirul de venerabili profesori greci care declară acest adevăr ca niște fulgere.

Dar nu a avut timp să înceapă a treia parte a discursului său, deoarece ziua se apropia deja spre seară, așa că sesiunea sa încheiat și și-a încheiat expunerea pe 24 martie.

În ziua următoare, atunci, în cea de-a opta sesiune, Provincialul DomL-nican a trecut printr-o lungă *catena* de treceri de la Părinții răsăriteni și, pentru că acestea erau mai susceptibile să impresioneze pe greci decât autoritățile lui occidentale, a lăsat pe puțini să treacă fără să adauge.

¹ Sinodul a avut loc în anul 400 d.Hr. iar mărturisirea de credință a fost trimisă de Leon în anul 447 .

² ¹ Toledo (d. 400), Mansi, 3, 1003 a; iii (d. 589), *ibid.*, 9, 97813, 985 a; iv (ad 033), *ibid.*, 10, 615D; vi (ad <538), *ibid.*, 10, 6G2A, 661e; xii (d. 681), *ibid.*, 11, 1027 d; Xiii (d. 683), *ibid.*

CONSILIUL DE LA FLORENCE

comentariul său și tragerea concluziilor sale. Când își încheie citarea și explicația, textul grecesc a fost citit de fiecare dată de Ambrogio Traversari. El a început cu două texte din Sfântul Vasile, altele decât cele deja citate în sesiunile anterioare, în care Vasile numește Duhul chipul și cuvântul Fiului, așa cum Fiul este imaginea și cuvântul Tatălui, ¹ ceea ce, a susținut el, implică o relație asemănătoare a naturii și existenței Duhului cu Fiul, așa cum o poartă Fiul față de Tatăl, și aceasta fără nicio sugestie de ambiguitate. Epiphanius, de asemenea, fusese citat de două ori mai devreme, așa că acum Montenero a adus în față alte două pasaje. În celălalt, Epifanie a descris Duhul ca „suflat de la Tatăl și Fiul”, ² care, spunea Montenero, era modul nostru de a exprima actul Procesiunii: celălalt a declarat: „Dacă se crede că Hristos este de la Tatăl, Dumnezeu de la Dumnezeu; iar Duhul de la Hristos, cu alte cuvinte de la amândoi, după cum a spus Hristos: „Cine porcede de la Tatăl” și acesta „El va primi de la Meu”.’ ³ Epifanie, a spus Ioan, își întemeiază afirmația pe Scriptură și pe această bază afirmă – și fără nicio ezitare, așa că nici Vasile nu se poate îndoii – că Duhul este Dumnezeu de la Dumnezeu și din ambele.

Didymus, maestrul Sfântului Ieronim care și-a tradus cartea despre Duhul Sfânt în latină, urmează în ordinea timpului. „Duhul”, scria el, „când Fiul vorbește, nu poate auzi ceea ce nu știe, deoarece aceasta este ceea ce este rostit de Fiul” ⁴ unde (a concluzionat Monte/nero) cunoștințele pe care le-a primit trebuie să fie esența divină, care în Dumnezeu este unul și același. Puțin mai târziu în aceeași lucrare sunt aceste cuvinte: „Fiul nu este altceva decât ceea ce i-a fost dat de Tatăl, iar Duhul Sfânt nu este altă substanță decât ceea ce este dat de Fiul” ⁵ — o declarație clară și necondiționată, și, deoarece Vasile trebuie să fi văzut această lucrare, nu se poate crede că el și-a exprimat vreo îndoială cu privire la acest adevăr.

Din Atanasie Provincialul Lombard a citat multe pasaje, ⁶ mai ales comentarii despre Sfântul Ioan „El va primi de la al meu”, menite în argumentele sale să dovedească că Duhul primește de la Fiul ca

¹ Ps.'Vuioc, PC 29, 724c.

² CP 43, 153 b.

³ CP 42, 493 b.

⁴

PC 39, 1064c.

⁵ Ibid. 1065D-1066A.

⁶ De exemplu, PG 26, 37 6a, ii 5ab, 625AB, 640a, 5SoB.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Fiul de la Tatăl, care în ceea ce privește divinul înseamnă o ordine de origine care, așa cum Fiul primește natura divină de la Tatăl, tot așa și Duhul primește natura divină de la Fiul. Sfântul Vasile, după cum notează Montenero, în cărțile sale împotriva lui Eunomius urmează aceeași linie de argumentare ca și Atanasie, stabilind mai întâi o relație între Fiul și Tatăl și apoi una paralelă între Spirit și Fiul. Așadar Atanasie a scris: „Pentru că Fiul este unul, Cuvântul viu, așadar viața desăvârșită, deplină, sfințitoare și iluminatoare ar trebui să fie una care este operația și darul, despre care se spune că provine și de la Tatăl, deoarece El strălucește. și este trimis și dat de Cuvântul Care mărturisim că este de la Tatăl”¹; iar în altă parte el îl compară pe Fiul ca sursă a Duhului cu un râu care curge din izvorul său. În *Dialogul împotriva lui Anus*, care a avut loc la Niceea, Atanasie a obiectat: „Dacă Duhul nu este din substanța Tatălui și a Fiului, de ce l-a numit Fiul în tradiția sfințirii (adică instituția botezului) unde spune : „Mergând, deci, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt”² V¹ Aici (a continuat Montenero) el afirmă clar că Duhul este din substanța Fiului. Eugeniceu a explicat-o astfel – a substanței în măsura în care este comună ambelor, făcând astfel ordinea dintre ei doar una a cuvintelor. Dar această explicație nu poate rezista, căci în același mod am putea spune că Tatăl este din substanța Duhului Sfânt, sau Fiul din substanța Duhului, fraze pe care niciun teolog nu le poate vedea fără groază. ¹ Prepoziția „din” implică originea și consubstanțialitatea, iar a spune că Duhul este din substanța Fiului echivalează cu a spune că el este substanțial din Fiul sau că Fiul îl produce.

Chiril al Alexandriei fusese folosit îndelung de Eugeniceu. Montenero l-a citat și mai mult, cu o mică introducere pentru a demonstra că nestorienii erau eretici nu numai în ceea ce privește In/garoafă, ci și (*pace* Eugeniceu) în ceea ce privește doctrina Duhului Sfânt, căci, negând divinitatea lui Hristos, ei trebuia să afirme că el și-a săvârșit minunile nu în propria sa putere, ci prin puterea altuia, cu alte cuvinte că Duhul nu și-a primit esența de la Fiul, altfel Hristos, acționând prin Duhul, ar fi avut ¹ PG 26, 50A. ² Ps.'Atanasie, PG 28,

489B.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

își exercită propria putere. Aceasta a fost tema multor scrisori a lui Chiril *Salvatore nostro*, care a fost aprobată de Consiliul de la Calcedon.¹ Expresia „El nu este străin de Fiul în privința unei singure esențe”² din scrisoarea sa către Ioan din Antiohia este explicată de Chiril însuși și nu în modul în care Mitropolitul Efesului a explicat-o ca fiind pur și simplu a aceeași natura. Căci el îl numește Duhul adevărului, ceea ce implică o origine, căci Hristos este Adevărul; și continuă să spună „și curge din el ca de la Dumnezeu și Tatăl”.³ Acest lucru este destul de clar, dar în cazul în care unii ar spune că „a curge înainte” nu este același lucru cu „a continua”, ascultă-l pe Chiril: „El este consubstanțial și curge într-adevăr, adică provine ca dintr-o sursă de la Dumnezeu. și Tatăl”⁴ unde Doctorul din Calcedon echivalează aceste două cuvinte. Acel Sinod a aprobat scrisoarea lui Chiril și a aprobat, de asemenea, acel „stâlp al credinței” Leu, care a scris: Unul Care a născut, altul Care a fost născut, altul Care a provenit din amândoi,⁵ astfel încât două Sinoduri se poate spune că susțin că Duhul are esență de la Fiul și purcede din ambele.

În cartea sa adresată lui Hermias, Chiril declară că Fiul este în toate egal cu Tatăl, cu excepția generației, și deci în spirație, care nu este generație. El continuă spunând: „Îl vei numi Duhul Sfânt, Care curge în mod natural din Tatăl prin Fiul”.⁶ Dar Procesiunea prin Fiul implică procesiunea din Fiul, deoarece aceste două expresii, deși diferite în ceea ce privește formula cuvintelor, înseamnă totuși același lucru. Teologii, totuși, sunt amabili să folosească „prin” de teamă să nu pară să dea motive pentru explicația ariană despre faptul că Fiul nu este decât un fel de conductă a Duhului. Din nou, cuvântul său „în mod natural” indică o curgere după o asemănare a naturii, adică o primire a unei naturi. Prin urmare, atunci când Chiril a folosit cuvintele „curge afară”, el a înțeles o Procesiune veșnică prin care Duhul își primește natura de la Tatăl și Fiul.

Mai multe pasaje au fost citate de Montenero dintre multele pe care el a spus că le-ar fi putut produce dacă ar fi fost timp, unde Chiril vorbește despre Fiul ca „producând din plenitudinea lui a lui,

¹ PG 77, 105 c f.

³ *Ibid.* 173 c.

¹ *Ibid.* 181 a.

⁴ *Ibid.* 3i<5d.

PL 54, 680c, < 58 1A.

⁶ PG 75, 72id.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

locuind imobil, Spirit' ¹ ; a Duhului ca învățatură că „nu este străin în substanță de Fiul, ci în el și din el vine o anumită operațiune naturală capabilă să umple tot ce dorește” ² ; „Trebuie să mărturisim că este din substanța Fiului și că posedă toată puterea și funcționarea lui Dumnezeu însuși, așa cum se ridică aburii din apă” ³ ; el îl numește „Spiritul vieții”, care chiar mai mult decât „Spiritul adevărului” indică o relație de origine ⁴ ; el declară că „El iese din Tatăl și Fiul” ⁵ ; că trebuie să „mărturisim că el este din substanța Fiului. Căci, existând în mod natural din el și din el fiind trimis la creaturi, el efectuează o renovare, cel care este desăvârșirea Sfintei Treimi. ⁶ Cu aceste citate, Montenero și-a încheiat expunerea a treia parte și apoi a continuat să critice argumentele lui Eugene. Marcu l-a citat pe Grigore de Nazianz pentru a arăta că Duhul este numai de la Tatăl. Grigorie a spus cu siguranță că a provenit de la Tatăl, dar asta nu îl exclude pe Fiul, așa cum a spus Hristos;

„Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât pe Fiul” ⁷ , deși, evident, Duhul îl cunoaște și pe El. Eugenius este cel care adaugă mereu la „proceduri de la Tatăl” cuvântul „singur”, lucru pe care niciun doctor al Bisericii, fie el grec, nici latin, l-a făcut sau a îndrăznit să facă, căci ei știau că totul este comun celor trei persoane, cu excepția numai atunci când relația o împiedică. Singurul lucru în sensul strict propriu Tatălui este puterea generativă; la fel cum singurul lucru în sensul cel mai strict propriu Fiului este să fie generat. Puterea spirativă de a produce Spiritul este proprie numai într-un sens mai larg și apoi ambelor, deși Procesiunea rezultată este în sensul cel mai strict propriu Spiritului. (■Fiul, însă, are acea putere spirativă (care nu militează cu proprietatea sa de fii) de la Tatăl, astfel încât Tatăl este prima sursă și principiu. Această explicație rezolvă nu numai dificultatea lui Eugenius de la Grigorie, ci și invalidează concluziile pe care le-a tras din cuvintele lui Denis Areopagitul și ale lui Atanasie, care îl numesc pe Părintele „unicul izvor al divinității”. Pe de altă parte, argumentul său din cuvintele lui Vasile care spune:

Înțeleg relația specială a Duhului Sfânt cu Tatăl

¹ PG 75, 844A.

² Ibid. 581c.

³

Ibid- 573 C. ⁴ Ibid. 600 D.

⁵ Ibid. 585 A.

⁶ Ibid. 608 A.B.

⁷ Mate. xi. 27.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

când se spune: „El purcede de la Tatăl”, iar relația specială a Duhului cu Fiul când aud: „Acum, dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, nu este al Lui”¹ nu are nevoie de răspuns: indică clar originea și dovedește teza mea, nu a lui Mark.

Rămâne doar problema lui Charisius și corespondența lui Chiril cu Teodoret. Declarațiile lui Mark cu privire la prima le-am infirmat deja explicând scopul scrisorii lui Chiril *Salvatore nostro*. Chiril însuși respinge concluziile pe care le-ar trage Marcu din a doua, deoarece Eugenicus a dat de înțeles că Chiril a retractat ceea ce susținuse la Efes, în timp ce acel Sfânt și-a avertizat prietenii * chiar dacă ar trebui să fie prezentată o scrisoare semnată că am făcut pocăință. căci ceea ce am făcut la Efes, să se examineze acest lucru — căci prin harul lui Dumnezeu suntem în mintea bună și nu în mintea noastră² — adică dacă ar face așa ceva, ar fi nebun: Teodoret pe de altă parte. mâna a fost condamnată de cel de-al cincilea Consiliu.

Mitropolitul Efesului nu a produs alte argumente, așa că nu mai am nimic de răspuns. Sfintele Scripturi, deci, mărturia Părinților greci și a latinilor deopotrivă, arată că Duhul este de la Tatăl și Fiul și că aceștia sunt un principiu și că nu se poate nega că sunt un principiu decât dacă se face o distincție după modă. a arienilor între firele de Tată și de Fiu. Martorul lor dovedește că este clar ca lumina zilei. Așa că mi-am făcut biroul. Dacă cineva dintre voi rămâne în îndoială, mă ofer pe mine și pe acești Părinți aici ca fiind gata să apăr adevărul pe care îl mărturisim.

Când Giovanni da Montenero a terminat de vorbit, sa făcut o scurtă tăcere, apoi Isidor al Rusiei a făcut un scurt comentariu din partea greacă. După ce am ascultat timp de mai bine de opt ore o serie de citate și explicații, a fost imposibil, a spus el, să le amintesc pe toate. El a cerut deci să li se dea grecilor un text scris al argumentelor oratorului, în special al pasajelor sale din Părinții latini, pentru ca ei să le verifice cu ce cărți au și să citească acele cărți pentru a înțelege mai bine. ei. Cardinalul Cesarini a răspuns, regretând absența lui Marcu al Efesului și acceptând să expună codurile latine (din care ar fi făcut copii cel puțin ale părților relevante) în

¹

PG 77, 201A.

Cf. PO 31, 609AB.

²

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

sacristia Sf. Francisc în joia următoare, unde notarii de ambele părți și-au putut compara stenogramele discursurilor. El i-a îndemnat pe greci, totuși, să nu lase ca lipsa textelor latine să-i amâne să ia în considerare răspunsul lor.

Acesta a fost sfârșitul discuțiilor publice despre doctrina Procesiunii Duhului Sfânt. Chiar și în această scurtă descriere a dezbaterilor poate fi remarcată o diferență demnă de remarcat între metoda greacă și cea latină, așa cum este ilustrată de Mark Eugenicus și Monte' nero. /Deși Marcu a arătat că a înțeles și că era acasă în explicația filozofică a misterului Sfintei Treimi, el nu a adus asta în argumentele sale decât atunci când a fost presat de adversarul său. Când a prezentat propriile sale dovezi, el s-a mulțumit să citeze autoritatea sa scripturală sau patristică și să adauge comentarii care nu reprezentau decât o repetare a cuvintelor textelor sale. Pe de altă parte, oratorul latin a argumentat aproape invariabil din pasajele pe care le-a citat până la concluzia că el a pretins că trebuie să rezulte dintr-o acceptare a adevărului enunțat în citate. De aceea, în redactarea acestui rezumat al discuțiilor, a fost mai ușor să fii scurt, fără a fi în același timp vinovat de vreo nedreptate de rang în cazul contribuției lui Mark la dezbateri decât a fost în cazul lui Montenero. Dar disproporția rezultată a spațiului alocat fiecăruia (dacă există într-adevăr așa ceva) reflectă în mod corect argumentația lor relativă, dacă nu lungimea argumentelor lor. De altfel, atunci când Montenero a intrat în raționament metafizic, era și cititorul de luat în considerare.

Cinci sesiuni din cele opt au fost, după cum spunea Eugenicus, dedicate disputelor asupra a două sau trei texte.'. Au apărut trei întrebări care au apărut din ele, autenticitatea frazelor dubitative din *Ahtsus Eunomium al Sfântului Vasile*, înțelegerea „Is”. în textul Sfântului EpL. phanius și cazul gramatical al cuvântului ' Duh' în pasajul din *Omilia Sfântului Vasile despre Duhul Sfânt*, Mitropolitul Efesului a greșit în fiecare dintre aceste puncte. Bassarion a scris pe larg despre primul dintre acestea în scrisoarea sa către Alex. Lascaris, unde spune că în toate *Adversus Eunomium* din Florența existau șase codice, dintre care cinci erau împotriva și unul pentru afirmația lui Marcu și că a profitat de ocazia întoarcerii sale la Constantinopol imediat după Conciliu pentru a verifica prin manuscrise de acolo. . El

CONSILIUL DE LA FLORENCE

a examinat pe cât a putut toate manuscrisele tuturor mănăstirilor tinopolite din Constanta și a constatat că codurile mai vechi aveau textul latinilor și cele mai recente pe care îl susțineau Eugenius și, ceea ce este mai semnificativ, că două codice, ambele vechi. , una dintre ele datată cu vreo 350 de ani înainte, avea „adăugiri” latine, într-un caz prost șterse astfel încât să fie încă vizibile, în celălalt cu cerneală. ¹ Pe celelalte două puncte, Montenero a arătat în mod concludent în sesiunile în sine că Mark a greșit. Nu există nicio îndoială că „Este” trebuie înțeles în pasajul lui Epifanie, deși poate fi pus la îndoială dacă a afirmat „există” atât de puternic pe cât a afirmat Mon' tenero; dar asta nu i-a afectat argumentul. Apoi, cuvântul „Spirit” din celălalt pasaj din Sfântul Vasile trebuie cu siguranță citit ca subiectiv: chiar și Marcu, după un timp, a încetat să apere contrariul, deși atât în privința asta, ca și în celelalte puncte, nu s-a recunoscut învins.

Rezumatul lui Bassarion despre apărarea grecească, deși cuprinzătoare, nu este cu adevărat nedrept.

Ei au prezentat pasaje nu numai ale învățătorilor occidentali, ci tot atâtea celor din răsărit... la care nu aveam niciun răspuns de dat, cu excepția faptului că erau corupți și corupți de latini. Ei l-au adus pe propriul nostru Epifanie ca în multe locuri declarând clar că Duhul este de la Tatăl și de la Fiul: noi am spus că sunt corupți. Ei au citit textul menționat mai devreme în lucrarea lui Vasile împotriva lui Eunomius: în opinia noastră a fost interpolat. Ei au prezentat cuvintele Sfinților din Apus: întregul răspuns nostru a fost „corupt” și nimic mai mult. Ne gândim și ne consultăm între noi câteva zile cu privire la răspunsul pe care îl vom da, dar nu găsim deloc altă apărare decât aceea... ..

¹ Nu aveam cărți care să dovedească că textele latine sunt corupte, nici sfinți care vorbeau diferit de cei propuși. „Ne-am trezit lipsiți de un caz just în toate direcțiile. Așa că am tăcut. ²

Bessarion, e adevărat, avea o minte deschisă la convingere mai mult decât

¹ PG 161, 324-8. Bessarion continuă afirmând că frazele sunt atât de tipic grecești încât un latin cu greu le-ar fi putut scrie și le-ar fi inserat cu grijă >o și citează martori anteriori ai textului așa cum a fost citit în secolele precedente. Cf. de asemenea L. Lohn, 'Doctrina S. Basilio M. de processionibus divinarum Personarum', în *Greg, x* (1929), p. 329-64, 461-500, în special p. 461-84, care argumentează pe teme paleologice, istorice și linii teologice pentru autenticitatea textului latin. .

² PG 161, 358CD.

FLORENTA SI DISCUTIILE DOGMATICE

Eugenicus și poate mai mult decât restul prelaților greci. Căci după ce a citit tratatarea Sfântului Toma d'Aquino cu privire la identitatea esenței și a funcționării în Dumnezeu (o mare parte din Sfântul Toma fusese tradus în greacă în secolul precedent) și a contrastat-o cu doctrina isihastă aprobată în propria sa Biserică, în care esența divină a fost considerat cu adevărat distinct de nenumăratele operațiuni divine, el fusese îndemnat să se întrebe dacă Biserica Greacă, îndepărtându-se în această privință de tradiția Părinților săi, nu a greșit; și, dacă a fost greșit într-un punct al dogmei, era legitim să ne îndoim dacă era Biserica căreia Hristos i-a promis prezența sa călăuzitoare continuă.¹

Cu toate acestea, George Scholarius, deși nu cunoștea nicidecum filosofia Bisericii Latine², din câte se știe, nu fusese atacat de vreo îndoială anterioară cu privire la ortodoxia propriei Biserici, totuși împărtășea părerea lui Bassarion. vederi cu privire la soliditatea prezentării în latină a doctrinei lor și la inadecvarea completă a răspunsului grecesc.

Dar vedeți cu toții că latinii s-au luptat cu strălucire pentru credința lor, astfel încât nimeni cu simțul dreptății să nu aibă niciun motiv să le reproșeze... Au scos de la Părinții comuni ai Bisericii pe cei șase cei mai renumiți în demnitate, înțelepciune. și luptele pentru credință (trec peste ceilalți) ca martori ai doctrinei lor, fiecare dintre ei trebuie judecați egal cu toți oamenii din lume, și aceia nu doar întâmplător și întâmplător, ci ca și cum ar fi pentru noi judecători. a prezentului litigiu. Ei au argumentat atât de precis și clar, exprimând întrebarea în cuvinte exacte și așa cum se cuvine profesorilor, anexând și motivele și textele Sfintei Scripturi din care au tras acea doctrină ca o concluzie inevitabilă, așa cum au scos pe altele din alte texte. În plus, ei au înaintat pe alții din Părinții de rând, cei din Hast vreau să spun, împodobiti cu o înțelepciune și cinste egale care au spus și ei la fel ca acei alții, deși nu atât de clar, dacă cuvintele lor. sunt examinați într-un spirit de adevăr și înțelepciune și ei au oferit ca dovadă a doctrinei lor nici un raționament încrezător, nici o constrângere, ci totul în mod direct și ca decurgând din Scripturile divine și din Părinți. Din partea noastră nu s-a spus nimic

¹ E. Candal, 'Andreae Rhodiensis, OP inedita ad Bessarionem epistula', in *OCP* iv (1938). pp. 329-71. La pp. 346, 348 Andrei repetă secțiunea scrisorii lui Bassarion care a fost scrisă, se pare, cu puțin timp înainte de sosirea lui în Italia.

² „Discours justificatif de Scholarios accuse de latinisme”, în *Schol.* i, p. 376-89. Vol. v și vi din *Oeuvres complete* nu conțin altceva decât traducerile lui Scholarius ale lucrărilor Sfântului Toma.

CONSILIUL DE LA FLORENCE

la care ei nu le-au răspuns în mod vădit cu înțelepciune, mărinimitate și adevăr, și nu avem deloc un Sfânt care să-i contrazică în mod clar/ Dacă într-adevăr ar exista așa ceva, ar trebui, într-un fel sau altul, să se armonizeze cu majoritatea cu mult mai drept decât să ar trebui să fie mulțimea Învățătorilor forțat în matrița lui _____ Nici nu vom spune că Doctorii sunt reciproc con^ tradiție, căci aceasta înseamnă a introduce o confuzie completă și a nega întreaga credință. Cine este atât de simplist încât să creadă că latinii doresc să distrugă credința și să falsifice teologia trinitară a tuturor Doctorilor? Cu siguranță un om care afirmă acest lucru nu merită altceva decât ridicol, căci nicio acuzație nu ar fi infirmată de argumente mai numeroase, mai serioase și mai veridice decât aceasta. ¹

Mark Eugenicus a rămas însă neclintit.

Cuvintele Părinților și Doctorilor apuseni, care atribuie Fiului cauza Duhului, nu le recunosc niciodată (căci nu au fost niciodată traduse în limba noastră și nici aprobate de Sinoadele Oecumenice) și nici nu le recunosc, presupunând că sunt corupt și interpolat.... ¹

¹ Discurs, „Despre nevoia de a ajuta Constantinopolul”, adresat grecilor de către Scholarius la Florența, în Schol. i, p. 297-8, 299.

² Mark's *Confessio fidei*, în Petit, Docs. p. 438 (300).

CAPITOLUL VII

UNIREA: PROCESIA DUHULUI SFÂNTUL

SIDORE din Kiev, într-un discurs pe care l-a scris cu ceva timp
între ele
17 aprilie și 10 iunie, după ce au recapitulat pe scurt
argumentele
ambelor părți cu privire la chestiunea lui *Dia* și *Ek* și a făcut
publicitate către
folosirea frecventă în latină a silogismelor, continuă: „Spun cu regret
că
au adâncit mai degrabă schisma și au făcut dezacordul
mai mare și mai puternic”.¹ Este o judecată tristă asupra tuturor
discursurilor fierbinți ale lui Montenero și o perspectivă asupra minții
grecești. Nu există
nicio îndoială că grecii nu aveau încredere în astfel de raționamente
în
chestiuni teologice., Scholarius, adresându-se Sinodului oriental din
Florența, și-a remarcat teama în aceste cuvinte: „Știu că voi, grecilor,
în chestiuni de acest fel nu aveți încredere în dovezi. din rațiune, dar
considerați-le suspecte și înșelătoare; cu mult mai mult decât vă veți
feri amândoi de silogizarea *per imposibil* și fii în gardă
împotriva altora care fac asta.”² Chiar și Bassarion a scris: „Cuvintele
(ale Părinților) singure sunt suficiente pentru a rezolva orice îndoială
și pentru a convinge fiecare suflet. Nu silogisme sau probabilitățile
sau
argumentele m-au convins, ci cuvintele goale (ale Părinților).”³
Și Syropoulos consemnează impresia făcută unuia dintre
trimișii georgieni atunci când Montenero a apelat la autoritatea lui
Aristotel: ' El
a spus: „Ce zici de Aristotel, Aristotel? O smochină pentru bunul tău